

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА
У 2025 РОЦІ

У 2025 р. Наукове товариство ім. Шевченка продовжувало розвиватися у складних умовах воєнного часу, успішно долаючи всі труднощі й негаразди разом з українським суспільством. Результат діяльності Товариства за той період — різноманітні наукові заходи й видавничі здобутки, які засвідчили продуктивність науковців, згуртованих у стінах найдавнішої національної наукової інституції.

Загальні дані про НТШ в Україні. Членство. Станом на 6 грудня 2025 р. Товариство нараховувало понад 3 тис. звичайних членів (бл. 2300 у Львові і 900 в осередках). Упродовж року прийнято 125 нових членів, останній номер членського квитка за списком — 4078. 212 вчених мають почесне звання дійсних членів НТШ, з них троє — закордонні.

2025 р. Товариство зазнало важких втрат. Несподівано відійшов у вічність голова Комісії екологічних технологій НТШ, доктор технічних наук, професор Національного лісотехнічного університету України Олег Мачуга (17 травня). Померли шестеро дійсних членів НТШ: доктор мистецтвознавства, професор, письменник, учений-мистецтвознавець Олександр Федорук (1 червня, Комісія образотворчого і ужиткового мистецтва), доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України, фізик-теоретик Олександр Бакай (9 серпня, Комісія фізики), піаністка, педагогиня і музикознавиця Марія Крушельницька (15 серпня, Музикознавча комісія), доктор фізико-математичних наук, професор, учений-механік Михайло Саврук (25 жовтня, Комісія механіки), доктор економічних наук, професор Національної академії статистики, обліку та аудиту Володимир Шевчук (15 листопада, Економічна комісія), перекладачка та шекспірознавиця, літературна редакторка Марія Габлевич (2 грудня, Комісія всесвітньої літератури та міжкультурної комунікації ім. М. Лукаша).

10 січня 2025 р. на засіданні Президії надано звання почесного члена НТШ почесному голові НТШ Олегові Купчинському та багатолітньому заступникові голови Товариства Степану Гелею (по-смертно).

28 листопада 2025 р. на Загальних зборах обрано 33 нових дійсних членів. 16 з них репрезентують гуманітарні науки (історики, філологи, етнографи, мистецтвознавці, соціологи, педагоги), а 17 — фізико-математичні та природничі науки (фізики, математики, механіки, матеріалознавці, техніки, геологи, геофізики, географи, екологи, хіміки, біохіміки, медики). За територіальним принципом, окрім Львова (21), новообрані дійсні члени НТШ представляють осередки (12) — у Києві (3), Тернополі (3), Івано-Франківську (2), Дніпрі (1), Донецьку—Києві (1), Луцьку (1) й Умані (1). Десять новобраних членів Товариства молодші 55 років.

Структура НТШ. Станом на 1 грудня 2025 р. в НТШ працює 36 комісій (об'єднаних у вісім секцій), а також 15 осередків по всій країні: Вінниця, Волинь (Луцьк), Дніпро, Донецьк, Дрогобич, Івано-Франківськ, Київ, Коломия, Одеса, Рівне, Суми, Тернопіль, Ужгород, Умань, Черкаси.

Характеристика діяльності керівних органів Товариства. Склад адміністрації та Президії НТШ станом на 1 грудня 2025 р.: голова — Роман Кушнір; почесний голова — Олег Купчинський; заступники голови — Лідія Бойчишин, Ігор Мриглюд, Дмитро Федасюк, Андрій Фелонюк; науковий секретар — Роман Пляцко. Членами Президії НТШ було 26 осіб, ще шість виконували обов'язки радників Президії НТШ. Контрольно-ревізійна комісія працювала у такому складі: голова — Богдан Новосядлий, члени Комісії — Галина Мідяна, Ігор Наумко.

За звітний період Президія провела сім засідань (10 січня, 17 березня, 20 травня, 9 липня, 9 вересня, 31 жовтня, 21 листопада). На них найчастіше обговорювали питання поточної діяльності Товариства, роботи комісій та осередків, підготовки XXXVI Наукової сесії, виборів дійсних членів і Загальних звітних зборів, прийняття нових звичайних членів, підтримки кандидатів-членів НТШ на виборах до НАН України, підготовки видань Товариства, господарських справ, проблем матеріально-фінансового забезпечення тощо.

Науково-організаційні здобутки та представницька діяльність. Науково-організаційну роботу НТШ у звітному періоді спільно забезпечували всі підрозділи Товариства, а тому здобутки є досягненням усього НТШ: секцій, комісій і осередків Товариства, також книгарні, друкарні і, звичайно, Президії та адміністрації Товариства.

Упродовж 2025 р. Товариство було організатором, співорганізатором і учасником низки наукових заходів.

180-річчя від народження видатного українського фізика і електротехніка, дійсного члена НТШ Івана Пулюя Товариство відзначило спільно з Тернопільським національним технічним університетом ім. І. Пулюя 4—5 лютого науковою конференцією у Тернополі — „Іван Пулюй: життя, присвячене науці і Україні“. Тернопільським осередком підготовлено „Збірник праць“ за підсумками наукового форуму, а у „Віснику НТШ“ опубліковано дві статті про вченого.

11 лютого в Будинку вчених НТШ за підтримки Львівської обласної військової адміністрації та Західного наукового центру НАН України і МОН України організувало VIII Форум „Жінка в науці“, присвячений Міжнародному Дню жінок і дівчат у науці.

Наприкінці лютого — у березні Товариство провело XXXVI Наукову сесію, пленарне засідання якої відбулося 29 березня у Львівському на-

ціональному університеті імені Івана Франка. 11 березня у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького Лікарська комісія організувала Урочисту академію з нагоди 211-х роковин від народження Т. Шевченка „Шевченко понад простором і часом“. 19 березня Історична комісія НТШ спільно з Інститутом історії Церкви та Бібліотекою Українського католицького університету провели науковий симпозіум „Микола Чубатий: постать науковця крізь призму архівної спадщини“. Подію присвячено постаті та творчій спадщині відомого історика Церкви та права, педагога і публіциста Миколи Чубатого (1889—1975), дійсного члена НТШ, засновника і першого голови НТШ Америки, архів котрого описаний і зберігається у Бібліотеці УКУ.

У рамках XXXVI Наукової сесії засідання Секції етнографії та фольклористики (21 березня) його організатори присвятили 95-річчю від народження етнографа і фольклориста, дійсного члена НТШ Романа Кирчіва. Того ж дня Літературознавча комісія провела „круглий стіл“ „Учений, організатор науки, меценат“ до 90-річчя від народження президента Світової Ради НТШ, філолога Леоніда Рудницького, 22 березня Комісії фізики та Інформатики і кібернетики — науковий семінар „Любомир Романків — видатна постать в історії становлення і розвитку комп’ютерної техніки“, 27—28 березня Філософська комісія організувала Всеукраїнську конференцію „Березневі читання“ НТШ (на яких вшановано пам’ять членів Комісії Андрія Пашука, Василя Лисого, Ігоря Захари, Ігоря Держка) і „круглий стіл“ „Спадщина Філософської комісії НТШ: актуальність ідей для сучасності“. 20 березня відбулися ХІХ Пастернаківські читання під назвою „Мілітарна культура України (археологічний аспект)“ (Археологічна комісія).

Зауважимо, що 2025 р. в НТШ минув під знаком 150-ліття голови і дійсного члена Товариства, відомого історика і публіциста Степана Томашівського (1875—1930). 29 травня Історична комісія НТШ спільно з Історичним факультетом ЛНУ імені Івана Франка провела науковий семінар „Степан Томашівський: історик, політик, публіцист“. У „Віснику НТШ“ опубліковано статтю, а сьогодні ми заслухали доповідь про творчу спадщину та громадсько-політичну діяльність ученого.

Не оминули нтшівці своєю увагою й 125-річчя від народження вченого-географа Володимира Кубійовича. 23 вересня у Будинку вчених організовано науковий семінар, на якому виголошено сім доповідей про життя і діяльність цього видатного діяча Товариства.

2025 рік у Львові оголошений роком Ігоря Юхновського, якому 1 вересня виповнилося б 100 років. Члени НТШ узяли діяльну участь у відзначенні ювілею видатного фізика-теоретика, державного діяча і почесного члена НТШ. Зокрема, 23 травня в ЛНУ імені Івана Франка були учасниками Урочистої академії „Ми народ, який має свою силу“, а 1 вересня — відкритої розмови „Юхновський. За кадром“ у дворіку Львівської ратуші.

13 березня Хімічна комісія відзначила 100-річчя від народження відомого вченого-хіміка, одного з активних ініціаторів відродження Товариства в Україні 1989 р., дійсного члена НТШ Романа Кучера науковим семінаром, результатом якого став „Ювілейний збірник наукових праць“ (Львів, 2025), опублікований під егідою Товариства. 27 березня Біохімічна комісія та Львівське відділення Українського біохімічного товариства провели наукову

конференцію, присвячену 100-річчю від народження вченого-біохіміка, дійсного члена НТШ Георгія Шавловського. 21 жовтня у Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької Музикознавча комісія присвятила пам’яткове зібрання 100-річчю від народження літературознавця, фольклориста, етнографа, мистецтвознавця, дійсного члена НТШ Петра Медведика.

Нтшівська спільнота гідно вшанувала річницю відходу у вічність світлої пам’яті багатолітнього заступника голови Товариства і почесного члена НТШ Степана Гелея (1941—2024). 17 червня у конференцзалі Львівського торговельно-економічного університету відбулася презентація книги про нашого колегу — „Служіння українській ідеї та науковій здобутки Степана Гелея“ (Львів, 2025), виданої під егідою ЛТЕУ і НТШ.

У червні відбулась традиційна конференція під егідою НТШ — „Львівські хімічні читання-2025“ — 20 за рахунком. НТШ долучилося до організації і проведення ХІV Міжнародної наукової конференції „Інформація, комунікація, суспільство ICS-2025“ (22—24 травня, Комісія інформатики і кібернетики), Урочистої академії ювілейного вшанування відомих музикологів, композиторів, громадських діячів Василя Витвицького (120-ліття від народження) та Зиновія Лиська (130-ліття від народження) (24 жовтня, Музикознавча комісія), 9-го Міжнародного симпозіуму SMART LION 2025 „Медична освіта та наукові дослідження в Україні під час війни“ (16 жовтня, Лікарська комісія), Міжнародної наукової конференції „Культура. Релігія. Пам’ять“ (30—31 жовтня, 1 листопада, Філософська комісія), Різдвяних читань у Львові 2025 / Науково-практичного конференції з міжнародною участю „Мультидисциплінарний підхід у медицині: сучасні нароби та виклики в імунології, алергології та ревматології“ (26—27 листопада, Лікарська комісія) та ін.

Діяльність комісій і осередків. Науково-організаційна робота у НТШ проводиться на рівні комісій та осередків. Секції залишаються фактично номінальними структурами, які об’єднують комісії за тематичною ознакою. Їх голови / координатори звітують про роботу комісій на Загальних річних зборах. Винятком є Секція фольклористики і етнографії, яка у рамках щорічних Наукових сесій проводить засідання, де виступають представники Етнографічної комісії і Комісії фольклористики.

36 комісій НТШ об’єднані у вісім секцій: Історично-філософську, Філологічну, Етнографію і фольклористики, Мистецтвознавства, Суспільних наук, Фізико-математичну, Біохімію і медицини, Природознавчу. Впродовж 2025 р. у двох комісіях змінилась управа. 25 березня Ігоря Наумка обрано головою Геологічної комісії, а у липні Миколу Кобилецького — головою Правничої комісії, через що робота цих структурних підрозділів Товариства поживилася. Особливо відрадно, що після довгих років науково-організаційну роботу відновила Правнича комісія. Натомість Комісія проблем лісівництва й надалі перебуває в організаційній кризі, а зі смертю Ігоря Мачуги виникла потреба у виборах нового очільника Комісії екологічних технологій.

В **Історично-філософській секції** працює шість комісій. Засідання **Археологічної комісії** (дев’ять членів, з них двоє дійсних, голова Іван Сварник) відбулося 25 березня, на ньому виголошено шість доповідей з питань джерелознав-

ства історії України. Голова Комісії є постійним автором видань Товариства, а Галина Сварник у „Записках ЛННБ України ім. В. Стефаніка“ (вип. 16—17) опублікувала два щоденники літературознавчиці та архівістки, завідувачки рукописного відділу Бібліотеки НТШ в 1930—1940-х рр. Марії Деркач — „Тижневий календар (1 лютого 1939 — 1 січня 1940)“ та службовий щоденник за 17 липня 1942—8 березня 1943 р.— унікальні джерела інформації про книгозбірню Товариства у роки Другої світової війни.

20 березня *Археологічна комісія* (27 членів, голова Микола Бандрівський) провела дев'ятнадцять Пастернаківські читання на актуальну сьогодні тему — „Мілітарна культура України (археологічний аспект)“. Вісім археологів присвятили свої виступи різним аспектам археології зброї, оборонних споруд. Поповнювалися фонди майбутнього Музею НТШ як археологічними знахідками, наприклад, з розкопок Стрийського замку, так і писемними пам'ятками XVIII—XX ст. (зокрема майже повністю збереженим архівом адвоката зі Самбора передвоєнного часу).

2025 р. *Історична комісія* (61 член, з них 15 дійсних, голова Андрій Фелонюк) організувала і провела три наукові заходи: 14 березня — науковий семінар спільно з Дрогобицькими осередком (доповідачі — Мирон Капраль, Богдана Петришак, Леонід Тимошенко, Андрій Фелонюк, Богдан Лазорак); 19 березня — спільно з Інститутом історії Церкви та Бібліотекою Українського католицького університету симпозіум „Микола Чубатий: постать науковця кризь призму наукової спадщини“, присвячений ученому-історикові та правнику, дійсному членові НТШ, засновникові і першому голові НТШ Америки Миколі Чубатому, архів якого описаний і зберігається в Бібліотеці УКУ; 29 травня спільно з історичним факультетом ЛНУ імені Івана Франка науковий семінар „Степан Томашівський: історик, політик, публіцист“, присвячений 150-річчю від народження відомого історика й очільника НТШ. Члени Комісії Мар'ян Мудрий і Ігор Соляр виступили на Загальних звітних зборах 6 грудня з доповідями. Голова Комісії працював у Президії Товариства, виконував обов'язки заступника голови Товариства з науково-організаційних питань (зокрема, активно долучився до організації виборів нового корпусу дійсних членів НТШ 28 листопада), координував діяльність осередків у Рівному, Ужгороді (Історична комісія) та Луцьку (Історична комісія), відповідальний редактор „Вісника НТШ“ та окремих збірників наукових праць.

Комісія спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін (12 членів, з них двоє дійсних, голова Андрій Гречило) у рамках XXXVI Наукової сесії, окрім двох політематичних засідань (11, 13 березня), присвячених сфрагістиці, емблематиці, палеографії, генеалогії, організувала XII семінар „Українофобія як явище та політтехнологія“ (12 березня), на якому виступили Ярослав Гарасим та Андрій Гречило. Відбулася презентація книги „Символи українофобії. Матеріали до довідника“ (Київ, 2025). 11 жовтня спільно з Українським геральдичним товариством проведено XXXV наукову геральдичну конференцію.

27—28 березня *Філософська комісія* (30 членів, з них один дійсний, голова Марія Альчук) організувала всеукраїнську конференцію „Березневі читання“ НТШ, на якій вшановано пам'ять засновника Комісії, дійсного члена НТШ Андрія Пашу-

ка, членів Товариства Василя Лисого, Ігоря Захари, Ігоря Держка. Присутні поділилися теплими спогадами про своїх колег. Також на „круглому столі“ обговорено актуальність ідейної спадщини членів Філософської комісії НТШ для сучасності. Матеріали згаданої конференції опубліковано („Березневі читання“ НТШ: матеріали Всеукраїнської конференції (м. Львів, 27—28 березня 2025 року). — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2025.— 40 с.). Члени Філософської комісії були співорганізаторами міжнародної наукової конференції „Культура. Релігія. Пам'ять“, що відбулася в ЛНУ імені Івана Франка 30—31 жовтня — 1 листопада. *Комісія семіотики соціально-культурних процесів* (сім членів, серед них двоє дійсних, голова Анатолій Карась) провела одне засідання онлайн (3 квітня), на якому виступили Анатолій Карась, Надія Андрейчук та Ореста Лосик. Остання як член редакційної колегії збірника наукових праць на пошану Олега Купчинського упорядкувала великий додаток до видання — „Матеріали про відзначення і вшанування 90-річчя від народження Олега Купчинського у Львові 18—21 травня 2024 року. Загальний огляд“.

Зауважимо, що у першому томі згаданого ювілейного збірника до 90-річчя почесного голови Товариства лєвова частка з 28 статей належать членам Комісії секції.

Філологічна секція. Мовознавча комісія (30 членів, з них п'ять дійсних, голова Ганна Дидик-Меуш) — організатор і співорганізатор наукових заходів: наукового семінару до 90-річчя від народження члена НТШ Мар'яна Демського (23 січня, м. Дрогобич), засідання під час XXXVI Наукової сесії (19 березня), міжнародної наукової конференції „Філологічний феномен Петра Коструби“ (22—23 травня), міжнародної наукової конференції „Українська мова і сфера сакрального“ (23—24 жовтня), міжнародної наукової конференції „Мовознавча спадщина Левка Полюги: традиції та перспективи“ (20—21 листопада). Під егідою НТШ опубліковано монографію Ольги Гайди „Прийменник в українській мові XVI — першої половини XVII століть: монографія“ (Львів, 2025).

Літературознавча комісія (40 членів, серед них десять дійсних, голова Назар Федорак) провела засідання 20—21 березня в ЛНУ імені Івана Франка, зокрема, „круглий стіл“ до 90-річчя Леоніда Рудницького — „Учений, організатор науки, меценат“. Спільно з іншими установами Комісія організувала три наукові конференції: „Філологічний феномен Петра Коструби: нове прочитання“ (22—23 травня), „Юрій Липа: стратегія нації та культура духу“ (12—13 червня), XXXIX Франківську щорічну наукову конференцію „HOMO UNIVERSALIS — HOMO UNIVERSITATIS (до 150-ої річниці вступу Івана Франка у Львівський університет)“ (16—17 жовтня). Багато членів обох Комісій є авторами другого тому ювілейного збірника О. Купчинського.

Комісія всесвітньої літератури та міжкультурної комунікації ім. Миколи Лукаша (18 членів, серед них чотири дійсні, голова Орислава Бриська) 17 березня провела онлайн засідання у рамках XXXVI Наукової сесії. Члени Комісії перекладають резюме до статей у „Записках НТШ“. Члени Комісії активно перекладають (з латинської — Андрій Содомора, хорватської — Алла Татаренко, англійської — Олександра Літвіняк і Галина Пехник), працюють над термінологією (Богдан Шуневич), учасники багатьох міжнародних

наукових конференцій (Надія Андрейчук, Орислава Бриська, Оксана Дзера, Олександра Літвіняк, Юлія Наняк, Галина Пехник, Тарас Шмігер та ін.).

26 червня у приміщенні Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка *Комісія бібліографії та книгознавства* (15 членів, серед них двоє дійсних, голова Луїза Ільницька) організувала і провела наукову конференцію до 100-річного ювілею відомої бібліографки та книгознавиці, дійсної членкині НТШ Марії Вальо — „Марія Вальо (1925—2011) — невтомна мандрівниця в наукових світах (до 100-річчя від дня народження)“. Також проведено „круглий стіл“ „Наукове товариство імені Шевченка — осередок української наукової думки XIX—XX ст.“ (4 грудня), на якому виголошено шість доповідей, з них п'ять — членів Комісії. Оpubліковано чотири статті на нтшівську тематику в „Записках ЛННБ України ім. В. Стефаніка“ (Львів, вип. 17 (33): „Бібліографія в науковій спадщині Миколи Чайковського (1887—1970)“ (Наталія Рибчинська), „Коли старі традиції зустрічаються з новою дійсністю: один епізод із діяльності Кирила Студинського“ (Софія Когут), „Видання серії “Мемуарна Бібліотека НТШ” (1995—2001) як документальне джерело до новітньої історії України“ (Маріанна Мовна), „Бібліофільський рух в Україні 20—60-х років XX століття: з епістолярної спадщини історика Івана Крип'якевича“ (Тамара Литвин).

21 березня у рамках XXXVI Наукової сесії *Секція етнографії і фольклористики* провела пленарне засідання, присвячене ювілеям членів НТШ: 100-річчю від народження Володимира Овсійчука, 95-річчю від народження Романа Кирчіва, 80-річним ювілеєм Василя Кравченка й Оксани Сапеляк. Того ж дня в *Етнографічній комісії* (27 членів, з них четверо дійсних, голова Ярослав Тарас) відбулося секційне засідання, на якому виголошено 13 доповідей. 10 квітня в Інституті народознавства НАН України проведено Урочиську академію до 80-річчя дійсної членкині НТШ Оксани Сапеляк за участі заступників голови НТШ Лідії Бойчишин і Андрія Фелонюка. Члени Етнографічної комісії опублікували низку статей на нтшівську тематику.

Комісія фольклористики (17 членів, зокрема четверо дійсних, голова Оксана Кузьменко), крім пленарного засідання в часі Наукової сесії (21 березня, 8 доповідей), організувала шість тематичних наукових вебінарів, де виступали: Ірина Довгалюк (18 лютого), Дарія Ковальчук (30 квітня), Людмила Іваннікова, Тетяна Броварець і Ліана Лященко (27 травня), Марія Качмар (30 вересня), Катерина Дудка та Валентина Сушко (28 жовтня), Олена Чебанюк та Інна Головаха-Хікс (28 листопада). Їх відеозаписи можна переглянути на YouTube-каналі Комісії. Це є сучасна форма науково-організаційної діяльності, яку, на жаль, не використовують у своїй роботі інші Комісії Товариства. У звітному році члени Комісії Секції етнографії та фольклористики готували до друку 278 том „Записок НТШ“.

Секція мистецтвознавства. Комісія архітектури та містобудування (19 членів, серед них один дійсний, голова Юрій Дибя) 10 і 27 березня організувала засідання із 16 доповідями, що стосувалися історії української архітектури та містобудування, популяризації української архітектурної та архітектурно-археологічної спадщини, охорони пам'яток, їх атрибуції та реставрації.

Комісія образотворчого та ужиткового мис-

тцтва (34 членів, з них п'ять дійсних, голова Роман Яців) у рамках XXXVI Наукової сесії 26 березня провела засідання, присвячене 80-річчю від народження члена НТШ Олега Сидора, на якому виголошено десять доповідей.

В *Інституті колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ* (шість членів, серед них два дійсні, голова Ігор Завалій) підготовлено до друку два альбоми — „Жіноча сорочка Вінничини“ (упоряд. О. Магіровська) і „Народна ікона Поділля“ (упоряд. Оксана Романів-Тріска), що побачать світ 2026 р. На Науковій сесії члени Інституту організували спільне засідання з Комісією образотворчого і ужиткового мистецтва.

Музикознавча комісія (23 члени, серед них шість дійсних) провела засідання у рамках XXXVI Наукової сесії (24 березня, дев'ять доповідей), пам'ятне зібрання з нагоди 100-річчя дійсного члена НТШ Петра Медведика (22 жовтня), Урочиську академію з нагоди вшанування відомих українських музикологів Василя Витвицького (до 120-ліття від народження) та Зиновія Лиська (до 130-ліття від народження) (24 жовтня), а також форум „У просторі духовності та музики: музикознавчі рецепції творчості композиторів-ювілярів 2025 року“ (26 листопада). Зусиллями членів Комісії підготовлено 277 том „Записок НТШ“, окремі з них також друкуються у „Віснику НТШ“ та інших виданнях Товариства або присвячують свої праці нтшівській тематиці (Тетяна Воробкевич, Оксана Гнатишин, Яким Горак, Уляна Граб, Наталія Кашкадамова, Юрій Ясіновський та ін.).

Під егідою *Театрознавчої комісії* (11 членів, з них один дійсний, голова Роман Лаврентій) спільно з іншими інституціями 28 лютого—1 березня проведено VII Всеукраїнські наукові читання пам'яті дійсного члена НТШ Ростислава Пилипчука, на яких п'ять членів Комісії виголосили свої доповіді. 23 вересня за участі ЛНУ імені Івана Франка відбулися Другі наукові читання пам'яті дійсного члена НТШ Маї Гарбузок. Театрознавці своїми публікаціями доєдналися до видання 277 т. „Записок НТШ“ (Львів, 2024).

Секція суспільних наук. Економічна комісія (15 членів, зокрема два дійсні, голова Петро Куцко) працює на базі Львівського торговельно-економічного університету (ЛТЕУ). Комісія за звітний період організувала і провела засідання у рамках XXXVI Наукової сесії, що відбулося 13 березня. На ньому заслухано дев'ять доповідей з актуальних проблем національної економіки. За співпраці Комісії і Президії НТШ у ЛТЕУ організовано засідання Ради НТШ (28 січня), присвячене пам'яті багатолітнього заступника голови Товариства та проректора економічного університету Степана Гелея. Упорядковано і видано книгу „Служіння українській ідеї та наукові здобутки Степана Гелея“ (Львів, 2025), презентація якої відбулася 17 червня, у річницю смерті вченого. Науковим семінаром відзначено 70-літній ювілей дійсного члена НТШ від Комісії Володимира Шевчука (14 травня), а 24 листопада проведено „круглий стіл“ „Наукова та державотворча спадщина Михайла Туган-Барановського: уроки для відбудови України“, співорганізатором якого була Комісія. 2025 р. опубліковано 5 том „Економічного збірника“, що є 79 томом „Праць НТШ“. З ним можна ознайомитися на сайті видання.

Соціологічна комісія (17 членів, зокрема один дійсний, голова Галина Щерба) організувала „круглий стіл“ на тему „Актуальні проблеми еконо-

мічної соціології“ (20 березня), на якому, згідно з програмою, виголошено 15 доповідей. 14 березня у Львівській обласній універсальній науковій бібліотеці, спільно з іншими інституціями, проведено Урочисту академію, присвячену 100-річчю від народження педагога, публіциста і громадського діяча Івана Щерби. У липні ц. р., після багатолітньої перерви, відновила роботу *Правнична комісія*. На відновлювальному засіданні 3 липня її головою обрано доктора юридичних наук, професора ЛНУ імені Івана Франка Миколу Кобилицького, а секретарем — доцента Володимира Кахничча. На другому засіданні 25 вересня обговорювали план роботи Комісії та питання перереєстрації її членів. Сподіваємося, що Комісія активно працюватиме і щонайменше у березні 2026 р., під час XXXVII Наукової сесії НТШ, організує науковий семінар.

Фізично-математична секція. У рамках XXXVI Наукової сесії 22 березня *Комісія фізики* (26 членів, серед них 11 дійсних, голова Роман Пляцко) спільно з Комісією інформатики і кібернетики провела науковий семінар „Любомир Романків — видатна постать в історії становлення і розвитку комп’ютерної техніки“. Члени Комісії взяли активну участь у відзначенні 180-річчя від народження Івана Пулюя та 100-річчя від народження Ігоря Юхновського. Ігор Мриглюд і Роман Пляцко виступали з доповідями на наукових конференціях, публікували статті про видатних учених-фізиків, зокрема у виданнях НТШ.

Математична комісія (21 член, серед них шість дійсних, голова Михайло Зарічний) провела два засідання — 29 березня, на якому заслухано чотири доповіді, а також 5 грудня (три виступи). Члени Комісії продовжили важливу громадську ініціативу, започатковану у минулі роки, — впорядковувати на Личаківському кладовищі могили математиків-членів НТШ та інших учених, пов’язаних зі Львовом. Розроблено дизайн та виготовлено персоналізовані лампадки, які встановлено на їхніх могилах. Інформацію про цих учених-математиків можна почерпнути із сайту: <http://www.math.lviv.ua/mathmemorial/uk/persons.php>. Ярослав Притула та Ірина Банах вивчають історію львівської математики, життя та наукову спадщину математиків, зокрема членів НТШ.

19 березня *Комісія інформатики і кібернетики* (23 члени, серед них двоє дійсних, голова Дмитро Федасюк) провела науковий семінар, на якому виголошено сім доповідей. Дмитром Федасюком і Олександром Марковцем розпочато роботу із формування електронного каталогу Бібліотеки НТШ на сервері Науково-технічної бібліотеки НУ „Львівська політехніка“, створено субдомени koha.ntsh.org та oras.ntsh.org. На постійній основі обслуговується вебсайт ntsh.org і оплачується хостинг, на якому він функціонує.

21 березня відбулося спільне засідання *Комісії механіки* (29 членів, зокрема сім дійсних, голова Богдан Кіндрацький) і *матеріалознавства* (19 членів, серед них шість дійсних, голова Григорій Никифорчин), на якому заслухано чотири доповіді (Володимир Гвоздецький, Вікторія Подгурська, Микола Слободян, Микола Хом’як). Члени Комісії механіки взяли участь у 12-й Міжнародній математичній конференції ім. В. Я. Скоробогатька (23—25 вересня).

У 2025 р. *Комісія електроніки і електротехніки* (20 членів, серед них один дійсний, голова Павло Стахіра) науково-організаційної роботи не проводила.

Секція біохімії і медицини. 27 березня 2025 р. *Біохімічна комісія* (17 членів, з них четверо дійсних, голова Михайло Гончар), що діє на базі Інституту біології клітини НАН України, спільно з Львівським відділенням Українського біохімічного товариства провела засідання, присвячене 100-річчю від народження дійсного члена НТШ, проф. Георгія Шавловського. Члени Комісії — активні учасники міжнародних наукових конференцій, виконують спільні наукові проекти у співпраці з дослідниками Австрії, Ізраїлю, Литви, Німеччини, Польщі, США, Франції, опублікували 83 наукові статті, з яких 44 включені до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science і Scopus; чотири міжнародні монографії та дві монографії в українських видавництвах; подали п’ять заявок на патент України.

Хімічна комісія (92 члени, серед них 15 дійсних, голова Ярослав Каличак) 13 березня 2025 р. провела засідання з нагоди 100-річчя від народження її першого голови, дійсного члена НТШ Романа Кучера (1925—1991). 20 листопада відбулося друге засідання Комісії, присвячене 80-й річниці відкриття хімічного факультету та 120-річчю від народження Євгена Черкашина. Андрій Киця презентував збірник статей „Академік Роман Кучер“ (Львів, 2025). У червні Комісія була спів-організатором 20-х „Львівських хімічних читань“, у яких узяли участь більш як 200 вчених і студентів з усіх куточків України. Комісія підготувала до друку і видала 78 том „Праць НТШ. Хімічні науки“, де опубліковано 26 наукових праць. Дійсна членкиня НТШ від Комісії й заступниця голови Товариства Лідія Бойчишин провела активну організаційну роботу (форум „Жінка в науці“, відзначення 125-річчя Володимира Кубійовича і 100-річчя Романа Кучера та ін.).

Лікарська комісія (83 члени, серед них 13 дійсних, голова Зоряна Масна) у співпраці з низкою організацій медичного профілю провела знакові наукові заходи: Шевченкіану 2025 „Шевченко понад простором і часом“ (11 березня), Гнатишківські читання 2025 „Від стратегії індивідуалізації до молекулярних субтипів у лікуванні раку молочної залози“ (6—8 червня), презентацію видань членів Лікарської комісії НТШ „Медицина, наука та інше“ в рамках XXXII Львівського книжкового форуму (3 жовтня), 9-й Міжнародний симпозіум Smart Lion 2025 „Медична освіта та наукові дослідження в Україні під час війни“ (16 жовтня), Різдвяні читання у Львові 2025. Науково-практична конференція з міжнародною участю „Мультидисциплінарний підхід в медицині: сучасні нароби та виклики в імунології, алергології та ревматології“ (26—27 листопада).

Згідно зі звітом *Комісії тіловиховання і спорту ім. Івана Боберського* (десять членів, серед них один дійсний, голова Андрій Сова), проведено вісім різноманітних заходів, серед яких: наукову конференцію „Українська тіловиховна традиція“ (з нагоди 135-річчя від народження Степана Гайдучка та 100-річчя від заснування організації „Луг“) (26 лютого), 10—12 наукові читання імені Івана Боберського (25 лютого, 13 березня, 11 вересня), виставку „Степан Гайдучок (1890—1976). Життєвий та творчий шлях професора українського тіловиховання“ (3 жовтня). Під егідою Комісії Іриною Процик видано словник-довідник „Термінна лексика копаного м’яча в першому українському футбольному виданні „Копана (Association Football)“ Володимира Лаврівського (Львів, 1900)“ (Львів, 2025).

Секція природознавства. У рамках XXXVI Наукової сесії 25 березня *Геологічна комісія* (35 членів, з них троє дійсних) провела засідання, на якому розглянуто низку актуальних наукових питань, а також вибрано головою Комісії Ігоря Наумка. За звітний період Комісія поповнилася 14 новими звичайними членами. *Комісія фізики Землі* (21 член, серед них двоє дійсних, голова Валентин Максимчук) провела засідання 19 березня. Члени Комісії разом із співробітниками Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України та Відділом сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики НАН України провели геофізичні дослідження на ділянці ймовірного поховання гетьмана Івана Виговського у с. Руда Стрийського району з метою пошуку його могили. За результатами геофізичних досліджень локалізовано перспективну ділянку для проведення першочергових археологічних розкопок.

21 березня *Екологічна комісія* (32 члени, серед них два дійсні, голова Ігор Капрусь) у рамках XXXV Наукової сесії НТШ провела наукові читання, присвячені 200-річчю від народження вченого-природознавця і мецената Володимира Дідушицького, на яких виступили Андрій Бокотей, Тарас Яницький, Олександр Кагало, Йосип Царик, Мирослав Мальований. *Комісія екологічних технологій*, що працює на базі Національного лісотехнічного університету України, провела засідання у рамках Наукової сесії (5 березня). Згідно з програмою, доповіді стосувалися проблем експлуатації лісових машин і зменшення негативного впливу заготівлі деревини на лісове середовище.

Упродовж звітного періоду *Географічна комісія* (29 членів, з них четверо дійсних, голова Іван Ровенчак) організувала засідання з трьох наукових доповідей, де йшлося про фундаментальні закономірності розподілу гнізд територіальної організації (Володимир Грицевич), ренатуралізацію річкових ландшафтів (Андрій Михнович), стан, проблеми і перспективи охорони рельєфу Українських Карпат (Віталій Брусак). Комісія взяла активну участь в організації та проведенні конференції до 125-річчя від народження Володимира Кубійовича (23 вересня). *Комісія проблем лісівництва* не проводила видимої наукової роботи, що свідчить про її організаційну кризу.

У 2025 р. науково-організаційна і видавнича діяльність відбувалася у **13 осередках НТШ**.

Донецьке відділення (40 членів, зокрема сім дійсних, голова Володимир Білецький) уже одинадцять років поспіль працює в умовах війни на Донбасі, а з 24 лютого 2022 р. — повномасштабного збройного вторгнення Росії в Україну. Переважна більшість членів Донецького відділення покинула регіон улітку 2014 р. Тепер дійсні члени НТШ працюють у різних містах: В. Білецький — у Харкові / Запоріжжі, Йосип Опейда — у Львові / Києві, Анатолій Загнітко — у Вінниці, Валентина Соболь — у Варшаві, Віра Просалова — у Вінниці, Геннадій Гайко та Ганна Онкович — у Києві. Науково-організаційна робота у відділенні за звітний період не проводили, натомість його члени активні учасники близько 30 наукових конференцій, переважно у режимі онлайн. Проводять велику редакційну роботу з підготовки наукових часописів. Так, В. Соболь редактор „*Studia Polsko-Ukraińskie*“, В. Білецький — „*Геотехнології*“, А. Загнітко „*Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*“, О. Башун — „*Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*“. Відділення співпрацює з редакціями „*Енцикло-*

педії НТШ“, „*Енциклопедії сучасної України*“ та „*Великої української енциклопедії*“. Опубліковано 54 і 55 томи „*Донецького вісника Наукового товариства ім. Шевченка*“ (Харків; Запоріжжя, 2025), де вміщено матеріали з історії, філософії, літературознавства, мовознавства, енциклопедистики, освіти, медіадидактики, техніки і технологій. 2025 р. вперше члени Донецького відділення НТШ почали друкувати і виставляти свої видання у США на ресурсі „*Амазон*“: В. Білецький і Г. Гайко „*Гірництво в історії цивілізації*“ (Київ; Вашингтон, 2025) та „*Постаті: видатні люди Донбасу*“ (Упоряд. В. Білецький, Вашингтон, 2025).

Дніпровський осередок (голова Дмитро Архрейський) станом на 1 грудня 2025 р. нараховував 58 членів, з котрих четверо дійсних, за фахом переважно історики. Окрім Дніпра, нтшівці працюють у таких містах, як Кам'янське, Кривий Ріг, Кропивницький, Павлоград і Самар. Насиченою була науково-організаційна робота. 12 березня проведено XXXVI Наукову сесію. Опісля пленарного засідання заслухано 83 доповіді у п'яти секціях: „*Історія України*“, „*Всесвітня історія*“, „*Історія науки, техніки, освіти*“, „*Музейна справа, музейництво та літературознавство*“, „*Географічні студії*“. Низку наукових та освітніх заходів проведено спільно з іншими інституціями, наприклад, В Всеукраїнські Яворницькі наукові читання, присвячені 170-річчю від народження дійсного члена НТШ Дмитра Яворницького (6—7 листопада).

У рамках XXXVI Наукової сесії *Івано-Франківський осередок* (212 членів, серед них вісім дійсних, голова Василь Мойсишин) організував найбільшу за всіх осередків наукову програму, в якій було заслухано понад 150 доповідей. Осередок діє на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу та Івано-Франківського національного медичного університету. У ньому працює 12 комісій, які рівномірно представляють гуманітарні й природничі науки. Окрім засідань в історичній, філософській, психології, політичних наук, філології та фольклористики, мистецтвознавчій, економічній, механіко-математичній, фізико-хімічній, з нафтогазової справи, інформаційних технологій і медико-біологічній комісіях, 13 березня відбулася наукова конференція „*Галич давній і сучасний: відновлення історичної пам'яті*“ (виголошено одинадцять доповідей, 20 березня — Урочисте засідання Мистецтвознавчої комісії спільно з іншими інституціями під назвою „*Мистецтвознавчі візії розвитку українського театру на Прикарпатті*“ на відзначення 230-ї річниці від народження Івана Озаркевича, а 22 березня — пленарне засідання (три виступи). Видано чотири томи „*Прикарпатського вісника Наукового товариства ім. Шевченка*“ в серіях „*Число*“ (два томи), „*Слово*“, „*Пульс*“, які входять до переліку фахових видань України, відповідно, з фізико-математичних і технічних, філологічних і медичних наук.

Тернопільський осередок (понад 480 членів, серед них 15 дійсних, голова Михайло Андрейчин). У рамках XXXVI Наукової сесії секційні засідання провели всі вісім комісій (у програмі задекларовано 52 виступи) і спільне пленарне, на якому було заслухано три наукові доповіді й річний звіт голови про роботу Осередку. У звітному році під егідою Осередку опубліковано книгу „*Слово і Церква: українське національне і духовне відродження в XIX столітті: збірник наукових праць*“

за матеріалами науково-практичної конференції 27—28 травня 2024 р. Б.“ (ред. владика Володимир Фірман, Тернопіль, 2025). Богословська комісія Осередку підготувала до друку „Збірник праць“ (т. 14). Осередок долучився до відзначення ювілеїв видатних діячів національної науки і культури: 180-річчя від народження вченого-фізика і електротехніка Івана Пулюя і 160-річчя митрополита Андрея Шептицького. 4—5 лютого на базі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя проведено наукову конференцію „Іван Пулюй: життя, присвячене науці і Україні“ (матеріали побачать світ у „Збірнику праць“, т. 15), а 26—27 травня у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка відбувся форум „Митрополит Андрей Шептицький і його епоха: цінності та державотвірні духовні орієнтири“.

Осередок у Черкасах (48 членів, зокрема трое дійсних, голова Віталій Масненко) організував велику березневу Наукову сесію, яка складалася з пленарного і восьми засідань у секціях і комісіях (заслухано 61 доповідь). Уже другий рік поспіль, поряд з секціями гуманітарного спрямування, відновила роботу і працює Секція комп'ютерних наук і управління проєктами. Осередок також був співорганізатором наукових заходів, які відбувалися у Черкаському національному університеті ім. Богдана Хмельницького: XIII Всеукраїнський симпозиум з аграрної історії (15 травня), Всеукраїнський „круглий стіл“ „Аграрна історія в Україні: інституційні та методологічні трансформації 1990-х рр. — першої чверті XXI ст.“ (19 листопада) та ін. Під егідою Осередку надруковано збірник „Помаранчева революція та Революція Гідності — ключові події сучасного українського націотворення. Зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції“ (ред. В. Масненко, Ю. Присяжнюк, Черкаси, 2025).

Дрогобицький осередок нараховує 50 членів, із них один — дійсний. Леонід Тимошенко, який є його головою, активно публікується у виданнях НТШ. Науково-організаційна робота відбувається у рамках Наукових сесій Товариства. Цього року пленарне засідання Осередку відбулося 14 березня спільно з Історичною комісією Товариства. Заслухано шість доповідей на історичну тематику. Натомість Історична та Філологічна секції працювали 21 березня. Під егідою Осередку, поряд з іншими інституціями, побачив світ науковий збірник заповідника „Нагуєвичі“ „Садиба Франка“ (Дрогобич, 2025, кн. 6). Під егідою Товариства вийшла друком автобіографічна книга Л. Тимошенка „Мої бої за історію. Біобібліографічний покажчик з нагоди 70-річчя та 42-ої річниці педагогічної та наукової діяльності“ (Дрогобич, 2025). Голова Осередку активно виступав проти об'єднання (закриття) Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові з Домом Франка, що планувалося зробити обласною владою в червні—жовтні ц. р.

У *Київському осередку* (голова Микола Жулинський) станом на 1 грудня 2025 р. зосереджено 22 дійсні члени, а також понад 40 звичайних, які переважно працюють у НАН України. У рамках XXXVI Наукової сесії 18 березня відбулося засідання Осередку, на якому виголошено п'ять доповідей з шевченкознавства, а також презентовано дві книги — „Шевченків сад: родовідні дерева Моринців і Кирилівки“ (автори: Євген Матвієнко, Євген Букет, Олександр Дедуш) і „Слідчо-наглядіві справи Тараса Шевченка (1847—1859 рр.)“ (опорядники: Геннадій Боряк, Людмила Демченко).

Волинський осередок (22 члени, з них один дійсний, голова Олег Марчук) спільно з Волинським національним університетом імені Лесі Українки організував VI-те читання Анатолія Свідзинського (Луцьк, 28 лютого). Матеріали доповідей опубліковані під егідою Осередку та університету („VI-е читання Анатолія Вадимовича Свідзинського: матеріали доп. (Луцьк, 28 лют.— 01 берез. 2025 р.)“ (Луцьк, 2025). Також співучасник проведення Молодіжного медичного форуму-2025 з майстер-класами для лікарів і медичних сестер і братів (29—30 травня). Історична комісія Осередку організувала засідання 27 березня у рамках XXXVI Наукової сесії Товариства. Виголошено чотири доповіді з археології та ранньомодерної історії України.

У *Рівненському осередку* (45 членів, серед них чотири дійсні, голова Андрій Бомба) науково-організаційна робота проходить у рамках щорічних Наукових сесій. 28 лютого—4 березня відбулося засідання Секції математичного моделювання та обчислювальних методів, 14 березня — Секції історії, 18 березня — Філологічної, присвячене 120-річчю від народження Уласа Самчука, а 24 березня — пленарне. Добрі результати наукової роботи показують представники трьох секцій, активно виступають на наукових конференціях з відкритими лекціями, підтримують різні громадські ініціативи. За безпосередньої участі Секції математичного моделювання та обчислювальних методів 6—9 листопада в Рівному проведено чергову міжнародну конференцію „Modeling, Automated Control and Information Technologies“.

Згідно з програмою XXXVI Наукової сесії 9—11 березня *Сумського осередку* (голова Сергій П'ятаченко), відбулися засідання у Секціях української мови і літератури, журналістики і філології, післядипломної педагогічної освіти, історико-філософській та Сумського територіального відділення МАН України, на яких заслухано 36 доповідей.

У рамках XXXVI Наукової сесії НТШ 14 березня у Музеї історії міста Коломиї відбулося засідання *Коломийського осередку* (15 членів, голова Володимир Паньків). Заслухано шість доповідей з історії, літературознавства та медицини. Член Осередку Микола Васильчук опублікував дві статті у „Прикарпатському віснику НТШ. Слово“ (№ 21 (77)) і „Донецькому віснику НТШ“ (т. 55).

27 березня у приміщенні Археологічного музею ім. А. Балагурі Ужгородського національного університету відбулося засідання Історичної комісії *Закарпатського осередку* (п'ять членів), організоване членом НТШ Юрієм Данильцем. Це другий науково-організаційний захід у рамках Осередку від 2024 р., коли відновлено його діяльність. Комісія працює на факультеті історії та міжнародних відносин університету. Заслухано вісім доповідей, переважно з історії Закарпаття XX ст.

Уже другий рік поспіль на базі Уманського національного університету працює *Уманський осередок* НТШ (12 членів, із них один дійсний, голова Юрій Кисельов). 20 березня відбулося його засідання у рамках XXXVI Наукової сесії, на якому заслухано дев'ять доповідей. Проводили роботу з організації міжнародної наукової конференції, присвяченої 425-річчю від народження видатного географа і картографа України Гійома Левассера де Боплана, заплановану на травень 2026 р.

У *Вінницькому* (18 членів, голова Сергій Гальчак) та *Одеському* (14 членів, голова Людмила

Сасенко) *осередках* у рамках XXXVI Наукової сесії не проводилася науково-організаційна робота.

Науково-видавничі досягнення НТШ у 2025 р. Завершено редагування та опубліковано 277 том „Записок НТШ“ (Праці Музикознавчої і Театрознавчої комісій, редактор Олег Купчинський), розпочато укладання та редакційну роботу над 278 томом, що вміщуватиме праці двох комісій Секції етнографії та фольклористики. 2025 р. тривала робота над укладанням шостого тому „Енциклопедії НТШ“ (відповідальний редактор Олег Купчинський). Побачили світ 71 і 72 числа

рінки ілюстрацій, які візуалізують ювілейні святкування.

2025 р. побачили світ два томи збірника наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 90-річчя — „На службі науки і культури“ (відповідальний редактор Андрій Фелонюк), де зібрано 47 статей у шести розділах (історія, археологія, спеціальні (допоміжні) наукові дисципліни, мовознавство, літературознавство, мистецтвознавчі науки), а також найважливіші публікації про творчість почесного голови НТШ і матеріали відзначення його минулорічного ювілею.

Загальні звітні збори Товариства. Львів, 6 грудня 2025 р.

інформаційного видання Світової Ради НТШ — „Вісника НТШ“ (відповідальний редактор Андрій Фелонюк), 77 т. (№ 1—2) „Праць НТШ. Медичні науки“ (головний редактор Валентина Чоп’як), 78 т. „Праці НТШ. Хімічні науки“ (головний редактор Олександр Решетняк), 79 т. „Праці НТШ. Економічні науки“ (т. 5, головний редактор Петро Куцик). Два перші видання „Праць НТШ“ індексуються в наукометричних базах даних Scopus та Index Copernicus International Journals Master List і входять до переліку фахових видань України категорії „А“ і „Б“ відповідно.

Андрій Фелонюк упорядкував і відредагував збірник матеріалів, присвячених ювілею Товариства, — „Наукове товариство ім. Шевченка: 150 років на службі науки та культури“ (Львів, 2025). Читач знайде у книзі багато інформації про урочистості, пов’язані з цією видатною подією в нашому житті. Зокрема, у збірнику опубліковані вітання учасникам Ювілейної сесії Загальних зборів Національної академії наук України (8 грудня 2024 р.) та Урочистої академії Товариства (16 грудня 2024 р.), присвячених 150-річчю НТШ, представників органів державної влади, хроніка відзначення ювілею на рівні Товариства, комісії і осередків, нариси про діяльність НТШ у світі (Австралія, Канада, США, Словаччина), осередків в Україні (Донецьк, Дрогобич, Івано-Франківськ, Київ, Коломия, Рівне, Тернопіль). Уміщено 92 сто-

Під егідою Товариства і за наукової редакції Романа Яціва видано книгу „Савина Сидорович (1895—1972): Аристократичні переплетення“ (Львів, 2025), велелюдна презентація якої відбулася 13 листопада в актовій залі головного корпусу Національного університету „Львівська політехніка“. У серії „Українознавча наукова бібліотека НТШ“ дійсний член НТШ Онуфрій Банах видав книгу спогадів „Різні стежки вели нас до таємниць науки“ (Львів, 2025).

Про інші видання Товариства згадувалося в огляді діяльності комісій і осередків.

Серед здобутків НТШ у 2025 р. слід також згадати відновлення 22 липня вивіски „Книгарня Наукового товариства ім. Шевченка“ на фасаді книгарні НТШ, яку було демонтовано у квітні для реставрації літер. Ініціювала реставрацію вивіски очільниця управління офісу культурної спадщини Львівської міської ради Тетяна Балуківа. З демонтажем і монтажем вивіски допомогла Галицька районна адміністрація, а реставрацію профінансували меценати.

4 серпня біля головного корпусу Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка (вул. Стефаніка, 2) з ініціативи її генерального директора Василя Ферштея встановлено 21 банер — „Наукове товариство імені Шевченка (до 150-річчя від заснування)“. Банери підготовлено 2023 р. з нагоди 150-ліття Товариства.

На них розміщено біографічні довідки про фондаторів і меценатів, членів-засновників, голів НТШ і керівників секцій, видатних учених — дійсних членів НТШ, а також відомих науковців-іноземців — дійсних членів Товариства, очільників НТШ в Європі, Канаді, США, Австралії й українських учених у світовій науці — дійсних членів НТШ.

2025 рік для Товариства завершився **Загальними звітними зборами**, які відбулися 6 грудня у Дзеркальній залі Львівського національного університету імені Івана Франка. Програма складалася з двох засідань, під час яких учасники події

Цікаву і різносторонню художню програму запропонували студенти факультету культури і мистецтв ЛНУ імені Івана Франка. Прозвучали казка Лесі Українки „Біда навчить”, гумореска Григорія Квітки-Основ'яненка „Підбрехач”, українські народні пісні „Ішов козак потайком” і „За Дунаєм”, коляда „Свята ніч”.

На другому засіданні зборів підбито підсумки діяльності Товариства. Р. Кушнір представив загальний звіт про роботу Товариства та його осередків за 2025 рік, а співдоповідачами стали члени Президії, що координують діяльність секцій,—

Загальні звітні збори Товариства. Львів, 6 грудня 2025 р.

виголосили наукові доповіді та представили звіти про діяльність НТШ за рік.

Захід вступним словом відкрив голова НТШ в Україні, академік НАН України Роман Кушнір. Привітав нтшівців ректор ЛНУ імені Івана Франка академік НАН України Роман Гладішевський.

У першій частині заслухано наукові доповіді дійсного члена НТШ Мар'яна Мудрого про життя і творчу спадщину історика, публіциста та політика Степана Томашівського, дійсного члена НТШ Ігоря Соляра — про стратегію, тактику та консолідаційний потенціал Українського національно-демократичного об'єднання, 100-річчя від заснування якого відзначали 2025 р. Заступник директора з наукової роботи Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України академік НАН України Олександр Хіміч представив бачення зміни парадигм у фундаментальних науках у зв'язку з розвитком штучного інтелекту.

Також виступив директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академік НАН України Сергій Комісаренко з питанням біобезпеки держави в умовах війни. Завершила першу частину засідання Загальних зборів доповідь директора Відділення фізико-хімії горючих копалин Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України Андрія Киці, присвячена тягості поколінь у спільноті НТШ на прикладі постатей Володимира і Романа Кучерів.

Андрій Фелонюк (Історично-філософська), Зоряна Купчинська (Філологічна), Оксана Кузьменко (Етнографії та фольклористики), Юрій Діба (Мистецтвознавства), Ігор Мриглод (Фізико-математична), Ростислав Стойка (Біохімії та медицини) та Валентин Максимчук (Природознавства).

Надалі голова Ревізійної комісії НТШ Богдан Новосядлий представив фінансовий звіт Товариства. Після обговорення заслуханих звітів учасники Загальних звітних зборів прийняли відповідну ухвалу.

У межах заходу також вручено дипломи новобраним дійсним членам НТШ в Україні. Завершилися збори переглядом фільму про видатного словацького вченого-україніста, засновника і багатолітнього голову НТШ у Словаччині Миколу Мушинку (1936—2024).

Підсумовуючи здобутки Товариства у 2025 р., зауважимо, що у складних умовах, в яких перебувають держава й українські вчені, громадський сектор національної науки, представлений НТШ, розвивається в міру можливостей, має добрі видивнічі здобутки та активну науково-організаційну роботу, чим невпинно примножує наукові знання.

Андрій ФЕЛОНЮК

ВИБОРИ ДІЙСНИХ ЧЛЕНІВ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

(28 листопада 2025 року)

28 листопада 2025 р. у конференцзалі НТШ (м. Львів, вул. Винниченка, 24) на Загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка в Україні відбулися вибори дійсних членів. Цьому зібранню передувало висунення кандидатів, їх обговорення у комісіях, середовищі експертів, а згодом розгляд Президією НТШ, яка на засіданні 21 листопада 2025 р. рекомендувала у дійсні члени НТШ 33 кандидати.

У таємному голосуванні взяли участь 134 із 180 дійсних членів. За підрахунками лічильної комісії, всі кандидати набрали потрібну кількість голосів (від 128 до 134) і були обрані дійсними членами НТШ. 16 з них репрезентують гумані-

тарні науки (історики, філологи, етнографи, мистецтвознавці, соціологи, педагоги), а 17 — фізико-математичні та природничі науки (фізики, математики, механіки, матеріалознавці, техніки, геологи, геофізики, географи, екологи, хіміки, біохіміки, медики). За територіальним принципом, окрім Львова (21), новообрані дійсні члени НТШ представляють осередки у Києві (3), Тернополі (3), Івано-Франківську (2), Дніпрі (1), Донецьку (1), Луцьку (1) й Умані (1). Їхній середній вік становить 59 років.

Станом на 6 грудня 2025 р. НТШ в Україні нарахувалося 212 дійсних членів, зокрема троє закордонних (Австрія, Польща, США).

Новообрані дійсні члени НТШ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Сергій ГАЛЬЧЕНКО (Київський осередок) — кандидат філологічних наук, заступник директора з наукової та видавничої діяльності Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Напрямок наукових зацікавлень: літературне джерелознавство, текстологія, архівознавство, музеєзнавство. Заступник голови редколегії Повного зібрання творів Т. Шевченка у 12-ти томах. З 2002 р.— учасник Наукових сесій НТШ, де виступав з доповідями.

Яким ГОРАК (Музикознавча комісія, Львів) — кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії музики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка, старший науковий співробітник Меморіального музею Станіслава Людкевича. Досліджує історію української музики в Галичині другої половини ХІХ — початку ХХ ст., зокрема діяльність Вищого музичного інституту, творчість Анатолія Вахнянина, Дениса Січинського, Соломії Крушельницької, Станіслава Людкевича, Василя Барвінського та ін. З 1993 р. автор багатьох публікацій у „Записках НТШ“, „Віснику НТШ“ та „Енциклопедії НТШ“. Член НТШ (2007), заступник голови Музикознавчої комісії.

Уляна ГРАБ (Музикознавча комісія, Львів) — докторка мистецтвознавства, завідувачка кафедри музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Сфера наукових зацікавлень: історія і методологія музикознавства, музичне діаспорознавство, музична біографістика, українська музична культура першої третини ХХ ст. Авторка низки статей у „Записках НТШ“, „Віснику НТШ“ і „Енциклопедії НТШ“.

Оксана ДЗЕРА (Комісія всесвітньої літератури і міжкультурної комунікації ім. М. Лукаша, Львів) — докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики ім. Г. Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка. Наукові інтереси: історія перекладу, переклад біблійних і метабіблійних текстів, соціологія і філософія перекладу, переклад та інтертекстуальність. Авторка статей у „Записках НТШ“ та книги під грифом НТШ „Хронологія біблійного та літургійного перекладу в Україні = A Chronology of Ukrainian biblical and liturgical translation“ (2023), членкиня НТШ з 1996 р.

Галина ІВАШКІВ (Комісія образотворчого та ужиткового мистецтва, Львів) — докторка мистецтвознавства, провідна наукова співробітниця Інституту народознавства НАН України. Наукові інтереси: декоративно-ужиткове мистецтво, зокрема народна кераміка, творчість окремих майстрів, музеєзнавство. Авторка статей у виданнях НТШ та співупорядниця двох альбомів під егідою Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ — „Мальована кераміка Косова та Пістиня ХІХ — початку ХХ століть“ (2012) та „Мальовані миски Поділля“ (2018).

Ганна КАРАСЬ (Івано-Франківський осередок, Мистецтвознавча комісія) — докторка мистецтвознавства, професорка кафедри методики музичного виховання та диригування Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Членкиня НТШ з 2000 р. Упоряднича збірника пам'яті Олександра Козаренка (2023), авторка статей у „Прикарпатському віснику НТШ. Слово“. Голова Мистецтвознавчої комісії осередку з 2023 р.

Мар'яна КОМАРИЦЯ (Літературознавча комісія, Львів) — докторка філологічних наук, завідувачка відділу наукових досліджень української періодики Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Сфера наукових зацікавлень: історія української літератури та критики, історія преси, бібліографія преси. Співупоряднича антології „Преса НТШ в рецепції європейської журналістики (1873—1939 рр.): вибрані твори“ (2023), наукова редакторка „Споминів“ Володимира Левицького (2021). Авторка низки статей про НТШ кінця ХІХ — початку ХХ ст. у світлі тогочасної преси Галичини. З 1998 р. виступає на засіданнях Літературознавчої комісії, членкиня НТШ з 2012 р.

Надія КУШЛАКОВА (Дніпровський осередок) — докторка історичних наук, завідувачка кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права Західнодонбаського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Павлоград. Спеціалізується в історії науки і техніки, досліднича громадських науково-технічних об'єднань промислових регіонів Лівобережної України кінця ХІХ — початку ХХ ст. Бере активну участь у роботі Дніпровського осередку НТШ з 2009 р., членкиня Товариства з 2020 р., засновниця і керівниця Павлоградської філії осередку з 2023 р.

Роман ЛАВРЕНТІЙ (Театрознавча комісія, Львів) — кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри театрознавства та акторської майстерності Львівського національного університету імені Івана Франка. Досліджує історію українського театру, міжкультурну комунікацію в Галичині ХІХ — першої половини ХХ ст. Член НТШ з 2006 р. Автор багатьох статей у „Записках НТШ“, „Віснику НТШ“ і „Енциклопедії НТШ“. Член редколегії та співукладач театрознавчих томів „Записок НТШ“ з 2020 р., секретар (2006—2023) і голова Театрознавчої комісії Товариства з 2024 р. Організатор наукових форумів на вшанування пам'яті дійсних членів НТШ Ростислава Пилипчака і Маї Гарбузюк.

Уляна МОВНА (Етнографічна комісія, Львів) — докторка історичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту народознавства НАН України. Сфера наукових зацікавлень: етнологія, історіографічні та джерелознавчі студії у сфері історичної етнології, історія бджільництва в Україні, історія Східної Галичини ХХ ст., персоналістика. Членкиня НТШ з 1998 р., постійна учасниця Наукових сесій НТШ з 1999 р. Авторка статей у „Записках НТШ“ і „Віснику НТШ“, досліджує життя і творчу спадщину дійсного члена НТШ Михайла Боровського.

Ганна ОНКОВИЧ (Донецьке відділення, Київ) — докторка педагогічних наук, професорка, до 2024 р. завідувачка науково-дослідної лабораторії „Формування особистості студента“ та професорка Київського медичного університету. Авторка досліджень у галузі медіаосвіти, журналістики, лінгводидактики, українознавства, педагогіки вищої школи. Членкиня НТШ з 2018 р., публікується у „Донецькому віснику Наукового товариства ім. Шевченка“.

Володимир ПРИШЛЯК (Волинський осередок, Історична комісія, Луцьк) — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки. Вивчає Гетьманщину першої половини ХVІІІ ст. (зосібна період гетьманування Данила Апостола), історію торгівлі та шляхів сполучення в ранньомодерній Україні, українську історіографію першої половини ХХ ст., локальної історії (Волині й Галичини). Член НТШ з 1990 р., автор двадцяти публікацій у виданнях Товариства, дослідник життя і творчої спадщини діяча і дійсного члена НТШ Івана Джиджори. Упорядник „Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори“ (2008) та монографії І. Джиджори „Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730-х роках“ (2020). Засновник і голова Історичної комісії Волинського осередку Товариства з 2024 р.

Ігор СОЛЯР (Історична комісія, Львів) — доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Наукові зацікавлення: історія Західної України між двома світовими війнами, воєнна історія, сучасні державотворчі процеси. Член НТШ з 1992 р. Автор статей у виданнях НТШ („Енциклопедія НТШ“, „Вісник НТШ“), співорганізатор спільних з НТШ Крип'якевичівських та Ісаєвичівських читань. Учасник наукових заходів Товариства.

Ігор ТЕСЛЕНКО (Київський осередок) — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Національного університету „Киево-Могилянська академія“, керівник Центру вивчення спадщини князів Острозьких Національного університету „Острозька академія“, лектор факультету середньовічних і сучасних мов Кембриджського університету (Велика Британія). Напрямок наукових зацікавлень: соціальна історія України XV—XVIII ст., допоміжні історичні дисципліни, історія Волині. Член НТШ з 2017 р., автор багатьох статей у „Записках НТШ“ та інших виданнях Товариства. Співупорядник збірника документів під грифом НТШ — „Універсали українських гетьманів...“ (2004).

Ірина ФЕДОРІВ (Тернопільський осередок, Історична комісія) — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Цікавиться історичною біографістикою та славістикою. Дослідниця життєвого шляху і творчої спадщини діяча і дійсного члена НТШ Мирона Кордуби, авторка монографії (2001) та багатьох статей з цієї тематики. Членкиня НТШ з 2005 р., секретарка Тернопільського осередку Товариства з 2012 р., відповідальна секретарка „Збірника праць“ Осередку (т. 10—12), співорганізаторка щорічних наукових сесій Осередку.

Галина ЩЕРБА (Соціологічна комісія, Львів) — кандидатка філософських наук, доцентка Львівського національного університету імені Івана Франка. Членкиня НТШ з 1990 р., засновниця і голова Соціологічної комісії Товариства з 1994 р., авторка книги під егідою Товариства — „Розквіт і трагедія Лемківщини“ (Львів, 2011).

СТИСЛІ НАУКИ

Ігор БУБНЯК (Геологічна комісія, Львів) — кандидат геологічних наук, доцент кафедри інженерної геодезії Національного університету „Львівська політехніка“. Сфера наукових зацікавлень: геологія і корисні копалини Карпат і Криму, палеонапруження в Карпатах, використання ГІС у структурній геології та тектоніці, історія української геології. Член НТШ з 1990 р., секретар Геологічної комісії з 1999 р. Член редколегії збірника „Праці НТШ. Геологічний збірник“ (2007, 2012).

Григорій ДМИТРІВ (Хімічна комісія, Львів) — доктор хімічних наук, декан хімічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Досліджує металічні системи з участю літію та магнію (діаграми стану, кристалічна структура фаз, їхні властивості та застосування). Член НТШ з 2018 р., голова оргкомітету „Львівських хімічних читань“.

Ганна ЕРСТЕНЮК (Івано-Франківський осередок, Медико-біологічна комісія) — докторка біологічних наук, професорка, завідувачка кафедри біологічної та медичної хімії ім. акад. Г. О. Бабенка Івано-Франківського національного медичного університету. Сфера наукових зацікавлень: біохімія, клінічна і лабораторна діагностика, паліативна і хоспісна медицина. Голова Медико-біологічної комісії Осередку (2008—2010). Співредакторка журналу „Прикарпатський вісник НТШ. Пульс“.

Михайло ЗАРІЧНИЙ (Комісія математики, Львів) — доктор фізико-математичних наук, професор кафедри алгебри, топології та основ математики ЛНУ ім. Івана Франка. Сфера наукових зацікавлень: топологія, топологічна алгебра, історія математики. Член НТШ з 1990 р., голова Комісії математики Товариства (1999—2002, з 2024 р.), член редколегії „Математичного вісника НТШ“. Досліджує наукову спадщину дійсного члена НТШ Мирона Зарицького.

Олександр ІВАНКІВ (Комісія фізики, Львів) — кандидат фізико-математичних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту фізики конденсованих систем ім. І. Р. Юхновського НАН України. Наукові зацікавлення: статистична фізика, фізика конденсованих систем, історія науки. Член НТШ з 1990 р., член редколегії „Фізичного збірника“ (з 1993 р.), співорганізатор наукових заходів Комісії фізики, зокрема присвячених пам'яті дійсних членів НТШ Анатолія Свідзинського, Ігоря Стасюка, Ігоря Юхновського.

Ігор КАПРУСЬ (Екологічна комісія, Львів) — доктор біологічних наук, професор кафедри екології Львівського національного університету імені Івана Франка, старший науковий співробітник Державного природознавчого музею НАН України. Сфера наукових зацікавлень: ґрунтова екологія, синекологія і зоогеографія ґрунтових тварин, зоологія, охорона природи, порівняльна морфологія Collembola. Член НТШ з 1997 р., автор статей у „Працях НТШ. Екологічний збірник“. Голова Екологічної комісії Товариства з 2022 р.

Юрій КИСЕЛЬОВ (Уманський осередок) — доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру Уманського національного університету. Наукові зацікавлення: геософія (філософія людського простору), геополітика, теоретичні та методологічні проблеми географії, ландшафтознавчі аспекти землекористування. Член НТШ з 2004 р. Голова Слобожанського осередку в Луганську (2008—2014), засновник і голова Уманського осередку з 2024 р.

Іван КЛИЩ (Тернопільський осередок, Медична комісія) — доктор біологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського. Спеціалізується у клінічній біохімії та лабораторній діагностиці. Член НТШ з 1998 р. Голова Медичної комісії Осередку з 2002 р.

Сергій КОМИСАРЕНКО (Київський осередок) — доктор біологічних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України. Напрямок наукової роботи: молекулярна імунологія, біотехнології. Член НТШ з 2023 р., автор публікацій у журналі „Праці НТШ. Медичні науки“, учасник Різдвяних читань у Львові під егідою Лікарської комісії.

Василь ЛОНЧИНА (Лікарська комісія, США) — д-р медицини, кардіохірург, професор Прітцкерівської школи медицини Університету Чикаго. Сфера наукових зацікавлень: кардіохірургія, хірургічна реанімація, біоетика. Член НТШ з 2017 р. Спів-організатор щорічної наукової конференції Лікарської комісії Smart Lion, заступник головного редактора журналу „Праці НТШ. Медичні науки“.

Дмитро МАЛИЦЬКИЙ (Комісія фізики Землі, Львів) — доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач відділу методів сейсмотектонічних досліджень Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Суботіна НАН України. Напрямок наукових досліджень: поширення сейсмічних хвиль, теорія та застосування синтетичних сейсмограм, фізика джерела землетрусу, сейсмологія землетрусів і деформації.

Микола ОБУШАК (Хімічна комісія, Львів) — доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри органічної хімії Львівського національного університету імені Івана Франка. Сфера наукових зацікавлень: органічна хімія, медична хімія, синтез гетероциклічних сполук, що виявляють біологічну активність чи придатні до застосування в органічній оптоелектроніці. Член НТШ з 1992 р. Автор багатьох публікацій у збірнику „Праці НТШ. Хімічні науки“, член оргкомітету „Львівських хімічних читань“, вивчає наукову спадщину дійсних членів НТШ Івана Горбачевського та Святослава Трофименка.

Світлана ПУКАС (Хімічна комісія, Львів) — кандидатка хімічних наук, доцентка, в. о. завідувачки кафедри неорганічної хімії Львівського національного університету імені Івана Франка. Досліджує кристалічну структуру алюмінідів, силіцидів і германідів рідкісноземельних металів. Членкиня Товариства з 2013 р. Авторка статей у збірнику „Праці НТШ. Хімічні науки“ та „Віснику НТШ“.

Роман РОГАТИНСЬКИЙ (Тернопільський осередок, Інженерно-технічна комісія) — доктор технічних наук, професор кафедри автомобілів Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя. Сфера наукових зацікавлень: сільськогосподарське машинобудування, підйимально-транспортні машини. Член НТШ з 2011 р., голова Інженерно-технічної комісії Осередку з 2021 р.

Богдан СТАСЮК (Комісія механіки, Львів) — доктор фізико-математичних наук, доцент кафедри опору матеріалів та будівельних конструкцій Національного університету „Львівська політехніка“. Сфера наукових зацікавлень: числові методи механіки деформівного твердого тіла, механіка руйнування, механіка композиційних матеріалів. Член НТШ з 2008 р., секретар Комісії механіки з 2012 р.

Василь ТРУШ (Комісія матеріалознавства, Львів) — доктор технічних наук, старший науковий співробітник Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України. Наукові інтереси: інженерія поверхні сплавів на основі титану, цирконію та гафнію у контрольованих газових середовищах для підвищення функціональних властивостей. Член Товариства з 2018 р., заступник голови Комісії матеріалознавства з 2025 р. Відповідальний секретар збірника „Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Т. LXXIV: Матеріалознавство і механіка матеріалів“ (2023).

Дарія ФЕДОРОВИЧ (Біохімічна комісія, Львів) — докторка біологічних наук, професорка, провідна наукова співробітниця Інституту біології клітини НАН України. Сфера наукових зацікавлень: біохімія та біотехнологія неконвенційних дріжджів, регуляторні аспекти метаболізму. Членкиня НТШ з 1997 р.

*Матеріал підготував
Андрій ФЕЛОНЮК*

ЗАСІДАННЯ РАДИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

23 січня 2026 р. у Львівському торговельно-економічному університеті відбулося урочисте засідання Ради найдавнішої наукової громадської інституції в Україні — Наукового товариства імені Шевченка.

На початку засідання вступну доповідь виголосив голова Товариства академік НАН України Роман Кушнір. У промові Р. Кушніра підбито підсумки діяльності Товариства у 2025 р. та окреслено плани науково-видавничої діяльності на 2026 р. Зокрема, доповідач проінформував присутніх про підготовку до проведення Наукової сесії НТШ у березні, заплановані заходи з відзначення ювілеїв видатних членів Товариства, плани з відкриття у Львові пам'ятного знаку на пошану НТШ, розвиток осередків, зокрема в Києві, активізацію співпраці з державними та недержавними інституціями в Україні й за кордоном, важливість подальшого поширення ідей Товариства серед наукової спільноти, зосібна молоді. Окремо відзначено активну участь Львівського торговельно-економічного університету у підготовці та проведенні наукових і культурних заходів, розвитку діяльності Економічної комісії НТШ, поглибленні міждисциплінарного характеру наукової роботи.

Під час засідання, на якому були присутніми понад 65 учасників, виступили дійсні члени НТШ: Михайло Гнатюк — про відзначення 170-річчя від народження Івана Франка та Андрій Фелонюк — про наукову конференцію „Мирон Кордуба: інтелектуальна спадщина вченого (до 150-річчя від народження)“.

Перед учасниками заходу виступила Народна капела бандуристок „Галичанка“ (художній керівник Руслана Дробот), у виконанні якої прозвучали українські колядки та щедрівки. Наукову спільноту благословив йорданською водою капелан ЛТЕУ, адміністратор храму святих Кирила і Методія Львівської Архиепархії УГКЦ отець Роман Довгань.

На завершення заходу до присутніх звернувся ректор університету, проф. Петро Куцик, який побажав усім присутнім наснаги у 2026 р. та наголосив на важливості плідної громадської діяльності та підтримки наукового фронту для наближення нашої перемоги та утвердження української державності.

Редакція

ФОРУМ „ЖІНКА В НАУЦІ” — РАЗОМ ПОПРИ ВІЙНУ, ВТОМУ І ТРИВОГУ

11 лютого у Будинку вчених у Львові відбувся дев'ятий форум „Жінка в науці”, який об'єднав понад 150 учасниць — жінок-науковиць, викладачок, дослідниць та освітянок з різних установ Львова і України.

Форум розпочався з Державного Гімну України та хвилини мовчання — на знак пошани до героїв і героїнь, які віддали своє життя за Україну та за можливість нам сьогодні працювати, навчати й навчатися. З тиші пам'яти й болю народжується наша відповідальність — жити, працювати і берегти сенси.

Захід відбувся за ініціативи Наукового товариства імені Шевченка — живої традиції української науки, що поєднує покоління, ідеї та долі.

Із вітальними словами до учасниць і гостей форуму звернулися: заступник голови НТШ, академік НАН України Ігор Мриглод, проректорка з наукової роботи та інновацій Львівського національного університету імені Івана Франка, професорка Олена Квас, ректор Львівського торговельно-економічного університету, професор Петро Куцик, директор Західного наукового центру НАН і МОН України Олег Зиннок, заступник голови Львівського обласного об'єднання організацій роботодавців Василь Ільків, голова Ради старійшин Львівщини, архітектор Ігор Кузьмак.

У своїх виступах вони наголосили на ролі жінок у розвитку науки й освіти, на відповідальності наукової спільноти в умовах війни та на важливості збереження інтелектуального потенціалу України.

У форумі взяли участь представниці: Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівського торговельно-економічного університету, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Національного лісотехнічного університету України, Львівської медичної академії імені Андрея Крупинського, інститутів Національної академії наук України, зокрема: Відділення фізико-хімії горючих копалин Інституту фізико-органічної хімії і вуглекислоти ім. Л. М. Литвиненка, Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка, Інституту фізики

конденсованих систем ім. І. Р. Юхновського, Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача.

У першому блоці форуму прозвучали доповіді: Марії Флейчук, докторки економічних наук, професорки Львівського торговельно-економічного університету — „Економіка виживання і розвитку: жіноче лідерство у воєнний час“; Людмили Рахман, докторки медичних наук, професорки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького — „Наукова діяльність як сенсотворна основа в часі війни“; Вікторії Карпи, керівниці Центру „ЮрФем: освіта“ — „Викладачки правничих шкіл як ті, хто формують людиноцентричну оптику і посилюють систему правосуддя в умовах війни“; Юлії Боруцької, кандидатки геологічних наук, доцентки — „Туристичний історико-краєзнавчий маршрут „Стежками Степана Бандери“: від героїчного минулого — до героїв сучасності“.

Виступи поєднали економіку, психологію, право, історію та національну пам'ять, показавши, що наука в умовах війни є не лише сферою досліджень, а й простором підтримки, відповідальності та формування майбутнього.

Під час форуму відбулося відзначення жінок-науковиць подяками Західного наукового центру НАН України, Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації та Наукового товариства ім. Шевченка.

Особливо важливо, що серед відзначених — науковиці, чоловіки та сини яких сьогодні захищають незалежність України. Їхня праця в освіті й науці поєднується з особистою відповідальністю, болем і гідністю, які заслуговують на глибоку пошану.

Завершенням форуму стали музичні виступи від дівочого вокального ансамблю „Цвіт землі“ Львівського торговельно-економічного університету (керівник — Володимир Кудовба) та джазового гурту „Медікус“ Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (керівник — Ярема Камінський) — як нагадування, що наука і мистецтво разом творять атмосферу людяності.

Щиро дякуємо партнерам і співorganizаторам: Львівському обласному об'єднанню організацій роботодавців, Лікарській, Економічній і Хімічній комісіям НТШ, університетам Львова та інститутам НАН України.

Окрема подяка — Лідії Бойчишин, професорці Львівського національного університету імені Івана Франка, заступниці голови НТШ — за професійну організацію форуму, високий рівень програми та створення простору гідного діалогу, підтримки й солідарності жінок у науці.

Щиро дякуємо всім, хто був з нами цього дня: доповідачкам, учасницям, гостям, організаторам і партнерам. Ваша присутність — це вже внесок у майбутнє української науки.

Нехай знання залишаються нашою опорою, а людяність — нашим орієнтиром.

Редакція

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ СТЕПАНА ГЕЛЕЯ В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ШЕВЧЕНКА ТА ЛЬВІВСЬКОМУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

28 січня 2025 р. на засіданні Ради НТШ на вшанування пам'яті видатного науковця, громадського та культурного діяча, заступника голови Товариства професора Степана Гелея (1941—2024) прийнято рішення підготувати збірник „Служіння українській ідеї та наукові здобутки Степана Гелея“.

Петро Куцик, Роман Кушнір, Андрій Фелонюк

17 червня 2025 р. в ЛТЕУ відбулася презентація згаданого наукового видання „Служіння українській ідеї та наукові здобутки Степана Гелея“ (Львів: Растр-7, 2025.— 464 с.).

У книгу ввійшли як ще неопубліковані праці С. Гелея, так і наукові дослідження різних років; студії українських учених про життєвий і творчий шлях С. Гелея.

Представлені наукові праці розглядають низку важливих питань, зокрема формування української інтелектуальної еліти, об'єднання нації як в етнічному, так і в політичному аспектах, а також боротьбу за збереження й утвердження української ідентичності як основи національної державності. Обґрунтовано зазіхання Москви на українську історичну спадщину, що залишається серйозним дестабілізуючим чинником і постійною загрозою для суверенітету України.

Уже вступне „Меморіальне слово“ авторства ректора ЛТЕУ, проф. Петра Куцика задає не лише тон вшанування, а насамперед аналітичний підхід до спадщини вченого, дає змогу читачеві побачити в С. Гелеї не просто педагога й адміністратора, а інтелектуала, для якого українська ідея була моральним і професійним дороговказом. „Меморіальне слово“ вибудоване як розповідь про життєвий шлях, духовні засади та наукову діяльність ученого, підкреслюючи, як у непростих суспільних реаліях другої половини ХХ — початку ХХІ ст. формувалися його наукові та громадські переконання. Розповідь про корені, родину, виховання,

перші кроки в освіті та професійному зростанні не лише створює людський портрет С. Гелея, а й дає змогу зрозуміти джерела його подальшої аналітичної активності до проблеми національної пам'яті, української ідентичності й духовного самопізнання. Саме тому автор вступної статті наголошує на його життєвій позиції як на позиції інтелегента, який усвідомлював відповідальність слова й дії перед суспільством.

Перший великий тематичний блок книги „Науковець-історик, державник“ розкриває С. Гелея як ученого-історика й мислителя, що тримав українську історичну науку в постійному русі інтелектуального оновлення. Розділ побудований так, що читач входить у світ наукових ідей С. Гелея, його розуміння ролі інтелекту в суспільстві та відповідальності науковця перед державою. Професор Микола Литвин у статті „Від історичної пам'яті — до української ідентичності, творення свідомої національної еліти: уроки професора історії Степана Гелея“ стверджує, що процес формування сучас-

Виступає дочка Степана Гелея Ліліана Томашик

ної української ідентичності не може розглядатися поза проблемою інституційного відтворення історичної пам'яті та виховання наукової і громадянської еліти. Спадщина викладацької і наукової діяльності С. Гелея є прикладом синтезу академічної традиції й суспільно-політичної місії історика, яка здатна консолідувати суспільство на засадах критичного, документально обґрунтованого минулого. Його погляди на формування української інтелектуальної еліти подано у контексті ширшої дискусії про державність, тяглість історичної пам'яті та небезпеки імперських наративів, що століттями намагалися підмінити автентичну українську історію. Уміщені у книзі праці С. Гелея про Переяславську угоду, про Мазепу, про радянізацію освіти чи про війну ідентичностей у новітню добу демонструють масштабність мислення й послідовну увагу

до питання, як історична пам'ять формує сучасну політику. У цих текстах він не лише аналізує минуле, а й взаємопов'язує його з викликами сьогодення, наголошуючи, що українська державність можлива лише тоді, коли нація спирається на власну історичну спадщину, а не на нав'язані імперські міфи. Тому аналізований розділ постає як показ ученого, що не уникав гострих тем, а навпаки, прагнув через науковий дискурс впливати на процеси суспільного самоусвідомлення.

Другий розділ „Освітнянин, фундатор гуманітарної освіти ЛТЕУ“ демонструє С. Гелея як педагога й гуманітарного будівничого, який не лише викладав історію, а й формував новітню модель виховання української молоді. Стаття доцента Юрія Михальського та доцентки Олександри Кендус „Освітня та організаційно-виховна діяльність професора Степана Гелея“ дає цілісну і документально підкріплену характеристику викладацької кар'єри й організаційної ролі С. Гелея в академічному середовищі, поєднуючи біографічні дані з аналізом педагогічних практик і виховних ініціатив. Автори послідовно аргументують, що педагогічна ефективність С. Гелея виявлялася не лише в лекційній роботі та методичних напрацюваннях, але й у системному розвитку університету, кафедри та студентського середовища.

Через тексти, присвячені ролі української мови, патріотичному вихованню, осмисленню спадщини Тараса Шевченка, стає зрозуміло, як С. Гелей вибудовував власну педагогічну концепцію. Вона ґрунтувалася на переконанні, що освіта має бути не інструментом формального знання, а простором морального й національного зростання особистості. Його ідея виховання відповідального громадянина відображена в численних доповідях і статтях, де він послідовно виступає за пріоритет моральності, національної гідності та духовної культури у формуванні студентської молоді. Розгляд його „Шевченкіани“ показує, наскільки системно він працював із образом Т. Шевченка як носія української свободи та державницької ідеї. Цей розділ книги відтворює образ не просто викладача, а форматора інтелектуальної спільноти, який протягом десятиліть зміцнював гуманітарну складову університетського життя.

Наступний розділ „Праця у Науковому товаристві ім. Шевченка“ присвячено діяльності С. Гелея в НТШ, де його науковий стиль проявився в особливий повноті. Наукове дослідження голови НТШ, академіка НАН України Романа Кушніра та старшого наукового співробітника Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, заступника голови НТШ Андрія Фелонюка „Наукове товариство ім. Шевченка у житті Степана Гелея“ має узагальнювально-біографічний і водночас історіографічний характер і спрямоване на комплексне осмислення наукової, організаційної й світоглядної спадщини професора С. Гелея. Наукова цінність статті полягає в систематизації основних напрямів дослідницької діяльності вченого, що охоплюють політичну історію України XIX—XX ст., історію політичної думки та коопераційного руху, а також у введенні у науковий обіг широкого комплексу його

праць, які демонструють еволюцію української історіографії упродовж останніх десятиліть. Виразно акцентується на концептуальній цілісності досліджень С. Гелея, в яких поєднується аналіз ідейних течій, персоналістичний підхід до вивчення діячів українського руху та увага до інституційних форм суспільного життя, зокрема кооперації й освітніх структур.

У статті переконливо показано, що монографічні праці вченого не обмежуються описовим викладом фактів, а спрямовані на інтерпретацію українського історичного процесу крізь призму державотворчої ідеї та інтелектуальної традиції консерватизму. Аналіз творчості С. Гелея дає змогу простежити, як дослідження політичної думки поєднуються з вивченням соціально-економічних практик, що розширює методологічні рамки української політичної історії. Особливу наукову вагу має висвітлення його ролі як редактора й організатора колективних праць, наукових видань НТШ. Важливим елементом статті є підкреслення освітянського та інституційного внеску професора, зокрема його дослідження історії Львівського торговельно-економічного університету, яке розглядається як приклад інтеграції історії освіти в контекст політичних і культурних трансформацій. Автори демонструють, що наукові зацікавлення С. Гелея органічно поєднані з його громадянською позицією, а наведена програмна цитата про роль „одухотвореного інтелекту“ виступає своєрідним узагальненням його історіософських поглядів і ціннісних орієнтирів.

У працях С. Гелея, що вміщені у розділі, читач бачить не лише дослідника, а й організатора наукових процесів, що опікувався питаннями гуманітарних, економічних і суспільних досліджень. Уміщені у книзі його аналітичні праці про історію НТШ, його науково-організаційну діяльність, розвиток економічної науки в публікаціях Товариства створюють цілісну картину того, як С. Гелей вибудовував наукову комунікацію. Цей розділ є важливим і тим, що демонструє його увагу до тягlosti традицій української науки, її інституційного становлення та культурної місії НТШ. У великих нарисах про Романа Зубика, діяльність Економічної комісії, розвиток гуманітарних досліджень у НТШ простежується його підхід до науки як до духовної праці, спрямованої на зміцнення української суб'єктності.

Особливо виразним є розділ „Митець-„мрійник“ про культурно-мистецький вимір діяльності С. Гелея, представлений через історію діяльності хорової капели „Мрія“. Тут читач зіткнувся із зовсім іншим аспектом його особистості — творчим, емоційно-чутливим, натхненним. Дослідницька розвідка Василя Долішного та Марії Попович: „Мрія“ Степана Гелея. Сторінки історії“ є ґрунтовним історико-культурологічним аналізом феномену народної хорової капели „Мрія“ як унікального явища українського музичного та суспільно-культурного життя кінця XX — початку XXI ст. Автори розглядають діяльність колективу не лише в мистецькому, а й у ширшому національно-ідентифікаційному та духовному контекстах, послідовно демонструючи

Степан Гелей. 2024 р.

чи, як хороше мистецтво стає формою культурного спротиву, засобом збереження історичної пам'яті та інструментом репрезентації України у світі.

Важливим аспектом статті є осмислення ролі С. Гелея як ідейного натхненника та президента капели. Автори переконливо показують, що його діяльність виходила далеко за межі адміністративної чи організаційної функції, формуючи цілісну культурну місію „Мрії”. Постать С. Гелея постає як приклад синтезу науковця, громадського діяча й культурного менеджера, що дає змогу розглядати капелу як результат особистісного впливу лідера на розвиток цієї інституції та її ціннісні орієнтири.

Тексти самого С. Гелея про народження „Мрії”, її призначення та мистецькі пошуки передають не просто історію про культурний колектив, а глибше переконання вченого, що культура є одним із фундаментів національного життя. Через опис концертної діяльності, мистецьких задумів, історії становлення студії С. Гелея поступово розкриває свій погляд на національне мистецтво як на форму духовного опору, джерело сили та спосіб відновлення внутрішньої єдності суспільства. Цей розділ рівноцінно доповнює науковий образ С. Гелея, показуючи, що його „служіння українській ідеї” виходило далеко за межі академічних кабінетів.

Завершальні частини видання — це бібліографія праць і перелік нагород, що засвідчують масштаб його діяльності. Бібліографічний корпус охоплює понад три десятиліття інтенсивної праці та відображає тематичну широту його інтересів: від історії української державності та визвольного руху до історії кооперації, соціально-економічних процесів, педагогіки, осмислення ролі інтелектуалів та проблем національної ідентичності. Повнота цього списку надає читачеві можливість оцінити феномен С. Гелея як науковця, який перебував у постійному діалозі з українською історичною пам'яттю й одночасно формував нові науки напрями.

Загалом книга постає не тільки як колективна праця про вшанування пам'яті вченого, а як масштабне наукове видання, що репрезентує один із найглибших життєвих шляхів українського гуманітариста. Її структура дає змогу побачити С. Гелея одночасно в різних ролях — історика, просвітника, організатора науки, культурного діяча, педагога, патріота. Завдяки цьому книга не перетворюється на звичайний меморіальний збірник, а набуває

значення вагомого внеску в дослідження сучасної української інтелектуальної історії. Через наукові статті та дослідницькі розвідки автори пропонують читачеві діалог із постаттю, яка не лише досліджувала українську історію, а й активно впливала на її творення в освітньому та культурному вимірах.

Таким чином, „Служіння українській ідеї та наукові здобутки Степана Гелея” є прикладом фундаментального наукового видання, яке одночасно виконує функцію наукової реконструкції ідентичності українського інтелектуала та фіксації його внеску в розвиток української гуманітаристики. Видання формує глибше розуміння того, яким має бути сучасний український науковець — принциповим, мислячим, відповідальним, здатним поєднувати науковий аналіз, громадянське служіння та культурну місію. Книга не лише увічнює пам'ять про професора Степана Гелея, а й задає високий інтелектуальний стандарт для майбутніх поколінь українських дослідників.

Відкрив презентацію книги ректор університету, проф. П. Куцик, який наголосив на великому значенні постати Степана Дмитровича Гелея як ученого й провідника української ідеї, а також відзначив його вплив на формування гуманітарного середовища у ЛТЕУ. До обговорення книги долучились науковці, викладачі, колеги, зокрема: голова НТШ академік НАН України Роман Кушнір, заступник голови НТШ Андрій Фелонюк, дійсні члени НТШ Микола Литвин, Петро Шкраб'юк, доцент Олександра Кендус, диригент хору „Мрія” Василь Долішний та ін. У презентації також узяли участь доньки С. Гелея, а саме Ліліана Томашик і Наталія Миколів. Ліліана Томашик з глибоким душевним трепетом поділилася спогадами про батька, його життєві принципи, відданість справі та любов до України та подякувала ЛТЕУ та НТШ за видання, яке підготоване науковцями до річниці смерті Степана Гелея.

Під час презентації лунали щирі слова вдячності, теплі спогади про спільну наукову і педагогічну працю, а також заклики зберігати й примножувати інтелектуальну спадщину професора Степана Гелея — Людини, для якої служіння українській ідеї було справою життя.

Петро КУЦИК, Юрій МИХАЛЬСЬКИЙ

ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗИКОЗНАВЧОЇ КОМІСІЇ НТШ

(вересень — листопад 2025 року)

26 листопада 2025 р. у приміщенні Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької відбулася наукова конференція Музикознавчої комісії НТШ „У просторі духовності та музики: музикознавчі рецепції творчості композиторів-ювілярів 2025 року”. У заході взяли участь члени Комісії, професори Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка, Українського католицького університету, наукові співробітники Музею та гості. Зі вступним словом „Мойсей українського духу Андрій Шептицький (до 160-річчя від народження Митрополита)” до присут-

ніх звернулася голова Музикознавчої комісії, докторка мистецтвознавства Оксана Гнатишин. Вона вказала на різні прояви духовної величчя Митрополита Андрея Шептицького, зокрема в музичному мистецтві. У цьому члени Комісії пересвідчилися, колективно відвідавши раніше Музей митрополита Андрея Шептицького та ознайомившись із його численними безцінними експонатами завдяки ініціатору його створення й очільнику о. Севастіану. „Символ нашого національного відродження в Галичині”: М. Вербицький у життєтворчості С. Людкевича — тема виступу заступника голо-

ви Музикознавчої комісії, кандидата мистецтвознавства старшого наукового співробітника Музею С. Людкевича Якіма Горака, що її він присвятив 210-й річниці від народження автора українського державного гімну. Докторка мистецтвознавства професорка Ірина Зінків запропонувала поглянути на „Вокальну та оперну творчість Д. Січинського у дзеркалі автобіографічної презентації”, відзначивши своїм виступом 160-ті роковини від

Учасники конференції, присвяченої Василю Витвицькому та Зиновію Лиську. Зліва направо: Ніна Дика, Оксана Гнатишин, Володимир Грабовський (Дрогобич), Юрій Ясіновський, Уляна Граб, Мирослава Новакович, Ольга Осадця. Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, 24 жовтня 2025 р.

народження першого в Україні професійного композитора. Дві доповіді представили виконавське музикознавство. Одна з них — кандидатки мистецтвознавства Ніни Дикої — стосувалася „Камерно-інструментальної та фортепіанної творчості Б. Лятошинського в інтерпретації І. Царевич”, інша — кандидатки мистецтвознавства Оксани Баси — „Риси модернізму в обробках народних пісень для голосу з фортепіано З. Лиська”. Обидві нагадали присутнім про ювілейні дати і тих митців. Доповідачки ознайомили присутніх із цікавими ілюстративними (нотними, документальними, фотоматеріалами). Слухачі уважно сприйняли виступи всіх учасників конференції, висловивши при цьому свої думки, побажання, пропозиції, коментарі (О. Осадця, Н. Кашкадамова, О. Когут-Ванькович). Найбільше занепокоєння викликали складність виявлення, доступу та опрацювання нотних колекцій в архівах Львова. Ю. Ясіновський також звернув увагу на потребу розпочати опрацювання домашнього архіву багатолітнього голови Музикознавчої комісії НТШ незабутнього Олександра Козаренка.

Насамкінець кандидатка мистецтвознавства професорка Наталія Кашкадамова представила своє нове друковане видання „Василь Барвінський та львівська фортепіанна школа (до 110-х роковин від початку творчої діяльності у Львові)”.

Загалом за останні півроку Музикознавча комісія НТШ провела ще кілька пам'ятних засідань. Окрім організаційного

18 вересня 2025 р., на якому обговорювали план діяльності до літа 2026 р., члени Комісії разом із колективом Музею Соломії Крушельницької 21 жовтня відзначили Вечір пам'яті відомого фольклориста, етнографа, літературознавця, театрознавця, красзнавця, бібліографа, мистецтвознавця Петра Медведика. Цікавими спогадами про митця поділилися О. Гнатишин, Ю. Ясіновський, С. Максименко, Г. Тихобаєва, О. Осадця, відзначаючи багатогранний внесок П. Медведика в українську культуру і мистецтво, зокрема відкриття невідомих або забутих імен співаків, композиторів, музикознавців, акторів, режисерів, особливо народжених на прабатьківській Тернопільщині.

Значний резонанс у наукових колах викликала Урочиста академія з нагоди ювілейного вшанування 120-ліття від народження музикознавця, публіциста Василя Витвицького та композитора, музикознавця і фольклориста Зиновія Лиська (130-ліття від народження), влаштована 24 жовтня Музикознавчою комісією НТШ спільно з кафедрою музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка (завідувачка, докторка мистецтвознавства професорка Уляна Граб). Із десяти доповідачів семеро представляли Комісію, виголосивши цікаві доповіді про двох фундаторів Музикознавчої комісії, подвижників української музикології. Зокрема, „Василь Витвицький: життєтворчий вимір” (М. Новакович), „Видання праць і нот В. Витвицького у час Незалежності” (Ю. Ясіновський), „Діяльність українських музикознавців у діаспорі як громадянський чин у збереженні національної культури” (Л. Кияновська), „Спогади В. Витвицького як важливе джерело до вивчення історії української музичної культури” (Г. Карась), „Енциклопедична сторінка в музикознавчій діяльності В. Витвицького” (О. Гнатишин), „Діяльність З. Лиська в контексті української музичної бібліографії та нотографії” (О. Осадця), „В. Витвицький та З. Лисько в епістолярії М. Антоновича” (У. Граб), „Камерно-інструментальна творчість В. Витвицького” (Н. Дика). Окрасою академії стало виконання студентами ЛНМА імені М. В. Лисенка Сонати для фортепіано З. Лиська (II ч.) та Сюїти для скрипки, альту і фортепіано.

Оксана ГНАТИШИН

Учасники конференції „У просторі духовності та музики: музикознавчі рецепції творчості композиторів-ювілярів 2025 року”. Сидять (зліва направо): Тетяна Воробкевич, Наталія Кашкадамова, Оксана Гнатишин; стоять: А. Воробкевич, Ніна Дика, Ольга Осадця, Ірина Довгалюк, Яким Горак, Ірина Зінків та невідомий (гість). Львів, Музей Соломії Крушельницької, 26 листопада 2025 р.

МИРОНУ КОРДУБИ — 150

2 березня 2026 р. виповнилося 150 років від народження видатного історика першої половини ХХ ст. Мирона Кордуби (1876—1947). Вчений належав до українських інтелектуалів, які в реаліях займанщини були змушені приділяти увагу не лише справі свого життя — науці, а й педагогічній, громадській і політичній діяльності, плекаючи українську культурну спадщину, зміцнюючи національну свідомість, творячи тривкі передумови державности.

М. Кордуба як учений сформувався наприкінці ХІХ ст. у середовищі Львівського та Віденського університетів, Наукового товариства ім. Шевченка. Представник старшої генерації учнів львівської школи Михайла Грушевського — інтелектуал, який бездоганно оволодів ремеслом історика. Сфера його наукових зацікавлень доволі широка. Автор понад 200 наукових публікацій (окремих видань, статей, оглядів, рецензій). Вивчав історію давньої Русі, Галицько-Волинської держави, початки козацької революції середини ХVІІ ст., закордонну політику Богдана Хмельницького, локальну історію (Буковина, Холмщина, Підляшшя), історичну географію й історичну топоніміку, суспільну географію, статистику. Цікавився етнографією, історіографією та біографістикою. Опублікував низку критично-бібліографічних оглядів української й іноземної історіографії та понад 100 рецензій. Уклав бібліографію історії України, що нараховує понад 70 тис. карток.

Основні праці: „Писанки на Галицькій Волині“ (1899), „Суспільні верстви та політичні партії в Галицькій князівстві до половини ХІІІ століття“ (1899), „Молдавсько-польська границя на Покуттю до смерті Стефана Великого“ (1906), „Боротьба за польський престол по смерті Володислава ІV“ (1911)“, „Акти до Хмельниччини (1648—1657)“ (1911), „Між Замостем та Зборовом: сторінки зносин Семигороду з Україною і Польщею“ (1922), „Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долининою Сяном“ (1925), „Зв'язки В. Антоновича з Галичиною“ (1928), „Причинки до урядничої служби Куліша“ (1930), „Ukazy Jugenhelmskie (Dąžności i ludzie)“ (1931), „La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu, 1917—1931“ (1938), „Історія Холмщини й Підляшшя“ (1941) та ін. Стаття вченого „Найважливіший момент в історії України“ (1930) викликала наукову дискусію в історіографії про початки формування української нації.

У 1920—1930-х рр. укладав історично-географічний словник Галичини, популяризуючи справу збирання топографічних назв у розвідках: „Земля світлом минулого. Географічні назви як історичне джерело“ (1924), „Що кажуть нам назви осель?“ (1938).

У юнацькі роки пробував своє перо в перекладах і художній прозі, видавши низку оповідань на соціально-побутові теми із життя галицького суспільства кінця ХІХ ст. Друкував мемуарні нариси про значущі події й людей у своєму житті; вів щоденник, що зберігся за 1918—1925 рр. (опублікований 2021 р.). Маючи великий досвід викладання історії та географії в гімназіях, був автором і рецензентом шкільних підручників, статей у періодиці на актуальні теми середнього шкільництва.

Багато часу посвячував громадським справам, ставши діяльним членом різних українських культурно-освітніх і громадсько-політичних товариств. 18—19 жовтня 1918 р. делегат від Буковини на установчих зборах Української національної ради у Львові, що проголосили Українську державу на українських етнічних землях Австро-Угорщини. Учасник підготовки й проведення Буковинського народного віча 3 листопада того ж року. У ранній львівський період життя (1919—1923) — активний політичний діяч, один з очільників Української народно-трудової партії, член Львівської делегації УНРади та Міжпартійної ради. У 1930-х рр. співпрацював з Українським науковим інститутом у Варшаві та польськими установами й часописами, що керувалися ідейними принципами міжнаціонального порозуміння. У 1933 і 1938 рр. — представник української науки на VII і VIII Міжнародних конгресах істориків у Варшаві та Цюриху.

В останні роки життя вчений зазнав цькування з боку партійних функціонерів, які вимагали покаятися за власні „ідеологічні помилки“ в минулому і „переозброїтися на основі теорії марксизму-ленінізму“, розкритикувати погляди М. Грушевського. Проте М. Кордуба виявив моральну

Світлина із закордонного паспорта. 1928 р.

Пленарне засідання конференції

стійкість і, замість критикувати свого вчителя, виступив з об'єктивною оцінкою його наукових досягнень. Непоступливість і принциповість історика зробила його одним із центральних об'єктів ідеологічної кампанії 1946 р.

Учасники конференції. Зліва направо: Роман Ярема, Наталія Володько, Зоряна Масна, Софія Гайдук (праправнучка М. Кордуби), Роман Гладішевський, Борис Білинський (внук М. Кордуби), Адріана Гайдук (правнучка М. Кордуби), Лідія Бойчишин, Галина Щерба, Андрій Фелонюк. Дзеркальна зала університету

Визнанням наукових заслуг М. Кордуби було обрання вченого дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1903), дійсним членом Археографічної комісії (1926) та Історичної секції (1928) Всеукраїнської академії наук у Києві, дійсним членом Інституту дослідження національних справ у Варшаві (1934), Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка у Львові (1937), почесним членом Українського наукового інституту у Варшаві (1939) та дійсним членом Українського історично-філологічного товариства в Празі (1941).

З нагоди 150-річчя від народження видатного вченого 4 березня спільними зусиллями Історичної комісії НТШ (голова Андрій Фелонюк) та історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (декан Руслан Сіромський) проведено наукову конференцію „Мирон Кордуба: інтелектуальна спадщина вченого (до 150-річчя від народження)“.

У Дзеркальній залі Львівського університету зібралася велелюдна спільнота істориків і шанувальників спадщини видатного вченого. З вітальним словом до присутніх звернулися ректор Франкового університету дійсний член НТШ, акад. НАН України Роман Гладішевський та голова НТШ акад. НАН України Роман Кушнір.

На пленарному засіданні заслухано три доповіді. Внук історика, відомий вчений-медик Борис Білинський поділився спостереженнями та спогадами про діда (*див. далі*). Теоретичні питання історії у творчості М. Кордуби були предметом розгляду Леоніда Зашкільняка. Олег Павлишин розповів про політичну діяльність історика у 1914—1923 рр.

Друге і третє засідання конференції проходили в Музеї історії університету. Статтю М. Кордуби „Найважливіший момент в історії України“ у світлі класичної та неklasичної історіографії проаналізував Олексій Ясь. На висвітленні вченим історії Галицько-Волинської держави зосередився Володимир Александрович. Невідома праця вченого „Кандидатура Болеслава Тройденевича на галицько-волинський пристіл“ з невиданого 156-го тому „Записок НТШ“ стала предметом розгляду Андрія Фелонюка.

Третє засідання було присвячене окремим напрямом наукової спадщини М. Кордуби. Доповідачі розглянули його суспільно-географічні дослідження (Валерій Руденко), внесок у становлення спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін у Львові в першій половині ХХ ст.

Після завершення конференції. Зліва направо: Ігор Гілевич, Володимир Александрович, Олександр Целуйко, Борис Білинський, Лідія Бойчишин, Андрій Фелонюк, Леонід Зашкільняк, Іван Ровенчак. Музей історії університету

(Олександр Целуйко), а також етнографічну складову наукової діяльності вченого (Ігор Гілевич).

Завершилася конференція обговоренням виголошених доповідей.

Андрій ФЕЛОНЮК

МИРОН КОРДУБА У СПОГАДАХ ВНУКА*

Вельмишановні Романе Михайловичу і Романе Євгеновичу, шановна наукова громадо, пані і панове!

Перш за все хочу щиро подякувати керівництву університету та історичного факультету і Управі НТШ, зокрема голові Історичної комісії Товариства Андрію Фелонюку, за гідне вшанування імені Мирона Кордуби, чого він очікував надто довго. Складаю щиро подяку від свого імені і усіх нащадків Мирона Кордуби, зокрема, присутніх тут пра- і праправнуків. Я є, мабуть, єдиною живою особою, що контактувала і пам'ятає мого Дідуся. В родині Мирон Кордуба користувався безперечним авторитетом, сказав би особливим культом, що я сприйняв з дитинства і юності і хочу представити шановній аудиторії.

Мирон Кордуба, Борис Білинський. 1938 р.

Не думаю, що в даній аудиторії мені доречно говорити про Мирона Кордубу як науковця. Це краще за мене зроблять фахівці-історики: 9 доповідей, яких ми сьогодні заслухаємо на трьох наступних засіданнях. Хочу тільки підкреслити вельми широке коло зацікавлень ювіляра: він визнаний історик, географ, етнограф, археограф, літератор, журналіст, поліглот. Активний політичний і громадський діяч на ниві боротьби за незалежну державу. Важко представити собі поєднання в одній ментальності фундаментальні історичні дослідження типу „Венеційського посольства до Богдана Хмельницького“ і „Бібліографії історії України“ до альбому українських писанок. Він дуже відомий на Заході як представник української історичної науки і недооцінений в Україні. Я не компетентний оцінювати наукову спадщину М. Кордуби, тому дозвольте мені, як прямому нащадкові-внукові спинитися на окремих епізодах життя мого діда, які вважаю за доцільне представити такій поважній і компетентній аудиторії.

Мені пощастило відвідати США з науковою і політичною метою ще в 1989 році. Я приїхав з СРСР на запрошення Гарварду і з певними дорученнями Руху. З дому я виніс глибоку повагу до Дідуся, рівночасно і усвідомлення про обме-

ження спілкування на його тему в радянському суспільстві. В Нью-Йорку і Вашингтоні я зустрівся з українськими науковцями, що працювали в Америці,— Ярославом Падохом, Любомиром Винаром, Омеляном Пріцаком, Леонідом Рудницьким та іншими і мені відкрився інший М. Кордуба — представник української історичної науки у вільному світі і як найбільший історик у міжвоєнній Східній Європі. Для мене це був приємний шок. Я пам'ятав дефініцію одного з львівських істориків (до речі, мого друга в майбутньому) про М. Кордубу як буржуазно-націоналістичного історика, твори якого переповнені націоналістичними і об'єктивістськими помилками.

Чому пам'ять про М. Кордубу в уже незалежній Україні відновлюється надто повільно?

Кордуба — ровесник НТШ: 1876 і 1873. Він став членом НТШ в 1895 (19 р.) і дійсним членом 1903 (27 р.). Працював з НТШ 50 років. Судьба його була не з легких. Судилося вести кочівниче життя: відомі періоди студентський Тернопіль-Львів, віденський, буковинський, воєнний, львівський, варшавський, холмський, львівський фінальний. Результат — колосальний індивідуальний спадок і відсутність прямих учнів. М. Кордуба не створив своєї наукової школи.

Українські вчені-гуманітарії після ліквідації НТШ советськими властями в основному емігрували на Захід. Ті, які залишилися в УРСР, були репресовані або були змушені стати „радянськими вченими“. Вони виховали молодше покоління вчених, яке тепер надто повільно усвідомлює дійсне місце М. Кордуби в українській історії. На щастя, це стосується не всіх.

Я з вдячністю оцінюю працю сучасних істориків: Я. Дашкевича, О. Купчинського, І. Федорів, О. Піха, О. Гнатюк та інших (вибачаюсь, кого не згадав) над поверненням і увічненням пам'яті М. Кордуби, доступності його праць сучасному поколінню. Але однозначно переконаний, що не все можливе зроблено. Усі ми, зокрема НТШ і університет, історики України в боргу перед ювіляром.

Що планувалось після відновлення НТШ в Україні і відзискання державної незалежності НТШ і Львівський університет разом з бібліотекою ім. В. Стефаніка зобов'язалися:

Видати 5-томник М. Кордуби:

I. Історичні праці (550 с.);

II. Історіографічно-бібліографічні та джерелознавчі праці (700 с.);

III. Історико-географічні, географічно-статистичні та ономастичні праці (300 с.);

IV. Листування; V. Бібліографія історії України. Була висловлена ідея (Олег Романів) про відкриття інституту М. Кордуби. Не вирішене питання нав'язі меморіальної таблиці.

Декілька слів про М. Кордубу як людину з погляду нащадка. Яким був М. Кордуба: працелюбом, патріотом, правдолюбом і бунтівником.

Декілька епізодів з біографії, щоб підтвердити ці тези. Студент 6 класу польської гімназії в Тернополі прийшов на уроки з герасівкою (яка

* Виступ на науковій конференції „Мирон Кордуба: інтелектуальна спадщина вченого (до 150-річчя від народження)“ (Львів, 4 березня 2026 р.).

сприймалась як символ українства). Польський професор (вчитель) вимагає зняти малинову герасівку. Молодий студент заперечує і заявляє, що не знав, що пан професор має індичу натуру і так реагує на кольори. Професор ображений, вимагає прилюдного вибачення. Студент (М. Кордуба) не погоджується, вимушено звільняється з гімназії і два останні класи навчається в українській академічній гімназії у Львові. Ця авантюра мала позитивний результат: М. Кордуба замешкав у вуйка, відомого громадського діяча Олександра Барвінського, в домі якого 17 жовтня 1894 р. познайомився з М. Грушевським.

Борис Білінський. 2026 р.

Вже в дорослому віці в час польського панування в Галичині на громадському зібранні в Камінці-Струмиловій, знайомлячись зі старостою повіту, звернувся до нього українською мовою. Реакція старости — „nie rozumiem“. М. Кордуба, не роздумуючи, негайно перейшов на французьку, якою володів досконало. Староста, як виявилось, знав цю мову і також заговорив французькою, і так до кінця досить тривалого знайомства вони спілкувалися між собою лише французькою.

М. Кордуба дуже переживав за наукову компетенцію керівних кадрів НТШ і науковий рівень НТШ в цілому. Він реально хотів бачити Товариство як першу українську неофіційну академію наук. Тому, коли в кадровому питанні виникали суперечки, він активно захищав свою позицію, навіть коли вона суперечила думці його вуйка О. Барвінського чи вчителя М. Грушевського.

Щодо М. Грушевського, відомі дві ситуації, які хочу навести.

Широко розповсюджений погляд на М. Кордубу як на представника львівської школи М. Грушевського. Мені відомі щонайменше дві конфліктні ситуації між М. Кордубою і М. Грушевським — одна стосувалася мовного питання і взаємних звинувачень у недопустимості деяких нюансів і, що важніше, образи за критику. Друга політична стосується різкої статті М. Кордуби — відповіді М. Грушевському щодо його позиції як політика, опублікованої у виданні Союзу визволення України.

Я згадую ці випадки не завжди мирних дискусій з близькими особами як доказ того, що античний вираз *Amicus Plato sed Magis amica veritas* для М. Кордуби не просто цитата класика, а частина його сутності.

Безумовно, в 1894 р. Мирон студент Львівського університету починав як учень М. Грушевського, брав участь у його семінарі, виконував його нау-

кові доручення, що тривало коротко — один рік. Далше Відень, захист дисертації, Чернівці. Після Першої світової війни М. Грушевський і М. Кордуба вже більше як сподвижники і однодумці. Ця тенденція стає фактом, коли М. Грушевський в 1926 р. повертається в УСРР, а М. Кордубу запрошують у Варшавський університет (1928), і він піднімається на загальноєвропейський рівень, стаючи репрезентантом української історичної незалежної науки. Тому стосунки М. Кордуби і М. Грушевського я бачу в динаміці від учня і вчителя до сподвижників.

Це мій особистий погляд. З радістю поговорю з істориками на дану тему.

Далше ще про непокірність М. Кордуби. Йшов 1946 рік. Нова влада заводила в Галичині радянські порядки. Йшов широкий наступ на національну ідею і її носіїв. Не минула зла доля й імени Михайла Грушевського. Комуністичні заправила в університеті задумали зорганізувати псевдонауковий суд над концепціями історика, що даній авдиторії добре знайома. Довесним вченим школи Грушевського було запропоновано виступити з пасквілями на патріарха української історії. Така пропозиція була зроблена М. Кордубі виступити на тему ідеологічних помилок історика. Натомість, всупереч вимогам комуністичного керівництва університету, М. Кордуба виступив з доповіддю про М. Грушевського як великого історика.

В умовах Радянського Союзу це був нечувано відважний поступок. Він привів до скаженої люті комуністичної влади і пресу. Почалися цькування М. Кордуби. Над особою вченого нависла небезпека репресії, а над родиною — депортації, до чого ми практично були готові.

Дуже знаменною є скарга першого секретаря Львівського обкому КПУ І. С. Грушецького на ім'я М. С. Хрущова, що отроплінням для львівської влади є позиція М. Кордуби, який не хоче йти на компроміс і не відрікається від своїх поглядів. Це свідчення ворога треба сприймати як велику похвалу стійкості М. Кордуби.

Закінчуючи мою, може, надто довгу мову відповідь на питання, яке звучить у запропонованій темі — мої особисті враження і спогади про дідуся по материнській лінії професора Кордуби.

М. Кордуба був 1) надзвичайно організований у своїй праці і побуті. По його дії можна наставляти годинник, говорила бабуся;

2) дуже вимогливий до себе і близьких. Від мене вимагав ведення реєстру прочитаних мною книг, вчив мене німецької мови, сварив за неакуратну підготовку бібліографічних карточок, що було мені доручено;

3) різкий у своїх судженнях і небезпечний противник у дискусії;

4) принципово не признавав некомпетентності в науці. Від істориків вимагав знання мов, чим наживав собі неприятели;

5) в науці вимагав наукової чесності, користування першоджерелами, обережною оцінкою чужих поглядів.

Ці вимоги я глибоко засвоїв і мушу визнати, що як науковець і політик я значною мірою вихований М. Кордубою і його бібліотекою. В моїй пам'яті Дідусь залишився як принциповий державник і безкомпромісний український патріот.

Вічна йому пам'ять і довгого життя його творами! Слава Україні!

Борис Білінський

літерні сигнатури латинкою, проставлені на 10 аркушах, літери: А/2, А/3, В, В/2, В/3, С, С/2, С/3, D, D/2 з арабськими цифрами. На полях четвертого розділу, з боків — поклики на полемічні твори. Мова старопольська, трапляються латинські фрази. Текст титульного аркуша набраний різними шрифтами з використанням готики, яка застосована і в назвах розділів.

Як свідчать книгознавчі ознаки пам'ятки (шрифти та набірні прикраси), вона є ближчою до видань Віленської друкарні єзуїтської академії (так звана академічна друкарня). Як правило, титули та сторінки видань згаданої друкарні не мали орнаментованих рамок, характерних, наприклад, для видань відомих віленських друкарень братів Мамоничів і братства Св. Духа.

Презентований твір має розлогу структуру і складається з передмови до читача, семи непрономерованих чітко виокремлених розділів з назвами, а також післямови (заклучення), яка також має чітку назву. Згадані назви, як і назва всього твору, одразу налаштовують читача проти віленських православних, які групувалися довкола церкви, монастиря і братства Св. Духа. Їх означення як „схизматиків“ (трапляється й часто повторювана фраза „нещасна схизма“) є у творі домінуючим (лише декілька разів автор ужив у тексті означення „православні“, один раз — „Русь неунітів“). Обсяги розділів твору коливаються від однієї до п'яти сторінок.

У передмові анонімний автор пам'ятки називає себе „однією значною особою“ унійного Свято-Троїцького братства, яка поставила собі за мету зібрати воедино всі книжкові фальші віленського братства Св. Духа, що виходили друком (щоправда, він рідко вживає повну титулатуру цієї мирянської організації). Вже на початку автор дає їм заздалегідь сформовану негативну характеристику, вважаючи, що йдеться лише про герезії, блудли, блюзнірства, неправди (брехні), наклепи, образи і навіть афері, які вони звикли боронити і висувати проти католиків — духовних і світських уніатів (у тексті — „унітів“), бунтуючи при цьому цілий руський народ. Інша авторська назва творів православних — „скрипти“, відповідно, їх автори — „скрибенти“.

Безпосереднім поштовхом для написання твору послужили наслідки невдалого Львівського собору 1629 р., з якого, за інформацією автора, до Вільна повернулися братські послы, які повідомили, що на соборі ті антиуніатські скрипти повинні були зазнати цензурування з боку унійної єрархії, відтак засуджені і навіть спалені⁴. Автор також повідомив, що оприлюднення основних параграфів його твору є нагальною потребою, щоб по тому „сніданку“ православні побачили, на який „обід“ вони заслугують, якщо не схаменуться. Відтак іронічна алюзія „сніданку“, застосована у назві, набирає тут розвитку.

Перший (найбільший розділ) має назву „Заввага про грецьку релігію в тій державі і афектація Русі неунітів“. У ньому автор обґрунтовує декілька тез, які характеризують тогочасну міжконфесійну ситуацію. З-поміж „трюх“ відламів грецької релі-

гії він виокремлює тих, хто залишається в юрисдикції Константинопольського патріарха, які противні артикулам правдивої католицької віри, але сіють проти них усілякі неправди та блюзнірства: „блюзнирять“ і „єретичать“ на столицю св. Петра, не визнають її пастора, „шлякують“ на католицькі собори, артикулюють своє становище як „незносну“ неволю, а поганське турецьке панування видають за свободу і вольність⁵. Чого прагнуть православні братчики, автори також відомо: своїми наклепами та потварами вони закликають до тумултів і реbelieї, налаштовують світських проти духовних, зневажають королівську владу і чекають, не дочекаються смерти Сигізмунда III. Надалі лейтмотив зневаження православними королівської влади стає у творі домінуючим.

Інший лейтмотив твору — критикована уніатами „політика“ православного братства є насправді цілою релігією, але вона „безбожна“ та „незносна“, тому вони звертаються до його милости короля, щоб той їх покарав (і щоб навіть пам'ять про них зникла!). Акцентована антиправославна (подекуди навіть агресивна) налаштованість твору є дуже характерною.

Як і інші уніатські полемічні твори тієї доби, „Сніданок для віленських братських схизматиків“ просякнутий ідеєю, згідно з якою грецька церква / віра („набоженство“) є правдивою лише у тих, хто перебуває в єдності з Римською Церквою. Тут бачимо протистояння унійної і православної гілок києво-руського християнства (відома боротьба Русі проти Русі), які конкурували одна з одною за виняткове право представляти Русь. Становим хребтом уявлень уніатів була ретроспекція в історію Руської Церкви, яка зводилася до того, що у момент хрещення Русі християнство ще перебувало в єдності, а отже — в унії, яку згодом розірвали греки (про це начебто описано і в якихось давніх руських книгах)⁶. Православні ж це заперечували, вважаючи, що права і свободи, надані Руській Церкві королями, належать лише їм, коли ще про унію не було й чути. Надалі автор неодноразово повертається до цієї засадничої історичної реалії, яка характеризувала тогочасні розбіжності на ґрунті історії руського християнства.

Логіка критики православних спричинила застосування автором проти них досить дошкульного прийому. Так, він нагадав, що „шкідливі“ історичні погляди православних, викладені у творі „Апологія“, були засуджені ними самими на відомому Київському соборі 1628 р. (автор навіть передає цікаві деталі цього викляття, проте не згадує автора твору Мелетія Смотрицького). Іншим аргументом у нього є відоме препарування фактів, згідно з якими начебто й східні патріархи були за єдність (відомі твори патріарха Геннадія, лист до Русі патріарха Нифонта, а також лист Кирила Лукаріса 1601 р.). Надалі він перераховує привілеї, які нібито засвідчували, що вони були надані лише уніатам (1387, 1412, 1443, 1504, 1522, 1537, 1543, 1547, 1551 та інших років). Отже, до правдивої грецької віри належать лише ті, хто користувався тими правами. Ще один аргумент — збереження непорушності набоженства і церемоній (це також

⁴ Рефлексія твору про собор 1629 р. є рідкісною і дуже важливою. З історії собору нагромадилась певна література, огляд якої потребує окремої спеціальної уваги.

⁵ Про уявлення „краще тюрбан, ніж тіара“ як предмет руської полеміки, див. докладніше: Stradomski J. Spory o „wiarę grecką“ w dawnej Rzeczypospolitej. — S. 263—272.

⁶ Про „Божу кару“ турецької неволі за відступництво греків, як предмет руської полеміки, див. докладніше: Там само. — S. 227—231.

приписували лише уніатам), а ті, хто не перебуває в єдності, згадані права привласнюють і чинять „незносну кривду“. Отже, виснує автор, це православно роздвоюють Русь, що веде до згуби набоженства у руському народі! Більше того, православно хочуть, щоб король передав їм усі гідності та прерогативи. Тому лише перехід до унії порятує Русь і заспокоїть грецьку релігію. Тут зауважимо, що перекладання вини за розкол Київської Церкви з уніатів на православних є характерною рисою тривалої історіографічної перспективи, яка дожила до наших днів.

Другий розділ має назву „Схизматицькі речі, які вони уживають на свій захист“. Тут на трьох сторінках книги розгорнута дуже цікава критика православних, які на свій захист апелювали до віровизнавальних свобод, гарантованих Варшавською конфедерацією. При цьому автор вдається до відомого в полемічній літературі прийому „теза — антитеза“, докладно формулюючи погляди православних і протиставляючи їм відповідь уніатів. На їх думку, зовсім навпаки, засади Конфедерації є противними позиції православних (один із аргументів — заборона кривавих конфліктів, інший — Конфедерація не згадує православних, вона стосується радше з'єдинених). На закид православних, що у цій державі навіть євреям і татарам не заборонено будувати божниці і мечеті, автор відповів, що вони, на відміну від православних, є єдиними і не чинять жодної схизми та розірвання суспільства. На закид про порушення свободи віровизнань автор відповів досить-таки завуальовано і плутано. Надалі він повернувся до свобод і привілеїв польських королів щодо Руської Церкви, до яких, на його думку, православні не мають стосунку. Тут бачиться приклад своєрідного препарування уніатськими авторами історії стосунків між державою та Руською Церквою, позаяк питання про юрисдикцію Риму над Київською митрополією у доберестейський період має в науковій літературі однозначно інший розв'язок⁷.

Третій розділ „Про віленське схизматицьке братство“ є вкрай цікавим з огляду на декілька релігійно-обставин. По-перше, аналізований твір дуже слушно вписується в проблему, що дискутувалася у віленській полемічній літературі після 1596 р., окреслену як полеміка довкола „святотрієцької спадщини“⁸. Як удалося з'ясувати, її учасники акцентували увагу на історичних фактах і документальних джерелах до історії та спадщини церкви та братства Св. Трійці. Продовжуючи дискусію, автор твору 1630 р. заснування братства відносить до 1584 р., покликається на привілей митрополита Онисифора Дівочки 1587 р., королівський декрет 1589 р. та підтверження патріарха Єремії 1588 р. Щодо аргументованої думки православних, що братство виникло задовго до прийняття унії, автор уникнув прямої відповіді, зіславшись на брак єдності у міській православній спільноті та перехід частини незгідних до унії. Надалі він вкотре засудив православних, які залишили Св. Трійцю

і заснували нову спільноту (нагадаємо, що це сталося у 1597 р.)⁹. Надалі він досить точно пригадає, що вони забрали зі собою скарби, братські церковні апарати, майно (грунти і братські будинки), а у братській школі „свавільно“ заснували нову спільноту, збудували нову церкву, прийнявши посвяту Св. Духа. Водночас він визнає, що унійна спільнота, що залишилась у Св. Трійці, була дуже невеликою, однак вона була цілком легальною й упривілейованою. При цьому він чомусь „забув“, що унійне братство Св. Трійці було офіційно засноване лише 1607 чи 1608 р.¹⁰, а православна спільнота отримала міський грунт, що належав до приватної шляхетської власності (фондуш Дороти Григорівни Абрамовичової з дому Воловичів), яку, як відомо, держава не контролювала¹¹. Водночас автор не міг не звернути увагу на активність православних братчиків, які постійно апелювали до судів на свій захист, отримуючи потрібні їм декрети. Однак він також справедливо зауважив, що до відібрання від уніатів усіх церковних гідностей і бенефіцій не дійшло.

Назагал аналізований розділ твору є досить цікавим з точки зору характеристики братського руху у Вільні. Так, автор зауважив, що православні швидко активізувались, заснувавши друкарню і розпочавши видання книг, наповнених, з точки зору уніатів, суцільною фальشو. Однак це все, на їх думку, вело лише до еретичства, блюзнірства, виступів проти Бога та його імени, артикулів віри та маєстату короля (останнє обвинувачення було найбільш грізним).

Якщо попередні розділи були майже безадресними, то четвертий — „Ексцеси і підступи віленських схизматиків“ виявився дуже інформативним. Тут практично вперше в уніатській полемічній літературі стисло наведено перелік відомих православних полемічних творів, причому зроблено це у форматі „переліку скорочень“, для спрощення подальшого цитування. Відтак він називає такі твори православних: „Антиграфе“, „Тренос“, „Верифікація невинності“, „Оборона верифікації“, „Еленхус“, „Казання на погреб Леонтія Карповича“, „Лист до Борецького“ (публікація останнього як окремої одиниці друку не фіксується). Надалі він „пройшовся“ по основних засадах православних, цитуючи їх твори, однак при цьому виокремив не так якісь засадничі тези, а радше лайки та образи (з огляду на формат статті, опускаємо їх перелік). Зауважимо лише, що образність згаданого (майже літературознавчого) дискурсу не може не дивувати. Предметом особливої уваги стало для нього уявлення православних про те, що краще жити під турецькими панами, ніж під католиками. Інший сюжет його реакції — що православні погрожують уніатам, що вони обвинувачують їх у псуванні обряду римськими звичаями, що єпископи в унії перестали бути такими, перетворившись на апостатів, що вони гідні вигнання і навіть повішення, що, на думку автора, неминуче вело до кровопролиття, прикладом чого є забиття

⁷ У сучасній історіографії згадана проблема розглядається в контексті впливу Флорентійської унії на православно Русь. Однак після унійного „проекту“ Александра Ягеллончика ніхто з дослідників навіть не порушує питання про київських митрополитів — уніатів. Див., наприклад: Зема В. Київська митрополія перед викликами Ренесансу та Реформації. — К., 2020. — С. 35—96.

⁸ Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна. Контекст доби. Осередки. Література та книжність (XVI — перша третина XVII ст.). — С. 403—429.

⁹ Там само. — С. 356—357.

¹⁰ Там само. — С. 335.

¹¹ Там само. — С. 357.

Полоцького архієпископа (звісно, Йосафата Кунцевича). Відповідно, віленське православне братство видає себе таким собі Божим оракулом, насправді вони є синагогою (образ братства Св. Духа як синагоги у творі є досить симптоматичним). Вочевидь, Львівський собор 1629 р. дав підставу авторові зауважити, що православні тепер ратують за єдність, кличучи за собою всю Русь, агітуючи навіть „зацних“ католиків. Однак автор не вірив у щирість цих нових тенденцій, адже, очікуючи смерті короля, православні будуть прагнути того, щоб знищити всіх уніатів.

Розділ „Пересторога правдивим католикам“ найменший за обсягом (всього одна сторінка тексту). Тут автор вкотре розкрив „правду“ про наміри православних, які профанують духовного Отця і його „матку“ — вселенську (католицьку) церкву та зневажають короля. Заклик до католицького сумління підказував авторові, що з такими „потварцями“ не можна навіть спілкуватися.

Шостий розділ має назву „Вимовка, але ненадійна, віленських схизматиків“. У ньому продовжено тему „історії“ православного братства, „посполиті“ якого начебто не відповідали за дії духовних і „законників“, тобто, між ними не було єдності. Автор іронічно відповів, що в такому разі вони переховували „злодіїв“. Далі він докладно спинився на складі братства Св. Духа, зосередившись на відповідальності у всьому його світських членів. Так, на його думку, саме мирянський склад братства винен у тому злі та безбожності, які сіялися в руському народі. Зрештою, користуючись наданими привілеями, було вчинено стільки зла. Тут бачимо розвиток відомої в уніатській полеміці концепції про згубність мирянських організацій церкви (вона належала передовсім Іпатію Потію). Далі автор цілком точно аналізує структуру православного братства, що мало провід старших (урядників і старост), братську скриньку зі скарбами та ключами до неї (каса взаємодопомоги), якими вони розпоряджались. До функцій братства належало й урядування в монастирі. Братський уряд винятково складався з міщан, а не з духовних чи шляхти. Він подавав судові позови, тримав у руках духовних і законників. Автор засуджує й принцип виборності братської старшини, яка міцно тримала в руках всю спільноту, організуючи сесії (збори) та намови (тобто нерегулярні зібрання), на які збираються міщани, братським коштом відправлялися делегати та сейми та сеймики, нарешті, кошти спрямовували на потреби друкарні. „Вина“ братчиків полягала і в тому, що вони у своїх домівках зберігали видання, читання яких мало сумний наслідок: виховання ненависти до уніатів і католиків. Інша артикульована провина: світські „судили“ своїх духовних (двох осіб: священника та диякона, а також шкільного вчителя), відлучаючи неугодних на публічних зібраннях, які ризикували навіть своїм здоров'ям. При цьому він не заперечує, що серед братських духовних трапляються й „добрі“, однак і вони, всупереч цьому, змушені безвільно коритися світському проводу. Відтак братські духовні не мають в організації жодних прав (автор навів приклади, коли над духовними публічно знущалися). Інший яскравий приклад: розправа над Антонієм Грековичем, який був відлучений братством, а згодом

убитий православними в Києві, отримавши „корону“ мучеництва. Вповні логічно, що автор дав йому „добру“ характеристику.

Інший яскравий приклад, наведений автором, стосувався отця Мелетія Смотрицького, який „акомодував“ братчикам блюзнірства і клямства. Іронізуючи, автор пригадав, що братчики свого часу його вшанували та „літували“, не шкодуючи коштів і навіть свого здоров'я, стерегли його вдень і вночі, за власний кошт одягнули в золото та перли (бо не мав нічого з голови до ніг) та опікувалися так, щоб бодай на його голову не впала й порохина. Молилися на нього як на святого, і навіть тим його титулували. Далі він продовжує іронізувати в тому ж дусі, оповідаючи: як святодухівці водили його попід руки, оточуючи спереду і позаду, як ще за життя малювали з нього образи як з правдивого святого і вивішували їх у своїх домівках поміж ликами вселенських святих. Все те пошанування навіть вилічити важко! Іронією долі для братства та й самого М. Смотрицького стало його покаєння та відступлення від православ'я, коли він, врешті, визнав свої помилки. Відтак вони змушені були його засудити та повикидати його образи зі своїх домівок, і якби Господь Бог його не оберіг, знав би долі А. Грековича (а дехто з міщан був би радий вмочити свої руки в його крові чи порізати його ножами), бо, резюмує автор, так велить „ваше Каїнове серце“.

У спосіб наведення яскравих прикладів автор прагнув довести, наскільки згубним є принцип братської організації православних, коли не духовні радять світськими, а навпаки (не духовні, а світські справляють братські речі і друкарні). На думку автора, й шляхетський стан також у братстві не має прав. Звідси заклик до ліквідації цієї „несправедливості“, яка має настати по ліквідації схизми!

Наведений сюжет, пов'язаний з М. Смотрицьким, є унікальним як з точки зору свідчень про нього сучасників, так і з погляду ілюстрації його власної трагедії, потрактованої в історіографії, як трагедії сумління. Однак не знаходить логічного пояснення, чому автор, пишучи про конверсію М. Смотрицького до унії, розгорнув критику його полемічних творів православної перспективи, адже після 1628 р. він видав декілька яскравих проуніатських книг (передовсім „Паренезис“ та „Екзетезис“). Їх використання могло надати авторові додаткові антиправославні аргументи.

Останній (сьомий) розділ має назву „Рада спасіння руського набоженства на згубу схизми“. Тут повторено метафізичне переконавання уніатів у тому, що від початку прийняття християнства на Русі утвердилася єдність з Римом, про що чітко мовиться в руських „книгах“. Скільки продовжувався згаданий період, автор не з'ясовує, однак він переконаний, що теперішні православні цілком поєретичились, виступаючи проти католиків та унії, пишучи книги польським і руським письмом. Тут він продовжив перелік такої літератури, розпочатий попередньо. Внаслідок цього автор вибудував цілий ряд таких „з'єретичених“ творів. До нього потрапили твори Василя Суразького „О єдиній вірі та їх артикулах“ (1588 р.), Стефана Зизанія „Пояснення Нікейського синоду“ (1595 р., в історії книги твір з такою назвою не віднотований¹²), його

¹² Можливо, автор мав на увазі пам'ятку братів Зизаніїв „Азбука. Наука ку читанню...“ (1596 р.), що містила короткий катехизис під назвою „Изложение о православной вере“, в якому актуалізувався символ віри Атанасія Александрійського.

ж „Казання Св. Кирила Єрусалимського про антихриста“ (1596 р.), Клірика „Безіменного“ „Про Флорентійський синод“ (1598 р.), Христофора Філалета „Апокризис“ (1599 р.), „Антиграфи“ віленських братчиків (1608 р.), Теофіла Ортолога „Тренос“ (1610 р.), відоме з попереднього списку „Казання на погреб Леонтія Карповича“ з листом до Йова Борецького (1620 р.), далі автор повторив ще кілька православних книг. Привертає увагу позиція, яка важко надається до коментування: він згадує якісь польські молитви, перекладені з руської мови (без дати). В усіх поіменованих пам'ятках він фіксує різні герезії, блуди і блюзнірства, фальші і потвари. На нашу думку, навряд чи автор твору мав під рукою всі пам'ятки наведеного ряду. Припускаємо, що він міг запозичити згаданий перелік з творів М. Смотрицького унійної перспективи, адже саме в них була розгорнута їх критика, схожа з конотаціями автора. Адже саме цим можна пояснити відмову автора від використання згаданих аргументів М. Смотрицького.

Завершення твору має назву „Заввага до віленських схизматиків“. Воно починається з дискусії про те, яка церква має право представляти руський народ. Звісно, уніати це право приписували собі, відмовляючи православним, виразником інтересів яких виступало віленське братство Св. Духа. Зокрема, уніатам не подобалося, що у книжності братської друкарні дуже акцентували переслідування, яких зазнавали православні після 1596 р. і вважали, що вони стосуються всього народу. Насправді, резюмував автор, руський народ не делегував братству право на адвокатські послуги (той народ так не думає і того не потребує). У нього склалося навіть враження, що у віленському братстві „засідає“ весь руський народ. Відтак, на його думку, згадану фальш творила сама ображена віленська руська схизматичька „синагога“. Надалі автор уже традиційно вдався до ретроспекції у минуле, вираховувавши, що відступництво православних триває всього якихось тридцять три або тридцять чотири роки. Однак при підрахунку від часу заснування віленського братства у нього з'явилася більша хронологія православної „генеалогії“ — 42 роки, яка пов'язувалася з братським декретом митрополита Онисифора Дівочки 1587 р. Принаймні глибоше 1584 р., з яким автор пов'язував початки братської організації, православні не мали права сягати.

Відтак у періодизації історії руського християнства, сформованій в уніатському середовищі, з'явилася нова дезура — заснування віленського православного братства, з факту якого начебто й почалася руська схизма. До цього, на думку автора, руський народ жив у мирі та єдності з католиками, тому всі надання та привілеї для руського набоженства мають служити уніатам, а не православним. Резюмуючи, він мовив, що нічого православним віленцям прикриватися плащем Східної Церкви і „зацного“ руського народу!

У підсумку автор ще раз наголосив на еретичних поглядах православних, яких начебто ненавиділа вся „правовірна“ Русь. Насамкінець він закликав „ласкавих“, щоб вони схаменулися, „дали по губах“ дияволу, герезіям, кламству і, врешті,

приєдналися до Святої єдності, але вже не схизматиками, а „правдивими“ католиками.

Свій твір автор вважав таким, що мав попередній характер. Відтак він оголосив, що вже незабаром вийде друком більш обгрунтована його версія (якась „осібна“ книжка).

Логічним є порушення питання про те, чи відповіли православні на твір „Сніданок для віленських братських схизматиків“, адже тогочасна полеміка була здебільшого діалогічною (у зв'язку зі сказаним пригадуються полемічні дуелі Христофор Філалет — Іпатій Потій, Іпатій Потій — Клірик Острозький, Мелетій Смотрицький — Петро Скарга, Лев Кревза — Захарія Копистенський, Мелетій Смотрицький — Йосиф Рутський). Поки що відповідь на поставлене питання негативна. Через якийсь час православні й уніати вкотре для цього періоду „зрізалися“, написавши один проти одного по два полемічні твори: православні — „Синописис“ і „Суплементум Синописис“, уніати — „Свята єдність Східної і Західної церков“ і „Права і привілеї“ (усі датовані 1632 р.). Це була остання полемічна дуель перед відомим примиренням 1632 р., яке здійснив новообраний король Владислав IV. Згадану полеміку вели у значно ширших контекстах, ніж аналізований твір 1630 р.

Як і більшість руських полемічних творів тієї доби, „Сніданок для віленських братських схизматиків“ є анонімним. Хто зі спільноти унійних братчиків міг бути його автором, сказати важко. Наразі дозволимо собі висловити дуже обережне припущення, що цим загадковим автором міг бути тогочасний архимандрит монастиря Св. Трійці Рафаїл Корсак (роки урядування: 1624—1636), коад'ютор митрополита Йосифа Рутського, майбутній унійний єпископ і митрополит, який підготував чимало документів (звернень) і текстів на захист унійної церкви¹³.

* * *

Аналізований полемічний твір „Сніданок для віленських братських схизматиків“, незауважений в історіографії, слід позиціонувати як унікальну пам'ятку руської релігійної культури. У ньому вперше вміщена рефлексія на тогочасні події — невдалий Львівський собор 1629 р., а також наближення смерті короля Сигізмунда III і примирення православно-уніатського конфлікту. Пам'ятка містить низку важливих моментів, які сигналізували про те, що уніатські публіцисти та інтелектуали цілком випрацювали власну візію історії руського християнства, яка мала впливати на формування нової унійної ідентичності (так, наприклад, автор розвивав топос католицької Руси, що не фіксується в літературі перших поберестейських років). Авторські рефлексії про стан братського руху, характеристика віленського братства Св. Духа і діяльності в ньому Мелетія Смотрицького, зрештою, ретроспективні переліки православних полемічних творів мають, на нашу думку, унікальний характер. Твір характеризується яскраво вираженими художніми образами та засобами риторики, прикметними для літератури тієї доби. Він має посісти поважне місце в історії руської полемічної літератури.

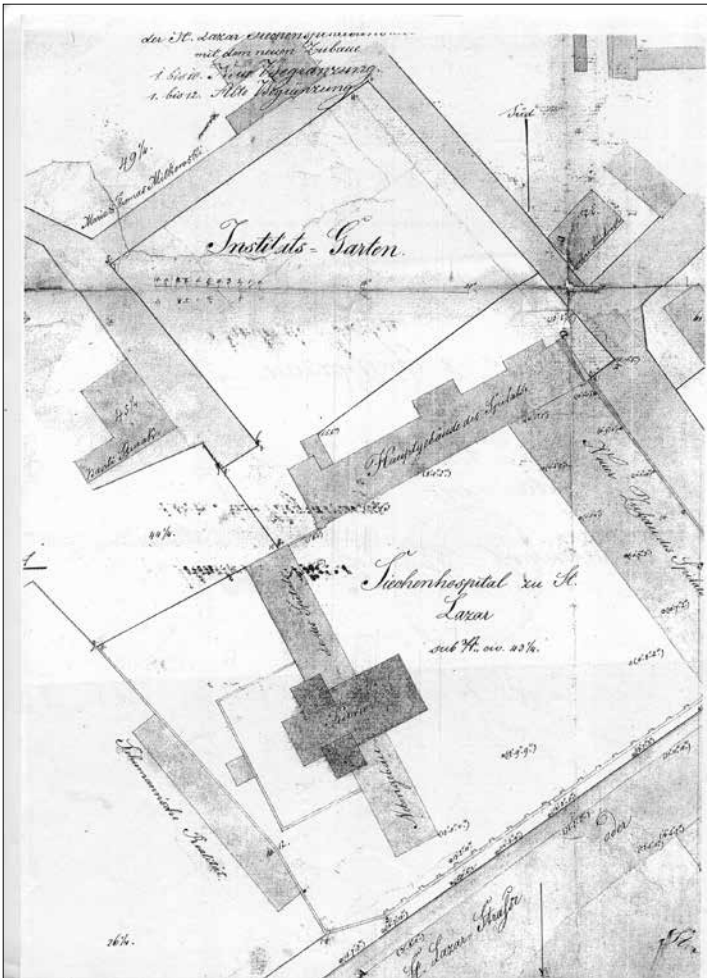
Леонід ТИМОШЕНКО

¹³ Наприклад, того ж таки 1630 р. (1 лютого) Рафаїл Корсак як коад'ютор написав донесення в Рим префектові Конгрегації поширення віри Франческо Інголі. Див.: *Epistolae metropolitanarum kioviensium catholicorum: Raphaelis Korsak, Antonii Sielava, Gabreelis Kolenda / Ed. A. G. Welykyj.*— Romae, 1956.— Т. 1.— N 20.

ДІМ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА У ЛЬВОВІ

Маркіян Шашкевич і Львів... Ця тема завжди актуальна як для дослідників-шашкевичезнавців, так і для істориків національного відродження XIX ст.

„Біографи М. Шашкевича широко використовували архівні матеріали, проте ряд фактів його біографії залишилися майже невисвітленими, а деякі, прийняті за достовірні, вимагають ще документального підтвердження”, — писав бібліограф Євген Гуменюк¹.

Лл. 1

Життя М. Шашкевича від дитячих років пов'язане зі Львовом, з „Домом на Горі“, про який він згадує у своїх писаннях. Де містився цей будинок, які стежки вели до нього, як він виглядав, — цим питанням цікавився дійсний член НТШ і літературознавець Василь Щурат².

Батьки привезли Маркіяна до Львова у дев'ятилітньому віці, записали у трикласну нормальну німецьку школу, яку він закінчив 1823 р. (свідоцтво про закінчення школи виявив в історичному архіві Є. Гуменюк у 1986 р.) та вступив у другу Львівську німецьку гімназію. У 1825 р. батьки перевели його у Бережанську гімназію після закінчення якої 1829 р. Маркіян Шашкевич повертається до Львова, продовжує навчання у Львівському університеті та духовній семінарії.

Під час навчання Маркіяна Шашкевича у Львові ним опікувався рідний дядько (вуйко, брат матері) Захар Авдиківський, який став офіційним опікуном після смерті о. Симеона. Захар Авдиківський, людина освічена, навчався у Львівському університеті, був управителем Будинку убогих святого Лазаря у Львові з 1817 по 1852 р.

Будинок Захара Авдиківського („Дім на Горі“) став рідним домом для Маркіяна, його родини, а згодом і його друзів. „Не в чужого Маркіян мешкав, а в рідного вуйка, мешкав у нього не лиш один рік, але через весь час перебування у Львові“³. Від осені 1830 і до відновлення у Духовній семінарії Маркіян Шашкевич проживав у Захара Авдиківського, допомагав йому у веденні документації, складанні звітів, відвідував убогих, займався освітою дітей у притулку, про що згадує у своїх записках.

Захар Авдиківський сприяв самостійному навчанню Маркіяна, зокрема вивченню старослов'янської мови у о. Нероновича, рекомендував його Денисові Зубрицькому для роботи з архівними матеріалами. У Захара Авдиківського М. Шашкевич мав можливість ознайомлюватись з тогочасною літературою, яка була зібрана в бібліотеці Будинку убогих, згодом З. Авдиківський допоміг фінансово у виданні „Русалки Дністрої“⁴.

„З переписки Маркіяна Шашкевича з М. Козловським та о. М. Устияновичем, де Захар Авдиківський являється їх спільним другом, більше ніж другом, якимсь свояком, до якого всі у Львові, як до власної хати, заїздять“⁴. Зв'язки із Захаром Авдиківським не припинялись і під час священничого служіння Маркіяна Шашкевича.

Захар Авдиківський з дружиною Анною де Принц проживав у будинку, що належав до закладу убогих К № 43 першої чверти, що підтверджується реєстрацією в магістраті міста Львова⁵.

В. Щурат вважав, що цей будинок був на території закладу убогих, він опублікував рисунок з його зображенням, однак, очевидно, помилявся.

¹ Гуменюк Є. Слідами біографів Маркіяна Шашкевича // Слово і Час (Київ). — 1993. — № 6. — С. 10.

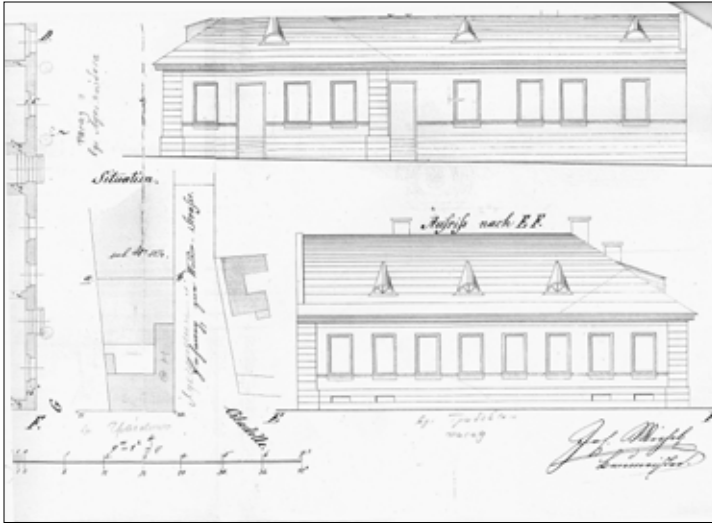
² Щурат В. У Захара Авдиківського // Неділя (Львів). — 1912. — 5 трав. — Ч. 17. — С. 2.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф. 52, оп. 1, спр. 261, арк. 256.

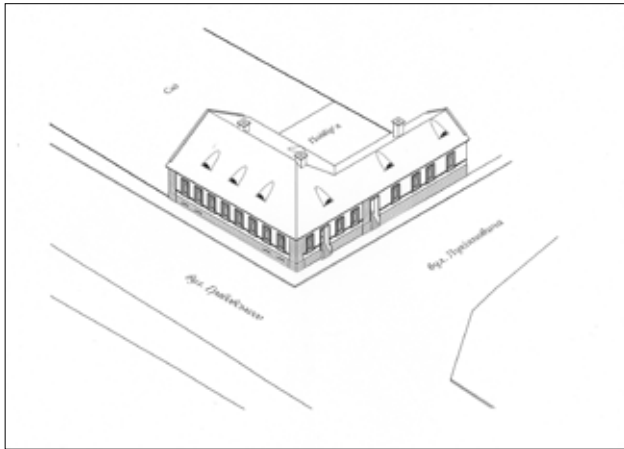
Роман Горак вказує, що це був будинок по вул. Коперніка, 27-а, де тепер міститься правління товариства мисливців західного оперативного ко-

Лл. 2

мандування, але він збудований значно пізніше (1892 р.).

Під час дослідження планів забудови території закладу убогих св. Лазаря ми виявили план зі схематичним зображенням території закладу та

Лл. 3

прилеглих вулиць від 12 липня 1839 р.⁶, де вказані прізвища та імена власників чи мешканців будинків (ділянок цих вулиць), серед яких виявлено будинок за К. № 52 першої чверти з написом „Zachar Audikowski“ — Захар Авдиківський (Лл. 1).

Цей будинок був на розі вулиць св. Лазаря та Богуславського — сучасних Грабовського та Лукіяновича. Він дійсно стояв на горі при дорозі на цитадель. Знайдено план будинку, його приміщень, ситуаційний план⁷ (Лл. 2).

Це був наріжний, просторий, партеровий будинок з озелененою територією, господарськими будівлями (возовня, стайня, шопа) з входом зі сто-

рони вул. Лукіяновича та виїздом на вул. Грабовського (вживаємо сучасні назви вулиць), побудований у стилі австрійського класицизму. Центральна наріжна частина будинку, очевидно, була канцелярським приміщенням (вхід просто з вулиці до найбільшої кімнати з двома меншими додатковими приміщеннями), сполученим з коридором-терасою звідки був вхід у житлові приміщення, що вікнами виходили на вул. Грабовського. Другий вхід з вулиці Лукіяновича вів до господарської прибудинкової території та приміщень для обслуговування. Отже, кімната в якій міг проживати Маркіян, вікнами виходила на вул. Грабовського — дорогу на цитадель. Інших будівель по цій стороні вулиці не було (Лл. 3—4).

Захар Авдиківський користувався цим будинком до 1848 р., коли закінчив будівництво власного дому на вул. Богуславського (нині Лукіяновича) 11 К № 58 першої чверти, де помер 1852 р. У метричному записі про його смерть вказано, що з нього він був похований⁸. Невелика частина цього дому збереглася до наших днів на вул. Вітовського, 38-а.

Будинок (ділянка) К № 52 першої чверти, очевидно, згодом магістратом був поділений між шістьма власниками. 4 листопада 1816 р. зареєстровано рішення магістрату про „Демоляцію дому партерового в реальності 51 і 52 першої чвер-

Лл. 4

ті по вул. Богуславського 1⁹. Демонтаж проводився поступово, нова забудова розпочата будинком № 8 по вул. Грабовського у 1828—1829 рр. Сьогодні на місці „Дому на Горі“ стоїть будинок ХХ ст. під № 6-а.

Понад 185 років тому невідомий автор детально, з австрійською скрупульозністю відтворив на папері куточок старовинного Львова, і це допомогло нам знайти „Дім на Горі“, що був для Маркіяна Шашкевича справді рідним домом у Львові.

Ірина ДУТКОВСЬКА

⁶ Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО), ф. 2, оп. 4, спр. 1125.

⁷ Там само.— Оп. 1, спр. 2582.

⁸ ЦДА України у Львові, ф. 201, оп. 4-а, спр. 3403, арк. 39.

⁹ ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2582.

ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ І ЙОГО ТВОРЧА СПАДЩИНА НА ШПАЛЬТАХ „ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСНИКА”*

Дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка Дмитро Яворницький (1855—1940) належить до видатних українських інтелектуалів останньої чверти XIX — першої половини XX ст. Цей український учений зробив великий внесок у поступ українознавчої галузі знань і став знаковим діячем свідомого українства Наддніпрянщини. Ім'я Д. Яворницького було відоме в різних регіонах України. Невипадкове неодноразове звернення до його постаті й діяльності на шпальтах „Літературно-наукового вісника” — першого всеукраїнського літературно-наукового і громадсько-політичного журналу, що його видавало Наукове товариство ім. Шевченка з 1898 р.

Це цінне у змістовному сенсі українське видання вже було предметом вивчення у статтях О. Вовка¹, Л. Супрун², О. Яся³. Однак у ракурсі яворницькознавства цей часопис ще не досліджувався. В археографічному вимірі заслуговує на увагу новітня публікація М. Чабана, в якій передруковано статтю В. Біднова „Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження”, першодрук якої вийшов у світ у „Літературно-науковому віснику” за 1925 р.⁴

Мета дослідження полягає у вивченні репрезентації образу Дмитра Яворницького та його творчої спадщини на шпальтах „Літературно-наукового вісника”.

Наприкінці XIX — в перші десятиліття XX ст. постає і творча спадщина визначного українського діяча Дмитра Яворницького знайшла помітне висвітлення в публікаціях журналу „Літературно-науковий вісник”. У часописі важливе значення

відводилося науковій складовій творчій спадщини вченого. 1900 р. „Літературно-науковий вісник” опублікував під криптонімом Б. Г. рецензію Бориса Грінченка на працю Д. Яворницького „По следам запорожцев” (СПб., 1898), яка є цікавою з погляду розкриття творчої лабораторії історика. Б. Грінченко наголосив, що Д. Яворницький збирав цікавий матеріал для праць про запорожців під час своїх експедицій по теренах Запорожжя. Рецензент також зауважив і наявність у книзі фольклористичних записів, зокрема кількох пісень історичного змісту про Д. Нечая, І. Сірка, С. Чалого, хоча вони подавалися без певної системи і поєднувалися з прозовими оповіданнями про скарби, чортів, знахарів, відьом, упирів і мертвяків, з історичними згадками про запорозьких козаків, про руйнування Запорозької Січі. Крім того, Д. Яворницький надрукував окремо 23 казки. Б. Грінченко зауважив, що рецензована книжка цікава з погляду етнографічних досліджень⁵.

Д. Яворницький багато зробив для популяризації наукових знань засобом публічних лекцій, про що повідомлялося в журналі 1900 р. Так, у невеликій замітці „Відчити Д. Еварницького” Б. Грінченко (під криптонімом Б.) сповістив читачів „Літературно-наукового вісника” про підготовку вченим у Катеринославі двох лекцій з археології України⁶. Згодом в однойменному повідомленні Д. Дорошенко інформував про читання „звісним вченим Запорожжя” двох лекцій з історії України у Петербурзі на користь Товариства імені Шевченка для допомоги студентам-українцям, які потребували підтримки⁷.

Дмитро Яворницький. 1900-ті рр.

* Основні положення цієї статті апробовані в доповіді автора „Постать та інтелектуальний доробок Дмитра Яворницького на сторінках „Літературно-наукового вісника” на пленарному засіданні V Всеукраїнських Яворницьких наукових читань, присвячених 170-річчю від народження академіка Д. І. Яворницького, м. Дніпро, 06.11.2025 р.

¹ Вовк О. Висвітлення соціокультурних процесів на українських землях на сторінках часопису „Літературно-науковий вісник” (1922—1932 рр.) // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць КНЛУ.—К., 2019.— № 1 (59).— С. 48—52.

² Супрун Л. Часопис „Літературно-науковий вісник” („Вісник”): періодизація й наукова рецепція // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство.— Луцьк, 2014.— № 19.— С. 134—141.

³ Ясь О. В. Літературно-науковий вісник // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.— К., 2009.— Т. 6: Ла—Мі.— С. 233—237.— [Електронний ресурс].— Режим перегляду: http://www.history.org.ua/?termin=Literaturno_naukovy_vistnyk (20.09.2025).

⁴ Біднов В. Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження // Біднов В. Спогади / Упоряд. М. Чабан.— Дніпро, 2023.— С. 84—93. [Передрук із журн. Літературно-науковий вісник (далі — ЛНВ).— Львів, 1925.— Т. 88.— С. 354—361].

⁵ Г[рінченко] Б. Д. І. Еварницький. По следам Запорожцев.— Санкт-Петербург, 1898. 4+324 с. // ЛНВ.— 1900.— Т. 10, кн. 6.— С. 210.

⁶ Б. [Грінченко Б.]. Відчити Д. Еварницького // Там само.— 1900.— Т. 9, кн. 3.— С. 222.

⁷ Д[орошенко] Д. Відчити д. Еварницького // Там само.— Т. 10, кн. 6.— С. 207—208.

Змістовним доповненням до попередніх матеріалів у контексті розуміння Д. Яворницького як популяризатора знань слугувала замітка Сергія Єфремова „Публічні відчити проф. Яворницького”, опублікована під криптонімом С. Є. Автор повідомив про дві публічні лекції Д. Яворницького, які відбулися 10 та 11 січня 1901 р. в Катеринодарі (нині — м. Краснодар). Особливий інтерес у слухачів викликав „відчит” на тему „Запорозька старовина”⁸.

Як свідчить повідомлення Володимира Дорошенка, Д. Яворницький не належав до кабінетних учених, а енергійно здійснював пошукову діяльність. Влітку 1900 р. вчений перебував на Полтавщині, де зібрав 700 народних слів⁹. Ще одна такого роду кореспонденція — „Наукова екскурсія Д. Яворницького”, — також з’явилася 1901 р. на шпальтах журналу під криптонімом В. У цій кореспонденції йшлося про наукову екскурсію Д. Яворницького, який з чотирма прихильниками вирушив до Запорозжя для збирання матеріалів для реферату на археологічному з’їзді у Харкові¹⁰.

„Літературно-науковий вісник” ознайомлював читачів із важливими віхами біографії Д. Яворницького. Так, у замітці Симона Петлюри „Музей Поля в Катеринославі”, опублікованій під криптонімом С. П-ра, йшлося про урочисте відкриття 6 травня 1902 р. в Катеринославі (нині — м. Дніпро) Обласного музею ім. О. М. Поля. Відомий історик Запорозжя погодився стати директором цієї установи, брав активну участь у формуванні музейної колекції¹¹.

Небезінтересною для усвідомлення громадянської позиції Д. Яворницького є замітка В. Дорошенка „Святкування пам’яті Т. Г. Шевченка”, опублікована 1903 р. в журналі під криптонімом В. Д. В ній йшлося про участь Д. Яворницького у відправленні панахиди по Т. Г. Шевченку в Казанському соборі в Петербурзі 26 лютого 1903 р.¹²

Вступивши на посаду директора Обласного музею ім. О. М. Поля, Д. Яворницький докладав значних зусиль у справі підготовки XIII археологічного з’їзду в Катеринославі, запланованого на літо 1905 р. У повідомленні П. Перекидька (Петра Данилова) „Ще в справі XIII археологічного з’їзду” (1903) йшлося про участь Д. Яворницького в організації археологічних розкопок, у підготовці виставки козацької старовини й екскурсії учасників з’їзду по Дніпру, а також двох особистих доповідей на науковому форумі¹³.

Д. Яворницький належав до українських інтелектуалів із широким спектром творчих інтересів. Адже його обдарованість охоплювала не тільки різнобічні наукові галузі, а й красне письменство.

1901 р. в журналі під псевдонімом Вільхівський була надрукована рецензія Б. Грінченка на повість Д. Яворницького „Наша доля — Божа воля”. Ця літературна праця була вперше написана автором українською мовою¹⁴.

Б. Грінченко багато місця відвів проблематиці, яка порушувалася у творі. Рецензент наголосив на реалістичності, правдивості та змістовності повісти, яка зворушує у читача багато цікавих і важливих думок, хоча водночас зробив „кілька добрих докорів”. Б. Грінченко визначив жанр повісти як „хроніку однієї сім’ї”, „сільське оповідання”. Рецензент показав актуалізацію у творі кількох проблем, як-от: батьків і дітей, денационалізації народу й української інтелігенції як його проводу. Злободенно звучить така думка, висловлена Б. Грінченком на основі прочитання тексту повісти: „Наше духовне рабство — от що не дає нам робити діла, а не „обставини!”¹⁵

1908 р. журнал опублікував рецензію Д. Дорошенка на психологічне оповідання Д. Яворницького „Христос у серці чоловіка”. Рецензент стисло розкрив задум автора — показати перетворення запеклого злодія, який перестав красти, грабувати і почав робити добрі вчинки. Втім, на думку рецензента, читачу важко зрозуміти переверот у душі злодія. Д. Дорошенко критично поставився до образів персонажів оповідання. Водночас він відзначив гарну мову автора — народну й колоритну, хоча зазначив наявність русизмів і полонізмів¹⁶.

Для розкриття деяких аспектів художньої творчості Д. Яворницького є цікавою ще одна рецензія Д. Дорошенка на його оповідання „У бурсу! У бурсу!” (Катеринославі, 1908), що вийшла у світ у журналі 1909 р. Рецензент зазначив, що у своєму історично-побутовому нарисі автор виявив себе дійсним майстром опису повсякдення, створивши енциклопедію перлів народно-бурсацького, дяківського гумору з анекдотами, дотепними жартами, приказками, співами пісень¹⁷.

На шпальтах „Літературно-наукового вісника” представлені й змістовні персоналістичні публікації, написані з приводу ювілейних подій у біографії Д. Яворницького. Так, 1913 р. часопис опублікував статтю Д. Дорошенка „Дмитро Іванович Яворницький. До 30-літнього ювілею його наукової діяльності”¹⁸. Ця стаття містила чітку й цілісну характеристику Д. Яворницького як „запорозького батька” — історика Запорозжя, археолога й етнографа, талановитого лектора і популяризатора знань, видатного культурного діяча, організатора прекрасного Обласного музею ім. О. М. Поля, „Нестора запорозької історіографії”, який уперше зробив Запорозжя предметом спеціальних дослідів¹⁹.

⁸ Є[фремов] С. Публічні відчити проф. Яворницького // ЛНВ.— 1901.— Т. 14, кн. 4.— С. 10.

⁹ Дор[ошен]ко Вол. Проф. Дм. Яворницький // Там само.— 1900.— Т. 12, кн. 11.— С. 132.

¹⁰ В. Наукова екскурсія Д. Яворницького // Там само.— 1901.— Т. 15, кн. 7—9.— С. 38.

¹¹ П[етлю]ра С. Музей Поля в Катеринославі // Там само.— 1902.— Т. 19, кн. 7.— С. 4.

¹² Д[орошен]ко В. Святкування пам’яті Т. Г. Шевченка // Там само.— 1903.— Т. 22, кн. 5.— С. 142.

¹³ Перекидько П. [Данилов П.] Ще в справі XIII археологічного з’їзду // Там само.— 1903.— Т. 22, кн. 4.— С. 64.

¹⁴ Вільхівський [Грінченко Б.] Яворницький. II. Наша доля — Божа воля (Рецензія) // Там само.— 1901.— Т. 15, кн. 7—9.— С. 76—79.

¹⁵ Там само.— С. 80—86.

¹⁶ Бібліографія. Д. Яворницький. Дорошенко Д. Д. И. Эварницкій. Христос у серці чоловіка. Катеринославі, 1908. 24 с. // Там само.— 1908.— Т. 44, кн. 12.— С. 712.

¹⁷ Дорошенко Д. Д. И. Яворницький. У бурсу! У бурсу! У бурсу! Катеринославі, 1908. 64 с. // Там само.— 1909.— Т. 45, кн. 1.— С. 236.

¹⁸ Дорошенко Дм. Дмитро Іванович Яворницький. До 30-літнього ювілею його наукової діяльності // Там само.— 1913.— Т. 64, кн. 12.— С. 506 — 513.

¹⁹ Там само.— С. 506.

Надаючи біографічні дані про Д. Яворницького, Д. Дорошенко наголосив на „незалежних обставинах”, тобто на утисках з боку імперського режиму, які неодноразово ставали на заваді професійного зростання українського діяча. Це, зокрема, позбавлення його казенної стипендії, видалення з Харківського університету, а 1891 р. заборона царським міністром учителювати по всіх школах і скерування „на примусову службу” в канцелярії Туркестанського генерал-губернатора. Адміністративні притиски спричинилися „українськими симпатіями” Д. Яворницького, його пристрасною до історії України²⁰.

Д. Дорошенко розглянув основні наукові публікації Д. Яворницького з історії Запорозжя, починаючи від першої статті „Жизнь запорожских козаков по рассказу современника-очевидца”, опублікованої на сторінках „Киевской старины”, до написання й публікації низки фундаментальних праць, як-от: „Запорожье в остатках старины и преданиях малорусского народа” у 2 томах (1888), „Сборник материалов для истории запорожских козаков” (1888), „Очерки по истории запорожских козаков” (1889), „Вольности запорожских козаков” (видання 1—2 1890 та 1900 рр.). Усе це підготувало появу великої узагальнювальної праці „История запорожских козаков” у 3 томах (1892, 1895, 1897). Автор публікації зазначив, що значна частина цих матеріалів археографічно оброблена й видана Д. Яворницьким у двотомній праці „Источники по истории запорожских козаков”. Д. Дорошенко згадав персоналістичні праці Д. Яворницького, а саме: монографію про Івана Сірка (1895), розвідку про гетьмана П. Сагайдачного (1913)²¹.

Д. Дорошенко зосередив увагу на тому, що Д. Яворницький не оминув своєю увагою сучасну етнографію краю. Дуже цікаві етнографічні записи містилися в його працях „Запорожье в остатках старины и преданиях малорусского народа” (1888), „По следам запорожцев” (1898), у збірці „Малороссийские народные песни, собранные в Екатеринославщине в 1874—1905 гг.” (1905). Автор відзначив також велику зацікавленість Д. Яворницького пам'ятками археології у запорозьких степах²².

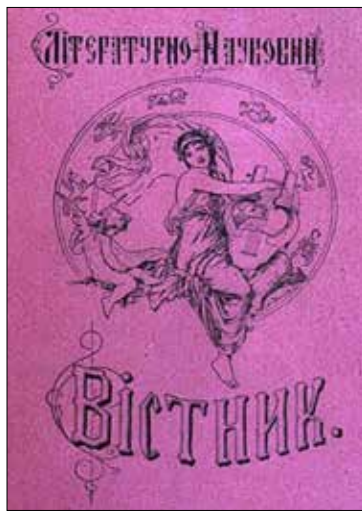
Особливо вагомою віхою в діяльності Д. Яворницького був Обласний музей ім. О. М. Поля. У статті акцентовано на особливому хисті вченого популяризувати відомості про Запорожжя серед найширшого громадянства в низці популярних

брошур і статей, в лекціях про запорозьке козацтво. Д. Яворницький щиро відгукувався на питання громадського життя, „поскілки вони стосувалися дорогої йому української справи”²³.

Д. Дорошенко вказав і на прихильність Д. Яворницького до красного письменства. Водночас він побачив жанрову розмаїтість цієї літературної діяльності. Д. Яворницький збагатив свій творчий доробок написанням повістей „Наша доля — Божа воля” (1901), „За чужий гріх” (1907), „Де люде, там і лихо” (1911), збірки сатиричних оповідань „Поміж панами” (1911) і збірки поезій „Вечірні зорі” (1910)²⁴.

1925 р. в журналі з'явилася стаття Василя Біднова „Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження”²⁵. У своїй „коротенькій замітці” автор звернув увагу на те, що Д. Яворницький комплексно вивчав минуле Запорозжя і степової України ще зі студентської лави і впродовж 45 років. Він зажив репутацію найкращого знавця козацького краю, „запорозького батька”²⁶. В. Біднов стисло показав основні віхи біографії Д. Яворницького і розкрив особливості науково-літературної діяльності інтелектуала, починаючи від заміток і статей у журналах і газетах 1883—1889 рр., двотомної праці „Запорожье в остатках старины и преданиях народа” (1888). Наступним етапом наукових публікацій Д. Яворницького стало видання переважно окремих книжок, а саме: „Вольности запорожских козаков” (1890), тритомна „История запорожских козаков”, двотомна археографічна праця „Источники истории запорожских козаков” (1903) тощо²⁷.

Як зазначив В. Біднов, праці Д. Яворницького викликали численні відгуки, в яких завжди відзначалася велика кількість зібраних ним матеріалів, але містилися й закиди стосовно некритичного ставлення до джерел, браку певної методи, суб'єктивізму. Автор наголосив на новаторстві Д. Яворницького, актуалізації ним численних невідомих матеріалів з історії запорозького козацтва, що дало змогу створити окрему галузь українознавства — дослідження історії Запорозжя в тісному зв'язку зі степовою Україною від часів передісторичних і до сучасності. Історичні дослідження вченого-історика тісно поєднувалися з археологією, з довголітніми розкопками, що проводилися ним на Херсонщині, Катеринославщині й Таврії²⁸. Важливим напрямом діяльності Д. Яворницького стали публічні лекції, які слугували справі поширення знань і пробудження й поглиблення в широких масах громадськості національної свідомості. Змушений викладати лекції російською мовою, він надавав їм українського характеру змістом і мовою²⁹.

Обкладинка „Літературно-наукового вісника”

²⁰ Дорошенко Дм. Дмитро Іванович Яворницький. До 30-літнього ювілею його наукової діяльності.— С. 507—508.

²¹ Там само.— С. 508—510.

²² Там само.— С. 510—511.

²³ Там само.— С. 512—513.

²⁴ Там само.— С. 513.

²⁵ Біднов В. Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження // ЛНВ.— 1925.— Т. 88.— С. 354—361.

²⁶ Біднов В. Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження.— С. 84—85.

²⁷ Там само.— С. 86—88.

²⁸ Там само.— С. 88—89.

²⁹ Там само.— С. 90.

В. Біднов акцентував на тому, що Д. Яворницький дбав про використання української мови у своїх друкованих працях і усних викладах. Скажімо, саме українською мовою написано його оповідання „Наша доля — Божя воля“ (1901), низка науково-популярних праць, наприклад, брошура „Холера“ (1905), „Як жило славне військо Запорозьке низове“ (1912). 1905 р. Д. Яворницький переклав українською мовою царський Маніфест 17 жовтня³⁰.

Завзятість і невпинна енергія Д. Яворницького як директора Обласного музею ім. О. М. Поля разом із допомогою Катеринославської губернської та повітової земських управ, Катеринославської міської думи стали важливими чинниками того, що ця музейна установа перетворилася на одну з найкращих в Україні³¹. В. Біднов відзначив і важливі напрями діяльності Д. Яворницького за часів Української революції та після неї. Це, зокрема, викладання в Катеринославському ІНО, подальше збагачення музейної колекції, участь у виданнях „Червоний шлях“ і „Зоря“, археографічна робота, укладання великого словника української мови тощо³².

Таким чином, „Літературно-науковий вісник“ приділяв помітну увагу непересічній постаті Дми-

тра Яворницького та його творчій спадщині. На шпальтах видання побачило світ не менше 14 публікацій, цікавих для яворницькознавства. Відомі українські громадсько-політичні й культурні діячі, як-от: В. Біднов, Б. Грінченко, В. Дорошенко, Д. Дорошенко, С. Єфремов, С. Петлюра та інші, в рецензіях, замітках, повідомленнях, ювілейних статтях розкрили різні аспекти наукової й літературної творчості, громадської діяльності Д. Яворницького. В публікаціях журналу висвітлено основні віхи і факти біографії інтелектуала, простежена динаміка його наукових, науково-популярних праць, археографічних публікацій з історії Запорожжя та степової України, написаних у тісному зв'язку з археологією та етнографією рідного краю, зазначена літературна самобутність, енергійність у галузі музейної справи, популяризації знань, активна громадянська позиція. Загалом публікації журналу подають доволі цілісний образ Д. Яворницького як українського інтелектуала і патріота, який зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки, освіти, культури, у справу поширення національної свідомості й ідентичності серед українців.

Сергій СВИТЛЕНКО

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ЧИН МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У ЗБЕРЕЖЕННІ Й РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

(До 160-річчя від народження)

Сучасні звернення дослідників до однієї з наймогутніших і найславніших постатей в українській історії ХХ ст. відкривають щораз нові відомості про розбудову Митрополитом Андреем Шептицьким Української Церкви і держави, його суспільно-політичні заслуги, значний внесок у розвиток української освіти, науки, мистецтва. Віднедавна багато нового дізнаємося також і про заслуги Митрополита перед українською музичною культурою, його щедре меценатство.

160-річчя від народження А. Шептицького спонукає до осмислення ролі і значення його незабутніх дій щодо розвитку церковних співу та музики Галичини та його добротинство щодо світської. Одне та інше відповідало життєвій концепції Митрополита, а саме — конечности участі духовенства в *поточному* загальнонаціональному культурно-просвітницькому житті, тоді як його опоненти наполягали на праці у майбутніх (*новостворених*) установах, підпорядкованих лише Церкві.

Попри те, що не всі факти з життя предстоятеля УГКЦ сьогодні відомі (тривалий час надто багато не афішувалося і не оприлюднювалося, чимало документів знищено), нині уже немало знаємо

і розуміємо, що внесок А. Шептицького в розвиток національної музичної культури варто розглядати не лише як особисте розв'язання ним разових поточних прагматичних проблем, але й як невіддільний елемент багатогранного (громадського, суспільного, релігійного, національно-патріотичного та ін.), спрямованого у майбутнє митрополичого чину. Потужними факторами підтримки А. Шептицьким музичних ініціатив були його домашнє виховання, висока освіченість, безмежна любов до мистецтва та всіляких його національних проявів і, звичайно, галицькі суспільно-культурні традиції та умови.

Народившись у сім'ї одного з найосвіченіших людей Галичини, посла до Галицького крайового сейму Івана Шептицького та графині Софії Фредро, публіцистки та маляра-портретиста, Роман-Марія-Олександр отримав європейську освіту (завершивши студії з філософії та теології у Ягеллонському університеті і право у Мюнхені, майбутній Митрополит отримав наукові ступені доктора теології і доктора філософії), багато мандрував світом, відвідуючи європейські музеї та знайомлячись із шедеврами світового мистецтва. Відтак став не просто поціновувачем мистецтва,

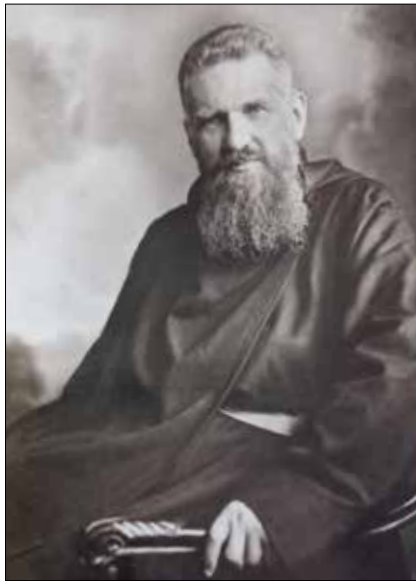
³⁰ Біднов В. Дмитро Яворницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження.— С. 90.

³¹ Там само.— С. 91—92.

³² Там само.— С. 93.

а його глибоким знавцем. „Не можна уявити собі кращого провідника по Римі від Романа, він знав музеї, знав церкви [...] та їх історію; його ентузіазм до архітектурних мистецтва переходив і на нас“ — згадувала С. Шептицька¹. Очевидно, тому свою щоденну важку священницьку працю Митрополит поєднував не лише з участю у складному державно-політичному житті тогочасної Галичини, а й принагідними заняттями улюбленими видами мистецтва — золотарством, різьбою по дереву, іконописом.

Доволі швидко А. Шептицький здобув авторитет і повагу українців, бо не було жодної важливої ділянки суспільно-культурного життя, у якій би він не відзначився корисними практичними діями. 1903 р. він підтримав кампанію з відкриття Українського університету у Львові, 1923 р. став одним із фундаторів Богословського наукового товариства, 1928-го — заснував Львівську греко-католицьку богословську академію, 1939-го — Український католицький інститут церковного з'єднання ім. митрополита Йосифа Велямина Рутського. Відомо також, що А. Шептицький ініціював заснування Народної лічниці, Українського національного музею, придбав будівлю для художньої школи О. Новаківського. Водночас підтримував діяльність багатьох українських господарських і культурно-просвітницьких товариств („Просвіти“, „Рідної школи“, „Сільського господаря“ та ін.). А. Шептицький також фінансово допомагав талановитій українській молоді, зокрема митцям, надаючи їм стипендії для здобуття освіти у найкращих навчальних закладах Європи. Такою стипендією Митрополита у музичному середовищі користувалися, наприклад, співачки Іванна Синенька-Іваницька для вокальних студій у Мілані (що допомогло їй на певний час стати солісткою театру Ла Скала) та Євгенія Зарицька (яка після тих студій здійснила концертне турне по Італії з виконанням українських народних пісень, творів М. Леонтовича, С. Людкевича, В. Барвінського), композитор Андрій Гнатишин, який 1931 р. отримав можливість навчатися у Відні і згодом залишив яскравий слід у популяризації української музики у західному світі, багато років керуючи хором церкви св. Варвари у столиці Австрії. Варто згадати й ініціативу А. Шептицького (разом із настоятелем цієї церкви о. М. Горняткевичем) попередньо призначити на посаду регента хору православного українця музикознавця П. Маценка².

Митрополит Андрей після звільнення з ув'язнення в Росії. 1913 р.

Проте Митрополит А. Шептицький не лише допомагав окремим митцям: він робив важливі кроки для піднесення загального рівня української церковної музики, популяризації світської. Для їх здійснення керувався думкою українських музичних діячів, часто маючи з ними особисті контакти (чи не найбільше — зі С. Людкевичем).

Історія спілкування А. Шептицького з родиною Людкевичів почалася зі знайомства Митрополита з рідним братом батька майбутнього композитора. Відомо, зокрема, що багатолітній викладач пастирського богослов'я і катехитики, перекладач із латини всіх папських булл доктор богослов'я о. Михайло Людкевич супроводжував А. Шептицького 1902 р. у поїзді до Ватикану на аудієнцію до папи Лева XIII з нагоди 25-річчя його понтифікату разом із К. Чеховичем та О. Барвінським³.

Перша зустріч (і, мабуть, особисте знайомство) С. Людкевича з Митрополитом Андреем відбулася 25 квітня 1902 р., у страсну п'ятницю, на концерті „Львівського Бояна“ у церкві св. Юра. Виконанням страсних псалмів керував помічник головного диригента хору 23-річний С. Людкевич. Присутній на концерті Митрополит був захоплений майстерним співом учасників хору, тому згодом неодноразово звертався до колективу та його диригента з проханням виступити на патронуваних ним концертах, зокрема для збирання коштів із різною благодійною метою⁴.

Надалі С. Людкевич як провідний діяч у галицькому музичному житті перших десятиліть ХХ ст. у своїх публікаціях і наукових статтях постійно звертав увагу громадськості на проблеми і потреби, що вимагали негайного розв'язання. А. Шептицький, повернувшись до Львова із заслання та енергійно взявшись за відбудову і зміцнення УГКЦ і розвиток українського мистецтва, прислухався до зауваг фахівців.

Церковний спів і музика

Покажемо із вказаного огляду є реагування Митрополита Андрея на подолання відсталості церковного богослужбового співу. Його кроки у цій справі робилися за безпосередньої участі С. Людкевича, котрий ще до Першої світової війни зацікавився церковним співом, мав у цьому певний досвід (у 1919-му майже рік паралельно з викладанням у гімназії диригував мішаним катедральним хором у Перемишлі), а згодом як композитор значну увагу приділяв українській духовній музиці та навіть вважався її „найкращим знавцем“⁵.

¹ Шептицька Софія з Фредрів. Молодість і покликання о. Романа Шептицького.— Львів, 1994.— С. 111.

² Карась Г. В. Митрополит Андрей Шептицький в контексті музичної культури української діаспори (до 155-річчя від дня народження) // Українська культура: Минуле, сучасне, шляхи розвитку: Науковий збірник.— Рівне, 2019.— Вип. 32.— С. 5.

³ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя творчість.— Львів, 2005.— Т. I (1879—1939).— С. 22.

⁴ На одному з таких концертів у лютому 1909 р. під час Першого всеукраїнського конгресу „Просвіти“ у Львові з нагоди 40-ліття її заснування могла відбутися особиста зустріч композитора з Митрополитом. Однак ані зустрічі, ані, відповідно, запланований виступ С. Людкевича з доповіддю „Зужитковання народних мотивів у музиці і штуці“, з причини його неприїзду не відбулися, хоч А. Шептицький був присутній на відкритті цього заходу (Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя творчість.— Т. I.— С. 213).

⁵ Там само.— С. 281.

Уже після війни (у 1921 р.), аналізуючи стан і рівень церковного співу в Галичині, С. Людкевич дійшов висновку про його „повний застій і занепад репертуару“ (неграмотні співаки, напіписьменні диригенти, брак друкованих нот, а в переписаних від руки наявність численних хиб, інновацій та ін.).

мував прагнення композитора піднести культуру церковного співу“⁷. Відтак 1919 р. А. Шептицький скликав спеціальну нараду у церкві св. Юра з участю представників консисторії, літературних і музичних кіл Львова для поліпшення стану, що склався. На нараді був присутній і С. Людкевич.

Богослови — учасники оркестру Греко-католицької богословської академії у Львові. 1935 р.

Водночас усвідомлював складність праці зі зміни ситуації, її довготривалість, потребу обов'язкового надання їй планового системного характеру, адже потрібно було рішуче позбуватися маловартісної церковної музичної літератури (недолугих апокрифів, безвартісних новотворів), виокремити та впорядкувати цінне для друку, розповсюдити його для вжитку різних за складом церковних хорів. На думку С. Людкевича, почати слід було з перевидання творів Д. Боршнянського і М. Вербицького як найкращих зразків української церковної музики. Водночас композитор наголошував на потребі реформування самого церковного співу, що мало охопити всі рівні (консисторію, духовні семінарії, дяківські школи та інститути), піднесення освітньо-культурного рівня дяків⁶. „Своїми міркуваннями з цього приводу [Людкевич] поділився з представниками духовенства, і вів розмови про це з митрополитом А. Шептицьким, який підтри-

Після довготривалого обговорення А. Шептицький схвалив ініціативу композитора створити у Львові Інститут церковної музики, у якому б зберігалася колекція нот і вивчався літургійний спів.

Однак реалізація задуманого рухалася повільно, хоча С. Людкевич у пресі й висловлював із цього приводу свої конкретні зауваження та пропозиції. Показово, що вони були суголосні ініціативам УАПЦ у Києві, керівництво якої закликала до подібної праці найкращі тамтешні композиторські сили, а саме Кирила Стеценка, Миколу Леонтовича, Олександра Кошиця та інших, про що С. Людкевич дізнався, перебуваючи в Києві, повертаючись із російського полону⁸.

Брак поступу в реформуванні церковного співу і музики, незважаючи на старання окремих священників, був помітний аж до середини 1930-х років, особливо в невеликих містечках і сільських місцевостях. Про це, зокрема, свідчать болісні спо-

⁶ Більше і детальніше про це у: Людкевич С. *Справа нашого церковного співу* // Людкевич С. *Дослідження, статті, рецензії, виступи*.— Львів, 2000.— Т. 2.— С. 244—248.

⁷ Штундер З. *Станіслав Людкевич. Життя і творчість*.— Т. I.— С. 281.

⁸ Як відомо, Всеукраїнський православний церковний собор 1918 р. в Києві започаткував реформування музичної складової обряду, що передбачало вирішення двох важливих завдань. Перше полягало у подоланні консерватизму в церковному співі, а друге — в українізації обряду. Впровадженню прийнятих рішень завадила поразка Директорії УНР і більшовицька окупація, внаслідок чого українське православ'я з його національним характером поступово витіснялося. Подібні завдання стояли й перед УГКЦ у Галичині.

стереження музикознавця Ф. Стешка у листі до композитора М. Гайворонського від 28 жовтня 1937 р.: „Дилетантизм панує як у церковно-музичній творчості, так і в виконанні церковних хорів у Галичині. Перебуваючи там [у Галичині] у 1931—32 рр. і цікавлячись справою церковного співу, я частенько заходив до різних церков у Львові, Перемишлі й ніколи не міг довго вистояти в церкві: виганяв мене й антимилицький репертуар, подібного якому ніде на світі не почуєте, й такого ж характеру виконання цього репертуару (та й добрих речей!)“⁹. Подібний відгук про стан церковного співу залишив у 1930-х роках і керівник церковних хорів на Дрогобиччині, відомий диригент о. С. Сапрун у листі до Митрополита Андрея: „Церковний спів [...] знаходиться під виконавчим взглядом на дуже низькому рівні. Щоб більше, уважаю, що він знаходиться на прямій похилій до дальшого упадку“¹⁰.

Змінити ситуацію мав давно омріяний науково-дослідний Інститут церковної музики, що нарешті відкрився у Львові 1937 р. при Богословській академії. На той час доктор богослов'я А. Шептицький, який багато сил віддавав науковій діяльності, уже мав досвід створення наукової інституції, якою стала відкрита у 1928-му греко-католицька Богословська академія. Уважний до розвитку української науки Митрополит бачив брак наукового студіювання багатьох важливих дисциплін, зокрема східного права, церковної історії, літератури, музики, бідкався про збереження документальної спадщини історії Української Церкви і народу й зауважував мале зацікавлення пошуково-дослідницькою роботою в архівах.

Заснування Інституту церковної музики мало започаткувати систематичне послідовне вивчення церковного співу і музики. Для цього у ньому планували збирати й зберігати головний підручний матеріал — ноти церковної музики та допоміжну музичну літературу. Заклад розмістився у приміщенні Студіону, триповерховому будинку колишньої Дяківської бурси у Львові на вул. Петра Скарги (сьогодні Є. Озаркевича, 2) поряд із Святоюрською горою. Там же, у заснованій митрополитом одній із найбільших українських тогочасних наукових бібліотек Галичини зі своїми спеціальними збірками архівних матеріалів, рукописних і стародруківаних книг богослови займалися самоосвітою, науково-дослідницькою працею, іконописом та ін.¹¹ Тож навчання церковного співу і студіювання церковної музики в тих стінах сприймалось органічно.

А тим часом у самій Богословській академії майбутніх богословів активно долучали до різних форм музикування: вони співали в хорі, вокальних ансамблях, грали на багатьох музичних інструментах. З ними працювали композитори, диригенти і викладачі музики Б. Кудрик¹², Дм. Котко, Ів. Охримович, П. Пшеничка, молодий М. Антонович. У 1937/8 навчальному році музикування в академії розвивалося у чотирьох напрямках: „1) Виклади історії церковної музики, гармонії, форм, а навіть контрапункту (д-р Б. Кудрик). 2) Хор богословів [...]; 3) Симфонічна оркестра; гурток бандуристів і цитристів (диригент оркестри Артем Цегельський). 4) Музично-драматична Секція...“¹³ Особливо успішною була діяльність симфонічного оркестру і струнного квартету.

Така творча музична атмосфера неабияк сприяла культурному збагаченню майбутніх богословів, завдяки чому „вони ставали яскравими проповідниками і співцями під час богослужень. Пізніше чимало з них на своїх парафіях продовжували музикувати, залучаючи в тих чи інших формах до спільної творчості своїх парафіян“¹⁴ і так сприяючи загальному культурному розвитку українців. Імовірно, це й було метою Митрополита Андрея, і не тільки як очільника Церкви, але й як великого духовного провідника свого народу.

Для наукових студій над літургійним співом (у рамках діяльності Інституту церковної музики) на кошти Митрополита Андрея, як і планувалося, збиралася нотна бібліотека. Вона повнилась як нотними матеріалами, так і іншою музичною літературою. Окремо діяло спеціальне нотне видавництво, яке теж постало з ініціативи та на кошти Митрополита.

На жаль, окупація Львова радянським військом унеможливила діяльність науково-дослідного закладу, і він припинив своє існування, так і не розвинувши задуману Митрополитом роботу. Надзвичайно цінна нотна бібліотека як така зникла з поля зору фахівців, бо розпорошилася по бібліотеках львівських музичних закладів¹⁵. За словами Ю. Ясіновського, „дещо з друкованих нот і музикознавчих видань після війни опинилося в о. Володимира Яреми (пізніше патріарха УАПЦ Дмитрія) [...], а тепер вони знаходяться в бібліотеці Інституту Літургійних Наук УКУ“¹⁶.

Проте нещодавно у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка серед неопрацьованих рукописів ПЦМ та НТШ фахівці віднайшли частину Бібліотеки Інституту церковної музики, яка була ретельно схо-

⁹ Витвицький В. Михайло Гайворонський. Життя і творчість.— Львів, 2001.— С. 102.

¹⁰ Листування ректора Йосифа Сліпого з українськими священниками в країнах на букви „А“, „І“ про відкриття греко-католицьких парафій, відправлення богослужінь, висилку книжок та ін. питання.— Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 451, оп. 2, спр. 224, арк. 233.

¹¹ Кривенко М. Бібліотека „Студіону“ у Львові // Наукове товариство імені Шевченка: Енциклопедія.— Київ; Львів; Тернопіль, 2014.— Т. 2: Бібл.—Вес.— С. 58—59; її ж. Бібліотека „Студіону“ у Львові: переміщення книжкових та рукописних фондів (1940—1947) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка: Збірник наукових праць.— Львів, 2005.— Вип. 13.— С. 247—267.

¹² Музикознавець Б. Кудрик (1897—1952) також один з ініціаторів створення Інституту церковної музики, формувач у ньому бібліотеку церковної музики.

¹³ Цегельський А. Музичне життя в Духовній семінарії у Львові // Українська музика.— 1938.— Ч. 9—10.— С. 170—172; передрук: Українська музика.— 2014.— № 3.— С. 110—112.

¹⁴ Ясіновський Ю. Митрополит Андрей Шептицький і церковна музика Галичини (у 150-ту річницю від дня народження) // Українська музика.— 2015.— № 3.— С. 13.

¹⁵ Косаняк Н. Віднайдена колекція нот Інституту церковної музики у Львові // ΚΑΛΟΦΩΝΙΑ: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії.— Львів, 2018.— Ч. 9.— С. 161.

¹⁶ Ясіновський Ю. Митрополит Андрей Шептицький і церковна музика Галичини (у 150-ту річницю від дня народження).— С. 8.

вана від невідворотного знищення¹⁷. Дослідники припускають, що її міг передбачливо сховати композитор і диригент Я. Ярославенко, котрий з 1945 по 1948 р. працював у музичному відділі Бібліотеки. Ця колекція зі збереженими штампами Інституту сьогодні детально описана: фахівці створили бібліографічний опис її нотних рукописів, що надійшли з різних львівських колекцій (Музичного музею товариства „Львівський боян“, Бібліотеки ц. к. Академічної гімназії), приватних збірок (зокрема, піаністки Галі Левицької, дяко-учителя з Тухлі Йосипа Підгородецького (зокрема ноти, надіслані свого часу Митрополитом Шептицьким диригентові і співаку Іванові Охримовичу), нотодруків і книг¹⁸.

Митрополит А. Шептицький розумів, що у справі вдосконалення літургійного співу важливі не тільки наполегливість світських діячів, покликані вивчати його специфіку і репертуар, а й самої Церкви, яка, рішуче відмовившись від старих підходів, мусить регламентувати порядок співів, канони виконання та ін. Для цього після довготривалих консультацій А. Шептицький підписав декрет Львівського архієпархіального собору „Про церковний спів“, читаний 25 квітня 1941 р. Декрет мав на меті змінити підходи церкви до практики літургійного співу та підготовки регентів і дяків. У ньому пояснена роль церковного співу у Богослужінні, чітко визначені кончність співаної молитви під час церковного Богослужіння, мета і правила церковного співу, пояснена відмова від залучення музичних інструментів та ін.¹⁹ Прийнята тоді регламентація процедурних норм і вимог кардинально змінила музичну складову Богослужіння, забезпечивши їй тривалий поступ. Наглядати за дотриманням пунктів Декрету мала спеціально створена „Комісія для церковного співу“²⁰. На жаль, у зв'язку з приходом до Львова у 1944-му радянських військ і ліквідацією УГКЦ цей процес був штучно призупинений.

Світська музика

У цій сфері Митрополит Андрей проявив себе, головню, як меценат. Найперше добрий знавець українського мистецтва, А. Шептицький відзначився створенням Національного музею у Львові, якому дарував власні збірки. При тому не просто вказував на цінність тих чи інших предметів мистецтва (а відтак потребу їхнього збереження), а ніби передбачав кончність їх майбутнього спеціального наукового вивчення. Так, у Національному музеї у Львові

з-поміж інших мистецьких скарбів є й музичні раритети. Сьогодні відомо, що тут зберігаються автограф української редакції Граматики музичальної Миколи Дилецького з 1723 р., партесний поголосник з великою кількістю композицій того ж М. Дилецького, декілька молдаво-волоських невменних рукописів XVII—XVIII ст., колекція малюнків „Козак Мамай“, нотні рукописи і рідкісні видання XIX ст., унікальна нотномузична бібліотека о. Володимира Домет-Садовського, рукописний каталог якої опублікували музикознавці Я. Горак і С. Тихий²¹. Серед подарованих А. Шептицьким Національному музеєві у Львові майже 10-ти тисяч предметів зі свого приватного зібрання є й два стародавні Ірмологіони останньої чверти XVII ст. та 1707 р., про що свідчить Каталог Ірмологіонів Ю. Ясіновського. Вельми цінними є також багато дзвонів, вивезених під час воєнних подій 1914—1919 рр. і повернутих у Галичину завдяки дипломатичному хисту А. Шептицького. Значно пізніше, спершу у 1941, а згодом і у 1943-му, Митрополит

Грамота про обрання Андрея Шептицького дійсним членом Філологічної секції НТШ. 1925 р.

звертався до деканальних урядів, настоятелів церков „виготовити негайно спис церковних дзвонів“, у якому „якнайскорше“ вказати назву парохії, кількість дзвонів, виробника, описати їх вигляд і вказати детальні характеристики²². Це було викликано попервах побоюванням, що німецька влада задумає звернутися до громадськості жертвувати дзвони на потреби війни, а згодом передчуттям лихих справ від другого приходу совітів до Львова. Нині, як знаємо, ті скарби разом з іншими уможливили сучасний успішний розвиток досліджень української монодії та

дзвонарського мистецтва (кампанології).

Митрополит Андрей фінансував „Видавництво творів Д. Бортнянського“ (1925), завдяки чому було здійснено видання духовних концертів Д. Бортнянського у 100-ліття від смерті композитора. За цим, як зазначила З. Штундер, також стояв С. Людкевич, підготувавши до друку 35 чотири-

¹⁷ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ мистецтв, колекція рукоп. нот, № 361, печатка бібліотеки Інституту церковної музики, стара сигн. 12 — 10 / Хм — 180.

¹⁸ Косаняк Н. Віднайнена колекція нот Інституту церковної музики у Львові.— С. 169—183.

¹⁹ Декрет про церковний спів // Служити Богові співом. Чому ми співаємо в церкві.— Львів, 2014.— 15 с.; [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://stjosaphateparchy.com/wp-content/uploads/2017/12/10-spiv.pdf>

²⁰ Діяльність літургійної комісії з реформування українського церковного співу, ініційована Митрополитом А. Шептицьким, продовжилася у діаспорі після Другого Ватиканського собору. Активним учасником цього процесу у США був композитор і музикознавець М. Федорів, який написав кілька розвідок про особливості українського церковного співу. Див.: Карась Г. В. Митрополит Андрей Шептицький в контексті музичної культури української діаспори...— С. 6.

²¹ Див.: Горак Я., Тихий С. Музична бібліотека Володимира Садовського // Українська музика.— 2014.— № 3 (13).— С. 65—95.

²² Акти Митрополічного ординаріату. Док. № 20 [чит. 9.X.1941] // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали. 1941—1944 / Упоряд. Ж. Ковба; наук. ред. А. Кравчук.— К., 2003.— 313 с.

голосних і двохорних духовних концертів для мішаного хору²³.

Згадане фінансування видання творів Д. Бортиянського виявилось непоодиноким: відомий також факт викупу А. Шептицьким у польського видавця В. Ідзіковського „рукописів і авторських прав на 350 творів М. Лисенка, а також інших українських композиторів“, що відбувся 1937 р.²⁴ Це стало дорогоцінним внеском митрополита в українську музичну культуру. Тоді існувала небезпека їх втрати через перенесення у 1921 р. видавничої фірми Л. Ідзіковського (батька Владислава) з Києва до Варшави. Історію цього знаменного вчинку сьогодні детально простежено і зазначено, що кілька років спадщину композитора вважали викупленою громадськістю, аж поки газета „Діло“ першою не повідомила ім'я мецената²⁵. Зауважимо, що перш ніж зробити цей крок, А. Шептицький радився з львівськими музикантами, котрі з цієї причини скликали спеціальні наради Музичного товариства ім. Лисенка та СупроМУ. І, врешті, доволі стримано відреагували на пропозицію поляка В. Ідзіковського продати колекцію, висловлюючи ряд сумнівних сьогодні зауважень, зокрема боязь, „аби не наразитися на зайві правні наслідки“²⁶.

Ювілейні статті про М. Лисенка С. Людкевича та Ф. Стешка, написані у 1937 р. до 25-річчя від смерті композитора, з висловом занепокоєння через можливу втрату музичної спадщини композитора мали вирішальний вплив на Митрополита. Він викупив у В. Ідзіковського авторське право на всю нотну колекцію творів М. Лисенка, а також К. Стеценка, О. Кошиця, Я. Степового, П. Сециці, П. Ніщинського та інших менш відомих авторів загальною кількістю приблизно 600 музичних творів. Тим створив можливість для започаткування окремого дослідницького напрямку, а саме лисенкознавства, розпочатого раніше відомими статтями С. Людкевича. Твори М. Лисенка планували видати напередодні 100-річного ювілею композитора, однак через початок війни реалізувати задумане не вдалося. Проте на Ювілейній лисенківській виставці (яка відкрилася 26 квітня) під час I Краєвого конкурсу хорів у Львові 1942 р. у рамках святкування ювілею були представлені і нотні рукописи М. Лисенка, надані самим А. Шептицьким. На урочистості до Львова з'їхалося близько 1200 учасників у національному одязі з усіх куточків Галичини, котрі також відзначали річницю визволення Галичини від більшовиків. Новий, тепер німецький, окупант дав дозвіл на святкування, переконаний, що воно нічим йому не загрожує. Незапланована, але натхненна урочиста процесія зайшла на Святоюрську гору, щоб Митрополит поблагословив свій народ, який заповнив увесь простір перед собором святого Юра. Це

було останнє благословення А. Шептицького перед його відходом у вічність.

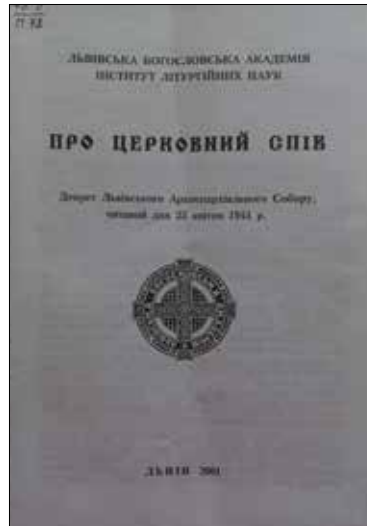
Викуплена Митрополитом збірка нотних рукописів М. Лисенка зберігалася в заснованій А. Шептицьким бібліотеці Студіону — чернечої обителі недалеко згаданого собору, де були навчальні, наукові та студитські заклади. Згодом документи й матеріали Студіону перенесли до новозбудованого 5-поверхового будинку. Очевидці згадували, що там створили надзвичайні на той час умови для наукової праці та збереження цінних паперів навіть порівняно з відомими архівами Європи.

У 1939 р. колекцію нотних рукописів передали у власність НТШ, а після війни через розформування бібліотеки наукової інституції частина документів Товариства була відправлена на перегляд до Києва та Москви. Згодом деякі матеріали повернулися до Львова в різні збірки, частина залишилася в Києві, а інша так і не повернулася з Москви. Тож викуплена А. Шептицьким колекція в цілісному вигляді не збереглася.

І все ж музичні ініціативи А. Шептицького не лише вберегли багато пам'яток музичного мистецтва і тим уможливили майбутні наукові їх дослідження, вони сприяли створенню навчальних, наукових, бібліотечних, музейних, архівних інституцій, покликали до науково-творчої праці найкращих представників тогочасної галицької музичної і духовної еліти: С. Людкевича, Б. Кудрика, В. Барвінського, о. Теод. Пасічинського, о. Володимира Домет-Садовського, диригента Дмитра Котка та ін.

Тому музичну ділянку багатоскладової культурно-просвітницької діяльності Митрополита А. Шептицького слід розглядати не просто як разову чи кількаразову меценатську підтримку у вигляді матеріальної, фінансової чи іншої допомоги. Її слід бачити не інакше як у контексті служіння цієї великої людини українській нації і церкві через реалізацію багатьох чималих і менш помітних справ у ділянці національної музичної культури, що завжди мали далекоглядний характер, хоч і не всім тоді одразу очевидний.

Оксана ГНАТИШИН

Сучасне перевидання декрету Львівського архієпархіального собору „Про церковний спів“. 1941 р.

²³ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість.— Т. I.— С. 297. За це на урочистому вечорі з нагоди ювілею самого С. Людкевича А. Шептицький подякував ювілярові і привітав його „з прегарними дотеперішніми вислідами хосенної праці на полі української музики і пісні“, побажав йому сповнення намірів у задуманій реорганізації церковної та світської української музики.

²⁴ Мартиненко О. До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ідзіковський і Андрій Шептицький) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Музикознавчої комісії.— Львів, 1993.— Т. ССХХVI.— С. 265. Твори М. Лисенка і права на них були попередньо продані 1914 р. спадкоємцями композитора видавничій фірмі „Леон Ідзіковський“.

²⁵ Мартиненко О. До історії музичної спадщини...— С. 267.

²⁶ Горак Я. Книга протоколів Музичного товариства ім. Миколи Лисенка (1922—1939 рр.).— Львів, 2019.— С. 392.

МИРОН КОРДУБА І НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА — ПІВ СТОЛІТТЯ СПІЛЬНОЇ ПРАЦІ ДЛЯ УКРАЇНИ

(До 150-річного ювілею історика)

Мирон Кордуба — це, безумовно, один із найвидатніших істориків Центрально-Східної Європи ХХ ст. Його діяльність і творчість дуже різноманітні — від фундаментальних історичних досліджень, критично-аналітичних оглядів, географічних і етнографічних пошуків, археографічних розвідок, бібліографічних публікацій, активної політичної державотворчої діяльності в період національно-визвольних змагань і журналістики до літературної і перекладацької творчості. Протягом майже півстоліття вони були тісно пов'язані з Науковим товариством ім. Шевченка. Будучи студентом філософського факультету Львівського університету, захопився історичними студіями під керівництвом М. Грушевського і 1895 р. став звичайним членом НТШ. 8 квітня 1903 р. був обраний дійсним членом Товариства, з яким співпрацював до ліквідації інституції в 1940 р. Творчість М. Кордуби, замовчувана і присуджена на забуття на Батьківщині, знайшла своє визнання в діаспорі, про що буде мова згодом. Додаймо сюди ще педагогічну діяльність у Варшавському, Львівському державному і Українському таємному університетах — і перед нами вимальовується велична постать науковця, політика, просвітителя й організатора українського суспільного життя на Галичині, Буковині, у Варшаві й Холмі. Його активне життя можна поділити на учнівсько-студентський період (Тернопіль — Львів — Відень), Буковинський (1900—1919), Львівський (1919—1934), Варшавський (1929—1940), воєнний (Холм і Львів (1940—1945) і фінальний Львівський (1945—1947). Кожен з названих періодів мав свої особливості і напрями діяльності залежно від історично-політичних обставин і місцевих умов.

Незалежно від місця проживання і особливостей діяльності, М. Кордуба виступав як принциповий державник україноцентричного спрямування. Незважаючи на те, що його політична діяльність здійснювалася на території Галичини і Буковини в період ЗУНР, де боротьба велася переважно проти польських і румунських противників, учений декларував, що основним ворогом України була і залишається Московщина, незалежно від політичних нюансів і кольорів.

Все це не могло не викликати ненависти більшовицьких поневолювачів, які зробили все, що в їх силах, щоб елімінувати ім'я М. Кордуби з історичного процесу в Україні. Довгі роки радянської

окупації його ім'я і діяльність замовчували або подавали у спотвореному вигляді.

Цю публікацію ми присвячуємо діяльності М. Кордуби у рамках Наукового товариства ім. Шевченка, його контактам і співпраці з іншими членами НТШ, впливу Товариства на формування Мирона Михайловича як науковця, тобто взаємного впливу інституції й особистості вченого.

1891 р. молодий гімназист 6 класу Тернопільської гімназії був змушений перевестися до Львова через конфлікт між ним і професором-польським шовіністом на ґрунті української „герасівки“, яку принципово проукраїнськи налаштований гімназист відмовився зняти. Цей епізод докладно описаний донькою професора, моєю матір'ю С. Ольшанською (Білинською-Кордубою) і згаданий мною в публікації про історика як політичного діяча. Згадую цей епізод нині як характерний для ментальності і політичної суті мого діда — професора Кордуби, що появився вже в його юнацький період і став його „alter ego“ на все життя. Під впливом О. Барвінського абсолювент Львівської академічної гімназії обирає історію як предмет своїх університетських студій (1893), а у жовтні 1894 р. записується на лекційні курси Михайла Грушевського, що активно розпочав формувати свою наукову школу,

Мирон Кордуба

ставши професором української історії Львівського університету. Професор виходив із засади, що молоді адепти історії формуються не лише в університетському науковому гуртку, а беручи участь у роботі НТШ, пишучи наукові огляди, рецензії, здійснюючи архівні пошуки. Для того створювалися певні матеріальні умови і стимули. М. Грушевський вчив своїх молодих учнів рецензувати наукові праці. Одним із найактивніших студентів виявився М. Кордуба, який, наприклад, упродовж 1895 р. прорецензував 28 праць німецькою, польською та іншими мовами. Ці рецензії опубліковані в бібліографічному розділі „Записок НТШ“. 1896 р. для цього ж розділу „Записок“ М. Кордуба зробив ще шість заміток про книги польських, австрійських і російських авторів.

Про особливості праці М. Грушевського зі студентами М. Кордуба згодом згадував: „Роздав кожному по книжці із тих, які треба було обговорити, й велів прочитати. Потім радив порівняти прочитане з тим або з іншим давнішим твором про дану тему та при стрічах зараз випитував про вислід порівняння, вражіння, яке нова книжка

зробила, і т. ін. Вислухавши терпеливо устного реферату, докидав тут і там свої замітки, радив звернути більшу увагу на ту або іншу точку й кінчив: „А тепер, товаришу, пробуйте все те написати“. Так поробив із нас 18—20-літніх хлопців, рецензентів і так повстали перші студентські рецензії у „Записках“¹. Треба підкреслити, що під егідою НТШ опубліковано не менше 80 праць М. Кордуби, зокрема огляди західноєвропейської історичної літератури і рецензії на публікації українських і чужинецьких авторів.

Упродовж 1895—1901 рр. лише у двох періодичних виданнях — „Записках НТШ“ і „Kwartalniku Historycznemu“ М. Кордуба опублікував понад 50 рецензій та оглядів. Тривалий час він співпрацював з часописом „Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte“ (1911—1914), де подавав аналіз публікацій українських наукових періодичних видань. У тому ж журналі опублікував рецензії на праці понад 30 українських вчених: М. Грушевського, І. Франка, І. Крип'якевича, І. Кривецького, М. Возняка, В. Щурата, І. Дзеджори, В. Пархоменка та інших.

У жовтні 1895 р. М. Кордуба переводиться з Львівського до Віденського університету. У Відні 1897 р. закінчує університетську освіту. Пише дисертацію на тему „Історія відносин в Галицькому князівстві до половини XIII ст.“, 18 квітня 1898 р. захищає її під керівництвом проф. Макса Бідінгера й отримує звання доктора філософії. Студіюючи у Відні, підтримує активні зв'язки з проф. М. Грушевським, опрацьовує наукові огляди і рецензії за рекомендацією свого патрона, виконує його рекомендації щодо напрямку праці в європейських архівах, користуючись при цьому субсидіями НТШ, що виділялися в таких цілях. Цьому сприяло знання Мироном європейських мов, а також вроджена прецизійність у роботі з архівними матеріалами. М. Кордуба, крім рідної української, володів польською, німецькою, французькою і слабше — англійською, мадярською і російською мовами. Працював з історичними джерелами, писаними латинською чи старогрецькою мовами, основи яких засвоїв під час навчання в гімназії, де класичним мовам надавали особливого значення.

У Відні належав до українського студентського товариства „Січ“, від 7 листопада 1897 до 7 червня 1898 р. був його головою, опікувався гостями з Великої України, що бували в австрійській столиці. Мав власну позицію щодо напрямку діяльності „Січі“, зокрема, виступив проти резолюції Товариства, яка відкидала можливість співпраці з подібними організаціями інших слов'янських народів.

Пропрацювавши два роки (1898—1900) в бібліотеці Віденського університету на посаді бібліографа, отримує посаду в Чернівцях, куди переїжджає 1900 р. З переїздом на Буковину життя молодого доктора суттєво змінюється. Він опиняється в атмосфері роз'єднаної України не тільки між великими Російською і Австрійською імперіями, але й поділу українців у піддавстрійській займанщині на

галичан і буковинців. М. Кордуба викладає історію й географію у філії I-ї та II-ї державних гімназій.

В Чернівцях молодий учений з властивим йому ентузіазмом включився в наукове і політичне життя краю. Там зустрів він своїх однодумців проф. С. Смаль-Стоцького, проф. К. Білинського, Л. Цегельського, З. Кузелю, проф. Р. Цегельського, І. Прийму, В. Кміцикевича, О. Маковея. Більшість з них були активними членами НТШ. Цікаво відзначити, що в майбутньому з переліченими особистостями у М. Кордуби склалися товариські і навіть родинні стосунки. 1901 р. він одружився з Євгенією Цегельською (сестрою Лонгіна і Романа Цегельських), а О. Маковей з кузиною Мирона — Ольгою.

Мирон Кордуба з дружиною Євгенією з Цегельських. 1901 р.

В буковинський період М. Кордуба займався шкільництвом, публіцистичною і редакційною діяльністю, декларуючи себе соборником. З'являються аналітичні публікації: „Ілюстрована історія Буковини“ (1906), „Хто ми?“ (1907), „Де живуть українці?“ (1912) і низка інших. Учений обстоював ідею соборності України в її етнічних межах, для чого ретельно вивчав історичні назви географічних об'єктів на пограничних територіях, чим започаткував важливий напрям своєї наукової діяльності — топоніміку, яку розглядав в історичному і використовував у політичному аспектах. Рівночасно М. Кордуба не залишав наукової роботи і з-під його пера вийшли гідні уваги твори: „Молдавсько-польська границя на Покуті“ (1906), „Венецьке посольство до Хмельницького“ (1907) та низка інших.

Мирон Михайлович багато робив для зміцнення єдності між буковинцями і галичанами, залишив помітний слід у суспільному житті Буковини. Одночасно історик зблизився з гуртом місцевої інтелігенції, зокрема з Ольгою Кобилянською, а також з Лесею Українкою, яка гостювала на Буковині і подружилася з дружиною Мирона. Активно включається в політичну діяльність, стає членом „Соборницького кола“ — гурту молодішої генерації (переважно галичан), які не визнавали чинних державних і адміністративних границь, що роз'єднували українців.

1903 р. М. Кордуба разом з В. Сімовичем представляв Буковину в Полтаві на відкритті пам'ятника І. Котляревському. Мирон був членом товариства „Руська бесіда“, редагував серію „Бібліотека для молоді, селян і міщанства“ і місячник „Читальня“. Пропагував ідею національної ідентичності.

¹ Кордуба М. Приїзд проф. Грушевського до Львова (Особисті спомини) // Вісник Союзу визволення України (Відень).— 1916.— 10 груд.— Ч. 68.— С. 795.

Варто відзначити участь ученого у роботі Статистичної комісії, яка діяла від 1906 р. при Історично-філософській секції НТШ і видавала „Студії з поля суспільних наук і статистики“. Робота комісії була перервана вибухом Першої світової війни і завдяки М. Кордубі відновила свою діяльність 1927 р. в умовах міжвоєнної Польщі. За редакцією професора вийшов 4-й том „Студій“ (у трьох випусках). Комісія працювала у складі В. Охримовича (голова), М. Кордуби, С. Томашівського, В. Щурата, С. Рудницького та ін. (всього 11 членів) упродовж 1927—1928 рр. і припинила свою роботу через смерть голови і переїзду М. Кордуби до Варшави.

Оцінюючи буковинський період життя і творчості М. Кордуби з позиції його діяльності в НТШ, треба відзначити, що історик відіграв важливу роль як постійний кореспондент Товариства щодо подій на Буковині. Інформація, яка надходила до Львова, була настільки розлогою, що М. Грушевський задумував організувати спеціальний розділ „Висовніса“, що, на жаль, не було реалізовано з матеріальних мотивів. У Чернівцях як науковець-історик М. Кордуба ще „дозрівав“, щоб розвинути на повну силу у львівський і варшавський періоди своєї діяльності. Ці обставини варто мати на увазі при обговоренні стосунків М. Кордуби з НТШ і його головою М. Грушевським.

З вибухом Першої світової війни, яку в нас назвали „Великою“, наукове і політичне життя на Буковині і в Галичині принципово змінилось. Окупація Львова російськими військами привела до розгрому НТШ і його установ, і наукова діяльність різко скоротилася. Окупанти продовжили на підавстрійських територіях свою ворожу практику щодо українських організацій, як це вони робили століттями у Великій Україні.

Діячі НТШ, зокрема і М. Кордуба, переключилися з фундаментальної науки на політичні й військові проблеми. Достатньо поглянути на назви публікацій ученого, що появились в період від 1914 до 1920 р. Згадуємо лише деякі: „Галичина в час війни“, „Етнографічна територія України“, „Події на Буковині“, „Українська національна територія в Галичині і австрійська урядова статистика“. Це явно публіцистика.

В час війни М. Кордуба був поза НТШ, займався політичними і громадськими справами: працею з російськими полоненими-українцями в таборі Зальцведель, політичною боротьбою на Буковині, дипломатичною діяльністю в Києві. Публікувався у виданнях Союзу визволення України. Показовим щодо „зникнення“ М. Кордуби як науковця-співробітника НТШ на час воєнного лихоліття є капітальна стаття А. Фелонюка „Наукове товариство імені Шевченка в роки світових воєн“, автора, дуже прихильно налаштованого до пам'яті ювіляра, але імені М. Кордуби в публікації не знайдемо. Натомість появилася, чи власливо відновився М. Кордуба — політик, дипломат, агітатор за національну ідею.

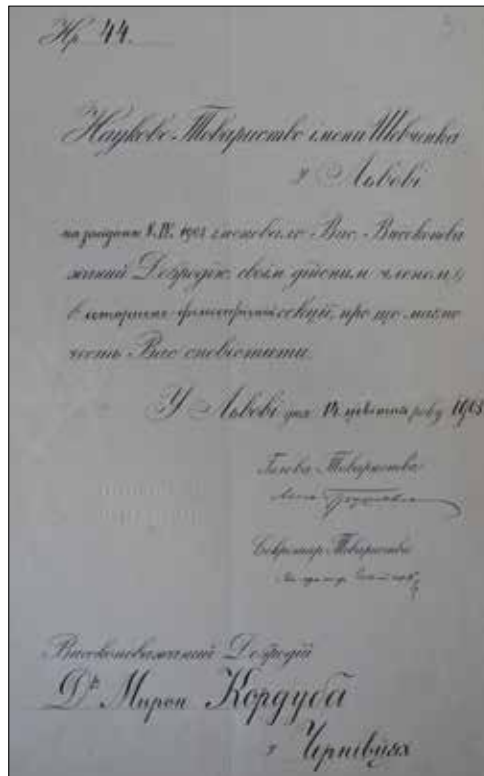
Після поразки ЗУНР в українсько-польській війні, в умовах польської окупації Галичини поступово починало відроджуватись НТШ. М. Кордуба, що переселився з родиною з Чернівців до Львова, активно включився в наукову і організаторську діяльність Товариства. Це діялося у специфічних умовах „держави в державі“, коли переможене у війні українське суспільство відкрито ігнорувало накинута йому нову політичну реальність, а польська окупаційна влада ще не достатньо контролювала ситуацію у краю. Це давало можливість українцям проявляти свою самоорганізацію. Однією з форм такої незалежності в умовах програної війни і окупації краю було НТШ. Для прикладу специфічної ситуації можна розглянути святкування 50-літнього ювілею Товариства в 1923 р. і участь М. Кордуби у цьому святі. Вів академію тодішній голова НТШ К. Студинський. Він сказав, що поліція тільки з трудом дала дозвіл на святкування і що в залі сидить представник польських властей, який має великі повноваження і стежитиме, щоб

не було відхилене від узгодженої програми. Від Історично-філософської секції НТШ з науковою доповіддю „Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долиниім Сяном“ виступив М. Кордуба. Тут доцільно навести цитату зі „Щоденника“ вченого: „Від історично-філософської секції я реферував про західну границю Галицької держави в області нинішньої Галичини, стараючись виелімінувати всякі гіпотези та здогади [...] Думаю, що се мені вдалося, і, як зачуваю, мій реферат здобув собі загальне визнання“². Та не так думали поліційні власті! Доповідь М. Кордуби ще перед ювілейною академією викликала підозру у цензурних чиновників. Керівництву Товариства довелося докласти

чимало зусиль, щоб переконати їх у тому, що справа стосується границі з перед 1340 року!

Правда, треба визнати, що в умовах окупованого Львова після програної українсько-польської війни і ліквідації ЗУНР доповідь М. Кордуби, активного політика воєнного періоду, прозвучала політичною заявою. Як політик він заявив, що повертається в науку і в НТШ, про що свідчать події і активна наукова й організаторська робота. Розпочався львівський період діяльності історика.

Співпрацю М. Кордуби з НТШ у Львові в міжвоєнний період доцільно розпочати з проблеми українського університету і участі вченого в її розв'язанні.

Диплом дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка Мирона Кордуби. Львів, 1903 р.

² Кордуба М. Щоденник 1918—1925 / Упоряд. О. Гнатюк, М. Чех.— Львів, 2021.— С. 570.

Справою відкриття українського університету він зацікавився, ще працюючи в Чернівцях. Усвідомлював, що без національної вищої школи розвиток нації постійно гальмується. Про це ми можемо довідатися з невідомої публікації М. Кордуби „Людський мужицький університет в Чернівцях“.

Австрійський уряд толерантно ставився до ідеї організації української „високої школи“, але він зіткнувся з опозицією поляків у Галичині й офіційними протестами царського російського режиму. Поляки заявили „tylko nie we Lwowie“, а росіяни — „не было, нет и быть не может“. У березні 1916 р. на засіданні НТШ М. Кордуба запропонував текст меморандуму Товариства до австрійського Міністерства культури і освіти у справі українського університету.

На жаль, в умовах війни питання не було вирішене, а з розпадом Австро-Угорської імперії і поразкою ЗУНР в українсько-польській війні взагалі було зняте з порядку денного. Із захопленням влади в Галичині поляки закрили всі українські кафедри в університеті, а переважну більшість професорів-українців звільнили.

Для українців не було можливості отримати вищу освіту в новоутвореній польській державі — вимагали доказ лояльності до нового режиму. За вирішення цього складного питання взялося НТШ. Для початку створено так звані „університетські курси“. Було організовано у їх складі чотири факультети: філософічний, юридичний, теологічний і медичний. Програма занять на зимовий семестр 1919/20 рр. була надрукована 20 вересня 1919 р. Реакція державних чинників була негативною і негативною — НТШ не має права займатися педагогікою, а університет має бути тільки державною установою. 1920 р. М. Кордубу номінували професором Кам'янець-Подільського університету, але він з Чернівців переїхав до Львова, де зайняв посаду викладача історії в українській Академічній гімназії. Активно включився в боротьбу за український університет, мрію, яку леліав ще з 1910 р. В липні 1921 р. у Львові відбулося зібрання професорів університетських курсів, де ректором було обрано тодішнього голову НТШ В. Щурата. М. Кордуба став деканом філософічного факультету. В цьому університеті, який став відомим під назвою Українського таємного університету, вчений очолював кафедру світової історії упродовж 1921—1923 рр. Урочисте відкриття (інавгурація) УТУ відбулася 23 жовтня 1921 р. у Львові у приміщенні Народного дому.

Таємний університет працював упродовж п'яти років. Семінарські заняття УТУ відбувалися у приміщенні „Просвіти“, в домі НТШ, а часто і в приватних помешканнях. М. Кордуба підготував і прочитав студентам-історикам два лекційні курси „Методологія історії“ й „Доба Людовика XIV“. Характерним для викладання вченим історичних ма-

теріалів є розгляд їх на широкому тлі всесвітньої історії. У першому циклі вказаних лекцій він обґрунтував наукові принципи, яких дотримувався у вивченні й викладанні історії, в іншому розглядав історію Франції в період, коли в Україні існувала козацька держава, тема особливо близька Миронові Михайловичу.

Рівночасно вчений з повною енергією віддавав історичним студіям у НТШ, де від 1920 р. до переїзду до Варшави займав пост керівника Історично-філософської секції НТШ. Крім того, він очолював Археографічну комісію.

Львівський період виявився вельми плідним для наукової діяльності М. Кордуби. Тут треба згадати подальший розвиток ідеї дослідження території, населеної українцями, і значення вивчення топоніміки для усталення етнічних границь.

Сенат Українського таємного університету у Львові. Сидять (зліва направо): Мирон Кордуба, Мар'ян Панчишин, Василь Щурат, Іван Куровець, Максим Левицький; стоять: Іван Раковський, Володимир Вергановський, Роман Ковшевич, Максим Музика, Мирон Вахнянин. 1921 р.

На засіданні Історично-філософської секції НТШ 27 лютого 1920 р. М. Кордуба представив план збирання матеріалів для історично-географічного словника Галичини. Згодом розробив квестіонар (питальник) для цієї мети, який опублікував у газетах „Громадська думка“ і „Вперед“. Окремим листом його видала Археографічна комісія НТШ. Підсумки цієї акції наведені у книжці „Земля свідком минулого. Географічні назви як історичні джерела“ (Львів, 1924). Європейські історики підтримали цю ідею М. Кордуби, яка стала одним із його напрямів на майбутні роки.

Дослідження вченого знайшли також визнання істориків у радянській Україні (УСРР). 1926 р. за рекомендацією М. Грушевського його колишнього львівського учня обрано дійсним членом Археографічної комісії ВУАН, а через два роки — Історичної секції академії. Маємо цікаві спогади історика з 1928 р. про ситуацію в УСРР, де він згадує спроби українізації позитивно, але з другого боку: „Ця сама поліційна система надзору і настирливого дошкульного контролю приватного життя, ця сама самоволя уряду і брак захисту перед цією самовільністю, ще більше ніж за старою, нетолеранція до всякої критики або хоч відмінної думки“³.

³ Кордуба М. Вражіння від поїздки до Києва // Діло (Львів).— 1928.— 15 квіт.— Ч. 84.— С. 8.

У львівський період М. Кордуба віддався своїй давній науковій мрії — створенню багатогранної бібліографії історії України. Цей напрям своєї наукової роботи вчений вважав основним і визначальним і продовжував його як у варшавський період, так і до самої смерті 1947 р. у Львові. Тому вважаємо доцільним докладніше торкнутися цієї теми. Це відображено у двох великих працях М. Кордуби: „Українська історична література в Польщі і на еміграції. Огляд за 1927—1928 рр.“ (1929), „Українська радянська історична література. Огляд за 1917—1931 рр.“ (1938). „Бібліографія історії України“ відрізняється тематичною різноманітністю і значною кількістю зібраних матеріалів. На початок 1946 р. вже було понад 50 тисяч бібліографічних карток. За даними інших джерел, кількість сягнула 70 тисяч.

Процитуємо висловлювання автора про задум своєї головної праці життя за спогадами Я. Дашкевича, які збігаються з моїми ремінісценціями юнацьких вражень від розмов, що часто велися вдома за вечірнім столом при світлі карбідової лампи (електрика в час Другої світової війни у Львові належала до люксусу).

„Ладжена мною бібліографія,— писав М. Кордуба,— охоплює, щодо змісту, історію України в найширшій значенні цього слова, тобто не лише політичну, але й культурну та господарчу історію, суспільний та державний лад, праісторію, краєзнавство, побут, помічні науки історії (палеографію, дипломатику, хронологію, геральдику, сфрагістику), джерелознавство, методологію, історіософію і навчання історії“⁴.

Повернувшись до Львова 1941 р. і до Львівського університету в 1944 р., М. Кордуба весь час віддавав праці над завершенням бібліографії, яку планував довести до 1941 р.

Як бачимо, вчений ніколи не покидав праці над основним твором свого життя, „Бібліографією історії України“, якою займався в усіх сприятливих умовах. На жаль, цей безцінний матеріал ще дотепер не опубліковано. Тому говорити про повноцінну реабілітацію М. Кордуби навіть у незалежній Україні ще рано.

У другому томі „Енциклопедії сучасної України“, виданої в Києві 2003 р., у гаслі „Бібліографія“ місця для вченого не знайшлося, а у статті „Бібліографія історична“ його ім'я загублено в натовпі посполитих бібліографів, а його „Бібліографія історії України“ так і не згадана. Що ж, советська ментальність дуже повільно покидає українську науку.

Ще працюючи в Чернівцях, і особливо в наступний львівський період, М. Кордуба налагодив стосунки з міжнародним співтовариством істориків, зокрема й польських, серед яких варто виділити варшавських професорів М. Гандельсмана і О. Галецького.

У Варшаві в червні 1927 р. на з'їзді істориків проголосили створення Федерації історичних товариств Східної Європи. Представниками української науки від НТШ стали М. Кордуба та І. Крип'якевич. У ньому також узяли участь І. Свенціцький, І. Огієнко, Р. Смаль-Стоцький. Про цю наукову подію М. Кордуба написав у статті „Конференція істориків у Варшаві“.

У березні 1928 р. М. Кордубу запрошено до Варшавського університету як професора східно-

європейської історії. Цей крок польських науковців слід розцінювати як міжнародне визнання українського вченого, так і нашої науки загалом, яку в той час репрезентувало НТШ. У Варшаві львівський учений зустрівся зі своїми однодумцями і давніми друзями (дійсними членами НТШ) Р. Смаль-Стоцьким, П. Зайцевим, І. Огієнком, О. Лотоцьким. Спершу М. Кордуба працював як професор за контрактом. 24 лютого 1934 р. його іменують надзвичайним професором Варшавського університету, а 14 вересня 1937 р.— звичайним (тобто „повним“ професором). 30 січня 1929 р. вчений зачитує інавгураційну лекцію „Найновіші теорії про початки Русі“, яка була тепло і з розумінням прийнята варшавською університетською публікою.

Розпочався дуже цікавий варшавський період життя та творчості професора, де він зайняв позицію представника НТШ, національної науки перед Європою і науковим світом. Слід відзначити, що це була єдина офіційна трибуна, з якої можна було проповідувати і дискутувати українські проблеми без втручання більшовицької Москви. Наукова творчість історика в той час мала виразне державницьке спрямування і міжнародну апробацію. Достатньо згадати дослідження „Домінуюче становище Галицько-Волинської держави на Сході

Дружні шаржі Олекси Шатківського на Мирона Кордубу. Варшава, 1930-ті рр.

Європи“, що його доповів професор на VIII Міжнародному конгресі істориків у Цюріху (1938), яке знайшло свій резонанс у тогочасному науковому товаристві. У той період М. Кордуба репрезентував українську науку на міжнародних конгресах і конференціях істориків Східної Європи (Варшава 1927 р., 1933 р., Цюріх 1938 р.). Він був членом низки європейських наукових товариств: економіко-технічного відділу Інституту громадознавства та Історично-філологічного товариства у Празі, Польського товариства прихильників історії і Варшавського інституту дослідження національних справ, Угорського товариства ім. Ш. Петефі. Публікував свої праці в часописах Берліна, Варшави, Відня, Парижа і Праги. Співпрацює з низкою англомовних видань, в одному з них висвітлює проблему виникнення козаччини і суть Переяславської угоди 1654 р., „засвітлюючи справу з нашого становища“, як пише в листі до І. Крип'якевича. У своїх працях він розглядає Україну в зв'язку із загальноєвропейським політичним розвитком,

⁴ Дашкевич Я. Мирон Кордуба і його „Бібліографія історії України“ // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. 3-є вид., доп.— Львів, 2016.— С. 603.

описує українську політичну і державницьку ідеологію, її розвиток від часів Київської Русі, Галицько-Волинської держави, козацької України, Речі Посполитої до сучасної їй ситуації.

Одночасно історик підтримував контакти з колегами з Великої України. 1928 р. він репрезентував Історично-філософську секцію НТШ на урочистостях з відзначення 20-ліття смерті В. Антоновича в Києві. Певний час професор був активним як у Львові, так і у Варшаві. Викладаючи у Варшавському університеті, він одночасно керує Історично-філософською секцією НТШ у Львові до 1934 р., коли передає її І. Крип'якевичу. Вимушено залишає посаду бібліотечного референта НТШ, голови Археографічної комісії, але це не означає дистанціювання від діяльності в Товаристві. Перебуваючи у Варшаві, історик виконує низку доручень НТШ, виступає його представником перед Міністерством освіти у питанні друку українських шкільних підручників, а також у справі фінансової допомоги. 25—26 серпня 1938 р. в Цюріху відбулися III загальні збори Федерації історичних товариств Східної Європи безпосередньо перед VIII Міжнародним конгресом істориків. Делегатом на ці збори НТШ призначило М. Кордубу. 20 листопада 1938 р. на запрошення НТШ учений виголосив доповідь на урочистій академії з приводу смерті С. Смалья-Стоцького.

Праця у Варшавському університеті, широкі контакти з європейськими науковцями стали „зоряним часом“ для М. Кордуби.

Події на Сході розвивалися по-іншому. Ситуація в УСРР, смерть М. Грушевського (1934 р.) зумовлюють поступове дистанціювання історика від процесів у Великій Україні, які набирають усе трагічнішого характеру. У той час політичний горизонт Європи і світу все більше затуманюється наближенням Другої світової війни. Чехословацька була принесена в жертву німецькому нацизму без єдиного пострілу. Збройні сутички розпочалися в Карпатській Україні у березні 1939 р., хоч офіційно початок світової війни датується 2 вересня 1939 р., коли та ж Німеччина, а за нею і її спільник Радянський Союз, 17 вересня ліквідували і поділили між собою Польську державу. Єжи Гедройць, який слухав лекції М. Кордуби у Варшаві, де проникся симпатією до української справи, твердив, що трагедія вересня 1939 р. була зумовлена „перемогою“ поляків над ЗУНР в 1918—1920 рр. Європа занурилася в божевілля нової війни, а Україна, що „воз'єдналася в пащі московського крокодила“, застоїлася під новим ярмом.

Зв'язки М. Кордуби з НТШ у Львові тривали до моменту знищення Товариства більшовиками — це так званий саморозпуск Товариства в січні 1940 р. В умовах війни окремі вчені, зокрема М. Кордуба, продовжували свою наукову діяльність (публікація книжки „Історія Холмщини і Підляшшя“ (1941), повсякденна праця над „Бібліографією історії України“, викладання в гімназіях Холма і Львова). З поверненням радянської влади у Галичину 1944 р. вченого запросили на викладацьку роботу до Львівського університету. Він стає професором історії України, а згодом — завідувачем кафедри історії західних і південних слов'ян. Рівночасно займає посаду старшого наукового співробітника

у Львівському відділі Інституту історії України АН УРСР, що був створений на базі ліквідованого НТШ. Але праця у так званому українському університеті радянського зразка не принесла радості історикові. Викладання і наукова діяльність відбувалися під пильним оком ідеологічних і репресивних органів нової влади. Від учених старшого наукового гарту (М. Кордуби, І. Крип'якевича, М. Возняка, М. Рудницького та ін.) комуністи вимагали прилюдного відречення від своїх „буржуазно-національних“ наукових поглядів і засудження „ворожих“ концепцій М. Грушевського і його школи. Особливо показовими в цьому плані стали події, пов'язані зі „судом“ над М. Грушевським, організованим радянським керівництвом університету, що відбувся 15 лютого 1946 р. Спектакль планувався за звичайною комуністичною режисурою, де передбачалося відречення учнів від свого вчителя. М. Кордуба зайняв особливу наступальну позицію — замість критики історичних концепцій М. Грушевського як „лженаукових“ і націоналістичних, він виступив з лекцією (тією ж за змістом, з якою виступав на ювілейних святах у Варшаві)

Мирон Кордуба та Галина Білінська з внуком Борисом Білінським. 1938 р.

„М. Грушевський як дослідник княжої доби в історії України“, де характеризував свого вчителя і однодумця як великого історика і сказав, що кожна цивілізована нація була б гордою, маючи такого вченого. Це була нечувана демонстрація вільнодумства супроти тоталітарного режиму. Моя мама (Стефанія Білінська, яка в той час працювала в бібліотеці університету) була присутня на цьому засіданні, після закінчення якого ряд науковців підходили до неї і по-тихеньку тисли руку і gratулювали. Радянська преса не забарилася зі серією злобних нападок на професора. Показовим є лист першого секретаря Львівського обкому КП(б)У І. Грушецького до М. Хрущова, де він вказував, що М. Кордуба не хоче порвати зі своїм націоналістичним минулим і покається. Наводимо витяг з цього листа: „Прежде всего, это относится к академику Возняку и профессору Кордубе, которые упорно не хотят выступать в печати и на собраниях с осуждением своих буржуазно-националистических взглядов. Профессор Кордуба в своих выступлениях снова настаивает на антинаучной

враждебной мысли о том, что на украинские земли имела очень большое влияние Западная Европа (немцы, австроугорцы), одновременно умалчивая о влиянии и братской связи украинского народа с русским. Украинский буржуазный национализм, заявляет он, возник как реакция на польский шовинизм. В госуниверситете он выразил мысль о том, что университет не средняя школа, поэтому в нем можно допускать преподавания разных исторических концепций, а студенты пусть выбирают, какая правильная. Профессор Кордуба явно недоволен критикой буржуазно-националистической концепции Грушевского и его школы⁵.

Комуністи не дочекалися сподіваного каяття і осуду М. Грушевського. Завдяки М. Кордубі їх спектакль провалився. Про це треба нині чітко і без компромісів говорити хоча б у 150-річний ювілей ученого. Мужність коштувала професорові дорого. Він відчував свою відповідальність за родину — разом із ним проживала дружина, донька і двоє внуків. Пам'ятаю добре, що в коридорі стояли готові мішки з ваянками і фуфайками, а також мінімальний резерв харчів. Все було готове до депортації (як тоді називали „вивозу“). Непевність у майбутньому, цькування на роботі і у пресі, свідомість того, що таких відважних вчинків радянська влада не прощає,— все це привело до логічного кінця. 30 квітня 1947 р. на робочому місці у львівській академічній бібліотеці у М. Кордуби стався інсульт головного мозку, і 2 травня 1947 р. у своєму помешканні на вул. Каменярів, 3/4, він помер. Похорон вченого перетворився в демонстрацію підтримки його ідей. Молодь, старше покоління, працівники університету і просто львів'яни вийшли, щоб віддати останню шану нескореному історикові. Колона рухалася пішки від квартири на вул. Каменярів на Личаківський цвинтар. Домовину везли коні у старовинному катафалку. На цьому закінчується другий львівський (радянський) період життя і діяльності М. Кордуби — вченого, педагога, публіциста, політика.

Наша розвідка не була б повною, якщо б ми не звернули особливої уваги на взаємини М. Кордуби з М. Грушевським. Їх стосунки еволюціонували від відносин „учитель — учень“ до партнерської діяльності двох видатних науковців, у чому ми переконуємося, проаналізувавши їхню епістолярну спадщину. Листування М. Кордуби з М. Грушевським можна поділити на: 1) віденський (студентський період); 2) чернівецький; 3) львівсько-варшавський. Як кількість, так і зміст листів змінюються. Перші кореспонденції стосуються замовлень М. Грушевським рецензій і оглядів історичної літератури молодому М. Кордубі і звітів останнього щодо виконання завдань. Перший відомий лист М. Кордуба написав М. Грушевському, маючи всього 19 літ. В останньому листі М. Грушевського з Кислородська 18 вересня 1930 р., сповненому песимізму, йдеться про ліквідацію кафедри, про „чистку“ персоналу академії, про усунення відомого історика.

У листуванні М. Кордуби і М. Грушевського застосовують на увагу спостереження першого над громадсько-політичним життям Галичини і особливо щодо справ і атмосфери в НТШ. Показовими є висловлювання М. Кордуби про Загальні

збори НТШ 1896 р., зокрема він зауважує, що „вибирати чоловіка, котрий наукою тепер зовсім не займається на голову — се вже куріоз“⁶ (цікаво відзначити, що йдеться про О. Барвінського, недалекого родича М. Кордуби — це приклад безкомпромісності історика). Він пише про конечність реформ, „щоб не пускати людей неграмотних до впливу“ (№ 41, 21. 06. 1897 р.). М. Кордубі був у той час 21 рік.

Про розвиток стосунків М. Кордуби і М. Грушевського від патерналістичних до партнерських можна довідатися, ознайомлюючись зі справою реорганізації та українізації кафедр австрійської історії та історії устрою Австрії Львівського університету в 1907 р. Тоді кандидатами на ці кафедри висували С. Томашівського та М. Кордубу. Цитуємо лист М. Кордуби про проект „Українського клубу“:

„1. В проекті нема згадки про історію України, а український університет без такої кафедри немислимий, як польський без польської, чеський без чеської історії і т. д.

2. Томашівський досі мало займався австрійською історією, як спеціальністю, так само як я не спеціалізувався досі для історії устрою (Verfassungsgeschichte) і в тім напрямі не працював. Тому предкладаємо такий проект: домагатись отворення кафедри загальної історії зокрема, а української знова зокрема. Тоді Ви, Високоповажаний Пане Професор, оставили би при собі одну з тих двох кафедр, а другу міг би обняти Томашівський. Тоді історія Австрії остала би за мною“ (№ 120, 18. 06. 1907 р.).

У пізніших листах мова піде про організаційні справи, діяльність Історичної секції та Археографічної комісії ВУАН з проханням організувати статті для збірника „Західна Україна“, що планувався на 1926 р.; про залучення людей до копіювання архівних матеріалів з Галичини, краківських і варшавських зібрань (листи № 144—145). У листі від 7 липня 1927 р. М. Кордуба згадує: „минулого тижня ми оба з Крип'якевичем їздили до Варшави як відпоручники Наукового Товариства на конференцію істориків Сходу Європи і Слов'янщини [...] Я читав реферат про значіння топографічних назв [...] і про потребу збирання сих назв з народних уст. Реферат викликав зацікавлення, а мої внесення в напрямі організації збірки, прийнято“ (лист № 167).

Цікаво згадати про особисті характеристики М. Кордуби, що містяться в листуванні. М. Грушевський до М. Кордуби: „Ви належали до невеликого числа моїх справжніх учеників, за котрих я завжди пам'ятав і по змозі опікувався і сподівався пожитку для нашої бідної суспільноти“ (лист № 53, 9. 11. 1897 р.). 9 квітня 1926 р. М. Кордуба обраний дійсним членом Археографічної комісії ВУАН, а тому М. Грушевський відзначив, що це „видимий знак [...] духовної приналежності до нашого наукового гурту“ (лист № 148). У листуванні є дані про обрання М. Кордуби в перших числах липня 1927 р. головою Археографічної комісії НТШ у Львові (лист № 173). Він замінив О. Барвінського, що помер 25 грудня 1926 р.

Варто звернути увагу на взаємне звертання обох кореспондентів. У ранніх листах М. Корду-

⁵ Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали / Упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів та ін.— К., 1995.— Т. I: 1939—1953.— С. 349—350.

⁶ Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / Упоряд., авт. вступних розд. і наук. комент. О. Купчинський.— Львів, 2016.— Лист № 21 (липень 1896 р.).

би до М. Грушевського превалює звертання „Високоповажаний Пане Професоре“, від 1927 р. трапляється подвійне звертання „Високоповажаний Михайле Сергійовичу“ і поряд „Високоповажаний Пане Професоре“. В листах М. Грушевського звертання до М. Кордуби змінюється. На початку листування це „Високоповажаний Добродію“, „Високошановний пан доктор Мирон Кордуба“ до дружнього: „Високоповажаний Мироне Михайловичу“, „Дорогий Мироне Михайловичу“.

Життя і діяльність М. Грушевського після його повернення в УСРР проходили у складних умовах. З одного боку, він вірив у можливість працювати на благо української науки. Рівночасно в суспільстві посилювався диктат більшовицької влади і насувалися страшні репресії 1930-х рр. У той же час творчість М. Кордуби виходила на міжнародні європейські простори, де вчений не був обмежений зовнішніми утисками. Останні листи М. Грушевського (1929—1930 рр.) відображають тривоги і песимізм, а також езопівський стиль і недомовки (через радянську дійсність).

Ім'я і творчість М. Кордуби в советський період були піддані остракізму. Забуття тривало до пам'ятного 1991 р. З мапи світу зник СРСР. Маємо незалежну Україну, що продовжує боротися за своє повноцінне існування. Залишається законним питання: наскільки повернувся М. Кордуба з „советського заточення“ в Україну?

На щастя, його творчість досліджували у вільному світі, де існували й діяли крайові НТШ і видатні українські історики. Зокрема, О. Пріцак і Л. Винар пропагували і розвивали наукові та політичні ідеї М. Кордуби, публікували його твори. Склалася ситуація, що М. Кордуба як науковець-історик був більше відомий в Америці і Західній Європі, ніж в УРСР. Однак ще 1963 р. Я. Дашкевич під псевдонімом С. Пісковий помістив у Науково-інформаційному бюлетені Архівного управління УСРР статтю „М. М. Кордуба і його „Бібліографія історії України“. Натомість в УРЕ було розміщено коротеньку статтю про М. Кордубу, де визнавали фактичний історичний матеріал, нагромаджений істориком, але закидали йому ідейні „помилки“ націоналістичного характеру.

В умовах незалежності ім'я вченого активно повернулося на Батьківщину. Передусім це заслуга істориків: Я. Дашкевича, О. Купчинського, Я. Серкіза, І. Федорів, О. Піха, Т. Кульчицької і багатьох інших. Із відновленням 1989 р. НТШ в Україні вивчення наукового спадку М. Кордуби вийшло на перше місце в діяльності Товариства. Був складений план видання п'ятитомного зібрання творів, який доцільно процитувати.

План видання наукових праць Мирона Кордуби

Т. 1. Історичні праці (бл. 550 с.):

Суспільні верстви та політичні партії в Галицькому князівстві до половини XIII ст.

Венецьке посольство до Хмельницького 1650 р.

Між Замостям і Зборовом

Проба австрійського посередництва між Хмельницьким і Польщею

Боротьба за польський престол по смерті Володислава IV

Історія Холмщини і Підляшшя

Т. 2. Історико-географічно-бібліографічні та джерелознавчі праці (бл. 700 с.):

La littérature historique ukrainienne en Pologne et dans l'émigration ukrainienne: compte-rendu 1927—1928

La littérature historique ue soviétique-ukrainienne: compte-rendu 1917—1931

Акти до Хмельниччини

Матеріали до історії козаччини

Т. 3. Історико-географічні, географічно-статистичні та ономастичні праці (бл. 300 с.)

Молдавсько-польська границя на Покуття по смерті Стефана Великого

Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долинінм Сяном

Територія і населення України

Земля свідком минулого. Географічні назви як історичне джерело

Що кажуть нам назви осель?

Михайло Максимович і перші дослідні над українськими географічними назвами

Квєстіонар для збирання географічних назв

Т. 4. Листування Мирона Кордуби (бл. 500 с.)

Т. 5. Бібліографія історії України

На жаль, з пропонованого плану частково виконано лише пункт 4. У НТШ О. Купчинським урядковано й видано листування М. Грушевського і М. Кордуби (2016). 2021 р. за редакцією О. Гнатюк, Я. Грицака та інших опубліковано „Щоденник“ історика за 1918—1925 рр.

Найбільше тривоги викликає доля „Бібліографії історії України“, проблему публікації якої ніяк не вдається розв'язати до кінця⁷, хоч важливість її для української історичної науки ніхто не ставить під сумнів. Тепер вона зберігається в архіві Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України і частинно декомплектована колишніми співробітниками і товаришами ювіляра, один із них, використовуючи за советів матеріали Мирона Михайловича, пояснив свої дії бажанням використати заборонений матеріал для благої мети — висвітлення цінних деталей української історії. Але використані картки так і не були повернуті. Тут доцільно навести слова Я. Дашкевича: „Не підлягає сумніву, що публікація „Бібліографії історії України“ М. Кордуби навіть у такому розрізненому вигляді, в якому вона є сьогодні, недрукованих його праць, щоденника, університетських лекцій, листування, а також перевидання найважливішого з раніше друкованого потрібні українській історичній науці“⁸.

НТШ у Львові спільно з іншими інституціями відзначило ряд ювілейних дат М. Кордуби — 115-ліття (1991), 120-ліття (1996), особливо урочисто 125-ліття (2001), 130-ліття (2007), 135-ліття (2011). Опубліковано низку повідомлень у виданнях НТШ про діяльність історика. У Львові, Тернополі, Чернівцях названо вулиці його іменем, у Чернівецькому університеті є аудиторія імені Кордуби, в якій красується портрет вченого. Цю аудиторію мені показував ректор університету під час мого відвідання Чернівців 2003 р. В Тернополі відкрили пам'ятний знак на честь 150-річчя НТШ,

⁷ Лише опубліковано бібліографію з історичної географії, картографії, краєзнавства й суспільно-політичних та економічних аспектів українсько-польських відносин (Львів, 2009, 2015, упорядники О. Піх, О. Руда).

⁸ Дашкевич Я. Мирон Кордуба зблизька // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури.— С. 599.

на якому виграє іменами дійсних членів Товариства, уродженців Тернополя, зокрема й М. Кордуби. У школі у родинному селі історика відкрито музей його імені. Написані монографії про життя і творчість ювіляра, захищені дисертації. Здається, зроблено багато, але не все, що належить.

Нині ми відзначаємо 150-річний ювілей науковця і політика М. Кордуби, пробуємо віддати йому належну, хоч і запізнилу шану. В згадані періоди його життя превалювали різні напрями і діяльність у різних установах. З НТШ учений співпрацював майже половину століття. Славу першої української академії наук Товариство здобуло завдяки своїм членам. Такими були ентузіасти української науки: М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, Митрополит Андрей (Шептицький), В. Кубійович, О. Романів, О. Купчинський, Я. Дашкевич і сотні інших вчених практично всіх галузей науки. До цього світлого кола визначних науковців і діячів української культури справедливо належить і сьогоднішній ювіляр М. Кордуба. Його наукові зацікавлення охоплювали багато ланок національного життя — від етнографії, історичної географії, основних етапів українського державотворення і концепції початків і розвитку української нації до активної політичної і дипломатичної діяльності з метою реалізувати свої погляди на історію й май-

буття. Його особисті властивості — працездатність, правдолюбство, принциповість і безкомпромісність, дали змогу йому концентрувати свою увагу і діяльність на сферах, як того вимагав час. Він зумів припинити свою наукову діяльність у час Першої світової війни і цілком віддатися державотворенню і повернутися до активної наукової діяльності у Львові і Варшаві після війни.

Я ніколи не торкався оцінки діяльності М. Кордуби, мого дідуся, як історика, географа чи етнографа, залишаючи цю сферу фахівцям відповідних наукових напрямів. У своїх спогадах спинявся лише на фактах, відомих мені зі сімейних джерел, де активно плекався культ професора, а також його дії, близькі мені за родом моєї діяльності поза медициною — політика, наукознавство, педагогіка. Цей нарис присвячуємо діяльності М. Кордуби в НТШ. Важливим для нас було зрозуміти вплив наукової і національної атмосфери, що панувала в Товаристві, і особливо його довголітнього голови М. Грушевського на формування М. Кордуби як громадянина і науковця, а також роль М. Кордуби в діяльності Товариства впродовж майже половини століття. Про все це варто згадати в 150-річний ювілей ученого.

Борис БІЛИНСЬКИЙ, Марта ДЖУС

Список використаних джерел і літератури

- Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси (За матеріалами картотеки Мирона Кордуби) / Упоряд. О. Піх, О. Руда.— Львів: ІУ, 2009.— 366 с.
- Білінський Б. Мирон Кордуба в контексті епохи // Україна — Польща. Історична спадщина і суспільна свідомість.— Львів, 2012.— Вип. 5.— С. 192—198.
- Білінський Б. Мирон Кордуба як політик державницького напрямку // Поступ (Львів).— 2001.— 7—8 квіт.— № 55.
- Білінський Б. Мирон Кордуба: політичний портрет історика — дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка // Наукове товариство ім. Шевченка. 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки.— Львів, 2023.— С. 194—219.
- Буковинець [Кордуба М.] Вісті з Буковини // Діло (Львів).— 1909.— 17 трав.— Ч. 105.
- Вергелес Т. Повернення Мирона Кордуби // Молода Галичина (Львів).— 1996.— 5 берез.
- Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / Упоряд., авт. вступних розд. і наук. комент. О. Купчинський.— Львів, 2016.— 424 с.— (Українознавча наукова бібліотека НТШ.— Ч. 43).
- Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство імені Тараса Шевченка (1892—1930).— Мюнхен, 1970.— 110 с.
- Головач Ю. Вчені НТШ і Український університет у Львові // Вісник НТШ.— Львів, 1992.— Ч. 1 (3).— С. 12—13.
- Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його львівською школою за радянських часів // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. 3-є вид., доп.— Львів, 2016.— С. 417—449.
- Дашкевич Я. Мирон Кордуба — основні напрями історичних досліджень // Там само.— С. 591—594.
- Дашкевич Я. Мирон Кордуба зблизька // Там само.— С. 594—599.
- Дашкевич Я. Мирон Кордуба і його „Бібліографія історії України“ // Там само.— С. 599—606.
- Дорошенко В. Огнище української науки. Наукове Товариство імені Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя заснування.— Нью-Йорк; Філадельфія, 1951.— 116 с.
- Зайцева З. Мирон Кордуба й українські наукові товариства // Український історичний журнал (Київ).— 2002.— № 6.— С. 108—122.
- Історичне краєзнавство (за матеріалами картотеки Мирона Кордуби). Ч. 1: Історичне краєзнавство, історична географія та картографія українських земель / Упоряд. О. Піх, О. Руда.— Львів, 2015.— 316 с.
- [Кордуба М.] Борьба на Буковині // Діло (Львів).— 1903.— 1 жовт.— Ч. 221.
- Кордуба М. Вражіння від поїздки до Києва // Діло (Львів).— 1928.— 15 квіт.— Ч. 84.
- Кордуба М. Географічний атлас: містить 24 головних карт і 11 побічних. 3-є перероб. й доп. вид.— Київ; Ляйпціг, 1922.— 24 с.
- Кордуба М. Два міжнародні історичні з'їзди в Цюриху // Діло (Львів).— 1938.— 4 верес.— Ч. 195.
- Кордуба М. Етнографічна територія України // Вісник Союзу визволення України (Відень).— 1917.— 16 груд.— Ч. 181.— С. 802—808; 23 груд.— Ч. 182.— С. 819—824.
- Кордуба М. Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долинінним Сяном // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції.— Львів, 1925.— Т. СХVIII—СХL.— С. 159—245.
- Кордуба М. Земля свідком минулого. Географічні назви як історичне джерело.— Львів, 1924.— 14 с. (відбитка з час. „Стара Україна“.— Річн. I.— Ч. 7—8).
- Кордуба М. Ілюстрована історія Буковини.— Чернівці, 1906.— 91 с., 12 арк. іл.
- Кордуба М. Конференція істориків у Варшаві // Україна.— К., 1927.— Кн. 5.— С. 196—199.
- [Кордуба М.] Листи з Буковини. Мужичський університет. // Діло.— 1910.— 18 лют.— Ч. 36.
- [Кордуба М.] Людовий мужичський університет в Чернівцях // Діло.— 1910.— 4 квіт.— Ч. 74.

- Кордуба М. Методологія історії: [курс читаний в Українському таємному університеті на 1921 шк. рік].— Львів, 1922.— 47 с.
- Кордуба М. Молдавсько-польська границя на Покуття до смерті Стефана Великого // Наук. збірник, присвячений професорови Михайлови Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894—1904).— Львів, 1906.— С. 158—184.
- Кордуба М. Найдавніші оселі на Буковині // Буковина (Чернівці).— 1905.— 17 квіт.— Ч. 45—46.
- Кордуба М. Найновіші теорії про початки Русі // Літературно-науковий вістник.— Тернопіль, 1929.— Т. 100.— Кн. 12.— С. 1082—1096.
- [Кордуба М.] Політичні відносини на Буковині // Діло.— 1903.— 1 лют.— Ч. 25.
- Кордуба М. Приїзд проф. Грушевського до Львова (Особисті спомини) // Вістник Союзу визволення України (Відень).— 1916.— 10 груд.— Ч. 68.— С. 795—796.
- Кордуба М. Проба австрійського посередництва між Хмельницьким і Польщею // Записки НТШ.— Львів, 1908.— Т. LXXXIV, кн. 4.— С. 1—28.
- Кордуба М. Територія і населення Радянської України // Народній ілюстрований календар Товариства „Просвіта“ на звичайний р. 1927.— Львів, 1926.— С. 37—44, 1 карта.
- Кордуба М. Українська національна територія і кількість українців у Польщі // Народній ілюстрований календар Товариства „Просвіта“ на звичайний р. 1926.— Львів, 1925.— С. 57—60.
- Кордуба М. Хто ми? // Веселка. Календар української соціал-демократичної партії за рік 1907.— Чернівці, 1907.— С. 78—87.
- Кордуба М. Щоденник 1918—1925 / Упоряд. О. Гнатюк, М. Чех.— Львів, 2021.— 688 с. + 16 іл.— (Серія „Україна. Європа: 1921—1939“).
- Кордуба М. Що кажуть назви осель? — Львів, 1938.— 22 с.
- Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали / Упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів та ін.— К., 1995.— Т. I: 1939—1953.— 750 с.
- Кульчицька Т. Мирон Кордуба (1876—1947): історико-бібліографічне дослідження.— Львів, 2012.— 236 с.
- Купчинський О. Листи Мирона Кордуби до Михайла Грушевського: питання творчих взаємин і співпраці учня і вчителя // Михайло Грушевський і Львівська історична школа.— Нью-Йорк; Львів, 1995.— С. 174—186.
- Кушнір Р., Фелонюк А. Наукове товариство ім. Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє // 145 років Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник статей і матеріалів / Упоряд. А. Фелонюк.— Львів, 2019.— С. 13—37.
- Лозинський М. Альманах віденської „Січи“ (1868—1908) // Діло.— 1909.— 28 січ.— Ч. 19.
- М. Кордуба (некролог) // Вільна Україна (Львів).— 1947.— 5 трав.
- Макар Ю., Добржанський О. Михайло Грушевський і українська інтелігенція Буковини в кінці XIX — на початку XX ст. // Михайло Грушевський: Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського.— Львів, 1994.— С. 340—345.
- Мельник В. Наукове товариство імені Шевченка і Український (таємний) університет у Львові // Наукове товариство ім. Шевченка. 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки.— Львів, 2023.— С. 265—278.
- Огорчак А., Білинський Б. Мирон Кордуба у спогадах онуків // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2012.— Вип. 21.— С. 889—896.
- Ольшанська (Білинська-Кордуба) С. Мій батько // Подільське слово (Тернопіль).— 1996.— 24 лют.
- Ольшанська С. Мій батько // Тернопілля'96. Регіональний річник.— Тернопіль, 1996.— С. 109—111.
- Піх О. Мирон Кордуба (1876—1947).— Львів, 2012.— 72 с.— (Серія: Історики України. Вип. 10).
- Прицак О. Мирон Кордуба — історик, публіцист // Основа.— 1992.— 15 лют.
- Прицак О. Мирон Кордуба і його життя // Дзвін (Львів).— 1990.— № 7.— С. 144—146.
- Р[оманів] О. In memoriam Мирона Кордуби // Вісник НТШ.— Львів, 1997.— Ч. 18.— С. 15.
- Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20—50-ті рр. XX ст.).— К., 1994.— 350 с.
- Серкіз Я. Плугатар національної історії // За вільну Україну (Львів).— 1994.— 10 лют.
- Серкіз Я. Професор Мирон Кордуба // Просвіта (Львів).— 1996.— 3 берез.— Ч. 5.
- Серкіз Я. Учений з європейським іменем // Молода Галичина (Львів).— 1996.— 5 берез.
- Федорів І. Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX — перша половина XX ст.).— Тернопіль, 2001.— 127 с.
- Федорів І. Мирон Кордуба і НТШ // Збірник праць / Тернопільський міський осередок Наукового товариства ім. Шевченка.— Тернопіль, 2004.— Т. 1.— С. 226—240.
- Фелонюк А. Наукове товариство ім. Шевченка в роки світових воєн // Наукове товариство ім. Шевченка. 150 років на службі української науки та культури. Гуманітарні науки.— Львів, 2023.— С. 215—264.
- Цегельський Ю. М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилу.— Ellicot City, Md., 1992.— 787 с.
- Chruślińska I. Jerzy Giedroyc i polsko-ukraińskie upiory przeszłości — zamiast wywiadu // Wiele twarzy Ukrainy, rozmowy z Izy Chruślińskiej i Piotra Tymy.— Lublin, 2005.— S. 265—268.
- Korduba M. Bukovina.— Kyjiv; Praha, 1919.— 30 s.
- Korduba M. La littérature historique soviétique-ukrainienne: compte-rendu 1917—1931.— Varsovie, 1938.— 277 p.
- Korduba M. La littérature historique ukrainienne: compte-rendu 1927—1928 // Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Oriental.— Varsovie, 1929.— N 1.— Fasc. 1—2.— P. 73—119.
- Korduba M. Stosunki polsko-ukraińskie w. X—XIII // Sprawy Narodowościowe.— Warszawa, 1933.— N 7.— S. 755—759.
- Korduba M. W sprawie uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie // Biuletyn Polsko-Ukraiński.— Warszawa, 1933.— N 2.— S. 4—8.
- Pedycz W. Myron Korduba (1876—1947) // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / Pod red. J. Maternickiego przy współpracy L. Zaskilniaka.— Rzeszów, 2007.— S. 453—466.
- Pritsak O. Editor's preface: Myron Korduba and his work // Korduba M. La littérature historique soviétique-ukrainienne: compte-rendu, 1917—1931.— München, 1972.— P. VII—XVIII.

З КОГОРТИ ПІОНЕРІВ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИКОЗНАВСТВА

(до 130-річчя від народження Зиновія Лиська)

Зиновій Лисько (1895—1969) — український композитор, фольклорист, педагог, музикознавець, громадський діяч, дійсний член НТШ Америки, Української вільної академії наук, один із засновників Музикознавчої комісії НТШ у Львові, Голова Музикологічної секції УВАН у США.

Народився 11 листопада 1895 р. у родині молодого студента-богослова о. Василя Лиска (1871—21. 09. 1940) та Стефанії, дочки о. Івана Дороша (1832—14. 07. 1922), пароха села Ракобовти (Ракобути) Кам'яно-Струмилівського повіту недалеко від міста Буська¹. Крім Зиновія, в родині було ще четверо дітей: Ольга, Костянтина (1900—1973), Марія і Ярослава².

Того ж року батько отримав посаду асистента пароха місцевої церкви у Буську, а в 1901—1902 рр. став адміністратором тієї парохії. У 1903—1919 рр. о. Василь Лиско працював на посаді катехита у школах і гімназіях міста Львова, а також (1913—1914) референтом Митрополичої консисторії під керівництвом Митрополита Андрея Шептицького.

У 1905 р. десятирічний Зиновій розпочав навчання у львівській Академічній гімназії та Вищому музичному інституті ім. Лисенка (ВМІ) у класі фортепіано Марії Криницької (з 1910 р.) та теорії музики у С. Людкевича. У всіх документах гімназії³, ВМІ та подальших віднайдених джерелах до 1929 р. Зиновій підписаний прізвищем батька — Лиско. Аж 1933 р. автор „Музичного словника“ вперше підписався як „Др. Зиновій Лисько“. Надалі в музичній літературі вживається тільки прізвище Лисько.

Тривалий час єдина у Львові державна Академічна гімназія з українською мовою викладання містилася в тісних приміщеннях Народного дому на вулиці Театральній, 22. У 1906 р. заклад перенесли до нового модерного будинку на вулиці Леона Сапіги (тепер С. Бандери), 14, а в Народному домі продовжувала діяти філія Академічної гімназії, в якій залишився вчитися З. Лисько. У старших класах гімназії в умовах обмеженого доступу українців до вищої освіти та боротьби за

український університет у Львові З. Лисько і його колеги серйозно замислились над своїм майбутнім. Тоді вони захоплювалися історією України, спортивними змаганнями, туризмом. Навесні 1913-го юнак навіть брав участь у літературно-історичному гуртку гімназії, де виступив із доповіддю „Суспільний устрій міст на Україні в 16—18 віках“, а вже у червні З. Лисько зі своїм приятелем, майбутнім відомим скрипалем і членом Музикознавчої комісії НТШ Р. Придаткевичем, успішно склали випускні іспити й отримали свідоцтва зрілості⁴.

Попри те, що фортепіанне виконавство З. Лиська робило помітний поступ, восени 1913 р. він вступив на філософський факультет Львівського університету. В осінньому семестрі, крім інших курсів, юнак прослухав курс у професора М. Грушевського „Вибрані питання з історії Східної Європи“⁵, а у літньому 1914 р. — „Велике князівство Литовське в XIV—XVI вв.“⁶ Незабаром, влітку 1914-го, З. Лисько закінчив ВМІ. А вже 1 серпня 1914 р. почалася Перша світова війна, що виникла через протистояння Антанти (військової коаліції Великобританії, Франції та Росії) і Троїстого союзу (Німеччини, Австро-Угорщини, Італії). Для України вона мала особливо трагічний характер, бо українці, не маючи власної держави, опинилися в протиборчих арміях, часто воюючи один з одним і вмираючи за чужі інтереси.

З початком війни З. Лисько безуспішно пробував зголоситися до лав Українських Січових Стрільців (далі — УСС), однак австро-угорське військово командування обмежило кількість УСС до 2500 осіб і надало їм статус відділу особливого військово-політичного значення.

30 серпня 1914 р. російські війська підступили до Львова, окупувавши перед тим майже всю Галичину. Третього вересня увійшли в місто і невдовзі „російська влада закрила всі українські установи, товариства, книгарні, заборонила вживати українську мову [...] почалося переслідування греко-католицької церкви й насаджування росій-

Зиновій Лисько

¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832—1944).— К., 2004.— Т. II: Духовенство і релігійні згромадження.— С. 93.

² Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і Розповідь про Камінку Струмилу.— Еллікотт-Сіті, 1992.— С. 500.

³ Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1912/1913.— Львів, 1913.— С. 60, 88, 108.

⁴ Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878—1978.— Філадельфія; Мюнхен, 1978.— С. 559.

⁵ Каталог студентів Михайла Грушевського Львівського університету / Упоряд. В. Тельвак, В. Качмар, С. Журавльов.— Львів, 2023.— С. 105.

⁶ Там само.— С. 108.

ського православ'я, масові арешти і виселення в глибину Росії українських громадських діячів та інтелігенції⁷. У лютому 1915 р. в Росію вивезли Митрополита А. Шептицького, а 22 березня заарештували й повезли у Перовськ (нині Казахстан) С. Людкевича.

Під час перебування у Львові російської армії З. Лисько був інтернований на Волинь, де служив у штабній канцелярії. Проте не довго: у 1917 р. йому вдалося втекти й таки вступити до лав УСС. „Школа УСС дала Лиськові не тільки міцний гарт патріота, а й щедрий ґрунт із стрілецькими піснями, які початкуючий композитор залюбки обробляє, а деякі й сам компонує“⁸. Згодом більшість із тих пісень увійшла у „Великий Співаник Червоної Калини“ (1937) за редакцією З. Лиська.

Після проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та її військової формації — Галицької армії (ГА), почалася польсько-українська війна, що тривала вісім місяців. Польські політичні кола за підтримки Антанти намагалися розширити територіальні межі новоутвореної Другої Речі Посполитої за рахунок західноукраїнських земель і тим позбавити українців надій на державне самовизначення.

Перебуваючи в рядах ГА у 1919 р., З. Лисько потрапив у польський полон. Його утримували в таборі Домб'є до звільнення у 1920-му⁹. Повернувшись до Львова, продовжив приватні музичні студії гармонії у В. Барвінського, працюючи акомпаніатором у різних установах. Тоді ж відновився й інтерес З. Лиська до фольклору, перші записи якого в рідному селі зробив ще до війни. Кропитка збирацька робота увінчалася впорядкуванням „Рукописного збірника українських народних пісень, записаних в роках 1913—1921 в с. Ракобовтах, пов. Кам'янка, Галичина“.

Проте мрія здобути вищу освіту не зникла: для цього З. Лисько виїхав до Праги. Для талановитих галичан тодішня чехословацька столиця була культурним осередком, який значною мірою задовольняв їхні культурні потреби, бо у Львові не було ані високого рівня музично-освітніх установ, ані відповідних авторитетних фахівців. Та й загалом український культурно-мистецький рух у рідному краю мав доволі обмежені можливості для розвитку. У Празі З. Лисько з 1922 по 1929 р. навчався на музикологічному відділі Карлового університету (в класі композиції відомого тоді педагога дійсного члена НТШ З. Неєдли), який закінчив 1926 р. захистом докторату „С. Артемовського-Гулака „Запорожець за Дунаєм“ і його відношення до Моцартового „Викрадення із Серайлю“¹⁰. Па-

ралельно навчався у Празькій консерваторії (клас композиції у В. Новака та К. Б. Ірака, гармонії та контрапункту Ф. Якименка (брата Я. Степового), при якій згодом закінчив Школу вищої майстерності (клас композиції Й. Сука, 1929). Під час музичних студій проявилось новаторство З. Лиська: він скомпонував фортепіанний концерт — „майже незнану“ доти в українській музиці музичну форму. Загалом у час навчання у Празькій кон-

Зиновій Лисько і Василь Барвінський. 1938 р.

серваторії юнак написав Сонату для фортепіано (1927), Струнний квартет (1928), симфонічну поему „Тризна“ (1929), яку виконували у Львові, Києві та Харкові¹¹. Ці твори позитивно оцінили чеські педагоги — композитори Й. Сук і В. Новак, відзначивши в них „значне поліфонічне багатство та темперамент“¹². А музичний критик Отакар Шворек в одній із рецензій у часописі „Venkov“ від 6. 07. 1928 р. написав: „Розмірно [...] на тому вечорі [...] Зиновій Лисько — більш співучий у лініях та зріліший і більш різноманітний у роботі. Варіації з його квартету, які переконують знаменитим опануванням камерного чотириголосся, були найбільш цікавими і важливими на тому вечорі“. У Празі З. Лисько компонував також інші музичні твори, зокрема вокальні та хорові (церковні) твори. Успіху колеги тішилися й українські фахівці. Так, В. Барвінський після перебування у чеській столиці ділився своїми мистецькими враженнями у 5-ти квітневих номерах газети „Діло“ за 1930 р. В одному з них опублікував схвальний відгук композитора Й. Сука про квартет його учня З. Лиська: „Коли б такий твір написав, наприклад, Гіндеміт (визначний німецький композитор-модерніст), то про нього говорив би цілий світ. Але що це на-

⁷ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість.— Львів, 2005.— Т. I (1879—1939).— С. 251.

⁸ Сивохіп В. Сторінки, написані Зиновієм Лиськом // Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині.— Львів; Нью-Йорк, 1994.— С. 6.

⁹ Лисенко І. М. Лисько Зиновій // Енциклопедія історії України.— К., 2009.— Т. 6: Ла—Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.— 790 с.: іл.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lisko_Z (останній перегляд: 02.01.2026).

¹⁰ Гнатишин О. Музикознавча комісія Наукового товариства ім. Шевченка: Події, люди, здобутки.— Львів, 2023.— С. 15.

¹¹ Савицький Р. Зиновій Лисько та його музикознавча діяльність // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Музикознавчої комісії.— Львів, 1993.— Т. ССХХVI.— С. 472. Автор також зазначив, що з перелічених тут творів до сьогодні зберігся лише квартет.

¹² Там само.

писав якийсь там невідомий українець, тому твір його перейде без широкого розголосу¹³.

У той плідний для себе час З. Лисько писав також наукові статті „Відношення музики до поезії“ (1928), „Музичний ритм в поезії Шевченка“ (1929)¹⁴. Компонування музики та наукову діяльність поєднував із науково-педагогічною роботою (викладанням музично-теоретичних дисциплін, читання лекцій з композиції та ведення класу фортепіано) в Українському педагогічному інституті ім. Драгоманова у Празі.

1929 р. З. Лисько ненадовго повернувся з Праги до Львова, однак 1930 р. він знову покинув місто, виїхавши до Харкова. Там певний час викладав музично-теоретичні предмети у Харківській консерваторії. Тоді ж одружився з учасницею Української республіканської капели О. Кошиця Євдокією Чабаненко.

Повернення в Галичину наприкінці 1931 р. зберегло життя З. Лиськові, бо врятувало від тогочасних страхітливих репресій проти українських літературно-мистецьких діячів у радянській Україні.

Митець оселився у Стрию, часто навідувався до Львова і контактує з місцевими композиторами. Врешті, у травні 1931-го був обраний членом Музичного товариства ім. М. Лисенка¹⁵, а з вересня почав працювати директором філії Вищого музичного інституту імені М. Лисенка при Товаристві, викладаючи фортепіано. Разом із ним навчала учнів вокалу його дружина Євдокія Лисько¹⁶.

Натхненний поверненням додому та можливістю працювати в бажаних напрямках, З. Лисько розпочав написання протягом 1931—1934 рр. своєї більшої розвідки під назвою „Початки музичного мистецтва в Галичині“¹⁷. Водночас займався укладанням матеріалів до інших підручників і посібників („Музичний словник“ (1933); підручник з музичних форм (1935, неопубл.)¹⁸.

Навесні 1934 р. кільканадцять музикантів Львова об'єдналися в організацію, яку назвали Союзом українських професійних музик (СУПром). Композиторська, музикознавча та виконавська секції (а згодом і педагогічна) гуртували фахівців у своїх

напрямах. На перших установчих зборах З. Лиська обрано до Ради СУПрому (заступником голови Н. Нижанківського) та членом Музикознавчої секції (разом із С. Людкевичем, В. Витвицьким, Б. Кудриком і (згодом) Є. Цегельським). Їхні зусилля були спрямовані на дослідження історії української музики, заснування фахового періодичного музичного журналу, захист професійних інтересів українських музикантів.

У ті роки музикознавець написав важливі для подальшого розвитку музичної освіти та науки праці, продовжив займатися фольклористикою, працював у ділянці створення української музичної термінології. У неосвоєних галузях З. Лиська підтримала помічена чеськими митцями Й. Суком та І. Новаком сміливість і рішучість дослідниково-новатора, яка допомогла не так порушити нові цікаві теми, як заповнити наявні прогалини, що їх відчувала українська музична наука у сфері музичного довідництва, лексикографії. Як результат — вихід у світ у Стрию 1933 р. першого українського „Музичного словника“ загальним числом близько 7 тисяч термінів італійською, французькою, англійською, німецькою, іспанською, латинською і польською мовами з їх відповідниками та тлумаченням українською. Завершив З. Лисько й приготування до друку згадуваної праці „Початки музичного мистецтва в Галичині“ про історію становлення та розвитку перемишльської композиторської школи та її визначних представників М. Вербицького та І. Лаврівського.

Написані у той період твори для фортепіано З. Лиська чудово виконувала піаністка Галя Левицька. 30 березня 1931 р. у залі Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка вона презентувала львівській публіці фортепіанні твори українських митців Галичини і Наддніпрянщини (Сім прелюдій П. Козицького, Сонату З. Лиська, Сюїту М. Колесси, Дві прелюдії ор. 11 Л. Ревуцького). Як писав музичний критик А. Рудницький, „день 31-го грудня 1931-го року треба буде записати золотими буквами в історію музичного життя у Львові [...] Нові імена (Зенон Лисько) дають себе пізнати відразу великими формами [...] Соната Лиська робить велике враження своїм розмахом, своєю гармонічною структурою і формальною будовою [...] Соната нагадує пізнього Скрябіна, вчасного Шенберга [...] Наскільки відомо, соната Лиська написана добре кілька літ тому [...] При таких звичаях Лисько [...] може ждати сотню літ, поки його вшанують...“¹⁹

У червні 1935 р. СУПром ініціював концерт „Новітні композиції українських авторів“, що відбувся у Великому залі Вищого музичного інституту

Євдокія Лисько

¹³ Барвінський В. Успіх українських композиторів у Празі // Діло (Львів).— 1929.— 11 верес.— Ч. 202.— С. 5—6.

¹⁴ Hnatyshyn O. Creation of the musicological commission of the Shevchenko Scientific Society as the completion of the stage of formation of Ukrainian musicology (Створення Музикознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка як завершення етапу становлення української музикології) // Interdisciplinary Studies of Complex Systems.— 2023.— N 23.— С. 174—175.

¹⁵ Горак Я. Книга протоколів Музичного товариства ім. Миколи Лисенка (1922—1939 рр.).— Львів, 2019.— С. 192.

¹⁶ Сторінки історії до 100-річчя заснування Стрийської дитячої музичної школи ім. О. Нижанківського.— Стрий, 2013.— С. 38.

¹⁷ Див.: Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині.— Львів; Нью-Йорк, 1994.— 143 с.

¹⁸ Рукопис праці зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка (ф. 9, спр. 546—547). Її зміст і вступ опубл. у: Гнатишин О. Історичний вимір українських музично-теоретичних концепцій.— Львів, 2017.— С. 575—577.

¹⁹ Рудницький А. Нові напрями в музичному мистецтві // Діло.— 1932.— 21 січ.— С. 3.

ім. Лисенка з участю фортепіанного тріо у складі Р. Савицького, Р. Криштальського, П. Пшенички. В концерті прозвучали Три прелюдії М. Колесси для фортепіано (Р. Савицький), сольні обробки народних пісень й солоспіви З. Лиська на слова П. Тичини, вокальні твори Ф. Надененка (Докія Лиськова (мецо-сопрано) — Дарія Колесса (фортепіано)²⁰.

22 березня 1936 р. у канцелярії НТШ відбулося вступне засідання ініціаторів створення музикознавчого осередку при Товаристві. Крім С. Людкевича як тодішнього вже дійсного члена НТШ (Етнографічна комісія), на ньому був присутній і З. Лисько з колегами-музикознавцями. На Установчих зборах було затверджено назву наукового осередку (Музикознавча комісія НТШ) та обрано керівний склад. З. Лисько зайняв посаду заступника голови Комісії (С. Людкевича)²¹.

Через рік побачив світ (під егідою СУПрому) новий видавничий проєкт — редактований З. Лиськом „Великий співанник Червоної Калини“. Збірник містив хорові обробки 229 українських пісень, з яких 60 стрілецьких, 41 історична (козацька), решта — коляди, колядки, щедрівки, побутові пісні. Першою піснею у збірнику стала популярна „Ой у лузі червона калина“ в хоровій обробці З. Лиська. Всього у збірнику 54 його хорових опрацювань, із яких 20 — стрілецьких пісень. У передмові редактор зазначив: „Цей Співанник має сповнити велике завдання, а саме дати українському народові культурну зброю, щоб нею можна було не тільки успішно боронити, але й добувати собі належне місце серед чужих культур“²².

У 1937—1939 рр. З. Лисько працював редактором й адміністратором щомісячного друкованого журналу „Українська музика“ (Стрий; Львів, 1937—1939). У ньому опублікував чимало біографічних нарисів і розвідок, зокрема „Василь Барвінський“ (1938.— № 2.— С. 17—21), „Іван Лаврівський“ (1938.— № 1.— С. 6—94; № 3.— С. 37—42; № 4.— С. 64—66; № 5.— С. 77—79; № 6.— С. 97—104; № 7/8.— С. 117—120), „Повстання нашого національного гимну“ (1938.— № 9/10.— С. 166), „Сучасні музики Великої України“ (1938.— № 9/10.— С. 156—160; № 11/12.— С. 193—200), „Шевченко і музика: (У 125-і роковини народження Поета)“ (1939.— № 1.— С. 16—22), свою чималу етномузикологічну працю „Формальна побудова українських народних пісень“ (1939.— № 2.— С. 33—49; № 3.— С. 65—73; № 4.— С. 89—99) в новоствореній рубриці „Праці Музикологічної комісії НТШ“, а також численні рецензії на музичні події Львова. Місячник „Українська музика“ став важливою трибуною для молодого покоління музикознавців, джерелом інформації про тодішнє музичне життя для широких кіл зацікавленої інтелігенції.

1938 р. З. Лисько у співавторстві з В. Витвицьким і М. Колесою видав „Диригентський poradnik“, який став першим українським спеціальним посібником із вивчення диригентського мистецтва.

Від вересня 1939 р. (з приходом радянської влади) уклад життя української інтелігенції в Галичині повністю змінився. Розформування НТШ у

січні 1940 р. повело за собою й припинення діяльності Музикознавчої комісії. Тоді ж прокотилася хвиля репресій проти українських і польських патріотичних родин, почалися арешти і вивезення у Сибір багатьох галицьких інтелігентів. З. Лисько працював на посаді професора кафедри композиції новоствореної Львівської консерваторії. Разом із В. Барвінським і С. Людкевичем вони займалися організацією симфонічних концертів і музичних радіопередач.

22 червня 1941 р. почалася німецько-радянська війна. Наприкінці червня німецькі війська увійшли до Львова. 3 листопада 1941 р. в залі Музичного товариства ім. Лисенка відбулися загальні установчі збори Спілки українських музик, на яких З. Лисько був обраний членом правління. Завдяки нтшівцям С. Людкевичу, В. Витвицькому, З. Лиськові, М. Антоновичу, В. Барвінському та лояльному ставленню нової влади на певний час вдалося оживити концертне життя Львова. Німецьке командування навіть дозволило святку-

Музикознавча комісія НТШ: Василь Витвицький, Станіслав Людкевич, Зиновій Лисько, Василь Барвінський.
Рисунок Едварда Козака (ЕКО)

вання 22 березня 1942 р. століття від народження М. Лисенка. З. Лисько ввійшов до організаційного комітету з відзначення цього ювілею. А від 31 липня до 2 серпня композитор брав участь у Лисенківському красовому конкурсі хорів, присвяченому названій даті.

Проте другий прихід радянського війська змусив З. Лиська влітку 1944 р. емігрувати з України: радянська влада не обцяла спокійної вільної дослідницької і творчої праці.

На переселенських дорогах кінця Другої світової війни загинув увесь творчий і велика частина наукового доробку композитора. Цю трагедію З. Лисько пережив дуже болісно. 1944 р. він опинився у Західній Німеччині, спершу в Мюнхені, а згодом у таборі для переміщених осіб у Міттенвальді. Там очолив музичну школу. Крім того, виконував обов'язки інспектора музичного шкільництва при СПУЕН (Освітнє об'єднання українців Західної Європи). Ще співпрацював у престижному німецькому журналі „Die Musik“

²⁰ Гавалюк Р. Дім-шедевр, дім-символ, дім-перехрестя.— Львів, 2025.— С. 353

²¹ Гнатишин О. Музикознавча комісія Наукового товариства ім. Шевченка...— С. 24.

²² Лисько З. Наша дума, наша пісня не вмре, не загине // Великий Співанник „Червоної Калини“: збірник пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих в опрацьованні для хорів — мішаного, мужеського й жіночого а capella / За ред. З. Лиська.— Львів, 1937.— С. [4].

(Берлін) (1938—1939), до якого писав статті про українську музику. З. Лисько також виконував функції заступника голови Музикологічної комісії, яку певний час вимушено (за відсутності фахівців-емігрантів) очолював український мовознавець, бібліограф, фольклорист, історик, етнограф З. Кузеля²³. Музикознавець також увійшов у засноване 1946 р. в Мюнхені Об'єднання українських музик (ОУМ) (разом із А. Ольховським, Р. Савицьким, Г. Китастим та ін.), а 1948 р. був обраний його головою.

Перебуваючи в німецькому Міттенвальді, 1947 р. З. Лисько написав і видав ще одну велику працю, а саме — „Український музичний лексикон“. Це оригінальне видання (що налічує близько 400 с.), крім термінологічних гасел, містить і біографічні статті про українських і зарубіжних музикантів. Завершивши працю над лексиконом, З. Лисько взявся за наступну, зібравши та відповідно уклавши на 250 сторінках „Матеріали до бібліографії та історії української музики“ (1947—1961). Як зауважив Р. Савицький, „ця, з черги третя, праця З. Лиська у формі азбучного довідника дає дуже обширний і точно цитований біо-бібліографічний матеріал із численними посиланнями на використані джерела“²⁴. Обидві названі праці вченого, як і його робота під назвою „Схема протойсторії української музики“ (Братислава, 1945), досі неопубліковані.

У той період поряд із більшими працями З. Лисько писав чимало всіляких статей про музичне життя, а ще спеціальних наукових розвідок на різні теми, як-от „Йонійські ритми в українських народних піснях“ (Мюнхен, 1957, в рукопису), „Тетрахордові елементи в українській народній мелодії“ (журнал „Вісті“ (Міннеаполіс), 1965, № 4) та інші, серед яких публіцистичні статті про діячів української музичної культури П. Бажанського, О. Кошиця, Ф. Якименка, Н. Нижанківського, О. Носалевица, В. Барвінського, В. Косенка, Р. Придаткевича, Р. Савицького, М. Фоменка, більшість із яких знав особисто.

1960 р. З. Лисько переїхав до Нью-Йорка, де очолив Український музичний інститут (УМІ). Як відданий українській справі митець, писав для молоді легкі п'єси на теми українських народних пісень.

Продовжуючи активну наукову і громадську діяльність у США, З. Лисько став головою Музикологічної секції Української вільної академії наук, 1963 р. був обраний дійсним членом Наукового то-

вариства ім. Шевченка в Америці. У співпраці з УВАН і НТШ продовжував музично-критичну діяльність, займався влаштуванням різноманітних музичних імпрез.

Ще перебуваючи в Німеччині, в середині 1950-х рр. З. Лисько задумав монументальну наукову антологію „Українські народні мелодії“. Над утіленням цієї ідеї він працював до кінця життя. Відтак його проєкт „Українські народні мелодії“ складається з десяти томів, у яких опубліковано одинадцять з половиною тисяч українських народних пісень. Вражаючий обсяг, оригінальна систематика, докладність індексів-показників отримали високу оцінку у світовій фольклористиці. За це З. Лиська обрали членом Міжнародної ради фольклорної музики.

З. Лисько-композитор — представник модерного напрямку в українській музиці. Його творча спадщина — різножанрова і містить велику кількість опусів. Композитор самостійно уклав каталог власних творів, у якому налічується 326 назв. Варто зазначити, що музикант був дуже вимогливим до себе, тому ранні твори до списку не вніс (за винятком тих, котрі згодом відредагував). Каталог охоплює зрілий (від 1927 р.) та пізній періоди творчості. Загалом у творчому доробку композитора З. Лиська є опера „Золоте весілля“ (дитяча опера у 2-х діях. Мюнхен, 1959); згадувана симфонічна поема „Тризна“ (1929), Хлопська сюїта в 4-х частинах (1938); камерні твори (струнний квартет (1928), фортепіанне тріо (1936); твори для фортепіано (Соната (1927), Буковинська коломийка (1929), дев'ять фуг для фортепіано, Мініатюри на українські теми (1942); хори (кантата „Суворий вітер“ на слова Б. Гомжина (1929), кантата „Причалася дитина“ на текст О. Олеся (1927), „Пісня борців“ на слова Р. Домбчевського, „На бій, на бій“ на слова Кернера, „Зашуміла дібровонька“ на текст М. Шашкевича, „Колись нашу рідну хату“ на слова Лесі Українки. Вокальну творчість представляють тріо „Катерина“ зі супроводом фортепіано на слова Т. Шевченка, численні солоспів та обробки народних пісень. Є в доробку З. Лиська й церковна музика (згадати хоча б Воскресні тропарі).

Помер З. Лисько у Нью-Йорку 3 червня 1969 р. Похований на українському цвинтарі у містечку Бавнд-Брук (штат Нью-Джерсі, США).

У Музикознавчій комісії НТШ знають і цінують науковий і творчий доробок музикознавця, композитора і фольклориста. Свідченням тому є публікація „Основної літератури“ про З. Лиська, дібраної Р. Савицьким-молодшим, уже в першому томі праці Музикознавчої комісії відновлених „Записок НТШ“ (Львів, 1993, т. ССХХVI, с. 476—477). Дослідження постати, наукового і творчого доробку митця триває, відкриваючи нові факти, події, імена.

Тетяна ВОРОБКЕВИЧ, Оксана ГНАТИШИН

Лев Гец. Екслібрис Зіновія Лиська. (Історичний музей. Сянок, Польща)

²³ Гнатишин О. Музикознавча комісія Наукового товариства ім. Шевченка...— С. 33.

²⁴ Савицький Р. Зіновій Лисько та його музикознавча діяльність.— С. 474.

УНДО: СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА, КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

11 липня 2025 р. минуло 100 років від заснування Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) — однієї з провідних політичних сил міжвоєнної Західної України, яка не лише відобразила політичні пошуки українського суспільства, а й сформувала певний концепт державницької ідеології, залишивши по собі значний консолідаційний потенціал та унікальний досвід у сфері міжнародних практик.

УНДО — це партія, що постала 11 липня 1925 року як результат об'єднання різних політичних середовищ українців в умовах Польської держави¹. Її історія — це історія політичного реалізму, водночас обтяженого компромісами, але й сповненого державницьких прагнень. Вона цікава тим, що поєднувала в собі демократичні, національні й соціальні ідеї, намагаючись утримати баланс між традиційними устремліннями українців до незалежності та жорсткою реальністю існування в умовах польського владного режиму².

Створення УНДО було відповіддю на потребу часу: українське суспільство Західної України першої половини 1920-х років було політично роздроблене. Існували численні політичні партії та організації — УНТП (яка була поділена на три групи), УРП, УПНР, УХСП, УСДП, УВО, але саме УНДО змогло об'єднати найбільше число прихильників, ставши своєрідною „парасолькою“ для різних течій, які визнавали демократичний шлях боротьби за права українців³. Партія об'єднала інтелігенцію, значну частину селянства та міську громаду, які прагнули політичної репрезентації в польській державі⁴. УНДО стало центром організації політичного життя українців у міжвоєнній Польщі. Воно фактично виконувало функцію „партії-гегемона“, оскільки мало найширшу підтримку серед українського населення, представленого в сеймі та сенаті Польщі⁵. Консолідація не зводилася лише до політики. УНДО підтримувало широку мережу товариств, кооперативів, освітніх і культурних структур, що забезпечувало суспільну інтеграцію українців та їхню спільну ідентичність

у непростих умовах польської асиміляційної політики⁶.

Таким чином, партія виконувала функцію не лише парламентського представника, а й своєрідного координатора суспільного життя, представника українців у межах Польської держави і за кордоном — це підвищувало її легітимність і вплив, створювало простір для мобілізації різних верств населення навколо національних інтересів⁷.

УНДО не зводило своєї діяльності лише до прагматичних компромісів із польською владою. У його ідеології чітко простежується концепція української державности — не завжди у формі безпосереднього проголошення незалежності, але як далека стратегічна мета⁸. Партія вважала, що українське питання можна і потрібно вирішувати в демократичний спосіб. Це відрізняло її від радикальних і революційних сил. Хоча УНДО офіційно визнавало існування Польщі, воно не відмовлялося від права українців на власну державність⁹. Концепт держави розглядався як кінцева мета політичної еволюції. Програма УНДО передбачала боротьбу за соціальну справедливість, підтримку селянства, розвиток кооперативного руху¹⁰. Ідеологи УНДО розуміли, що майбутнє української справи залежить від міжнародного контексту. Тому вони орієнтувалися на європейські цінності демократії та парламентаризму. Завдяки такій ідеології УНДО могло бути водночас і опозиційною силою до польської влади, і партією, здатною вести переговори, шукати шляхи співіснування, не зраджуючи при цьому основного принципу — права українців на власну державність¹¹.

Окремо варто наголосити на парламентському аспекті діяльності УНДО, який був надзвичайно важливим у 1920—1930-х роках. Українське національно-демократичне об'єднання стало найчисельнішою та найвпливовішою українською партією у Другій Речі Посполитій, здобуваючи (починаючи з 1928 р.) найчисельніше (серед українських політичних сил) представництво в обох палатах польського парламенту — сеймі та сенаті¹². Виборчі

¹ Зайцев О. Українська народно-трудова партія.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://utppublishing.com/doi/pdf/10.3138/ukrainamoderna>

² Детальніше див.: Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925—1928).— Львів, 1995.— 70 с.

³ Краснодемська І. Становлення і діяльність УНДО на західноукраїнських землях // Українознавство.— 2016.— Вип. 2.— С. 86—95.

⁴ Левицький Д. УНДО і його завдання // Діло (Львів).— 1926.— 7 січ.— С. 1—2.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф. 344, оп. 1, спр. 177, арк. 1—24.

⁶ Черкавський О. Українське національно-демократичне об'єднання, його програма і тактика.— Перемишль, 1927.— С. 2—9.

⁷ Калиняк Л. УНДО, ОУН: еволюція міжпартійного конфлікту (1928—1932).— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/3-11.pdf>

⁸ Гаврилів І. Українсько-польське протистояння у міжвоєнний період: форми і методи боротьби західноукраїнських політичних сил за відновлення державності України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2008.— Вип. 17.— С. 151—165.

⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 344, оп. 1, спр. 13, арк. 1—4.

¹⁰ Левицький Д. За консолідацію українських національних сил // Діло.— 1935.— 2 січ.— С. 1.

¹¹ Як повстало і розвивалося УНДО. З нагоди 10-ліття існування.— Львів, 1936.— С. 2—25.

¹² Пуйда Р. Українське національно-демократичне об'єднання 1928—1939 рр. у польському парламенті.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/8834/1/9217r.pdf>

кампанії, у яких брало участь УНДО, щоразу мобілізували значну частину українського електорату. У багатьох округах, особливо у Галичині, саме представники цієї партії здобували перемогу. Депутати та сенатори від УНДО виступали за захист прав українців у політичній, культурній, освітній та економічній сферах¹³. Їхня присутність у сеймі давала змогу блокувати частину асиміляційних законопроектів або принаймні робити їх предметом гострої політичної дискусії. Важливою рисою діяльності УНДО була тактика активної парламентської опозиції. Представники партії часто виступали проти урядових ініціатив, демонструючи, що український народ не є пасивним об'єктом асиміляції, а готовий боротися за свої права легальними методами¹⁴.

УНДО водночас не відкидало можливості домовленостей. У 1930-х роках, після „паціфікації“, партія намагалася увійти в контакт з окремими урядовими колами, прагнучи здобути поступки у сфері шкільництва, кооперації, культурної автономії та представництва українців у місцевих органах влади¹⁵. Така політика часто викликала критику з боку радикальніших українських середовищ, але вона демонструвала прагматизм партії й віру в інституційні механізми. Фактична присутність українців у сеймі та сенаті давала змогу показувати, що українське питання неможливо ігнорувати, воно постійно звучало з парламентської трибуни, що робило його частиною внутрішньополітичного порядку денного Польщі¹⁶.

Таким чином, парламентський вимір діяльності УНДО був водночас формою політичної боротьби та способом наголосити на легітимності українських вимог, що закріплювало образ партії як основного представника інтересів українців у Другій Речі Посполитій¹⁷.

УНДО добре усвідомлювало, що українське питання не може бути розв'язане винятково всередині Польщі. Відтак партія активно намагалася вирішити проблему українців на міжнародну арену¹⁸. Представники УНДО неодноразово зверталися до Ліги Націй, намагаючись привернути увагу світової спільноти до порушень прав українців у Польщі. Хоча ці зусилля не завжди мали практичний результат, вони формували міжнародний резонанс і підтримували ідею, що українське питання є європейською проблемою¹⁹.

Важливою складовою міжнародних практик УНДО була співпраця з діаспорою — у США, Канаді, Чехословаччині. Через ці канали поширювалася інформація про становище українців у Галичині, формувалася фінансова і моральна підтримка. Водночас УНДО намагалася увійти у контакт з християнсько-демократичними й аграрними партіями Європи. Цей досвід показує, що українські політики вже тоді розуміли: без зовнішньої підтримки українська справа приречена залишатися локальною²⁰. Важливим був і той факт, що УНДО намагалася використати міжнародні договори, які гарантували права національних меншин у Польщі. Це була спроба діяти у правовому полі, що підкреслювало демократичний характер партії.

УНДО — це не просто історія однієї партії. Це спроба українського народу в умовах бездержавності знайти шляхи консолідації, виробити державницьку ідеологію й інтегрувати українське питання в міжнародний контекст.

Тому, аналізуючи спадщину УНДО, ми не лише осмислюємо минуле, а й отримуємо уроки для сучасності. Уроки про єдність, про важливість інституцій, про роль міжнародної солідарності. І ці уроки сьогодні звучать особливо актуально.

Ігор СОЛЯР

ПІДСОВЕТЬСКА ДІЙСНІСТЬ КРІВЬ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ГРИГОРІЯ НУДЬГИ

Перш ніж бодай коротко розповісти про долю матеріалів і того, про кого в них ідеться, наведемо уривок зі споминів „Мала автобіографія Нудьги Григорія Антоновича“, написаних у лютому 1989 р. Цей уривок досить докладний і великий за обсягом, але потрібний для того, щоб зрозуміти те, про що йтиметься далі.

По закінченні Другої світової війни на долю Г. Нудьги випали нелегкі випробування, пов'язані з

полоном і часами окупації, підозрами, перевітками і т. ін. „І ось я в[иконував] о[б]в'язків старшого наукового співробітника Львівського відділення АН УРСР. Працюю разом з М. Возняком (зав[ідувач] відділом), Ф. Колесою, В. Щуратом, І. Свенціцьким, І. Крип'якевичем, О. Степанів, М. Кордубою, Роздольським та багатьма старшими й молодшими спеціалістами різних галузей науки й культури [...] У цей час я поновив дисертацію, підготовану ще до

¹³ Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922—1939) // Український історичний журнал (Київ).— 1993.— № 1.— С. 72—84.

¹⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 392, оп. 1, спр. 14, арк. 2—127.

¹⁵ Там само.— Ф. 344, оп. 1, спр. 6, арк. 1—8.

¹⁶ Потіха О. Політична програма Українського національно-демократичного об'єднання // Матеріали XIX наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя.— Тернопіль, 2016.— С. 310—311.

¹⁷ Фута́ла В. Польська історіографія діяльності українських легальних політичних партій у II Речі Посполитій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2008.— Вип. 17.— С. 518—524.

¹⁸ Бурковська І. Зовнішньополітичні орієнтири УНДО (1925—1935) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць.— Львів, 2000.— Вип. 3.— С. 140—145.

¹⁹ Детальніше див.: Соляр І. Зовнішні орієнтації українських партій національно-державницького табору Західної України (1923—1939).— Львів, 2011.— 434 с.

²⁰ Кравець Д. Політична діяльність Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) на еміграції (1940-і — 1980-і рр.).— [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32224/1/5_KRAVETS.pdf

війни в Полтаві, обговорили на відділі, Ф. Колесса написав першу рецензію, і я мав її (дисертацію) захищати в Києві. Поїхав у Інститут літератури, дав О. Білецькому, він дещо порадив, я поправив, передали на відділ для обговорення й рекомендації. Роботу „Пісні українських поетів першої половини XIX ст. в українському фольклорі“ обговорили й рекомендували для друку. Призначили день захисту. Мав захищати з дружиною наркома освіти України. Тим часом у Львові дружина народила сина, вирішив поїхати на неділю, побачити, у понеділок повернутися на захист. Узяв квиток, поїхав на вокзал, і раптом перед входом у приміщення вокзалу мене зупиняють троє невідомих осіб. Один (з побитим віспою обличчям) заявив, що він прокурор, двоє явно виглядали молодчиками НКВД. Попросили (власне, наказали) сісти в машину і їхати з ними. Приїхали до прийомної НКВД на вулиці Володимирській. Лишили мене одного в прийомній (на протилежному боці головного будинку цієї похмурої установи), самі кудись зникли [...] У НКВД на Володимирській тримали недовго, потрібні були місця для новоприбулих. Мені спочатку приписали військову статтю, не пригадую, яку, але за полон. Однак тоді ж з'ясувалося, що оточення й полон під Харковом визнано урядом за державно виправдане явище (все робилося, щоб відвернути удар на Москву). Військова стаття відпала. Попробували застосувати якусь статтю, пов'язану з націоналізмом, — відпала. Тоді мені приписали універсальну, легку для прокурора й слідчого — 54, п. 10, „антисоветская агитация“. Так з нею я й ходив усюди. Але вже тоді я зрозумів, що це була тактика залякати, щоб зробити з мене зрадника. У процесі допиту слідчий прямо сказав: „Ви живете во Львові, там у нас остра боротьба за советську владу. Ви нам повинні допомогти виявляти врагов...“ Я не стримався і майже скрикнув: „То ви хочете, щоб я продавав своїх колег? Цього ніколи не буде...“ „Смотрите, ведь у вас свобода, дисертація, кар'єра... Подумайте“ [...] Нарешті муки закінчилися. Я в черзі до трійки.

Справи розглядають 15—20 хвилин. Якийсь сержант чи лейтенант та ще двоє біля нього. Незважаючи ні на які опори — вирок: 10 років місцевих таборів загального режиму, поразка прав на три роки, конфіскація майна. Це було 8 серпня 1945 року в Полтаві¹.

З цих споминів чітко вимальовуються характер і життєва позиція та морально-етичний вибір арештованого нащадка козацького роду Нудьгів зі с. Артюхівки Гадяцького повіту Полтавської губернії (тепер Роменського району Сумської області): або каторга, або зрада своєму родові й народові і вірнопіддане служіння сатанинській комуністичній системі. І Григорій Антонович, який їхав до Львова, щоб побачити щойно народженого сина, вибирає перше! Погодьмося — приклад вельми повчальний як для нині суших, так і для прийдешніх поко-

лінь українців! Повчальний жертвою відданістю своєму козацькому роду, своїм життєвим принципам та ідеалам, своїм служінням Україні, а відтак і своєю питомо національною, козацькою стійкістю у виборі свого життєвого шляху, який пройшов від самого початку і до самого кінця з честю і гідністю.

Григорій Антонович добре розумів сутність антиморальної, антилюдяної основи твореної більшовиками комуністичної советської системи, суть якої полягала у служінні справі партії та уряду, а не в ділових рисах дібраних нею кадрів від найнижчих рівнів до рівнів державного управління.

Зі сторінок кримінальної справи Г. Нудьги підсоветська дійсність постає як колоніальна система, в якій на кожному кроці спотворюється правда, а людина, як абсолютно безправна істота, повністю залежна від сталінської системи. Особливо виразно і чітко такий її характер окреслюється в матеріалах слідчих і судових процесів до реабілітації засудженого та після неї.

Коли під час німецької окупації в Україні працювали навчальні заклади з українською мовою викладання і в них вивчали українську мову та літературу, видавали україномовні газети, то за советів ці процеси згорнулися, навіть після так званої хрущовської відлиги, навіть після реабілітації переслідували національно свідомих, висококваліфікованих кадрів, як то сталося і з Г. Нудьгою. Слідство вели російською мовою, до того ж, різного роду постанови та висновки слідчих і судових органів зачитували обвинуваченим і свідкам, а не давали їм у руки для ознайомлення. Цілком зрозуміло, що робилося це свідомо, з метою спотворення показань арештованого та свідків відповідно з настановами і вимогами Кремля. У такий спосіб калічилися долі мільйонів ні в чому невинних людей, адже їм доволіно, з порушенням будь-яких законів приписували те, в чому вони не були винні.

Ось кілька таких прикладів. У протоколі допиту від 10 травня 1945 р. записано запитання слідчого і відповіді затриманого Г. Нудьги:

Питання: Ви затримані як учасник антисоветської української націоналістичної організації. Дайте правдиві свідчення про свою антисоветську націоналістичну діяльність.

Відповідь: У жодній антисоветській організації я ніколи не перебував і не перебуваю тепер.

Питання: Ви говорите неправду. Ще раз пропонуємо давати правдиві свідчення.

Відповідь: Я наполягаю на своїй попередній відповіді й повторюю, що в антисоветській націоналістичній організації я ніколи не перебував.

Далі затриманий підтверджує, що в газеті „Голос Полтавщини“, яку видавали в Полтаві під час нацистської окупації, він опублікував до десяти статей на літературні теми, зокрема такі, як „Шевченко в німецьких перекладах“, „Від книги в народ“, „Вінок честі“, що в останній було образливе слово на адресу євреїв, але це слово вставлено

Григорій Нудьга

¹ Мала автобіографія Нудьги Григорія Антоновича // Григорій Нудьга. Біобібліографічний покажчик / Упоряд. В. Івашківа, Р. Марківа, А. Вовчака.— Львів, 2007.— С. 153—156.

редакцію. Звернімося до тексту останньої статті. В ній, зокрема, читаємо: „В останні часи, особливо за часів советів, вікові моральні традиції українського народу дуже підупали. Це відчувалося як у місті, так і на селі, а офіційна державна політика щодо цього особливих мір не приймала, хоч у пресі досить часто появлялися повчальні статті до молоді, але, як і у всіх інших питаннях, жили не так, як учили. В більшості молодь розкладали ті ж, що писали або виступали з доповідями. Зате жиди, підриваючи моральні устої українського народу, свято трималися своїх традицій [...] Приступивши до великої відбудови нашого господарства, зруй-

Г. Нудьга зі студентами в гостях у сина і дружини Панаса Мирного. Полтава, 1939 р.

нованого большевиками, нам слід серйозно подбати й про відбудову здорових моральних традицій. Вони підіймуть нашу сім'ю, а значить і народ. Хай буде честю для дівчини — відстояти свою гідність, гідність українки, що здавна відзначалася високою моральною чистотою, гордо несла вінок чести. Нудьга“ (подано за: „Голос Полтавщини“, № 129 (147) за 2 октября 1942 года.— „2“ октября 1942 года. Так написано в копії статті, поданій слідству Державним архівом Полтавської області).

Запрограмована упередженість і тенденційність слідчого у ставленні до Г. Нудьги тут цілком очевидна. По-перше, він не намагається з'ясувати істину, тобто було чи не було моральне розтління української молоді за советських часів порівняно з віковичними моральними звичаями та традиціями українського народу. По-друге, для нього відбудова здорових моральних традицій, які „підіймуть нашу сім'ю, а значить і наш народ“, обстоювання дівчиною своєї гідности, гідности українки, що „здавна відзначалася високою моральною чистотою, гордо несла вінок чести“, є не чим іншим як ... фактом належності до „антисовєтської націоналістичної організації“, а відтак підставою для арешту і суду над Г. Нудьгою. По-третє, така позиція слідчого — пряме підтвердження сказаного у статті про причини морального розтління молоді за советських часів, відтак судити потрібно було призвідців такого становища та його самого, а не автора статті. В підсовєтській же дійсності було все навпаки.

Показовими є і показання свідків Ф. Копила, Ф. Давиденка, В. Головні та інших. Так, колишній студент лісового технікуму, в якому Г. Нудьга

під час окупації викладав українську мову та літературу, Ф. Копил на допиті нібито свідчив, що „Нудьга на своїх лекціях говорив, що Шевченко не був демократом, а бул поетом, котрий уболівав за українську літературу, був націоналістом, але советська влада спотворила його твори, і не розуміла його. Його предмет учні погано засвоювали і він допускав, що советська школа давала вам погану освіту. Підсудний керував хором студентів і я сам особисто бачив як вони під його керівництвом виконували націоналістичний гімн“. На ці покази Ф. Копила Г. Нудьга відповів, що він ніколи не називав Т. Шевченка націоналістом, не говорив про погане виховання в підсовєтській школі і хором ніколи не керував. Факт того, що Г. Нудьга не керував хором підтвердила і А. Трохименко. Вона ж засвідчила, що Григорій Антонович цілком позитивно відгукувався про життя інтелігенції за советської влади. Ф. Давиденко сказав, що про висловлювання Г. Нудьги про Т. Шевченка він нічого не пам'ятає, а проте, що автором однієї зі статей у газеті під псевдонімом „Хміль“, яку вони читали і обговорювали, він не був, адже сам Г. Нудьга заявив їм, що „Хмелем“ ніколи не був. Це слідством не було взято до уваги. Більше того, у протоколі судового засідання військового трибуналу військ НКВС від 8 серпня 1945 р. слова „був націоналістом“ і „не розуміли його“ дописано олівцем, що дає підстави сумніватися, що Ф. Копил так і свідчив, адже протоколи, як йшлося, зачитували слідчі для їх підписання свідками, а не давали їм на руки для особистого ознайомлення з написаним.

У протоколах маємо факти діяльності ОУН у Полтаві, члени якої справді зустрічалися з

Із сином Панаса Мирного на могилі письменника

Г. Нудьгою, але ці факти розслідували поверхово, тенденційно, без з'ясування суті справи, хоча на їх підставі робили висновки і приймали судові постанови включно до позбавлення волі з відбуванням у

ВТТ строком на десять років з позбавленням прав на три роки та конфіскацією майна. До того ж, вирок був остаточний і не підлягав оскарженню. Прикметно, що досудове слідство та судові процеси відбувалися без захисту, що також виразно і чітко характеризує „найдемократичнішу в світі“ советську систему.

Григорій Нудьга (крайній справа) у пересильному таборі в поселенні Атка (Коліма). 6 травня 1948 р.

Яскраво та вичерпно характеризують цю систему й клопотання академіків Ф. Колесси, В. Щурата, М. Рильського перед Головою Верховної Ради УРСР М. Гречухою та самого Г. Нудьги перед Головою Верховної Ради СРСР М. Калініним про перегляд вироку військового трибуналу військ НКВС у Полтавській області щодо позбавлення Григорія Антоновича волі на десять років, позбавлення прав на три роки та конфіскацію його майна. Скажімо, Ф. Колесса, В. Щурат і М. Рильський у листі до М. Гречухи від 23 липня 1946 р., охарактеризували Г. Нудьгу як серйозного і перспективного вченого, просили про перегляд справи засудженого і „надання йому можливості працювати за фахом на користь нашої радянської науки“. Інформуючи М. Калініна про хід слідства, судовий процес і вирок, Г. Нудьга наголосив на тому, що 1) показання свідків на допитах були суперечливими, 2) колишній студент Г. Нудьги Ф. Копил від багатьох своїх попередніх свідчень відмовився сам, заявивши при цьому, що слідчий нібито неправильно записав його відповіді, й 3) про Г. Нудьгу він не може сказати нічого поганого, а навпаки, тільки хороше, відтак 4) Г. Нудьга як підсудний вимагав очної ставки зі свідками, але йому в цьому відмовили, 5) під час допитів і на суді учні Г. Нудьги стверджували, що він ніколи не називав Т. Шевченка націоналістом, що слідчі органи звинувачення в тому, що Г. Нудьга називав Т. Шевченка саме

так, тобто націоналістом, не ставили йому на карб, однаке у вирок цей пункт було занесено, тобто свідомо, без відома його та свідків, звинувачено підсудного в тому, в чому він не був винен. Незважаючи на все, ці клопотання до найвищих осіб у державі не були взяті до уваги, і вирок таки було виконано. Чому? А тому, що в комуно-советській системі навіть найвищі державні посадовці були цілком безправними, були виконавцями волі „партії і правительства“. Насправді, якщо не Сталін, то Брежнев, Андропов та їм подібні були такими ж „коліщатками і гвинтиками“ у втвореній останніми системі, як і мільйони рядових громадян. Коли ж вони не виконували цієї волі, то і самі були покараними чи то розстріляними, знову ж таки у „найдемократической стране міра“.

Децо інший характер мали допити, слідство та різні постанови стосовно кримінальної справи Г. Нудьги після смерті Сталіна та реабілітації засудженого.

Знову зауважуємо: децо іншими! Безпідставність звинувачень в антисовєтській пропаганді та покарання Г. Нудьги доведено, вирок скасовано, кримінальну справу закрито. Здавалось би, переслідування припинено, справедливість перемогла. Та не так воно було насправді. В домашньому архіві Г. Нудьги, який, як і матеріали цієї „Кримінальної справи“, нам надав голова правління благодійного фонду „Фундація Григорія Нудьги“ пан Анатолій Бурдейний, за що складаємо йому глибоку подяку, збереглися листи та інші документи, які вказують на протилежне: переслідування, утиски, перешкоджання в науковій роботі тощо, тривали до кінця життя Григорія Антоновича. Більше того, переслідувань та утисків зазнали і його рідні. За брежневських часів тероризували рідну сестру Параску, яка працювала на рядових роботах у колгоспі в рідному селі Артюхівка Роменського району на Сумщині. Місцева влада заборонила продавати їй навіть хліб у магазині, скеровувала на неї п'яницю, від яких вона змушена була рятуватися, вилізши на дах своєї хати, і просити в сусідів і перехожих захисту від них. З посади завуча Волошнівської

Зустріч з Михайлом Стельмахом у редакції „Жовтня“. 1956 р.

середньої школи того ж району та області було звільнено небожа Григорія Антоновича Григорія Андріановича Нудьгу. Щоправда, він як учасник Другої світової війни відстояв себе й оскільки посада завуча була вже зайнята, то його призначили заступником директора з виховної роботи. Мабуть, не випадково саме в той час пізнього ве-

чора машина збила і сина Григорія Андріяновича десятикласника Миколу.

Незважаючи на виняткове значення наукових праць Г. Нудьги для науки і держави загалом, визнання його як вченого за кордоном, повну реабілітацію, все ж таки впродовж усього свого життя

Відділ української літератури Інституту суспільних наук. 1965 р.

в підсоветській Україні Григорій Антонович зазнавав утисків і переслідувань. Йому не дали можливості захищати докторську дисертацію, цинічно тримали на посаді молодшого наукового співробітника, а згодом відправили з цієї посади на мізерну пенсію.

Своєрідною щодо характеру підсоветської дійсності в Україні є й історія фундаментальної праці вченого про поширення і сприйняття української народної пісні та думи серед народів світу. Змінювалися в СРСР режими і генсеки, але політика залишалася незмінною. За Сталіна Г. Нудьга був безпідставно засуджений і відбував покарання на Колимі, за хрущовської відлиги йому скоротили термін покарання, і він повернувся додому. Повернутися повернувся, але довгий час не міг влаштуватися на будь-яку роботу, аж доки дозволили працювати обліковцем на фабриці. Згодом таки поновили на посаді молодшого наукового співробітника в Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові, також було знято судимість і відновлено у правах. Здавалося б, що все гаразд, що перед ним відкрито всі можливості захистити докторську дисертацію, плідно працювати задля української науки. І Григорій Антонович працював. Але як? В 11-му числі часопису „Вітчизна“ за 1958 р. опублікував статтю „Українські пісні за кордоном“. Це була його перша публікація на цю тему. Вона викликала неабияке зацікавлення не лише в читачів, але і у владних верхах. Г. Нудьгу всіляко підтримують вчені, письменники, діячі культури. Товариство „Знання“ видає його розвідку „Українська пісня серед народів світу“ (1960). У видавництві „Дніпро“ виходить книга „Слово і пісня“ (1985) з відповідним розділом. Тоді, коли більшість штатних учених в академічних установах та на інститутських і університетських кафедрах один поперед одного видавали свої опуси про партійність літератури та мистецтва, про „благоприятное влияние великой русской литературы“ на літератури народів СРСР, про „борьбу за советского человека“ та боротьбу з неіснуючим, так званим, українським

буржуазним націоналізмом, колишній каторжник Г. Нудьга не піддався цим спокусам і за обставин переслідувань, утисків, жорсткого контролю відповідних органів наступу російського шовінізму та деспотизму за брежневсько-андроповських часів продовжував збирати матеріали із закордонних бібліотек, архівів і приватних зібрань про світову славу української думи та пісні, про їх місце і значення в духовному та культурному житті народів світу. Так, підготував до друку книжку „Пісня здружує народи“ і подав її до видавництва „Музична Україна“. Відтоді й почалися нові його поневір'яння, нові утиски й переслідування, про які йшлося раніше. Машинопис під різними приводами повертали то на доопрацювання, то одним, а згодом іншим рецензентам, зумисне затримували відповіді про рецензування та хід підготовки вже заявленої у видавничому плані книги до друку, а згодом переносили її на наступний рік, що і в наступному році повторювалося. Користаючись цим, деякі, так звані вчені, результати досліджень Григорія Антоновича присвоювали собі, з чим він рішуче боровся. Це вимотувало нерви, підривало здоров'я, але Григорій Антонович виявляв неабияку терпеливість і стійкість задля того, щоб книга таки вийшла у світ і стала духовним надбанням українського народу. „У 1936 році, коли я був ще студентом Київського державного університету, мене запросили до праці в АН спо-

З ріднею і кобзарем Євгеном Адамцевичем у себе вдома

чатку лаборантом, а скоро зарахували й молодшим науковим співробітником. Потім була війна... Фронти... З 1944 року (мав „бронь“) почав працювати в. о. старшого наукового працівника філіалу АН у Львові. Потім (1945) був безпідставно заарештований, страшна Колима, реабілітували, вибачилися, але після повернення на роботу до Інституту суспільних наук мене уже „тримали“ 17 років молодшим науковим співробітником, хоч я уже мав опубліковані монографії, сотні робіт різного змісту й обсягу. Я багато разів подавав заяви на конкурс заміщення посади старшого наукового співробітника відділу літератури, але кожного разу органи відхиляли мою кандидатуру. Одночасно викрес-

лювали зі списку тих, що мали б захищати докторську дисертацію. Був момент (за Хрущовської „відлиги“), коли відділ науки Львівського обкому КПУ дозволив допустити мене до конкурсу на заміщення посади старшого наукового співробітника, однак зав. відділом тов. Щурат С. В. не побажав це робити, мотивуючи: — Вони сьогодні дозволять. А завтра будуть мене бити, що допустив Вас до цієї посади. Подібний опір виявили й директор Інституту М. Олексюк та його заступник М. Івасюта. Працював я весь час під тяжким гнітом, терплячи зневагу й приниження. Панувало свавілля. Його, очевидно, підтримувала й партійна організація. Поручуючи найелементарніші закони, мене згодом без будь-яких пояснень за що — звільняють тричі з посади молодшого працівника й тричі поновлюють, але вимагають уже самому подати заяву на звільнення, бо інакше напишуть мені у трудовій книжці, що звільнений з політичних мотивів. Мені тоді не було ще 60 років. Згодились почекаати... Дали мені пенсію 96 крб., а в мене діти ще вчилися. Рідкісний факт: у 1936 році став молодшим науковим співробітником АН у Києві. Через 40 років звільнили як молодшого наукового співробітника АН у Львові! Чи я бездарність? Але ж мав сотні робіт, був членом двох міжнародних наукових товариств. А за що ж така кара? Адже я реабілітований, а колимський „стаж“ записано до трудової книжки як працю в АН. То що ж? Помста, свавілля. Знову: — За що?

Після звільнення я захворів, мав 2 операції, два інфаркти, інсульт, гіпертонію і злидні, бо при 96 крб. спробував дещо надрукувати — мені знизили пенсію до 77 крб. місячно, хоча середньо-

наукового співробітника (піду з цього світу почесним „молодшим“), ні підвищення пенсії (96 крб!). Усе потоптано. Але хотілося б, аби мені сказали хоча б тепер, — За що мене так жорстко переслідували й цькували? Адже я не виволанець! Реабі-

З канадським співаком Йосипом Гошуляком і бандуристом Михайлом Бараном

літований. Є ж ще в Інституті люди, які мали до цього певне відношення (Д. Гринчишин, М. Гурладі, парторганізація). Скажіть хоча б тепер: за що? У інших країнах — за беззаконня вибачаються. А в нас? З пошаною Львів-20, Торф'яна, 10, кв. 73. Нудьга Григорій Антонович. 25 грудня 1989 р. Тел. 52-13-92², — писав у заяві на адресу директора та вченої ради Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. Зрештою, понівеченою, скороченою книга під назвою „Українська пісня в світі“ (1989) вийшла у світ. Та Григорій Антонович продовжував роботу над цією темою і підготував двотомну монографію „Українська дума і пісня в світі“, але за свого життя так і не побачив її надрукованою. Стараннями науковців того ж таки Інституту суспільних наук, в якому працював її автор, вона через 48 років після першої публікації на цю тему у „Вітчизні“, вийшла у світ (1 том у 1997 р., другий — у 1998 р.). 2006 р. кафедра фольклористики ім. акад. Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка підготувала і видала книгу „У колі світової культури“, в якій також зібрано та опубліковано розвідки Г. Нудьги на цю тему. Минуло не так багато років після краху комуністичної ідеології та розпаду СРСР. Праці комуністичних „вчених“ „канули в Лету“ і вже забуті. Дослідження ж Г. Нудьги входять у духовний світ сучасних поколінь українців і стануть важливим духовним надбанням поколінь прийдешніх, стануть взірцем національної стійкості українця з великої літери у протистоянні будь-яким формам і способам пристосуванства, зради, а відтак і знецінення свого життя.

Олексій ВЕРТІЙ

Сімейне фото з Ростиславом Братунем

сячний мій гонорар був 6 крб. Отак і живу, хоча останнім часом трохи підтримала Спілка письменників. Мое життя проминуло під тяжким гнітом, цькували як хотіли... Я цілком усвідомлюю, що повернути тепер нічого неможливо — ні права захищати докторську дисертацію, ні одержати посаду

² Вертій О. Листи болю, мук, страждання і незламності духа та відданості Україні (з епістолярної спадщини Григорія Антоновича Нудьги) // Образ: науковий журнал (Суми).— 2024.— № 3 (46).— С. 86—87.

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПОЧЕСНОГО ЧЛЕНА НТШ, АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ПАНАСЮКА (до 100-річчя від народження)

Володимир Панасюк народився 27 лютого 1926 року на Холмщині (тепер — Республіка Польща). Після закінчення у 1951 р. фізико-математичного факультету Львівського державного університету працював у Фізико-механічному інституті ім. Г. В. Карпенка Національної академії наук України (до 1964 р.— Інститут машинознавства і автоматики АН УРСР), в якому пройшов шлях аспіранта, молодшого і старшого наукового співробітника, вченого секретаря, завідувача лабораторії, завідувача відділу, а у 1971—2014 рр.— директор цього Інституту. 1972 р. його обрано членом-кореспондентом, а 1978 р.— академіком НАН України. Помер 17 липня 2023 р. на 98 році життя.

Наукова діяльність В. Панасюка присвячена розв'язанню задач фізики і механіки руйнування та міцності матеріалів, розробці теорії руйнування тіл з тріщинами, контактним задачам теорії пружності, фізико-хімічної механіки матеріалів тощо. Він запропонував нові оригінальні теоретичні концепції та моделі для вирішення питань граничної рівноваги пружно-пластичних деформівних тіл з тріщинами, нові підходи до розв'язання задач математичної теорії тріщин для багатозв'язних областей, сформулював принципово нову модель впливу корозивного середовища і водню на ріст тріщин у металах, розробив експериментальні методи встановлення характеристик тріщиностійкості матеріалів. З його участю вперше на теренах колишнього Радянського Союзу підготовлено відповідні стандарти для визначення тріщиностійкості матеріалів.

Основні наукові результати вченого висвітлено в понад 600 публікаціях, зокрема в 27 монографіях, серед яких перша монографія у Східній Європі з проблем механіки граничної рівноваги твердих деформівних тіл з тріщинами. Ці праці, а також його почесна лекція на 8-й Міжнародній конференції з механіки руйнування (International Congress on Fracture — ICF8) в Києві та інші наукові результати стали вагомим внеском у розвиток та утвердження механіки руйнування матеріалів як напрямку в науці про матеріали та цілісність конструкцій. Особливе місце посідає підготовка під його керівництвом енциклопедичного видання — п'ятнадцятитомного довідника-монографії „Механіка руйнування і міцність матеріалів“ (1988—2015 рр.). Ця колективна праця стала важливою віхою у розвитку науки про матеріали та їх міцність. Професор В. Панасюк створив свою наукову школу з механіки руйнування і матеріа-

лознавства, підготував 19 докторів і 47 кандидатів наук, приділяв велику увагу вихованню молоді. Він зробив значний внесок у розбудову Фізико-механічного інституту, організацію на його базі науково-технічного комплексу „НТК ФМІ НАН України“, створення унікального лабораторного комплексу „Протон“ для дослідження впливу водню за високих тисків і температур на поведінку конструкційних матеріалів, Шацької експериментальної бази, державних інженерних центрів „Львівантикор“ і „Техно-Ресурс“, корпорації „Енергоресурс-Інвест“ та інших науково-виробничих структур, які сприяли впровадженню у практику наукових розробок Інституту.

В. Панасюк очолював український національний організаційний комітет 8-ї Міжнародної конференції з механіки руйнування матеріалів у Києві (1993 р.), є одним із засновників українсько-польсько-німецької Літньої школи для молодих науковців (1995 р.). Він очолював науково-технічну раду з фізико-хімічної механіки матеріалів, Українське товариство з механіки руйнування матеріалів, був головним редактором журналу „Фізико-хімічна механіка матеріалів“ (перекладається відомим міжнародним видавництвом „Springer“ під назвою „Materials Science“), членом редколегії міжнародного журналу „Fatigue and Fracture of Engineering Materials and Structures“ (1984—2007 рр.) та багатьох інших авторитетних наукових видань. Він був керівником української делегації на Європейських конференціях з механіки руйнування матеріалів, починаючи з 1992 по 2010 р., та на першому грецько-українському симпозиумі з проблем механіки руйнування та міцності матеріалів (Греція, Ксанті, 2010 р.). В. Панасюк відзначений медаллю Гріффітса (2000) — вищою нагородою європейського товариства з цілісності конструкцій (ESIS), удостоєний почесного титулу „Doctor Honoris Causa“ Вроцлавської політехніки (1998), Національного університету „Львівська політехніка“ (2007), а також Національних університетів у Луцьку, Івано-Франківську та Ужгороді. Володимир Панасюк був членом Європейської академії наук, дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка (1992), Європейського товариства з цілісності конструкцій та інших міжнародних організацій. Упродовж 1991—2003 рр. — президент Львівського крайового товариства „Рідна школа“.

В. Панасюк відзначений державними нагородами України, зокрема орденами „За заслуги“ I—III

Володимир Панасюк

ступенів, орденом „Князя Ярослава Мудрого“ V ступеня. Удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки, премій ім. О. М. Динника, ім. Є. О. Патона та ім. Г. В. Карпенка Національної

академії наук України, диплома почесного члена Грецького товариства з механіки руйнування. В. Панасюк — відомий український учений із широким діапазоном зацікавлень. У своїх працях він отримав важливі наукові результати в багатьох розділах механіки твердого деформівного

Після вручення Державної премії України в галузі науки і техніки авторському колективу, очолюваному Володимиром Панасюком. Зліва направо: Григорій Никифорчин, Олег Романів, Володимир Панасюк, Президент України Леонід Кучма, Олександра Дацишин, Зіновій Назарчук, Олександр Андрейків. Київ, 1995 р.

академії наук України, диплома почесного члена Грецького товариства з механіки руйнування.

В. Панасюк — відомий український учений із широким діапазоном зацікавлень. У своїх працях він отримав важливі наукові результати в багатьох розділах механіки твердого деформівного

Монографії В. Панасюка, видані англійською мовою

тіла. Це плоскі й просторові контактні задачі теорії пружності, методи розв'язування задач статички деформівних твердих тіл із тріщинами й тонкими включеннями, теорія міцності та механіка руйнування матеріалів, зокрема у водневому та корозивному середовищах, дифракція зондувальних хвиль у неоднорідних тілах. Цими оригінальними й визначними працями В. Панасюк суттєво збагатив механіку деформівного твердого тіла та матеріалознавство, зробив вагомий внесок у формування та утвердження фізико-хімічної механіки руйнування матеріалів як нового напрямку в науці про матеріали та їх міцність.

Для утвердження наукових досягнень України з проблем механіки руйнування матеріалів і цілісності конструкцій у світовому науковому співтоваристві принципове значення мали монографії та публікації В. Панасюка у зарубіжних журналах, зокрема його почесна лекція „Деформаційні критерії в механіці руйнування матеріалів“ на 8-й Міжнародній конференції з механіки руйнування матеріалів у Києві (1993 р.), його доповідь на 9-й Міжнародній конференції з механіки руйнуван-

ня матеріалів (Сідней, 1997 р.) на тему „Розвиток досліджень з механіки руйнування матеріалів в Україні“, публікація 2002 р. англійською мовою синтезувальної монографії „Strength and Fracture of Solids with Cracks“, а також книги „Львівська наукова школа з проблем механіки матеріалів і матеріалознавства“ (2015), у якій є його чотири оглядові статті про формування львівської наукової школи з проблем механіки матеріалів (Г. Савін), проблем фізико-хімічної механіки матеріалів (Г. Карпенко), проблем механіки руйнування матеріалів і міцності конструкцій та інших напрямів механіки матеріалів і матеріалознавства.

Окрім того, слід відзначити великий внесок ученого у підготовку п'ятнадцяти томного довідника „Механіка руйнування і міцність матеріалів“ (1988—2015) як організатора та редактора, а також як автора або співавтор окремих томів цього енциклопедичного видання.

Завдяки ініціативі В. Панасюка було організовано та проведено низку важливих міжнародних заходів, які суттєво підняли авторитет і визнання досягнень українських науковців у світовому науковому співтоваристві в галузі механіки та фізики руйнування та міцності матеріалів і конструкцій. Серед них особливо слід відзначити такі:

- ініціатива підписання та реалізація договору про співпрацю між Національною академією наук України та Європейським товариством з цілісності конструкцій (European Structural Integrity Society — ESIS);
- організація та проведення міжнародних конференцій „Механіка руйнування матеріалів і міцність конструкцій“ у Львові (1999—2019 рр.);
- організація та проведення українсько-польсько-німецьких літніх шкіл з механіки руйнування матеріалів і міцності конструкцій для молодих науковців і спеціалістів (спільно з Вроцлавською політехнікою та Дрезденським технічним університетом (1995—2015 рр.);
- формування українських делегацій на Європейські конференції з руйнування — European Conference on Fracture (1995—2010 рр.);
- ініціатива, організація та проведення спільних українсько-грецьких та українсько-угорських

Угода про співпрацю між НАН України та ESIS. Київ, 2009 р.

Володимир Панасюк на 6-й міжнародній конференції „Механіка руйнування матеріалів і міцність конструкцій”. Львів, червень 2019 р.

наукових симпозіумів з актуальних проблем механіки руйнування матеріалів та конструкцій (2006—2011 рр.).

Академік В. Панасюк зробив значний внесок у виховання наукових кадрів. Створена ним львівська наукова школа механіків-матеріалознавців успішно продовжує функціонувати, а його учні та послідовники розвивають і втілюють у життя нові ідеї та підходи в галузі механіки руйнування та міцності матеріалів і конструкцій, а також фізико-хімічної механіки матеріалів.

В. Панасюк активно працював на ниві НТШ, його патріотична громадянська позиція істотно посприяла відновленню та діяльності НТШ. 2006 р. на його пошану Комісії механіки та матеріалознавства підготували XVI том „Праць НТШ” (головний редактор Георгій Максимович). Робота цих комісій проходить у взаємозв'язку, оскільки розв'язання задач механіки опирається на властивості матеріалів, а дослідження матеріалів — на напружено-деформований стан елементів конструкцій. Для урочистого відзначення 150-річного ювілею НТШ Комісії механіки та матеріалознавства підготували LXIV том „Праць НТШ” (головний редактор Роман Кушнір). У ньому наведено історичний ракурс діяльності комісій. Вони були

Фундатори Комісії механіки і Комісії матеріалознавства НТШ.
Зліва направо: Зіновій Назарчук, Георгій Максимович, Олег Романів, Іван Гречко (Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ), Володимир-Ярослав Колодій (Геологічна комісія НТШ), Володимир Панасюк. Львів, 1998 р.

створені в перші роки після відновлення НТШ, спільно проводили наукові сесії та часто разом представляли доповіді на Загальних зборах НТШ. Наведена тут світлина, де більшістю є фундатори комісій, доречна для зазначення харизматичности осіб, які їх заснували. Зазначимо зв'язок між комісіями та вищим керівництвом НТШ: Олег Романів був членом Комісії матеріалознавства, а Роман Кушнір є членом Комісії механіки. Це позитивно впливало і впливає на діяльність комісій, активізує її ініціативу.

Академік НАН України В. Панасюк є визначною постаттю в українській науці, здобутки якого визнані і високо оцінені міжнародною науковою спільнотою в галузі фізики і механіки міцности матеріалів і конструкцій.

Володимир Панасюк у колі сім'ї — дружина Клара Йосипівна, донька Ірина, син Юрій

Він був високоосвіченою, багатогранною, інтелекгентною людиною, зразком самовідданого служіння науці та освіті, власним прикладом вів за собою, запалював серця людей різних поколінь, зробив неоціненний внесок у розвиток Фізико-механічного інституту НАН України, був одним із його фундаторів.

Зіновій НАЗАРЧУК,
Ігор ДМИТРАХ, Григорій
НИКИФОРЧИН

ЛЮБОМИР РОМАНКІВ — УКРАЇНСЬКИЙ ГЕНІЙ, ЩО ЗМІНИВ ЕПОХУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ І ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ*

Любомир Романків — не просто вчений, а архітектор Магнітної Ери, людина, яка перетворила електрохімію і тонкоплівкові технології на двигун глобальної цифрової революції. Його відкриття дали змогу зберігати величезні обсяги даних у мініатюрних пристроях, створили основу для сучасних комп'ютерів і смартфонів і відкрили шлях до мікро- та нанотехнологій. Це історія про талант, який перетворює знання на прорив, про наполегливість, що долає будь-які перешкоди, і про українця, який увійшов до світової науки назавжди.

Ранні роки і родина. Любомир Романків народився 17 квітня 1931 року в старовинному місті Жовква на Львівщині, у родині освічених і глибоко патріотичних українців. Його батько, Іван Романків, був учителем, громадським діячем і активним учасником українського культурного життя у Галичині. Мати, Стефанія Романків (з дому Савчак), була вчителькою, жінкою з великим серцем і глибокою вірою, яка виховувала дітей у любові до Бога, рідної мови та знань.

У родині панував дух освіти, самодисципліни та українських тра-

присвячена йому. Любомир Романків за життя був почесним громадянином Жовкви.

Після початку Другої світової війни родина пережила важкі часи. Коли фронти наблизилися до Галичини, Іван і Стефанія Романків прийняли складне рішення — виїхати зі сім'єю спершу через Словаччину до Австрії, згодом переїхати до Німеччини, а через деякий час — емігрувати до Канади, рятуючись від радянських репресій. Саме завдяки їхній жертвовності Любомир отримав шанс на нове життя й освіту, які згодом відкрили йому шлях до світової науки.

Освіта і наукова діяльність.

„Йди туди, де інші вже пробували і зазнали поразки. Можливо, у тебе є нові знання, які перетворять їхню поразку на твій успіх“.— Любомир Романків

У 1948 році, 16-річний Любомир Романків, який практично не розмовляв англійською, прибув до середньої школи Святого Йосипа в Едмонтоні. Його родина щойно приїхала з повоєнних таборів для переміщених осіб у Європі. „Я повинен віддати належне моїм батькам, які були переконані, що освіта повинна бути найважливішою річчю у житті молодій людині“,— згадує він. Незважаючи на мовний бар'єр, за свій хист до математики та природничих наук він швидко здобув репутацію серед однокласників і став поважаною людиною, обмінюючись знаннями з фізики та хімії на допомогу з англійської.

Вступ до Університету Альберти потребував самостійних фінансових зусиль: два роки Л. Романків працював у поштово-відділенні при законодавчому органі, щоб зібрати гроші на навчання. Під час останніх років університету він підпрацьовував у Sherritt Gordon Mines, де вперше зіткнувся з виробництвом металів з руд. Винахідницький характер призводив до супе-

Любомир Романків

повинна бути найважливішою річчю у житті молодій людині“,— згадує він. Незважаючи на мовний бар'єр, за свій хист до математики та природничих наук він швидко здобув репутацію серед однокласників і став поважаною людиною, обмінюючись знаннями з фізики та хімії на допомогу з англійської.

Родинний дім Романкових у Жовкві (Суч. фото)

дицій. Сам Любомир згодом неодноразово згадував, що саме батьки прищепили йому любов до науки, наполегливості й чесної праці. У домі Романківів завжди говорили українською, читали класиків української літератури, а головними цінностями були освіта, віра і служіння народу.

У Жовкві будинок, де мешкала родина легендарного винахідника Любомира Романківа (навпроти парку та замку), нині використовується як Жовківський центр дитячої та юнацької творчості, на фасаді будинку створено меморіальну таблицю, а в Жовківській ратуші діє експозиція,

Любомир Романків з батьком Іваном, матір'ю Стефанією та сестрою Богданою

* Текст статті підготовлений за матеріалами наукометричної бази Scopus з посиланнями на наукові статті та патенти, Вікіпедії, інших інтернет-джерел і соціальних мереж.

речок із колегами, проте він наполягав на власних ідеях електрохімічного вилучення цинку, що згодом стало темою його майбутньої дисертації. За рекомендаціями декана Джорджа Гов'єра, Л. Романків вступив до Массачусетського технологічного інституту, де під керівництвом професора Філіпа ДеБрюїна працював над електрохімією і поверхневими процесами. Демонструючи глибину своїх технічних знань і здатність швидко адаптуватися до нових задач, він завершив дисертацію на тему „Кінетика розчинення сульфиду цинку у водному розчині сірчаної кислоти“, розробивши метод відновлення цинку з руд електрохімічним шляхом, що став першим прикладом успішної трансформації наукового дослідження у практичний продукт.

У 1962 р. Л. Романків розпочав свою кар'єру в IBM, яка тоді тільки починала розвиток електроніки та магнітних технологій. На той час головки запису-зчитування для RAMAC350 виготовляли вручну, обмотуючи феритові осердя тонким мідним дротом. Вони здатні зберігати лише 5 мегабайт інформації, порівняно із сучасними 2,5-дюймовими дисками, що містять до 500 гігабайт. Л. Романків об'єднав свої знання з електрохімії та металургії з інженерним досвідом Девіда Томпсона, колишнього професора Карнегі-Меллон, для створення перших тонкошарових магнітних головок. Про цю співпрацю Л. Романків писав: „Це було партнерство, укладене на небесах. Ми обидва працювали в сусідніх офісах та генерували все нові і нові ідеї. Томпсон придумував теоретичні конструкції для різних тонкошарових головок, а я намагався винайти електрохімічні методи, магнітні сплави, підходящі діелектрики, методи покриття та виготовлення, які б дозволили втілити теоретичні задумки в життя“.

Наукові результати та патентні розробки Любомира Романківа стали одним із ключових чинників еволюції жорстких магнітних дисків (HDD) від громіздких і відносно маломістких пристроїв 1960-х років до високоцілних систем зберігання даних кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Любомир Романків, згадував про Стіва Джобса та Стіва Возняка в контексті ранніх розробок Apple: „Перші диски, які ми створили, купив Стів Возняк. Згодом він зробив перший комп'ютер... І лише потім Стів Джобс розвинув технологію“. „Apple була започаткована у той спосіб, що Возняк купив наші винаходи і у своєму гаражі збудував перший комп'ютер. Стів Джобс насправді не дуже розумівся на технологіях, але був фантастичним продавником, і він почав тоді будувати компанію Apple“, — каже вчений Любомир Романків.

Науковий доробок Любомира Романківа (Lubomyr T. Romankiw), представлений у базі даних Scopus, охоплює понад чотири десятиліття

активної дослідницької діяльності та характеризується стабільно високою цитованістю. Загальна кількість цитувань його праць становить близько 3570, що свідчить про значний і тривалий вплив результатів досліджень ученого на розвиток електрохімії, матеріалознавства та мікроелектронних технологій.

Аналіз динаміки публікацій дає змогу виокремити два основні періоди підвищеної наукової активності Любомира Романківа.

Перший період (1970—1975 рр.) пов'язаний із дослідженнями у галузі тонкоплівкових магнітних матеріалів і пристроїв пам'яті. У той час опубліковано низку робіт, присвячених магніторезистивним плівкам, пермалоевим покриттям, а також технологіям виготовлення магнітних головок запису та елементів пам'яті з неструктурним зчитуванням. Саме ці праці стали фундаментом для розвитку технологій магнітного зберігання інформації в обчислювальних системах.

Другий період (приблизно 1995—2012 рр.) характеризується зосередженням досліджень на електрохімічних методах формування мікро- та нано-

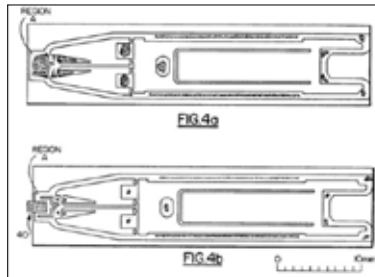
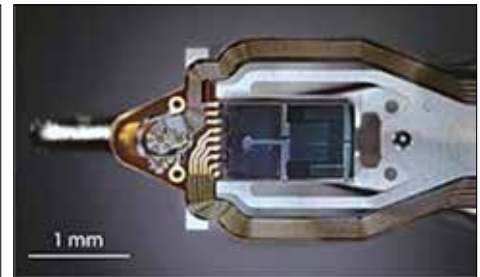
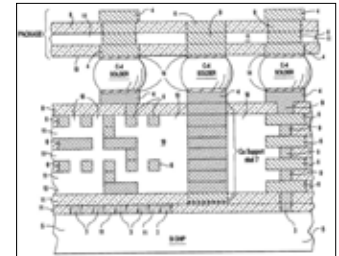

Схема тонкоплівкової магнітної головки (Рисунок з патенту Любомира Романківа)

Магнітний диск IBM з магнітною головою

Технологія монтування кристалів на жорсткі виводи (Рисунок з патенту Любомира Романківа)

структур, а також на матеріалах для енергетичних застосувань. Кульмінацією цього етапу стала серія публікацій, присвячених технології LIGA* та електроосадуванню напівпровідникових матеріалів для сонячних елементів. Технологія LIGA дає змогу виготовляти високі та тонкі мікроструктури розміром від сотень нанометрів до кількох міліметрів з точністю менше 1 мкм, що широко застосовується у мікродвигунах, мікророботах, медичних пристроях, оптиці та датчиках, забезпечуючи високу відтворюваність і придатність для масового виробництва MEMS**

Спершу, працюючи в IBM, Л. Романків не мав права публікувати результати досліджень у наукових статтях, тому наперед подавалися заявки та реєструвалися патенти. Через кілька років після

* LIGA — німецький акронім „Lithographie, Galvanofornung, Abformung“, що означає „Літографія, Гальванопластика, Формування“.

** MEMS — англійський акронім „Micro-Electro-Mechanical Systems“, тобто „Мікроелектромеханічні системи“.

патентування у співавторстві з колегами по роботі, публікувалися наукові статті у провідних журналах. За результатами наукової діяльності Л. Романківим опубліковано понад 150 наукових статей, 67 патентів. Більшість статей (137) опубліковано у виданнях, включених до наукометричної бази Scopus. На сьогодні всі ці статті з високим індексом цитування, h-індекс за статтями Л. Романківя у наукометричній базі Scopus 31. Так, стаття „Тонкоплівкові магніторезистори в пам'яті сховищ та суміжних застосуваннях“ цитується в 174 документах і 56 патентах.

Значна частина статей Л. Романківя присвячена електрохімічним процесам осадження металів і сплавів з водних електролітів. У цих роботах детально аналізуються кінетика електродних

Сторінка Любомира Романківя у НМБ Scopus

реакцій, роль дифузії та конвекції електроліту; досліджується вплив складу електроліту, температури та струму на мікроструктуру осаджених плівок. Автори досліджували і довели, що навіть незначні зміни умов осадження призводять до істотних змін магнітних і механічних властивостей матеріалів. Ці статті заклали фізико-хімічні основи для контрольованого електроосадження тонких плівок у мікронному й субмікронному масштабах, що стало дуже важливим для подальшого розвитку мікроелектроніки.

Окремий цикл публікацій стосується дослідження магнітних матеріалів і сплавів типу нікель-залізо ($\approx 80:20$), відомих як пермалой. У цих статтях описано залежність магнітної проникності матеріалів, розглянуто вплив термічної та термомагнітної обробки на стабільність магнітних властивостей. Показано, як керувати доменною структурою для оптимізації зчитування сигналу. Ці роботи також безпосередньо пов'язані з майбутніми патентами Любомира Романківя і стали фундаментом для створення високочутливих магнітних сенсорів.

У низці статей Л. Романківя подані дослідження магніторезистивних ефектів у тонких плівках. У статтях аналізується зміна електричного опору під дією магнітного поля; пропонуються топології плівок, що забезпечують стабільну роботу без зовнішнього підмагнічування. В цих роботах зроблено акцент на технологіях виготовлення і обґрунтовується можливість інтеграції сенсорів у мікрофабриковані структури. Ці дослідження і публікації були теоретичною основою для переходу від індуктивних до магніторезистивних головок зчитування у жорстких дисках.

Л. Романків опублікував низку статей, присвячених технологічним аспектам: стабільності фо-

торезистів; контролю товщини та профілю мікроструктур; усуненню дефектів під час травлення металів та ін. Ці роботи показують його як системного мислителя, який розумів, що проривні ідеї неможливі без надійного виробничого процесу.

Для кількісної характеристики наукового впливу Lubomyr T. Romankiw доцільно розглянути його найбільш цитовані публікації, які визначили ключові напрями розвитку електрохімічних технологій, магнітних матеріалів і мікросистемної техніки.

Найбільшу кількість цитувань 543 має стаття „A high efficiency electrodeposited $\text{Cu}_2\text{ZnSnS}_3$ solar cell (Advanced Energy Materials, 2012), у якій продемонстровано можливість створення високоефективних сонячних елементів на основі сульфідних напівпровідників методом електроосадження. Ця робота започаткувала активний розвиток електрохімічних підходів до формування екологічно прийнятних і дешевих фотовольтаїчних матеріалів.

Другою за рівнем цитованості (229 цитувань) є оглядова стаття „A path: From electroplating through lithographic masks in electronics to LIGA in MEMS“ (Electrochimica Acta, 1997), присвячена історії та перспективам поєднання електрохімічного осадження з літографічними технологіями. У цій роботі узагальнено розвиток підходів до формування мікро- та наноструктур і показано їх визначальну роль у становленні MEMS та технології LIGA.

Третьою за цитованістю (166 цитувань) є публікація „Thin Film Magnetoresistors in Memory, Storage, and Related Applications“ (IEEE Transactions on Magnetics, 1975), у якій систематизовано фізичні основи магніторезистивних ефектів у тонких плівках і проаналізовано можливість їх використання у пристроях пам'яті та зчитування інформації. Ця праця стала однією з концептуальних, у якій висвітлено перехід від індуктивних до магніторезистивних головок у технологіях зберігання даних.

Інші широко цитовані публікації Л. Романківя стосуються відпалу електроосаджених пермалоевих плівок, формування магнітних головок із вузькими зазорами, елементів пам'яті з неструктуривним зчитуванням та технологічних аспектів фотолітографії й електроосадження.

Важливою складовою його внеску в розвиток прикладної електрохімії та електрохімічних технологій мікроелектроніки є його діяльність у The Electrochemical Society (ECS) — „світовому клубі“ електрохіміків і матеріалознавців, де публікують результати досліджень і обговорюють нові технології — від батарей до сенсорів і мікрочипів. Учений був активним учасником і організатором симпозіумів ECS, а також автором і редактором матеріалів, опублікованих у серіях „Proceedings of the Electrochemical Society“ та „ECS Transactions“.

Однією з концептуально значущих праць, пов'язаних із платформою ECS, є стаття, яка вже згадувалася „A path from electroplating through lithographic masks in electronics to LIGA in MEMS“, опублікована в „Journal of The Electrochemical Society“, у якій систематизовано підхід до електроосадження через літографічні маски як універсального методу формування мікроструктур для електроніки та MEMS-систем. У цій роботі Л. Романків уперше показав, що методом електроосадження металів через літографічні маски можна формувати тривимірні мікроструктури з дуже великим аспектним відношенням: 12 мкм заввишки і 3 мкм завширшки — аспектне відношення 4:1; 6 мкм заввишки і 1 мкм завширшки — аспектне відношення 6:1; 12 мкм заввишки і 0,2 мкм

(200 нм) завширшки — аспектно відношення $\approx 60:1$. Це означає, що він навчився створювати високі й надзвичайно тонкі металеві „стінки“ та „колони“ з майже ідеально вертикальними боковими поверхнями — чого неможливо досягти звичайним травленням. Саме ця технологія стала основою тонкоплівкових магнітних головок жорстких дисків, стандартом виготовлення X-ray масок, технологічною базою LIGA-процесу та сучасних MEMS.

Важливе місце займають і публікації у збірниках ECS-симпозіумів, зокрема томи серії „Magnetic Materials, Processes and Devices, Electrochemical Science and Technology: Challenges and Opportunities in the Path from Invention to Product“ (ECS Transactions, 2014), де Л. Романків був редактором і співавтором. Висвітлені результати дослідження стали підґрунтям для промислового впровадження технологій електроосадження як ключового інструмента сучасної електронної інженерії.

Окрему групу становлять оглядові й концептуальні публікації Л. Романківа в журналі „Interface“ (видання ECS), зокрема стаття „Think Small — One Day It May Be Worth a Billion“, де підкреслено стратегічне значення мікро- і наноструктурних електрохімічних технологій для розвитку інформаційних систем і електронної промисловості. Ці роботи мають не лише науковий, а й історико-технологічний характер, відображаючи еволюцію електрохімічних підходів у напівпровідниковій і магнітній індустрії.

Дослідження та публікації Л. Романківа пов'язані з діяльністю Electrochemical Society (ECS), мають виражений професійний і науковий вплив у сфері електрохімії та електрохімічних технологій. Його двічі нагороджували відзнаками ECS — отримав нагороду Electrodeposition Division Research Award (1984) та престижну Vittorio de Nora Award (1994), а також був обраний Fellow та Honorary Member Товариства, що підкреслює його видатний внесок у розвиток електрохімічної науки та технологій.

„Ніхто не думав про електрохімію як спосіб складення металів. Її використовували винятково для створення біжутерії. Я був першим, хто почав працювати над цим. Я фактично відомий тим, що увів електрохімічну технологію у побудову комп'ютерів. Зараз одна третина комп'ютерних процесів відбувається за допомогою електрохімії. Все базується на тих працях, які ще я робив і публікував у 80-х роках“, — пригадав Любомир Романків. Тому сукупність наукових статей і патентів Любомира Романківа демонструє розуміння і рідкісну цілісність наукового доробку. Статті формували наукове розуміння процесів, патенти трансформували це розуміння у відтворювані технології виготовлення виробів, а разом вони створили основу для багаторічного розвитку індустрії записування і зберігання даних. Це стало прикладом того, як фундаментальна наука, інженерна творчість і промислове мислення можуть працювати як єдина система.

Необхідним для Любомира Романківа був його постійний зв'язок з українською професійною громадою Північної Америки. Попри успішну кар'єру в науково-технологічному середовищі Заходу, він активно долучався до діяльності Ukrainian Engineers' Society of America (Товариство українських інженерів Америки), підтримував наукові ініціативи Shevchenko Scientific Society (Наукове товариство ім. Шевченка) та співпрацював із Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the

U. S. (Українська академія мистецтв і наук у США). Особливо знаковою стала його участь у П'ятому з'їзді українських інженерів Північної Америки в Торонто (1971), де він виступив із доповіддю „Огляд сучасних обчислювальних електронних машин та їхня роль у майбутньому“ у секції „Техніка та здоров'я“, яку модерував інж. С. Генік-Березовський.

Його виступ поєднав глибоку наукову експертизу з виразною патріотичною позицією: він послідовно наголошував, що українці мають бути активними творцями світового наукового прогресу,

П'ятий з'їзд українських інженерів Північної Америки.
Зліва направо: д-р Л. Онишкевич, д-р Л. Романків,
д-р О. Кибальчич-Борецька, С. Генік-Березовський, М. Грин.
Торонто, 20—21 листопада 1971 р.

а розвиток науки є невід'ємною частиною майбутнього незалежної України.

Міжнародне визнання і нагороди Любомира Романківа. Величезний внесок Л. Романківа у розвиток науки та технологій був відзначений найперше компанією IBM, в якій він працював понад 50 років; нагородами наукових товариств, активним членом яких він був; численними міжнародними нагородами, а також нагородами України.

Від компанії IBM Л. Романків отримав статус IBM Fellow — найвищу наукову відзнаку компанії, яку отримують лише найвидатніші дослідники компанії, також був дійсним членом Академії наук IBM. Він був стипендіатом IBM, найвищим технічним спеціалістом.

За свої досягнення отримав медаль Паркіна (1993 р.), яка є найвищою нагородою Товариства хімічної промисловості США, її надають науковцям, що проживають у Сполучених Штатах, за „інновації в прикладній хімії, що призвели до видатного комерційного розвитку“.

1994 р. Л. Романків нагороджений медаллю Вітторіо де Нура від електрохімічного товариства США за розвиток технологій запису інформації та комп'ютерів.

Престижну відзнаку (премію) Морріса Лібмана 1994 р. вручено Л. Романківу Інститутом інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE) за значні досягнення та відкриття у галузі радіозв'язку та нових технологій.

Любомир Романків двічі визнавався „Винахідником року“ — 2000 і 2001 рр.

Наукове товариство ім. Шевченка в Америці обрало його почесним членом (2003 р.).

2012 р. його ім'я внесено у Національну залу слави винахідників США (National Inventors Hall of Fame) — поряд із Ігорем Сікорським, Томасом Едісоном, Ніколою Теслою та іншими великими новаторами.

В Україні також високо оцінили заслуги вченого. 2013 р. Президент України нагородив Л. Романківа орденом „За заслуги“ III ступеня за визначний внесок у розвиток науки й популяризацію України у світі. Він був почесним членом НАН України, почесним доктором Львівського національного університету ім. Івана Франка, а також учасником багатьох українських наукових конференцій і форумів.

18 жовтня 2018 року в приміщенні Музею історії Львівського університету відбулася відеозустріч із Любомиром Романківим — одним із творців корпорації IBM (США). Під час сеансу відеозв'язку видатному дослідникові оголосили про надання звання Почесного доктора (Doctor Honoris Causa) Львівського університету за самовіддану творчу наукову працю, утвердження позитивного міжнародного іміджу України та активну наукову й освітню співпрацю з ЛНУ ім. Івана Франка. „Майбутнє слід розглядати через можливість хімії.

Хімія твердого тіла є настільки розпрацьована, що можливості в ній досить малі. А хімія м'якого тіла, тобто біохімія, все ще чекає на відкриття. Слід розуміти, що все живе на Землі народжене тут і нерозривно пов'язане з нашою планетою. Це є найважливішим моментом для усвідомлення того, як працює людський мозок, на яких підставах функціонує людський організм. Розуміючи всі ці деталі, ми зможемо виробити нові лікувальні системи для організму. Тому це є одна з найважливіших ділянок дослідження, які повинні розвиватися“, — зазначив Почесний доктор.

Пластун і патріот до кінця життя.

Л. Романків вступив до Пласту ще в юності й залишався активним його членом упродовж усього життя. З 12-ти років став членом тогочасного таємного Пласту, який під нацистською окупацією діяв під легальною назвою „Виховні спільноти української молоді“ (ВСУМ).

Після Другої світової війни продовжив своє пластування, вступивши 1946 р. до Пласту в баварському місті Берхтесгаден. Вихованець гуртка „Вовки“ у курені імені Святослава Завойовника. Успішно пройшов усю юнацьку пластову освітню програму, осягнувши ступінь пластуна-скоба. А переїхавши до Канади, паралельно з будівництвом своєї професійної кар'єри, став співорганізатором Пласту в Едмонтоні. Організував там курінь юнаків і новацьке гніздо.

У 1990-ті роки Л. Романків залучив та інвестував щонайменше 500 000 доларів у розвиток Пласту. Л. Романків — ініціатор придбання пластового дому в Едмонтоні та перших збірок коштів

на цей будинок. Організатор багатьох пластових вишкільних таборів. У 1990-х роках, як голова Головної пластової ради, брав безпосередню участь у перших чотирьох з'їздах відродженого Пласту в Україні.

Зібрав кошти та особисто організував делегацію України на світові джемборі в Голландії та Чилі, де український контингент чи не вперше офіційно отримав статус не гостей, а повноцінних учасників. Л. Романків — ініціатор та учасник першого Всеукраїнського скаутського джемборі, що відбувся на Закарпатті 1996 р. з участю делегацій багатьох скаутських організацій України і Європи. Любомир вперше не лише теоретично поставив завдання розгортання Пласту по всій Україні, але організував системне фінансування цього проєкту.

Він виховував молодих українців, передаючи їм любов до рідної землі, науки й служіння громаді. Часто говорив, що саме пластова присяга — „служити Богові і Україні“ — залишалася для нього головним життєвим принципом. Як згадував Л. Романків, „в житті він мав дві роботи — одна була в IBM, друга — для розвитку Пласту“.

Попри життя за кордоном, Л. Романків завжди зберігав тісний зв'язок із Україною. Він активно підтримував українську громаду, ділився досвідом із молодими науковцями та виступав за розвиток науки й освіти в рідній країні.

Спадщина Любомира Романківа.

Любомир Романків — це символ українського інтелекту, який змінив хід історії світової науки. Його життя — доказ того, що справжній талант не має кордонів, а українська ідентичність може стати джерелом сили, натхнення й величі.

Любомир Романків — це приклад того, як український талант і працьовитість можуть змінити світ. Його життя — це натхнення для майбутніх поколінь винахідників, які прагнуть не лише до професійного успіху, а й до служіння людству через науку.

Він залишив після себе не лише винаходи, патенти й наукові відкриття, а й величезну духовну спадщину — віру в те, що українець може бути лідером світового масштабу, якщо виховується в любові до Бога, науки й свого народу.

Його діяльність доводить, що навіть за тисячі кілометрів від України можна служити її доброму імені, примножуючи славу українського народу у світі.

Лідія БОЙЧИШИН, Дмитро ФЕДАСЮК

Начальний пластун, пластун-сеньйор Любомир Романків вручає главі УГКЦ, пластуну, члену пластового куреня „Загін Червона Калина“ Любомирові Гузару найвищу пластову нагороду „Вічного Вогню в золоті“ з нагоди 50-річчя душпастирства. Київ, 22 червня 2008 р.
Фото Віктора Гурняка

Любомир Романків на зустрічі з главою УГКЦ Мирославом Іваном Любачівським і пластунами Львова

ПРСЬКЕ ДЖЕРЕЛО: ЕСЕЙ БЛАГОДАРНОСТІ

23 вересня 2024 року вченому-літературознавцеві, критикові, поетові і перекладачеві Миколі Ільницькому виповнилося 90 років.

Професор Ільницький — один із найавторитетніших літературознавців-україністів сучасності, який упродовж десятиліть послідовно розгортав обґрунтовані літературно-критичні та наукові візії українського письменства ХІХ—ХХІ ст. Це проникливий дослідник, вдумливий інтерпретатор і мікроаналітик художнього твору, майстер уважного читання (close reading). Водночас це автор, який любить виходити на ширші обрії,— до інших національних культур, до інших мистецтв, автор, якого завжди приваблювали компаративістика, контактологія та діалог текстів.

Микола Ільницький — доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка, заслужений професор Львівського університету, заслужений діяч науки і техніки України, Doctor Honoris Causa Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, лауреат низки премій, відзнак і нагород, серед яких найсвіжіша,— VI Літературна премія імені Романа Гамади.

Три дні опісля уродин Миколи Ільницького, 26 вересня 2024 року, у Львівському національному університеті імені Івана Франка відбулася наукова конференція „На перехрестях віку: на пошану Миколи Ільницького“, яка зібрала на інтелектуальну бесіду різні покоління колеґ, учнів і поціновувачів творчости ювіляра і була сповнена щирого

тепла та непідробної уважності. Серед промовців на конференції був також Данило Ільницький — онук Миколи Ільницького, літературознавець, есеїст і музикант, доцент кафедри філології Українського католицького університету, заступник голови Літературознавчої комісії НТШ. З короткого та імпровізованого усного есею його виступ трансформувався у розлогий текст. Пропонуємо читачам „Вісника НТШ“ його скорочену версію*.

Мій Дід. Моя мова

Ситуація в мене особлива та унікальна. Я б сказав, навіть погранична, межова. Як говорити про свого Діда, маючи справу з публічним виміром його особистости, резонансом його діяльності? Говорити так, щоби не перетворити цю розповідь на схожий до багатьох інших текст, що заграє зі званою тональністю і не є самобутнім. З іншого боку, як говорити, щоби не знівельювати Дідові масштаби й горизонти і, розказуючи, наприклад, про родинне і неформальне, не заретушувати, не применшити наш із ним довголітній діалог та галузеву спорідненість, не втратити можливости висловити свою опінію про професійні, методологічні виміри його особистости, які водночас йдуть вкупі з шармовістю та ментальним образом?

Я цілком усвідомлюю, що мій Дід належить далеко не лише мені, і я мушу, та й, зрештою, хочу рахуватися з тим, що його відлуння далекосяжне. З іншого боку, знаю, що в чомусь він належить лише мені, так само як і іншим особливо близьким йому людям,— і я не хочу заглушити своє сприйняття у всій його еволюції та діахронії.

На перехресті цих дискурсів, часом споріднених, а часом полярних — зі всіма ревностями, непорозуміннями, дисонансами, але й евриками і синтезами,— народжується моя мова про Діда. Мова синкретична, мова гібридна, але головне, на чому мені залежить,— мова автентична.

Засаднича ознака інтелектуальної біографії

За його науковими ступенями, почесними званнями і калейдоскопом різних посад ховається ре-

На майдані молодого життя. 1962 р.

На батьківщині О. Довженка. 1969 р.

* Повний текст есею: Інтернет-газета „Збруч“, 06. 12. 2024.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/120126>

альний рух живої особистості до своєї сродної праці, відтак конфігурація цього шляху у важливих життєвих рішеннях, поворотах долі, щасливих випадках і навіть неминучості отої сквородинівської сродності. Цей життєвий рух до себе не раз є цікавішим і набагато симптоматичнішим, аніж заслужені нагороди і визнання спільноти.

Що цікаво: в Дідовому випадку рух до цих наукових ступенів, відзнак і нагород теж цікавий і симптоматичний. І пов'язаний він із рухом до них, так би мовити, з іншого боку, себто з боку неофіційного, неформального, того, який на перший погляд не є очевидним.

Завершивши навчання у Дрогобицькому педагогічному інституті, Дід не вступав в аспірантуру, не рухався академічною драбиною, а пішов працювати в редакції обласних газет, поки, врешті, не став працівником часопису „Жовтень“ — головної літературної платформи у Львові і однієї з найголовніших в Україні (згодом журнал було перейменовано на „Дзвін“). Але літературний журнал при всій значущості і знаковості не був науковою інституцією, не був структурованим і програмним осередком інтелектуального життя. Але що робота в газеті, що робота в журналі навчили Діда бути ясним і точним у вислові своїх думок і представленні предмета розповіді. Це по-перше. А по-друге, інтелектуально-методологічний сегмент роботи завжди був певним хобі для Діда, тим, що не є обов'язковим, не є примусовим. Тож до структурованого і наукового пізнання літературних творів і культурних явищ Дід прийшов від щирого бажання і в результаті пошуків органічного вислову для себе. Такий науковий процес і такий науковий продукт є набагато живішим, ніж той, який виникає через примус і форсованість.

Але тут є ще інший, вкрай важливий історичний аспект. Радянський університет у Львові був напрочуд заідеологізований, годі було говорити про методологічний плюралізм чи інтерпретаційну свободу. Працювати в радянському університеті означало або, врешті, бути виключеним з нього, або стати частиною ортодоксальної системи, або ж у періодах більшої лібералізації пропонувати свої компромісні візії, а в період застою чи ідеологічного засилля — просто роками чи десятиліттями відмовчуватися.

Безумовно, радянська газета чи радянський літературний журнал були під уважним оком відповідних владних структур, а навіть органів безпеки. Це ми чудово знаємо з історико-літературних джерел. Але робота, яка полягала в читанні, редагуванні і підготовці текстів до публікації, постійно тримала мого Діда в тонусі живого слова. Добре знані відданим читачам літературно-критичні і літературознавчі праці Миколи Ільницького, його легкість і живість викладу, структурна доладність текстів, а також жива інтерпретаційна методологія — це результат власного, не інституціоналізованого і не зашореного офіційними методологіями шляху до осмислення літератури, до формування своєї дослідницької кваліфікації, дослідницького стилю і методологічного світогляду.

Тому-то Микола Ільницький — учений-неформал. Його тексти принципово відрізняються від низки літературознавчих робіт, які, прагнучи бути авторитетними та інтелектуальними, часто цю авторитетність та інтелектуальність втілюють радше на зовнішньому рівні, часом навіть імітують її, створюючи неможливі до сприйняття синтаксичні структури, крізь які, наче через хащі, потрібно пробиратися для розкодування дослідниць-

кої думки, а часто її — цієї думки — там навіть, урешті, може й не бути. В теперішньому часі, коли передусім затребуваними стають ясність і точність вислову, прозора евристична ідея, живий суб'єктивний та емпатичний досвід читання та інтерпретування, тексти Миколи Ільницького цілком цьому суголосні.

Один із Дідових наративних методів — це відчуття відповідальності перед тим, кому доносиш меседж: він не заплутує його, не затуманює, а розповідає і ділиться, або ж пропонує шукати відповіді вже самому. Ільницький-інтелектуал гранично чесний зі своїм читачем: він багатий у вислові своєї конкретики і конкретний у багатстві своїх дослідницьких асоціацій, алюзії, запитань і пропонуванних висновків.

І це саме те, що робить його важливим, значущим, тим, до кого прислухаються, тим, хто формує своє ім'я чесним інтересом до своєї справи та чесним втіленням своїх задумів. Це те, що робить його першим, попри те, чи формально він так чи так відзначений. Але парадокс у тому, що якщо ти не хочеш бути першим, то ним стаєш. Якщо тобі не залежить на званнях чи відзнаках, вони приходять до тебе. І це акурат про мого Діда: він ніколи не хотів бути першим, але завжди ставав ним. На прохання колег, через їхню вдячність, за-

В. Лучук, М. Ільницький, Р. Іванчук, Р. Кудлик. 1969 р.

Микола Ільницький та Ліна Костенко. 1981 р.

вдяки живій авторитетності своєї поведінки. І тепер, коли перечитуєш увесь перелік того, що називаємо кар'єрною сатисфакцією, розуміємо, що це, може, один із нечисленних випадків, коли все сходиться.

Хто такий дослідник?

Як він працює?

Передусім постулює головний принцип — в осерді дослідницької праці має бути наукова проблема. Важливе і щире питання, які дослідник ставить сам собі. Це — головний рушій Дідового

пошукового процесу. Щось, що зацікавило, щось, що турбує, що укладається в дослідницьку історію. Навіть назва кожної статті мусить містити якийсь образне означення цієї дослідницької історії. Так, низка Дідових текстів, зокрема в очих образних заголовкових формулюваннях, є частиною свого часу — тієї стилістики, тієї манери. Але тут більше важить метод. Не обважнілі стилістичні конструкції, які мовби притискають літературні твори ваговитістю свого офіційного фокуса, а тексти, які є діленням, які навіть украй стрункі академічні методології використовують для підкріплення свого евристичного шляху.

„Мені цікаво“, — каже такий автор. „Це захоплюю“, — каже він. „Мої враження і рефлексії стають дослідницькою оповіддю“, — вирішує він і сідає писати. По суті, дослідження виникає саме по собі, воно є частиною феноменології твоєї рецептивної та рефлексійної діяльності. Ти — мовби менеджер своїх вражень і думок. Так народжуються ідеї і книги. Так формується дискурс. Послідовний, розгортальний, фундаментальний у справжності своєї суб'єктності.

У феноменології Дідової інтелектуальної біографії, особливо в той її період, коли він вже вишталтувався як дослідник, працює принцип, що його можна назвати притяганням матеріалу. Тут можна зробити алюзію до відомої тези про те, що про що б не писав дослідник, він насправді пише про себе: і стосується це як зовнішніх обставин, які стають предметом фокуса автора та його трактувань, так і внутрішніх, коли дослідник убаचाє в об'єкті свого розгляду та аналізу щось украй суголосне ментально, екзистенційно.

І тому, безперечно, Дід притягав свій матеріал. Або ж він сам до нього притягався. Прочитавши той чи інший текст, розгорнувши у своєму сприйнятті те чи інше русло погляду на феномени художньої літератури та інтелектуальних ідей, він чіплявся за можливу візію чи методологію погляду — і розвивав її, піддавався спокусі втілити те, що прийшло, може, й хвилево, може, й випадково, але це якраз той випадок, коли немає нічого випадкового.

В Україні

Дід Микола — один із тих українських літературознавців, які цікавилися українською літературою та інтелектуальними ідеями еміграції. Наприкінці 1980-х — у 1990-х він двічі побував на північноамериканському континенті, познайомившись і поспілкувавшись зі середовищем українців Канади та Сполучених Штатів Америки.

І в час, коли Україна була частиною Радянського Союзу, і коли стала незалежною державою, в мого Діда не було бажання виїхати до якоїсь із західних країн, щоби стати частиною тамтешнього середовища. І це не через якусь інфантильність. Навпаки — його дослідницькі антени завжди були увімкнутими на все те, що було в художній літературі та в науковому дискурсі живим, незаангажованим, вільним, хай навіть деколи специфічно суб'єктивним і навіть снобістським, як чимало текстів інтелектуального та мемуарного характеру, написаних у середовищі української еміграції. Навзаєм у багатьох представників еміграційної україністики на різних континентах було спілкування з моїм Дідом.

Але мені набагато цікавіше стежити за інтелектуальною біографією людини, яка, перебуваючи в тоталітарній державі, а також у постколониальному суспільстві, зі своїми травмами і замуленнями, не те щоб зберігала, але плекала свій індивідуаль-

ний шлях, свою свободу і, наскільки це можливо, не зраджувала собі. Симптоматично те, що все життя Дід базувався у Львові. При цьому контактував зі всіма найважливішими осередками літературознавства та загалом україністики в Україні, а також — не в Україні.

Чи можна бути вільним, перебуваючи в тоталітарній державі, яка окупувала твою землю, але все ж таки залишаючись на рідній землі? Чи можна бути глобальним, включеним у живий дискурс сучасної науки, перебуваючи у своєму рідному місті, а не намагаючись переміщуватися від одного центру до іншого? Дідова стратегія особистісного руху на ці питання дає радше ствердну відповідь.

Так мені відчувається, що Дідова шляхетність одним зі своїх виявів має те, що ти сам є собі центром, і центр цей передусім має внутрішній вимір, вимір кореляції зі своїм автентичним „я“, яке контактує з тим, що є назовні, яке має налаштовані антени на актуальний дискурс, але яке передусім керується якоюсь внутрішньою доцільністю: методологічною, інтерпретаційною, психоментальною, смаковою, якоюсь цілісно-феноменологічною.

Скажу відверто: мені це подобається. Такий шлях інтелектуальної біографії дуже мені цікавий: коли ти аж ніяк не замкнутий, але передусім пильнуєш чистоту автентичного „я“. І що цікаво:

Дні Івана Франка в музеї. 1989 р.

В гостях у Богдана Гориня. 1996 р.

цю автентичність світосприймання не конче забезпечує належність до якоїсь резонансної інституції.

Львів — Київ

Достеменно не знаю, як часто це бувало, але знаю напевне, що це було регулярно: Дід Микола їздив потягом до Києва на захисти дисертацій в Інститут літератури імені Шевченка, на з'їзди Спілки письменників, на наукові конференції чи інші публічні події. Природно, що чи не найголовніше відбувалося в кулуарах, десь поміж іншим,

у розмовах неформального характеру. Не те щоб у Львові Дід не був членом своєї, приємної милої тусівки, але до Києва завжди мав особливий сентимент. Підозрюю чому: тут його визнавали і підтримували. Саме тут він здобув свій кандидатський і докторський ступені, а самі захисти ставали не так радістю від реалізованої формалізованої процедури, як радістю ініціації в тому середовищі, яке до тебе відкрите, ставиться прихильно, ба більше: шанує як людину живої авторитетності. У 1973 році в Інституті літератури Дід захистив кандидатську дисертацію про Михайла Яцкова. Від зауважень і навіть нападів тодішнього директора, зрозуміло, члена Вченої ради, його захищали навіть опоненти, зокрема Ніна Калиниченко. Про це Дід розповідає у своїй автобіографії.

У Києві віднаходились такі співрозмовники, які відповідали Дідовому модусу та його методологічним інтонаціям. Вир дослідницького середовища був радше там, тож не дивно, що комунікація Львів — Київ не раз була більш насажена, аніж у рамках рідного міста. Не те, щоби тут не було свого середовища, але Дід радше комунікував з письменниками і художниками, менше — з науковцями. Серед львівських літературознавців

Микола Ільницький і Марія Зубрицька

Микола Ільницький та Ігор Набитович

у шістдесятих—вісімдесятих роках йому цікавим співрозмовником був Іван Денисюк: попри розбіжності в інтелектуальних біографіях, їх поєднував потяг до живіших, аніж радянські, фокусів на літературу та представленнях її.

Про дев'яності — окрема розмова. Почавши викладання у Львівському університеті майже одразу після проголошення Незалежності України, Дід отримав співрозмовництво зі студентами, деякі з яких через короткий час стали молодшими колегами. Зрештою, продовжував далі їздити до Києва і тримати себе в тонусі через спілкування з мо-

лодшим поколінням київських науковців-літературознавців. Це середовище в певний момент суттєво перегнало середовище Спілки письменників, яка колись була для Діда все ж вагомим майданчиком для комунікації.

Втім, найголовніше: Київ Діда притягував не тому, що це було потрібно для якогось кар'єрного зростання. Бо якщо так, то він би переїхав туди. Я дуже добре зафіксував собі з наших розмов настрої Дідового коментування свого контакту з київським середовищем: воно передусім відповідало його рівневі, його способу розмови, воно було йому потрібне для періодичного відчуття калібрації.

Можливо, це було актуально лише в певний період, лише кілька десятиліть, ніж, наприклад, від періоду кінця вісімдесятих, коли виключна центровість та ексклюзивність Києва почала підважуватись розвитком і глобалізацією локальних осередків. Але якби не Київ свого часу, то хтозна, яким би був інтелектуальний портрет мого Діда, можливо, він був би більш герметичним, можливо, в певний момент перестав би розширювати свої методологічні горизонти, можливо, ще щось. Але, зрештою, Дід все одно шукав би собі такого Києва — він був потрібний йому для вдихання. Для видихання же — простір Львова: не відвабливий, атмосферний і шармовий.

В горах

Що було певною *tabula rasa* в оповідях Діда, і що дуже зацікавлювало, коли розгорталося і оприлюднювалося у спільних поїздках до його рідного Ільника — це його дитячий, підлітковий та юнацький автентизм.

Потрапивши до рідного простору, Дід змінювався, а радше кажучи, відкориговувався. Коли він був у неформальному одязі, і в хаті його рідного брата ми сідали до вечері або ж вирушали в похід по невисоких, але дуже гарних горах, у ньому вмикалося бажання згадувати та оповідати. У Львові від нього не дочекався б такої оповіді. Отже, потрібен ландшафт, потрібен якийсь магнетизм простору, потрібен *genius loci*.

Дід перетворювався з професора на носія фольклору, на респондента, який був би вкрай цікавим етнографу чи антропологу. Розслаблено спершись на спинку крісла, закинувши ногу на ногу, або ж напівлігши посеред гір під час родинного походу, часто заплющивши очі, він плив оповіддю про себе, про родичів, про різних людей в Ільнику. В цей момент йому можна було ставити найбільш концептуальні з антропологічного погляду питання: про людські уявлення, про культуру повсякдення, про релігійний і побутовий світогляд, про темпоритм і часоритм.

В таких моментах цікаво було стежити за тим, як Дід концептуалізує ландшафтні архетипи як точки своєї опори. Гора, ріка, струмок, міст, кладка, гірська стежка, загалом — мислення пішим шляхом по хребту, переходом річки вброд. Усе те, до чого міські люди доходять як до чогось натхненного, родові горяни сприймають цілком звичним і функціональним, втім, з належною повагою — мало не як продовження себе в ландшафті.

Якщо зазирнути в раніші спогади, то можна пригадати, як Дід у спокійному ритмі рубає дрова, як розповідає, що колись плів кошки зі смерекових коренів. Як набирає воду з криниці. Цілком незвично було бачити Діда в таких амплуа, це була майже атракція. То зараз виймаючи із закапелкві пам'яті автентичність тих ситуацій, бачу архетипність його жестів, спокій і зосередженість, не-метушливість, що характерна для одержимих

газдівством людей. Так, у своєму зрілому житті він радше не робив такої роботи, але в горах, у квадратурі свого рідного подвір'я, його рухи були точні, а результат — цілком філігранний. Бо пам'ять міцно тримала автентичність методики, втілюючи мистецтво поцілання й плетення.

Хочете плетеного кошика авторства Миколи Ільницького? На жаль, навіть я не маю.

Гірське джерело

Словосполучення, яке вжито в назві цього есею, не випадкове, хоча і не єдиноможливе. Хотілося надати цілісному образу Діда якусь первинну характеристику. І от якщо говорити про водойми, то він для мене — не океан, не море, не озеро, навіть не ріка. Чомусь найвиразніше асоціюється з гірським джерелом. Скромним, не показним, але тим, яке дає початок собі та іншим водоймам, яке вирізняється своєю чистотою і складним, але живучим, надійним і впевненим рухом по строкатому ландшафті гірської місцевості (пригадую біблійне: не ходіть простими дорогами). Воно маленьке, але в чомусь навіть найважливіше. Так і Дід — схожий своєю скромною поставою, чистотою думки та голосу — на гірське джерело.

Микола Ільницький та Олена Галета

Роман Гамада і Микола Ільницький. 2016 р.

Це природне явище наче втілює дівцтво: бо ж маленьке, майже непомітне, рухається щепетливими звуками, не претендує на віддзеркалення величі у ставленні до себе, нікому нічого не винне, лише вперто впевнене у своєму русі, у доцільності свого буття. Якщо розвинути цю метафоризацію Дідової особистості, то хочеться розвинути перелік її ознак, сказати про порядність, шляхетність, чистоту помислів, органічність доброти, милу статечність і непоказну святочність. А передусім: спокій і благородність доброї дитини. Дитини, яка блукає горами, збирає гриби і чебрець. Отже, знає

смак чебрецевого чаю, цілющого і рвійного водночас. Дитини, яка розпочала свій шлях (сьогодні кажемо про це поетично, а для тієї дитини це цілком реалістично) від спілкування з травами, квітами, деревами, гірською землею, худобою і так далі, і все це сформувало живий погляд на оточення.

Відчувається мені, що саме природний ландшафт заклав у Дідові те, що його найулюбленішим предметом інтересу була поезія. Бо, метафорично кажучи, саме вона найближча до тої первинності, яку отримує у своїй приватній топології людина в горах, хай навіть невеликих. Як дослідник та есеїст Дід завжди шукав якнайдобрішої, якнайкращої поезії, наче ставлячи собі в еталон свіжість гірського джерела.

Не буду лукавити: його відчуття поезії філігранне. В його інтерпретації віршів — нічого зайвого, так само як і нічого зайвого у щонайкращій поезії. І, так, передусім нічого зайвого — у гірському джерелі. Просто вузький, тихий, але впевнений у своїй природі струмінь холодної води.

Майстер-клас

У чому метода його успіху? Як досягнути цієї фірмової рівноваги? Як стати таким, як Микола Ільницький? Ні, не копіюючи його у манерах, шармових цікавинках чи, наприклад, побутовому обляштуванні, лише навчаючись у нього бути плідним, зосередженим, ґрунтовним, послідовним?

Писати щодня. Хай лише зовсім трохи. Але — щодня. Читати щодня. Перечитувати найважливіші речі, які були в минулому і які з'являються в сьогоденні. Не пропускати їх.

Будувати свій день гармонійно. Кожна важлива діяльність людини має свій час. Є час на роботу, є час, щоби роззирнутися довкола, є час на відпочинок, є час на спілкування, є час слухати радіо.

Бути акуратним і дисциплінованим у поведінці з іншими, зі собою, зі своїми речами. Потребувати цієї делікатності і дисциплінованості до себе і до своїх речей. Позичити книгу з його величезної бібліотеки, яка потрібна йому мало не на щодень? Без проблем. Головне потім покласти книжку акурат на її місце.

Робити справу, не накладаючи її структурні елементи на якусь одну велику купу, потім розгрібаючи її екзальтовано і шалено. Кожну дрібну справу робити одразу, тому — або реалізовувати її, або ж просто скасувати.

Короткий фрагмент регулярно зробленої роботи дає ефект фундаментальності і довготривалого відлуння. Це не суперечить припливам натхнення й особливо плідних днів.

Більш глобальний майстер-клас від Діда, який навіть б можна було б назвати життєвою програмою і чинником щасливого покликання — це бути плідним: під час конференційних чи семінарських дискусій, за вином у мандрах поза містом, у своїх внутрішніх монологах... Важливо концептуалізувати досвід своїх вражень, рефлексій, синтез і — ділитися ними, робити з них дослідницькі, пошукові чи творчі сюжети, перетворювати їх у частину дискурсу, власне, долучати їх до нього. Намагатися не втратити важливі ідеї та інтерпретаційні акценти, призбиравши їх, акумулювавши у цікаві дослідницькі повороти, кризь призму влучних методологічних і нарративних русел висловити їх, втілити, зробити їх частиною спільного знання і розуміння. Не розвіяти, не втратити, не прогавити. Що, з іншого боку, не означає записувати, фіксувати, репрезентувати все-все. Це лише означає, що дане тобі як осяяння або епіфанія, має бути передане далі та актуалізоване.

Відтак день, упродовж якого в цьому плані було зроблено хоча б один важливий крок, прожитий не намарне.

Перебудова. Після 50

Це виклик. Мати 50+, бути в дусі часу і розпочати втілювати нові дискурси. А він це зробив.

В теперішні часи набагато більше проговорюються різні виклики особистісного характеру, пов'язані з перебудовою, зміною звичного ладу — вимушеного чи просто доцільного. Коли людина більш-менш сформованого віку, а навіть віку зрілого, змушена провокувати трансформацію, змінювати свої звичні уклади — мова йде як про побутово-земні речі, так і про світоглядні, ментальні. Ми говоримо про те, як важко багатьом представникам західного світу переосмислювати звичні уклади в їхній гуманітарній візії світу з погляду колишніх колонізованих країн, які тепер стають відважними суб'єктами. Суб'єктами оповіді, суб'єктами дії, суб'єктами творення важливих цінностей.

Але за глобальним не раз стоїть індивідуальна дія. Індивідуальний приклад успішної перебудови, мобільности того, що називається доланням страху, доланням виклику, бажанням руху як засадничих принципів. Кожна індивідуальна дія, кожен індивідуальний шлях, індивідуальні мужність і відвага — важливі. І в глобальному порозумінні поміж культурами, і в побудові свого окремого життєвого укладу.

У другій половині вісімдесятих років, коли Дід Микола уже був відомим літературним критиком, літературознавцем, знаним автором, учасником не лише всеукраїнських, але, кажучи на тодішній час, всесоюзних пленумів, симпозіумів і конференцій, зі ступенем доктора філологічних наук і абсолютно живого і беззаперечного авторитету, — настає час, коли в передчутті проголошення Незалежної України з'явився неймовірний вир незанихатих досі літературно-культурних, історичних контекстів і текстів. Автор, який дотепер осмислював сучасний літературний процес, попри свою свободу та виразний індивідуальний голос, а навіть певну відвагу поза-ідеологічності, отримує виклик — яким тепер бути? Що тепер робити? Контексти, які повертаються, приносять в український художній та інтелектуальний наратив нові стилістичні можливості, нові методології, новий спосіб думання, нову систему координат. Нове стається через повертання, через реконструкцію втрачених пазлів у загальній мозаїці.

Маючи понад 50 років, статечно і поважно відсвяткувавши свій ювілей, Дід Микола розуміє, що варто відкритися духові часу. Він не стає обмеженим автором вчорашнього дня, а, навпаки, стає одним із тих, хто творить тренд цього нового духу часу. Ознайомлення з новими теоретичними методологіями — західними і діаспорними, робота в архівах, пов'язана з вивченням творчости заборонених раніше письменників. Актуалізація українських письменників-модерністів через упорядкування, коментування і ґрунтовне дослідження їхньої біографії та творчости. Вихід на як мінімум вдвічі глибший, ширший і більший рівень наукового осягнення, інтелектуальної діяльності, актуалізації культурно-світоглядних сенсів.

Після 50 тільки все починається.

Перебудова не є запереченням себе — через саадничу відкритість до важливих актуальних контекстів вона є лише глибшим себе-віднайденням.

Рівновага

Він — людина рівноваги. Йому не треба якогось особливо підкресленого, радикального вияву тої чи іншої ідеї, думки, якогось методологічного рішення, комусь щось доводити, переконувати весь світ у чомусь. Він природно і стабільно рухається своїм пізнанням і ділиться ним, допомагає іншим. Так, у нього є осяяння і захват, безумовно. Але він — не з тих, хто через сто років виглядає смішним у радикальності своєї начебто гіперактуальної ідеї.

Йому не треба якогось позерства досвідченої, зрілої людини, яка, переживши якісь осяяння чи просто зайнявши радикальну позицію старшого (вирішивши з радикальної позиції молодшого), з обважнілою інтонацією та понуро-зверхнім виразом обличчя розказує всім, як то є в житті. Не раз така людина в молоді літа жила на максимум, відтак під впливом внутрішніх чинників чи зовнішніх обставин зазнала якихось переосмислень чи потрясінь і тепер постійно оповідає свої висновки, наче епос.

А от Дід жив собі у рівновазі і в молоді літа, і в середні, і у зрілі, і у ще зріліші. Так, мав свої етапи, кожен з яких був зі своїми домінантами, але назагал дотримувався того життєвого темпу і принципів взаємодії з іншими, за який йому не було б соромно перед самим собою: молодшому перед старшим, старшому перед молодшим. Тому у свої дев'яносто він красивий, спокійний, з добрими

Луїза та Микола Ільницькі

Родина М. Ільницького. 2024 р.

очима і спокійною щирою усмішкою. Йому добре. Він нікого не обдаровує екзальтованими пасажами епосу про життєву правду та істинність того чи того способу рухатися життям чи тримати ритм. Бувши завжди зосередженим на своєму ритмі і на зануренні у свою сродну працю, він нікому не на-

магався розкривати, наче оракул, тасмних знань, просто надихав своєю скромною, невибагливою зосередженістю і бойківською працелюбністю.

Тепер, дивлячись на тренд сучасного психоритму (особливо в дискусіях та обговореннях), бачимо, що здебільшого домінує біполярка, це мало не правило доброго тону. Рівновага не в моді. Протилежні позиції, та ще й бажано у своєму зіткненні, таке враження, потрібні одне одному для самоутвердження, для якогось розжарювання свого нутра, бо так наче якось доцільніше, впевненіше, правильніше. Так виникає герметичність середовищ, інституцій, методологій, самовпевнених тусовок, що розвивають свою набундюченість і щодуху запалюють свій посыл, як тільки щось їх торкне. Так зменшуються шанси на евристичний діалог, а дослухання до іншого сприймається лише в дискурсі поразки.

У дискусіях, бесідах, обговореннях Дід, приймаючи тези тих, хто говорить, часто наводить контраргумент чи тезу, яка суттєво розширює контекст, — не для того, щоби збити наповал, а щоб урівноважити розмову, дати фокус на інші грані, звернути увагу на цілість у суперечності.

Це стосується також і розмови про нього самого. Ті, хто його інстинктивно чи конвенційно хвалять, не завжди зчитують, що його рефлексійно-критичний посыл опосередковано спрямований не раз і проти них — односторонніх трактувальників, поверхових коментаторів. Ті ж, хто його критикує, теж не раз розбиваються об примружений захисний погляд людини, певної свого спокою.

Бути в рівновазі не тоді, коли це в тренді, а тоді, коли це не на часі, коли це зовсім не вигідно, а деколи й виключно — це, на мій погляд, чи не найбільша відвага.

Стабільність світла в час війни

У час війни переживаємо багато трагічного, того, що є максимально граничним досвідом. У таких обставинах людина потребує світла, опори та енергії життя. Зрештою, усвідомленості цього життя. Мій Дід цю енергію втілює. Його стабільність, фундаментальність надихає. Змушує вірити в те, що світло існує і нікуди не дівається.

Але життя і діяльність Миколи Ільницького — це не перебування у вежі зі слонової кістки. Разом зі всіма він переживає і осмислює всі виклики суспільного і воєнного характеру. Втім, його досвід Другої світової війни, протяжного радянського тоталітаризму, балансування між справжністю та тиском окупаційної держави, між справжністю та псевдопатріотизмом і псевдонауковістю, його сприйняття революцій, суспільних піднесень і воєнного захисту не висловлений у текстах чи виступах оголено-прямо. Він, цей досвід, — перетворений. Микола Ільницький — з тих, хто має свою знайдену і впродовж десятиліть чесно та віддано виконувати місію: місію інтелектуально-еталонного і дослідницько-філігранного осмислення літератури, занурення в неї, її актуалізації. Передусім — української.

Його суперсила — витончена мова та субтельність світосприймання. Його спосіб погляду і спосіб слову сповнений любови до свого, українського і локального у всіх можливих проявах, а також — інтересу і поваги до чужого.

Його суперсила — це відданість своїй справі і вірність своїй сродності. Щось таке, що дуже характерне для багатьох українців у різні часи нашої культурної та інтелектуальної історії. Але щось таке, що сьогодні є підваженим з різних причин. І через глобалістичні течії, які розконцентровують

і провокують перемикання, розпрестижують доготривалий самобутній шлях, і через ситуацію війни. Але для обох контекстів Микола Ільницький може — і навіть має — бути натхненням. Бо індивідуально вихований, виплеканий і дуже плодотворий стрижень особистості, безумовно, є великою перевагою над самим собою, над численними і різними несприятливими обставинами, кожна з яких могла б стати фатальною. Але не стала. І саме за такими особистими, індивідуальними перемогами, натхненнями і плідними, — є перемога спільна. Увага і пошанівок до таких особистостей, вміння надихатися ними і методологічно вчитися, перетворювати їхній досвід на такий, що може бути плідним і творчим для інших, усвідомлювати їх як приклад спільного успіху, мислити його як вдалий приклад перемоги над собою — це причина мислити себе гідними і непереможними, бороти внутрішні непорозуміння і міжусобиці, долати ворогів, бути скелею, об яку розбиваються ворожі атаки, сумніви у доцільності праці та ідентичнісі коливання.

Світ мінливий. Змінюється влада, змінюються суспільні цінності, часом на краці, часом на гірші, молоді люди шукають себе, змінюють свої професії, їдуть жити в інші країни, часом зовсім зникають з горизонтів. Те, що могло бути якоюсь опорою для тебе, хай не головною, та все ж, — тепер, через якийсь час може бути у твоєму житті тотально відсутнє.

Микола і Данило Ільницькі. 23 вересня 2024 р.

Мій Дід же репрезентує такий спосіб буття, що втілює тривкість, живу фундаментальність, рухливу, уважну, чуйну, хоч і статечну. Ти знаєш, що він є, що актуальні вітри можуть провокувати в ньому меланхолійно-скептичні або ж екстатичні хвилі, але його образ завжди буде втілювати надійного і впертого у своєму покликанні мандрівника на човні, який, попри все, далі пливатиме на глибоку воду, задивлений у світлу далечинь і в небо.

Данило ІЛЬНИЦЬКИЙ

ГЕОЛОГІЧНА КОМІСІЯ НТШ: СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

Підґрунтя розвитку наук геологічного циклу в Науковому товаристві ім. Шевченка (НТШ) заклала активна діяльність видатних учених-природознавців — дійсних членів НТШ І. Пулюя, Ю. Медведського, І. Верхратського, М. Мельника В. Вернадського, С. Пастернака, П. Тутковського, В. Кубійовича та інших ще на початках функціонування Товариства з 1873 р. Нині у відродженому НТШ працюють численні комісії з різних галузей знань, зокрема геолого-мінералогічні і геофізичні дослідження проводяться у Геологічній комісії та Комісії фізики Землі.

Геологічна комісія НТШ як спадкоємниця геологічних колекцій Музею НТШ у Львові та Геологічної підкомісії НТШ Америки розпочала свою роботу відразу після відродження Товариства в Україні 21 жовтня 1989 р., об'єднавши на перших порах геологів, науковців, педагогів і практиків Західного регіону України, які вивчали питання геології, геофізики, мінералогії, геохімії, петрології і петрохімії, гідрогеології, стратиграфії і палеонтології, пошуків і розвідки родовищ корисних копалин (нафтогазових, вугільних, металевих і неметалевих), екологічної геології, історії науки.

Геологічна комісія НТШ спершу входила як структурна частина до Природознавчої секції, згодом — секції Природознавства та медицини. При Геологічній комісії на перших порах діяла підкомісія геофізики, згодом виділена як самостійна Комісія фізики Землі. Перший склад Геологічної комісії (грудень 1992 р.) налічував 28 осіб. Згодом це число змінювалося і досягало навіть до 50 членів. Серед них були відомі науковці і геологи-практики Львівщини: С. Пастернак, Г. Бойко, М. Бойчук, М. Демидюк, В. Гаврилишин, Х. Заяць, В. Каложний, В. Колодій, П. Лозиняк, Р. Морошан, Р. Новосілецький, М. Пестрашкевич, О. Ступка, О. Шеремета та ін.

Першим головою Геологічної комісії НТШ обрали Володимира Колодія (1990—2009). У 2009—2011 рр. обов'язки голови виконував Петро Білоніжка. У 2011—2023 рр. в Комісії головував Орест Матковський. Заступниками голови були Микола Демидюк і Петро Білоніжка (донині), секретарями — Роман Морошан та Ігор Бубняк (донині). Дійсні члени НТШ: Володимир Колодій (1995), Петро Білоніжка (2002), Петро Лозиняк (2006), Орест Матковський (2009), Ігор Наумко (2017), Микола Павлунь (2019), Ігор Бубняк (2025). Почесними членами НТШ обрано Северина Пастернака (1989) і Євгена Лазаренка (2002, посмертно).

Останнім часом розширилася географія членів Геологічної комісії НТШ: це працівники наукових установ НАН України (Львів, Інститут геології і геохімії горючих копалин (ІГГГК); Київ, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) ім. М. П. Семененка, Інститут геологічних наук) і закладів вищої освіти МОН України (Тернопільський національний педагогічний університет імені

В. Гнатюка, Львівський національний університет (ЛНУ) імені Івана Франка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Національний університет (НУ) „Львівська політехніка“, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу).

Геологічна комісія як науково-дослідний підрозділ НТШ пропагує роль НТШ як першої неофіційної багатопрофільної академії українського народу: проводить щорічні наукові засідання в рамках наукових сесій Товариства, на яких заслухано й обговорено сотні доповідей і повідомлень з різних галузей геологічної науки, освіти й практики, здійснює науково-просвітницькі заходи у галузі наук про Землю, долучається до організації і проведення наукових конференцій, сприяє друкуванню монографій, статей, рецензій, інформаційних повідомлень тощо.

Новий етап у діяльності Геологічної комісії НТШ розпочався 2023 р. за безпосереднього впливу трагічної події: неочікуваного відходу у засвіти багатолітнього голови Геологічної комісії НТШ, дійсного члена НТШ, професора Ореста Матковського (17.11.1929—23.03.2023).

Володимир Колодій

Орест Матковський

У „Віснику НТШ“ (2023, ч. 68) це зафіксовано такими повідомленнями: Білоніжка Петро, Наумко Ігор „Конференції, симпозиуми, академії. XII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка“; Білоніжка Петро, Бубняк Ігор, Наумко Ігор, Павлунь Микола „Наші втрати. Професор Орест Матковський“. За безпосередньої участі дійсних членів НТШ Миколи Павлуна та Ігоря Наумка вийшов у світ „Мінералогічний збірник“ (2023, № 73), присвячений світлій пам'яті професора: „Через терни до зірок: творчий і життєвий шлях професора Ореста Матковського“, який також містить останні його праці: „Геологічна комісія Наукового товариства імені Шевченка: історія заснування і діяльність (до 150-річчя Товариства)“ (Матковський, 2023) (проект статті підготовлено ще особисто Орестом Матковським і згодом доопрацьовано дійсним членом НТШ Ігорем Наумком) та „Дванадцять наукових читання імені академіка Євгена Лазаренка“ (Орест Матковський, Євгенія Сливко, Ірина Побережська).

2023 р. Геологічна комісія НТШ долучилася до організації Всеукраїнських наукових конференцій „Проблеми прикладних геологічних наук і шляхи їх подолання (до 160-річчя від дня народження В. І. Вернадського — дійсного члена НТШ)“ (Київ, 19—20 вересня 2023 р.) в ІГМР ім. М. П. Семененка та „Проблеми геології України“ (Львів, 5—6 жовтня 2023 р.) у ЛНУ імені Івана Франка до Дня університету (дійсний член НТШ Ігор Наумко — співголова і член оргкомітетів конференцій).

Членами Геологічної комісії НТШ Ігорем і Андрієм Бубняками на 48th International Commission on the History of Geological Sciences (INHIGEO) (Symposium at the Polish Academy of Arts and Science in Cracow, Poland, July 31st—August 4th, 2023) зроблено доповідь на тему: „Inan Oleksyshyn — American Professor of Geology” про життєвий і творчий шлях і наукові здобутки дійсного члена НТШ Івана Олексішина — американського професора геології українського походження (1 вересня 1901—19 грудня 1987).

У 2024 р. дійшли висновку про доцільність і потребу проведення спільного засідання Комісії фізики Землі та Геологічної комісії, яке провели в рамках XXXV Наукової сесії НТШ 20 березня 2024 р., у Карпатському відділенні (КВ) Інституту геофізики (ІГФ) ім. С. І. Субботіна НАН України (м. Львів, вул. Наукова, 3-б).

У засіданні взяли участь члени Комісії фізики Землі та Геологічної комісії, наукові співробітники та аспіранти ІГГГК НАН України, ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України, КВ ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України, Відділу сейсмічності Карпатського регіону ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України, представники професорсько-викладацького складу ЛНУ імені Івана Франка та НУ „Львівська політехніка”, разом — понад 30 учасників. Модератори заходу — професор, член-кореспондент НАН України Валентин Максимчук і професор, член-кореспондент НАН України Ігор Наумко.

Перед відкриттям учасники зібрання вшанували вставанням і хвилиною мовчання світлу пам'ять багатолітнього голови Геологічної комісії НТШ, дійсного члена НТШ, професора Ореста Матковського.

Надалі члени НТШ Валентин Максимчук, Ігор Наумко, Дмитро Малицький, Андрій Гнип, Олег Сапужак, Ігор Сапужак, Олег Підвірний, Андрій Назаревич, Ігор Бубняк, Любов Журавчак, Степан Дециця та інші виголосили доповіді з проблемних питань за розмаїтими напрямками геолого-геофізичних і мінералого-геохімічних досліджень, виконуваних членами Товариства. Відповідне наукове видання „Збірник статей за матеріалами XXXV Наукової (Березневої) сесії Наукового товариства імені Шевченка. Комісія фізики Землі та Геологічна комісія“ (Львів: Растр-7, 2024, 90 с.), надруковане під егідою НТШ, КВ ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України та ІГГГК НАН України і містить 18 статей, зокрема шість за авторства членів Геологічної комісії НТШ.

Також підготовлено і подано статтю до збірника наукових праць з природничих наук у НТШ, присвяченого 150-річному ювілею Товариства: Наумко Ігор, Білоніжка Петро, Павлунь Микола, Бубняк Ігор. Геолого-мінералогічні науки в Науковому товаристві імені Шевченка // 150 років на службі української науки та культури. Природничі науки: Збірник наукових праць.— Львів: НТШ; ДВЦ НТШ, 2024.

У 2024 р. Геологічна комісія НТШ долучилася до організації: XIII наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка на тему „Стан, проблеми і перспективи розвитку мінералогічної науки та освіти в Україні“ (Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 12—14 вересня 2024 р.); Всеукраїнської наукової конференції „Геологічна будова та історія геологічного розвитку Українського щита (до 100-річчя від дня народження академіка НАН України М. П. Щербак)“ (Київ, ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України, 17—18 вересня 2024 р.); Всеукраїнської наукової

конференції „Проблеми геології України“ (м. Львів; ЛНУ імені Івана Франка, 15—16 жовтня 2024 р.), співголовами, заступниками і членами оргкомітетів і членами редакційних колегій яких були численні члени Геологічної комісії НТШ. Майже всі члени Геологічної комісії НТШ виступили з доповідями та опублікували статті у збірниках матеріалів конференцій, зокрема, з пропагандою ідей і матеріалів НТШ дійсний член НТШ Ігор Наумко доповідав на тему: „Мінералогія в Науковому товаристві імені Шевченка“ (Львів, 12 вересня 2024 р.) і опублікував відповідну статтю у збірнику „Стан, проблеми і перспективи розвитку мінералогічної науки та освіти в Україні: Матеріали Тринадцятих наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка (Львів, 12—14 вересня 2024 р.) / Відп. ред. М. Павлунь.— ЛНУ імені Івана Франка, 2024.

Активну участь у роботі Дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції „Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування“ (07—11 жовтня 2024 р., м. Львів, „Grand Hotel Lviv Casino & Spa“), яку організували Державна комісія України по запасах корисних копалин і Державна служба геології та надр України, взяли участь члени Геологічної комісії НТШ: Василь Дяків, Ігор Наумко, Ігор Попп, Сергій Ціхонь шляхом виступів та опублікування статей у збірнику наукових праць за матеріалами конференції (Київ: ДКЗ, 2024, 689 с.).

Дійсний член НТШ Ігор Наумко взяв участь у роботі міжнародного форуму (онлайн) „UKRAINIAN-INDIAN FORUM: A NEW STRATEGY FOR RELATIONS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGES“ (With the support of the Parliamentary Group of the Verkhovna Rada of Ukraine on Interparliamentary Relations with the Republic of India and the Embassy of India in Ukraine) з доповіддю: „Innovative methodology for exploration of offshore hydrocarbon fields based on geological prognostic criteria and biological search features and the possibility of its use on the shelf of the Bay of Bengal and the Arabian Sea“ (Yanko V. V., Ivanytsia V. O., Naumko I. M. et al. (усне повідомлення 15 березня 2024 р.), а також в роботі 4th European Mineralogical Conference (EMC 2024): Programme and Abstracts (Dublin, Ireland, 18—23 August 2024).— Dublin: Mineralogical Society of the UK and Ireland, Trinity College Dublin, 2024 (co-authored): „Crystallogenic features of topaz and beryl from chamber pegmatites of Volyn (Ukrainian shield): elements of similarity and differences“; „On the paragenesis of quartz and native copper in the continental flood basalts of Western Volyn (Ukraine)“; „Innovative methodology for exploration of marine hydrocarbon deposits according to geological predictive criteria and mineralogical-thermobarogeochemical prospecting signs (using the example of the Black Sea)“; „Chemical composition of calcite of veinlets-impregnation mineralization of rock complexes of the Silesian cover of the northwestern part of the Ukrainian Carpathians“ (Index Copernicus).

Ігор Бубняк виступив на 37-му Міжнародному геологічному конгресі (25—31 серпня 2024 р., Бусан, Корея) з доповіддю „The Geological Commission of the Shevchenko Scientific Society: Institutions, Personalities, Publications“.

У „Віснику НТШ“ (розділ „Конференції, симпозиуми, академії“) опубліковано: Максимчук Валентин, Наумко Ігор „Спільне засідання Комісії фізики Землі та Геологічної комісії НТШ“ (2024, ч. 70); Бубняк Ігор „37-й Міжнародний геологічний

конгрес, Бусан, Корея“ (2024, ч. 70); Максимчук Валентин, Наумко Ігор „Дев'ята міжнародна науково-практична конференція „Надрокористування в Україні“ (2024, ч. 71).

Активна діяльність Геологічної комісії НТШ продовжилася і 2025 р.

Так, 25 березня 2025 р. в рамках XXXVI Наукової сесії НТШ в Інституті геодезії НУ „Львівська політехніка“ відбулося засідання Геологічної комісії НТШ, яке проводили у змішаному форматі — з очною участю у Львові (вул. Старосольських, 6)

Голова Геологічної комісії НТШ Ігор Наумко

Директор Інституту геодезії НУ „Львівська політехніка“ Ігор Савчин

Багатолітній член Товариства Андрій Бубняк

та можливістю онлайн-додолучення за посиланням: <https://meet.google.com/zem-zadq-crz> (голова засідання — Ігор Наумко, секретар — Ігор Бубняк). У засіданні взяли участь члени і кандидати у члени НТШ (офлайн та онлайн): працівники ІГГГК НАН України, ЛНУ ім. Івана Франка, НУ „Львівська політехніка“, КВ ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України, Відділу сейсмічності Карпатського регіону ІГФ

ім. С. І. Субботіна НАН України, а також студенти НУ „Львівська політехніка“, всього понад 30 осіб.

На засіданні Геологічної комісії НТШ було зроблено десять наукових доповідей, зокрема й кандидатами у члени НТШ, з розгляду широкого кола актуальних тем, які охоплювали різні напрями геологічних наук. Серед них слід назвати такі:

Історичні аспекти діяльності НТШ стосувалися підсумків участі українських учених у 37-му Міжнародному геологічному конгресі (Ігор Бубняк „37 Міжнародний геологічний конгрес“), становлення геолого-мінералогічних наук у НТШ (Ігор Наумко „Поступ мінералогії в Науковому товаристві імені Шевченка“), відзначення ювілею дійсного члена НТШ академіка Романа Кучера, багаторічного директора ІГГГК НАН України (Андрій Побережський, Ігор Наумко „До 100-річчя уродин дійсного члена НТШ, академіка Романа Кучера, одного з ініціаторів відновлення НТШ в Україні“). Серед сучасних технологій у геологічних дослідженнях особливу увагу приділено новітнім методам, як лазерного сканування для вивчення печер та інших геологічних утворень (Андрій Бубняк, Ігор Бубняк, Анатолій Віват, Тарас Марко „Лазерне сканування — новий підхід у вивченні печер“), так і кристаломорфологічних досліджень (Олександр Вовк (онлайн), Ігор Наумко, Галина Занкович „Генетичні можливості кристаломорфологічних досліджень“). Інженерно-геологічні та екологічні питання вмістили характеристику проблем техногенного карсту на Стебницькому родовищі калійних солей (Василь Дяків, Зенон Хевпа „Стадії розвитку техногенно-активізованого карсту при утворенні та трансформації найбільших карстових провалів в межах Стебницького родовища калійних солей“) і впливу людської діяльності на довкілля (Галина Занкович, Оксана Кохан, Соломія Кальмук, Ірина Сахнюк „Вплив антропогенної діяльності людини на зміну якості питної води у південно-західній частині селища Брюховичі (передмістя Львова)“). В контексті геофізичних та антарктичних досліджень подано наукові результати, отримані в Антарктиді дослідниками Інституту геодезії Національного університету „Львівська політехніка“ (Ігор Савчин „Особливості антарктичних досліджень Інституту геодезії“). Детально розглянуто причини руйнування греблі Каховської ГЕС (Корнилій Третяк, Олександр Заяць, Богдан Купльовський, Олександр Лящук, Тетяна Корлятович, Світлана Нестеренко, Юрій Бісовецький „Оцінка причин руйнування греблі Каховської ГЕС на основі комплексного аналізу результатів структурного моніторингу, сейсмічних та інфразвукових досліджень“). Обговорено стратегічні аспекти розвитку видобутку критичних і стратегічних мінеральних ресурсів (Сергій Ціхонь „Критична і стратегічна мінеральна сировина України“).

Крім того, в рамках засідання було продемонстровано сучасні прилади та інструменти, які активно використовуються у навчальному процесі і наукових дослідженнях: лазерні сканери, електронні тахеометри, безпілотні літальні апарати. Це дало змогу учасникам наочно ознайомитися з практичним застосуванням представлених технологій у сучасних дослідженнях.

Засідання засвідчило високий рівень зацікавлення науковців у цілеспрямованих тематичних дослідженнях у галузях геодинаміки, гідрогеології, інженерної геології і цифрових методів досліджень. Особливо активне обговорення викликали теми, пов'язані з актуальними викликами для гео-

логічної науки в Україні, зокрема змінами у сфері надрокористування, охорони геологічної спадщини і геоecологічного моніторингу. Учасники наголошували на необхідності посилення міждисциплінарного співробітництва, а також розширенні участі молодих науковців у діяльності Геологічної комісії НТШ. Було запропоновано низку ініціатив щодо підготовки спільних публікацій, організації наукових семінарів і участі в міжнародних програмах. Члени Комісії також обговорили перспективи інтеграції результатів досліджень у практику управління природними ресурсами і захисту геологічної спадщини України.

У рамках засідання відбулися вибори керівництва Геологічної комісії НТШ, зокрема, головою Геологічної комісії НТШ обрали дійсного члена НТШ, професора Ігоря Наумка, також схвалили рекомендацію дійсних членів НТШ Ігоря Наумка і Валентина Максимчука щодо обрання члена НТШ, секретаря Геологічної комісії НТШ Ігоря Бубняка дійсним членом НТШ. Зазначимо, що наприкінці 2024 — на початку 2025 р. проведено кампанію із залучення нових членів НТШ, завдяки чому Геологічну комісію НТШ в 2025 р. поповнили 14 нових членів НТШ, вступ яких було підтримано і рекомендовано до обрання на засіданні Комісії 25 березня 2025 р., а саме: Наталія Бацевич, Олександр Вовк, Олег Гайовський, Василь Гарасимчук, Богдан Джуман, Галина Занкович, Оксана Кохан, Ігор Куровець, Сергій Куровець, Володимир Мокрий, Андрій Побережський, Наталія Радковець, Ігор Савчин, Корнелій Третяк. Серед них як знані науковці й педагоги, так і молода перспективна молодь.

Отже, загалом Геологічна комісія налічує 35 членів НТШ, серед них 4 — дійсні члени, зокрема й новообраний дійсний член НТШ Ігор Бубняк.

У контексті відзначення 100-річчя від уродин почесного члена НТШ, одного з ініціаторів відновлення НТШ в Україні академіка Романа Кучера, багаторічного директора ІГГК НАН України, Геологічна комісія НТШ долучилася до організації і проведення засідання Хімічної комісії НТШ 13 березня 2025 р. на тему: „До 100-річчя з дня народження Романа Кучера“ (Львів, вул. Листопадового Чину, 6) в рамках XXXVI Наукової сесії НТШ (Львів, 26 лютого — 29 березня 2025 р.), на якому було виголошено доповідь „Період роботи академіка Романа Кучера у Інституті геології і геохімії горючих копалин АН УРСР“ (Андрій Побережський, Ігор Наумко).

Упродовж 2025 р. члени Геологічної комісії НТШ узяли активну участь у численних наукових форумах, на яких розглядали питання історії геології і наук про Землю: Геологічні музеї і колекції: їх роль в науці, освіті та туризмі: II Міжнародна науково-практична конференція (Львів, 10—13 квітня 2025 р.); Актуальні проблеми геофізики: Міжнародна наукова конференція (до 90-річного ювілею видатного українського вченого-геофізика Старостенка Віталія Івановича (Київ, 22—23 квітня 2025 р.); Новітні проблеми геології: Всеукраїнська науково-практична конференція (Харків, 24 квітня 2025 р.); Геологічна будова та корисні копалини України: Всеукраїнська наукова конференція (Київ, 16—17 вересня 2025 р.); 80 років геологічному факультету: нові тренди розвитку геологічної освіти і науки: Міжнародна конференція (Львів, 24—26 вересня 2025 р.); Геофізика і геодинаміка: прогнозування та моніторинг геологічного середовища: X Міжнародна наукова конференція (Львів, 30 вересня—2 жовтня 2025 р.); Надрокористування в

Україні. Перспективи інвестування: Десята міжнародна науково-практична конференція (Львів, 6—10 жовтня 2025 р.); Проблеми геології України: XVI Всеукраїнська наукова конференція (Львів, 16—17 жовтня 2025 р.); GeoTerrace-2025: Міжнародна науково-технічна конференція молодих професіоналів (Львів, 6—9 жовтня 2025 р.).

Всі члени Геологічної комісії НТШ виступили з доповідями й опублікували статті у збірниках матеріалів і тези доповідей означених конференцій. Ігор Наумко, Микола Павлунь, Андрій Побережський, Ігор Савчин, Богдан Джуман, Корнелій Третяк та інші — організатори і співорганізатори, співголови, заступники і члени оргкомітетів і редакційних колегій відповідних матеріалів і тез доповідей. Член НТШ Андрій Побережський активно співпрацює з науковими установами Польської Республіки (в рамках договору про безвалютний еквівалентний обмін між Національною академією наук України та Польською академією наук).

У залі засідань Геологічної комісії НТШ

Члени НТШ Олександр Вовк, Ігор Наумко, Галина Занкович виступили з доповіддю (онлайн): Genetic potential of crystal-morphological research / GRAIL OF SCIENCE: International scientific journal: Scientific researches and methods of their carrying: world experience and domestic realities: IX Correspondence International Scientific and Practical Conference: Abstracts (April 19th, 2025) (NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine) and LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria). Vinnytsia—Vienna, 2025, N 51.

У „Віснику НТШ“ (2025, ч. 72) членами Геологічної комісії НТШ опубліковано: Бубняк Ігор, Бубняк Андрій „Раймонд Олександр Прайс: видатний канадський геолог українського походження“; Кушнір Роман, Наумко Ігор „Наші славні нтшівські ювіляри. Петро Білоніжка“.

До 100-річного ювілею дійсного члена НТШ, академіка Романа Кучера (12.03.1925—24.09.1991) опубліковано статті: Наумко Ігор, Побережський Андрій. Про період праці академіка Романа Володимировича Кучера в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України (до 100-річчя від уродин) // Ювілейний збірник наукових праць на пошану академіка Романа Володимировича Кучера з нагоди 100-річчя від дня його народження / Відп. ред.: А. Р. Киця, Л. І. Базиляк (Львів: ДВЦ НТШ, 2025); Побережський Андрій, Наумко Ігор. Академік Роман Володимирович Кучер та Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України (до 100-річчя від уродин) (Геологія і геохімія горючих копалин.— 2025.— № 1—2 (197—198).

Осййне 90-річчя від уродин дійсного члена НТШ Петра Білоніжки відзначили публікацією: Наумко Ігор, Побережський Андрій, Бацевич Наталія, Занкович Галина. До 90-річного ювілею Петра Михайловича Білоніжки (Геологія і геохімія горючих копалин.— 2025.— № 3—4 (199—200).

Ігор Бубняк як член International Commission on the History of Geological Sciences (INHIGEO) узяв участь у роботі двох вебінарів з історії геологічних досліджень.

Стислий аналіз викладених матеріалів функціонування Геологічної комісії НТШ останніми роками (насамперед 2023—2025 рр.) засвідчує спадкоємність поколінь з розвитку геолого-мінералогічних наук у Науковому товаристві імені Шев-

ченка та їхній перманентний неоціненний внесок у формування бази фундаментальних знань про надра Землі і родовища корисних копалин — необхідного підґрунтя для забезпечення приросту запасів мінерально-сировинних ресурсів в Україні, вкрай потрібних як за умов тривожного сьогодення, так і післявоєнної відбудови держави. У цей складний час у важких умовах російської агресії Геологічна комісія НТШ в Україні залишається світочем української наукової геологічної думки, акцентує на розвитку нових наукових ідей, сприяє формуванню наукових шкіл і наукових напрямів, визнаних Україною й світом, продовжує науково-просвітницьку діяльність.

Ігор НАУМКО, Ігор БУБНЯК

НАШІ СЛАВНІ НТШІВСЬКІ ЮВІЛЯРИ

19 лютого сповнилося 90 років від народження дійсної членкині НТШ (з 2005 р.), голови Лікарської комісії НТШ упродовж 2008—2012 рр., відомої науковиці-генетика та громадської діячки доцентки Зиновії Олександрівни Служинської.

Зиновія Служинська народилася 1936 р. у м. Ходорів Львівської області. 1953 р. закінчила Львівську середню

школу № 5 та вступила на біологічний факультет у Львівський державний університет імені Івана Франка. З 1958 р. працювала старшою лаборанткою у Ботанічному саду ЛДУ ім. Івана Франка, а з 1960 р.— на кафедрі факультетської терапії педіатричного факультету Львівського медичного інституту. Відтоді життя Зиновії Служинської тісно пов'язане з медициною. 1965 р. вона вступила в аспірантуру у Львівському державному медичному інституті. Після успішного захисту 1968 р. першої у Львові кандидатської дисертації з генетики 1969 р. розпочала свій викладацький шлях на посаді асистентки кафедри біології та ботаніки ЛДМІ. 1976 р. Зиновія Служинська стала доценткою кафедри медичної біології ЛДМІ. У 1988—1990 рр. працювала заступницею декана з наукової роботи стоматологічного факультету медичного інституту.

Упродовж майже 60 років наукової та викладацької діяльності Зиновія Служинська захопила проблемою медичної генетики не одне покоління студентів і молодих науковців, була науковою керівницею понад 40 студентських наукових робіт, що ставали дипломантами численних конкурсів, підготувала одного кандидата наук. Її науковий доробок становить понад 380 наукових праць, 26 методичних розробок, 8 раціоналізаторських пропозицій, 8 монографій, 5 навчальних посібників. Наукові інтереси З. Служинської охоплюють широке коло актуальних проблем. Серед пріоритетних тематик дослідження — паразитологія, медична генетика, популяції, демографія, дерматогліфіка, генеалогія. Понад 100 статей, тез і повідомлень, що вийшли з-під її пера, присвячені проблемі онкогенетики.

Зиновія Служинська відома також своєю активною участю як у наукових, так і у громадських і патріотичних організаціях. Як членкиня Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. Вавилова з 1967 р. виконувала функції вченої секретарки Львівського відділення. Від 2000 р. очолювала комісію координації наукових досліджень та публікацій в Українському лікарському товаристві у Львові. Була відповідальною редакторкою кварталника „Український інформаційний бюлетень здоров'я“, а також співредакторкою „Лікарського збірника НТШ. Нова серія“, редагувала „Матеріали конференції Українського геральдичного товариства“. Упродовж 2008—2012 рр. З. Служинська очолювала Лікарську комісію НТШ. 2009 р. разом з Андрієм Гречилом розробила емблему (логотип) Лікарської комісії. З. Служинська була однією з ініціаторів встановлення меморіальної таблиці загиблим студентам-медикам, виготовленої на пожертви студентів і членів Лікарської комісії НТШ, відкриття якої в головному корпусі медуніверситету відбулося 22 червня 2012 р. За редакцією З. Служинської вийшло 5 томів (XVII—XXI) Лікарського збірника (2009—2012). XXI том присвячений 140-річчю Наукового товариства ім. Шевченка. Окремим виданням вийшла у світ книжка, приурочена 140-річчю НТШ, співавтором якої стала З. Служинська. Після 2012 р. працювала в редакційній колегії Лікарського збірника, ініціювала видання XXIII тому, присвяченого жертвам Голодомору 1932—1933 рр. Доцент З. Служинська — активна учасниця усіх з'їздів ВУЛТ і Конгресів СФУЛТ. Як членкиня Всеукраїнського об'єднання „Письменники Бойківщини“ ввійшла до „Золотого фонду“ Всеукраїнського товариства „Бойківщина XXI століття“. У співавторстві з доньками — канд. медичних наук Олександрою Служинською і головною лікаркою Центру профілактики і боротьби зі СНІДом Мар'яною Служинською — видала понад десять брошур і буклетів „Знати, щоб себе оберігати“, присвячених профілактиці СНІДу та захворювань, що передаються статевим шляхом. Доклала багато зусиль до залучення науковців і аматорів Київської, Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Закарпатської, Полтавської та інших областей до генеалогічних досліджень.

За серію методичних розробок з медичної генетики і за розділи у посібнику „Біологія“ (Львів, 1983)

З. Служинська була нагороджена Дипломом Колегії Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. Вавилова. Як членкиня Всеукраїнського об'єднання „Письменники Бойківщини“ відзначена Дипломом учасника літературного фольклорно-етнографічного конкурсу „Бойківський світ“ імені о. Михайла Зубрицького. Нагороджена подякою від адміністрації ЛНУ ім. Івана Франка за співпрацю і допомогу: науково-популярну лекцію в рамках „Тижня здоров'я“; подякою „За багаторічну високопрофесійну та віддану роботу задля розвитку української медичної науки“; грамотою Правління Всеукраїнського об'єднання „Письменники Бойківщини“ за вагомі літературні здобутки, багаторічну культурно-громадську діяльність, з нагоди

25 січня виповнилося 80 років дійсному членові НТШ (з 2015 р.), академіку Академії наук вищої освіти України, заслуженому професорові ЛНМУ імені Данила Галицького, доктору медичних наук, професору Юліанові Григоровичу Кияку.

Відомий лікар-терапевт і засновник наукової школи з клітинної кардіології Юліан Кияк народився 1946 р. у м. Винники Львівської області в родині члена-кореспондента АН України, заслуженого діяча науки і техніки, видатного селекціонера Григорія Степановича Кияка.

Після закінчення медичного факультету Львівського медичного інституту 1970 р. Юліан Кияк упродовж десяти років працював на посадах терапевта Турківської ЦРЛ Львівської області (1970—1971), терапевта (1971—1972), кардіолога міського інфарктного відділення (1972—1980), завідувача кардіологічного відділення (1980—1981) Львівської міської клінічної лікарні № 8. Маючи досвід практичного лікаря, 1981 р. вступив на навчання в заочну аспірантуру на кафедру патологічної анатомії Львівського медичного інституту. Водночас працював у медичному інституті на посаді асистента кафедри факультетської терапії педіатричного і санітарно-гігієнічного факультетів. У 1982 р.— асистент, з 1989 р.— доцент, з 2001 р.— професор, з 2005 р.— завідувач кафедри сімейної медицини факультету післядипломної освіти ЛНМУ імені Данила Галицького, яка є почесним членом Європейської асоціації з аритмій (2011 р.).

Напрями наукових досліджень Ю. Кияка стосуються вивчення ультраструктури міокарда людини при серцево-судинних захворюваннях, зокрема, опрацювання механізмів утворення кристалів холестерину в атеросклеротичних бляшках, втрати кардіомиоцитами ядер у випадку гострого інфаркту міокарда як ранньої ознаки патології; ролі лімфатичних судин міокарда в елімінації клітинного детриту зі зони некрозу; дослідження етіопатогенезу гострого інфаркту міокарда в осіб молодого віку. На підставі результатів своїх багаторічних клінічних досліджень професор Ю. Кияк запропонував методу ранніх некропсій серця; сформулював тромбогенну концепцію варіантної стенокардії. Вчений уперше виявив і описав гіберновані кардіоцити

10-річчя Всеукраїнського об'єднання „Письменники Бойківщини“, почесною грамотою від ГО „Світовий конгрес бойків“ за літературну творчість і вагомий внесок у примноження духовних цінностей України; грамотою від Міжнародної громадської організації „Світовий конгрес бойків“ за краєзнавче дослідження „Літопис роду Волинців“; медаллю „140 років Наукового товариства ім. Шевченка“ та Почесною медаллю „125 років Лікарської комісії НТШ“.

Наукове товариство ім. Шевченка щиро вітає ювілярку та бажає міцного здоров'я та щедрих Божих ласк на многая літа під мирним українським небом.

Валентина ЧОП'ЯК, Зоряна МАСНА

за наявності інфаркту міокарда, гіпертонічної хвороби і цукрового діабету; з'ясував роль макрофагів і продукованого ними фактора некрозу пухлин у патогенезі токсичної кардіоміопатії в осіб, які працюють у професійно шкідливих умовах.

У науковому доробку професора Ю. Кияка понад 500 наукових публікацій, зокрема, шість навчальних посібників та десять патентів на винаходи. Під його науковим керівництвом виконано понад десять кандидатських і докторських дисертацій, а також фундаментальні дослідження з клітинної кардіології, фінансовані з державного бюджету України: „Гібернація міокарда при артеріальній гіпертензії і гострому інфаркті як предиктор дисфункції лівого шлуночка, апоптозу кардіомиоцитів та розвитку серцевої недостатності“ (2009—2011) і „Вплив гострого інфаркту міокарда, артеріальної гіпертензії і цукрового діабету 2 типу на ультраструктурне ремоделювання і розвиток серцевої недостатності“ (2011—2013). 2012 р. побачила світ монографія „Кореляція між клінічною і клітинною кардіологією“, написана Ю. Кияком у співавторстві з Ольгою Барнетт, Василем Ковалишином і Григорієм Кияком на стику двох суміжних наук — кардіології та клітинної патології. До сьогодні монографія не має аналогів у світі за зіставленням клінічних ознак ураження серця і клітинними змінами в ньому.

Багато років Ю. Кияк працював заступником головного редактора науково-практичного журналу „Львівський клінічний вісник“. Є дійсним членом АН вищої освіти України, членом Європейської асоціації кардіологів та Європейської асоціації патологів, дійсним членом НТШ. За значні професійні здобутки неодноразово відзначений Почесними грамотами МОЗ України, ЛНМУ імені Данила Галицького, численними відзнаками наукових, фахових та громадських організацій, Почесною медаллю „125 років Лікарської комісії НТШ“.

Професійний шлях Ю. Кияка, людини енциклопедичних знань, високої фахової майстерності і клінічного досвіду, є прикладом поєднання фундаментальної науки з практичною медициною. Результати проведених ним унікальних досліджень ультраструктури міокарда стали фундаментом для сучасної кардіології, а створена професором Ю. Кияком школа сімейної медицини щодня рятує тисячі життів.

Наукове товариство ім. Шевченка щиро вітає шановного ювіляра і зичить міцного здоров'я, миру, добробуту та Божої ласки в усіх починаннях! Многая літа в мирній і незалежній Україні!

Валентина ЧОП'ЯК, Зоряна МАСНА

2 лютого 2026 р. відзначив своє 80-річчя Григорій Никифорчин — доктор технічних наук (1989), професор (1993), дійсний член НТШ (2007), заслужений діяч науки і техніки України (2021), український вчений зі світовим іменем у галузі діагностики корозійно-водневої деградації конструкційних матеріалів, технологій їх захисту та зміцнення, голова

Комісії матеріалознавства Товариства. Григорій Никифорчин — учень професора Олега Романіва, який продовжив у Фізико-механічному інституті ім. Г. В. Карпенка НАН України (ФМІ) його наукові дослідження в галузі фізико-хімічної механіки матеріалів¹.

Наукова діяльність Г. Никифорчина пов'язана із розробленням теорії корозійно-механічної та воднево-механічної поведінки матеріалів і конструкцій, що експлуатуються в агресивних середовищах, методів їх діагностування, прогнозування технічного стану, а також технологій підвищення роботоздатності. До сьогодні на посаді провідного наукового співробітника відділу діагностики корозійно-водневої деградації матеріалів ФМІ та заступника головного редактора міжнародного науково-технічного журналу „Фізико-хімічна механіка матеріалів“, Г. Никифорчин виконує значну наукову та науково-організаційну роботу, успішно займається підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації.

Народився Г. Никифорчин 1946 року на Івано-Франківщині. Батько Микола Никифорчин² був відомим громадсько-політичним діячем міжвоєнного періоду — активістом Пласту, „Просвіти“, протиакагольного товариства „Відродження“, Української військової організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН), у 1944—1946 рр.— керівником ОУН на Станіславівщині „Дубенко“-„Вартовий“; мати Ольга була вчителькою, разом з батьком брала участь у націоналістичному русі в часи польської окупації, були репресовані польською владою і по виході з в'язниці побралися 1939 р.

1967 р. з відзнакою закінчив Івано-Франківський інститут нафти і газу та став асистентом Українського поліграфічного інституту (м. Львів). У 1971 р. вступив в аспірантуру ФМІ до професора Олега Романіва та захистив під його керівництвом 1977 р. кандидатську, а 1989 р.— докторську дисертації. Тут він сформувався та виріс як науковець і педагог; у 1990—2019 рр.— завідувач відділу діагностики корозійно-водневої деградації матеріалів.

Найважливіші наукові результати Г. Никифорчина спрямовані на розв'язання фундаментальних і прикладних завдань діагностування та запобігання корозійно-водневій деградації конструкційних матеріалів, а саме: отримано фундаментальні результати про вплив агресивних середовищ на тріщиностійкість металів; встановлено механізм і

стадійність експлуатаційної деградації сталей за сумісної дії середовищ і механічного навантаження.

Значну увагу Г. Никифорчин приділяє проблемі визначення та продовження залишкового ресурсу нафтохімічного та енергетичного обладнання, а також магістральних нафтогазопроводів з урахуванням водневої та корозійно-водневої деградації металів під час їх тривалої експлуатації; бере активну участь як експерт у проведенні експертних експлуатаційних пошкоджень відповідальних елементів металоконструкцій.

Активно професор Г. Никифорчин співпрацює з вищими навчальними закладами. З 1997 по 2017 р. займав за сумісництвом посаду професора філіалу на базі ФМІ кафедри механіки Львівського національного університету ім. І. Франка, читаючи лекції з матеріалознавства та корозії і захисту металів. Професор Г. Никифорчин підготував 5 докторів та 20 кандидатів технічних наук; є членом спеціалізованої ради при ФМІ зі захисту докторських дисертацій.

Важливою є роль професора Г. Никифорчина як авторитетного вченого в інтеграції української науки в міжнародний науковий простір. У 2016—2020 рр. успішно реалізовано грант НАТО „Розроблення новітніх методів для недопущення виходу із ладу трубопроводів через порушення безпеки“ у рамках програми „Наука заради миру та безпеки“. Укладено низку угод про співпрацю з провідними університетами Європи та Азії: Італії, Польщі, Німеччини, Японії, Південної Кореї та Індії. Професор Г. Никифорчин регулярно виступає з науковими доповідями на престижних наукових конференціях, семінарах, форумах як в Україні, так і закордоном.

Особливу увагу професор Г. Никифорчин приділяє міжнародній науково-організаційній роботі як член Європейського товариства з цілісності конструкцій (ESIS), з 2002 р.— голова підкомітету „Воднева деградація“ Технічного комітету „Розтрискування в середовищах“ у рамках ESIS, а з 2019 р.— голова національної групи ESIS; а також як член редколегії низки міжнародних рейтингових журналів.

У науковому доробку професора Г. Никифорчина — понад 500 наукових публікацій, з них 8 монографій та 40 авторських свідоцтв і патентів на винаходи. Його публікації є високоцитованими: близько 2700 цитувань у базі даних Scopus та індекс Гірша $h = 28$ незаперечно свідчать про високий науковий авторитет Г. Никифорчина в українській і світовій науці.

Професора Г. Никифорчина нагороджено Премією ім. Г. В. Карпенка Президії НАН України (1988), Державною премією України в галузі науки і техніки (1995), Почесною грамотою Верховної Ради України (2011), званням почесного члена ESIS (ESIS Fellowship, 2012), відзнаками НАН України „За професійні досягнення“ (2013), „За підготовку наукової зміни“ (2016), „За вагомий внесок у розвиток української науки, самовіддану працю і ефективне сприяння формуванню і забезпеченню реалізації державної політики у сфері науки і освіти“ (2025).

Зіновій НАЗАРЧУК, Ольга ЗВІРКО

¹ Назарчук З. Т., Никифорчин Г. М. Структурна та корозійна механіка руйнування як складові фізико-хімічної механіки матеріалів // Фізико-хімічна механіка матеріалів.— Львів, 2018.— Т. 54.— № 1.— С. 17—30.

² Мороз В. Микола Никифорчин — визначний громадсько-політичний діяч Станіславівщини // Український націоналізм: історія та ідеї: Науковий збірник.— Дрогобич, 2014.— Вип. 2.— С. 263—287.

У березні 2025 р. відсвяткував свій 80-літній ювілей видатний словацький україніст, учений-етнограф, музеєзнавець, дійсний член НТШ у Словаччині (з 2011 р.), доктор історичних наук, іноземний член НАН України Мирослав Сополіга.

Мирослав Сополіга народився 26 березня 1946 р. в м. Свиднику.

У 1947 р. внаслідок так званої оптації — відомих повесних міграційних процесів, родина Сополіг переселилася в Україну — село Будараж Здолбунівського району Рівненської області, де пройшло його дитинство.

У 1961 р. разом із батьками Мирослав повернувся у Свидник, де закінчив середню загальноосвітню школу (1962) і вступив на філософський факультет Університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшіві (спеціальність „історія, українська мова та література“), після закінчення якого у 1967 р. починає працювати в Музеї української культури у Свиднику у відділі народознавства. Його першочерговою метою стало дослідження народного будівництва та побуту.

М. Сополіга відпрацював у Музеї української культури у Свиднику 50 років (12 років як заступник директора — 1972—1986, а 30 років на посаді директора — 1986—2016). На підставі всеосяжної етнографічної, технічної та фотографічної документації пам'яток народної архітектури в 226 місцевостях досліджуваного регіону, 1974 р. він виготовив ідейний проект комплексної етнографічної експозиції просто неба — скансену при Музеї української культури у Свиднику. Завдяки зусиллям ювіляра в скансені на площі понад 11 га зосереджено 50 цінних пам'яток народного будівництва. Своєю науково-дослідною та збирацькою діяльністю він наповнив фонди музею унікальними експонатами. М. Сополіга має заслуги у відкритті художньо-історичної експозиції — Галереї Дезидерія Миллого як однієї з експозицій МУК у Свиднику.

В рамках науково-дослідної роботи свою увагу спрямував на етнологію, історію та лінгвістику українців у Словаччині, традиційну матеріальну культуру Північно-Східної Словаччини та на проблематику музеїв просто неба. Він співавтор лібрето, сценарію та реалізації підготовки нової — головної культурно-історичної експозиції Музею української культури, урочисте відкриття якої відбулося 15 червня 1991 р.

М. Сополіга — автор або співавтор 70 книжкових видань, понад 2000 наукових студій і науково-популярних розвідок, які друкувалися й друкуються в різних наукових виданнях Словаччини, Чехії, України, Польщі, Сербії, Німеччини, Угорщини, Румунії, Фінляндії, США та Канади. Починаючи з 1986 р. за його редакцією вийшла низка томів „Наукового збірника Музею української культури в Свиднику“ (т. 15—28). Ювіляр співпрацював над проектами загальнословацького рівня, як „Etnografický atlas Slovenska“ (1990) та „Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska“ (1995). Він — член авторського колективу неповторної, особливої публікації „Етнічна та етнокультурна історія України, у трьох томах“, 2 том (2011). Варто згадати активну участь М. Сополіги у підготовці вагомій публікації „Етнографічний образ українців зарубіжжя“ (Київ, 2019), яка, по суті, є

першим всебічним аналізом фольклорно-етнографічних матеріалів з території Словаччини, де проживає русько-українське населення.

Спинімося хоча б на найважливіших його книжкових виданнях: „Перлини народної архітектури“ (Пряшів, 1996) — поважне словацько-українське двомовне видання; монографія „Tradície hmotnej kultúry na Slovensku“ (Bratislava, 2006), позначена глибокою ерудицією автора в галузі історії й народної культури обстежуваного Карпатського регіону. В Києві видання вийшло під назвою „Українці Словаччини: вияви народної культури та мистецтва“ (2011). „Poklady ľudovej kultúry“ („Скарби народної культури“, Свидник, 2012) — ще одна його публікація двома мовами. Результатом дослідницької діяльності вченого є поява аналітичної роботи в царині народної архітектури Північно-Східної Словаччини „Народна архітектура українців Словаччини“ (350 с. + 340 ілюстрацій, Свидник, 2016, доповнене й розширене перевидання з 1983 р.). Ця репрезентативна та унікальна свого роду монографія подає загальну характеристику розвитку народного будівництва українців Словаччини, є узагальнювальною синтетичною науковою працею, завершенням його довгорічної науково-дослідної діяльності в галузі традиційної будівельної культури в предметному регіоні Карпат. Того ж року в Києві вийшов „Збірник статей на вшанування 70-річчя видатного українця Словаччини Мирослава Сополіги“ (527 с.).

На основі успішного захисту дисертації з проблематики народного будівництва українців Пряшівщини перед спеціалізованою вченою радою Інституту народознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України 1993 р. йому було надано науковий ступінь доктора історичних наук, що виводить ім'я М. Сополіги у ряд авторитетних учених — етнологів не лише у Словаччині, але й у Центральній Європі. М. Сополіга був і залишається провідним захисником національних інтересів української меншини у Словаччині.

В січні 2007 р. Президія Словацької академії наук ухвалила вченого як єдиного з-поміж кількох словацьких номінантів, до функції рецензента в акредитаційному процесі Інституту етнології Словацької академії наук (SAV). Указом Президента України від 17 січня 2008 р. М. Сополігу нагороджено орденом „За заслуги“ III ступеня, а Указом від 23 серпня 2011 р. надано почесне звання „Заслужений працівник культури України“.

Він член Експертної комісії з музеїв культур етнічних меншин (при Словацькому національному музеї), Асоціації європейських музеїв просто неба, у 2000—2013 рр. був віцепрезидентом Співки музеїв просто неба Словаччини; з 1994 р. є членом спеціалізованої вченої ради Інституту народознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України в Києві, у 2008—2011 рр. був віцепрезидентом Міжнародної асоціації українців, з 2011 р. — дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка у Словаччині; почесний доктор — Doctor honoris causa Ужгородського національного університету (2006).

Його персональна біобібліографія (1967—2017) налічує 2460 позицій (Свидник; Ужгород, 2017). І нині він як пенсіонер публікує і бере активну участь у міжнародних наукових конференціях. Він член словацьких і закордонних докторантських, габілітаційних та інших експертних комісій, спеціалізованих вчених рад і ін. Його ім'я є в численних чехо-словацьких і закордонних енциклопедіях.

Він лауреат багатьох визначних нагород, зокрема найвища оцінка в галузі музейництва — нагорода Андрея Кметя — „за vynikajúce výsledky v oblasti výskumu, dokumentácie a prezentácie histórie a kultúry ukrajinskej národnosti na Slovensku”. В 2021 р. Мирослава Сополігу, доктора історичних наук, музейника, представника культури україн-

ської національної меншини у Словаччині обрано іноземним членом НАН України за спеціальністю „етнологія”.

Мирослава Сополігу від щирого серця вітаємо з його ювілеєм і зичимо йому міцного здоров'я, благополуччя, родинної злагоди та духовної сили.

Йосиф і Надія ВАРХОЛИ

29 січня виповнилося 75 років від народження відомого фізика-теоретика, організатора науки, дійсного члена НТШ, доктора фізико-математичних наук, професора, академіка та президента Національної академії наук України Анатолія Загороднього.

Анатолій Глібович народився 29 січня 1951 р. в селищі Велика Багачка

Полтавської області в родині лікаря. Вищу освіту здобув на радіофізичному факультеті Харківського інституту радіоелектроніки та Харківського університету (нині — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна). Після закінчення університету 1972 р. розпочав свою наукову діяльність як стажист-дослідник в Інституті теоретичної фізики в Києві (нині — Інститут теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України). Відтоді його життєвий шлях тісно пов'язаний з цим Інститутом і з Національною академією наук України. В Інституті теоретичної фізики Анатолій Загородній обіймав посади вченого секретаря, завідувача відділу, заступника директора з наукової роботи. У 2003—2024 рр. він очолював Інститут, а з 2024 р. є його почесним директором і радником при дирекції. З кінця 1990-х свою працю в Інституті Анатолій Загородній активно поєднує з науково-організаційною діяльністю в НАН України. У 1998—2009 рр. він був заступником академіка-секретаря Відділення фізики і астрономії НАН України, у 2009—2011 рр. працював головним ученим секретарем НАН України, а у 2011—2020 рр.— віцепрезидентом Академії. У жовтні 2020 р. Загальними зборами НАН України обраний президентом Академії, а у жовтні 2025 р. наукова спільнота Академії вдруге довірила йому цю високу посаду. З 2021 р. А. Загородній член Ради національної безпеки і оборони України. 2021 р. Указом Президента України його затверджено головою Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, а з 2023 р.— головою Комітету з Національної премії України імені Бориса Патона.

Наукові інтереси Анатолія Глібовича охоплюють широке коло проблем сучасної фізики плазми. Його перші наукові праці стосувалися дослідження впливу обмеженості плазмової системи на спектр і рівень флуктуацій у ній. Вони мали важливе значення для вдосконалення методів плазмової діагностики, зокрема тих, що ґрунтуються на аналізі електромагнітного випромінювання, розсіяння на флуктуаціях. Згодом узагальнені теорію плазмово-молекулярних систем. Ним отримані кінетичні рівняння з інтегралом зіткнень типу Балеску-Ленарда для вільних і зв'язаних заряджених частинок, досліджено вплив межі системи на просторові розподіли електронів, іонів і моле-

кул. У той же час вчений розвинув теорію гальмівного випромінювання з урахуванням взаємного розсіяння частинок плазми і молекул, процесів іонізації та рекомбінації, а також розсіяння на колективних флуктуаціях. Як результат було передбачено низку цілком нових ефектів у плазмі з молекулярною компонентою. У 1990-х роках спільно з О. Ситенком він запропонував теорію турбулентної плазми з дифузійно-дрейфовими рухами рідинного типу, яка дала змогу пояснити незвичні спектри розсіяння, що спостерігалися експериментально. Подальший розвиток цих ідей призвів до вивчення аномальних процесів перенесення у плазмі, які не можуть бути описані в рамках марковських моделей. А. Загородній сформулював кінетичні рівняння для систем із немарковськими процесами релаксації та отримав їх розв'язки, які пояснюють виникнення супер- і субдифузійних режимів у плазмі. Важливий напрям його подальших досліджень — вивчення плазми з домішками дрібних частинок, так званої запорошеної плазми. Вчений сформулював мікроскопічні рівняння для такої плазми, вивів для них ланцюжок рівнянь Боголюбова та знайшов ефективні потенціали взаємодії між порошинками. Отримані результати мають принципове значення для сучасних методів діагностики плазми. В останні роки значну увагу приділяє пошуку співвідношень для енергетичних характеристик флуктуаційних полів у середовищах із часовою та просторовою дисперсією поза областю прозорості — класичній задачі, для якої тривалий час не існувало строгого розв'язку.

Вчений є автором понад 600 публікацій у цій ділянці фундаментальної науки. Він — співавтор низки монографій з теоретичної фізики. Наукові досягнення ювіляра високо оцінені фаховим середовищем, державою і суспільством. А. Загородній учасник провідних міжнародних конгресів із фізики плазми, член організаційних комітетів багатьох міжнародних конференцій, а у 2004—2006 рр. очолював Міжнародний конгрес з фізики плазми. У 1997 р. А. Загороднього обрано членом-кореспондентом НАН України, 1998 р. отримав вчене звання професора, 2006 р. став академіком НАН України. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2005), Заслужений діяч науки і техніки України (2012). Лауреат премій НАН України імені К. Д. Синельникова (1991), М. М. Боголюбова (2012) та О. С. Давидова (2019), нагороджений відзнаками НАН України „За наукові досягнення“ (2010), „За підготовку наукової зміни“ (2015) та „За сприяння розвитку науки“ (2021). Є іноземним членом-кореспондентом Австрійської академії наук (2012), членом-кореспондентом Міжнародної академії наук, мистецтв і гуманітаристики (Париж, 2004), почесним професором Цзілінського університету (Чаньчунь, КНР, 2017). Анатолій Глібович — почесний доктор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2010), Інституту фізики конденсованих систем ім. І. Р. Юхновського НАН

України (2010), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2015), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2017), почесний науковець Міжнародного інституту прикладного системного аналізу IIASA (2020) та почесний академік Академії наук вищої школи України (2022).

У цей непростий час президент НАН України А. Загородній як керівник головної наукової інституції України демонструє, з одного боку, вміння вислухати та почути кожного вченого, який представляє той чи інший дослідницький центр, а з другого проявляє свою принципову позицію у захисті інтересів Академії. Він цікавиться кожним напрямом досліджень — від фундаментальних наук і до розвитку оборонних комплексів і візії майбутнього нашої держави. Під його керівництвом формуються підходи до організації наукового процесу, розвитку кадрового потенціалу та міжнародної співпраці, а також реалізуються кроки з модернізації управлінських і фінансово-економічних механізмів функціонування НАН України. Як вчений він проводить велику науково-організаційну, координаційну та експертну роботу, очолюючи низку наукових рад, національних і академічних комісій і комітетів.

За свою багатогранну діяльність А. Загородній нагороджений орденами „За заслуги“ III ступеня (2008), II ступеня (2016) і I ступеня (2021) та князя Ярослава Мудрого V ступеня (2026), а також Почесною грамотою Верховної Ради України (2004).

З Науковим товариством імені Шевченка вченого єднає багатолітня співпраця. На пропозицію Комісії фізики 27 лютого 2015 р. він обраний дійсним членом Товариства. 8 грудня 2020 р. між НАН України та НТШ укладено Меморандум про співпрацю. Декларація про наміри перетворилася на практичні кроки плідного співробітництва з цілої низки напрямів. У 2023 р., коли НТШ відзначало свій 150-річний ювілей, Анатолій Глібович став співголовою міжнародного організаційного комітету. З цієї нагоди за його ініціативи 8 грудня 2023 р. було організовано і проведено Ювілейну сесію Загальних зборів НАН України, на якій виголошено сім наукових доповідей з історії Товариства. За підтримки НАН України в особі її президента спільно з НТШ реалізовано низку видавничих проєктів, зокрема: з 2012 р. видається багатотомна „Енциклопедія НТШ“, у 2023 р. розроблено серію банерів про видатних учених з нагоди ювілею НТШ і опубліковано відповідний буклет, підготовлено до друку 5-й номер науково-популярного журналу „Світогляд“. З нагоди 150-річчя від заснування НТШ президента НАН України академіка НАН України Анатолія Загороднього нагороджено пам'ятною медаллю.

Своє 75-річчя вчений зустрів із новими творчими та науково-організаційними планами. Тож бажаємо Анатолію Глібовичу доброго здоров'я і на снаги для здійснення усіх його задумів.

Роман КУШНІР, Ігор МРИГЛОД

ОГЛЯДИ НОВИХ КНИЖОК, РЕЦЕНЗІЇ

На службі науки і культури. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 90-річчя / Ред. кол.: Геннадій Боряк, Ігор Гирич, Ореста Лосик та ін.; відп. ред. Андрій Фелонюк.— Київ; Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2025.— Т. 1.— 552 с.: іл.; Т. 2.— 564 с.: іл.

У травні 2024 р. своє дев'яностоліття відзначив Олег Купчинський — історик, мовознавець, археограф, чие ім'я нерозривно пов'язане з відновленням в Україні Наукового товариства імені Шевченка та з майже сорокарічною щоденною працею задля того, щоб Товариство знову стало живим голосом української науки. Все життя ювіляра позначене двома незмінними рисами — талантом і заповзятістю. Талантом шукати, бачити й розуміти історичне чи мовне першоджерело; заповзятістю працювати над ним до найменшої деталі, аж до повної ясності. На окрему увагу заслуговує його самовіддана редакторська й видавнича діяльність. „Учений рідкісного таланту та одержимості“, — написала Марія Вальо, укладаючи біобібліографічний покажчик ученого. Тому не дивно, що видання збірника з промовистою назвою „На службі науки і культури“ стало не просто ювілейним жестом, а

ширим виявом глибокої вдячності та шани наукової спільноти до подвижницької праці О. Купчинського — праці, часто непомітної стороннім очам, але такої, що поглинає весь час і сили.

За своєю структурою та загальною концепцією двотомове видання „На службі науки і культури“ певною мірою перегукується зі збірником „До джерел“. Це попереднє, також ювілейне (видане 2004 р. з нагоди 70-ліття вченого) видання вже тоді, два десятиліття тому, стало етапним — уперше воно цілісно окреслило тематичні, світоглядні та методологічні вектори, якими послідовно йшов у науці О. Купчинський. Та нині мова не про порівняння двох збірників. Мова про час — про те, скільки вдалося зробити важливого за двадцять років. А минулі два десятиліття були для ювіляра періодом наполегливої щоденної праці над виданнями НТШ, які стали еталонами наукової якості:

„Записками“, „Вісником“, а особливо „Енциклопедією“, перший том якої побачив світ 2012 р. (нині у друці вже шостий том). Новий збірник не лише підсумовує цей значний доробок, а й окреслює напрямки подальшого розвитку української гуманітаристики, відкриваючи нові горизонти для майбутніх досліджень. І саме в цьому полягає його найбільша цінність. Ювілейне видання нагадує нам, що справжня наука не знає спочинку, а національна культура зростає там, де є щоденна, послідовна, часом невидима, але незмінно подвижницька праця.

Відомо, що найбільш ущільненим виразом сутності будь-якого видання є його назва. Влучна назва (а надто у випадку збірника наукових праць) формує очікування, окреслює задум, узагальнює та підсумовує зроблене, викликає емоцію й робить книжку впізнаваною. У цьому сенсі назва „На службі науки і культури“ якнайточніше характеризує і самого ювіляра, і наукові підходи, яких послідовно дотримуються ентешівці. Від початку діяльність НТШ була спрямована на осмислення буття українського народу в контексті національної культури. Наука і культура тут постають як єдиний живий організм, у якому кожна частина живить і доповнює іншу. Наука виробляє раціональні способи пізнання світу, але її відкриття набувають повноти сенсу лише в культурному середовищі, що визначає суспільні запити, цінності та уявлення про людину. Водночас культура постійно оновлюється завдяки науковому поступу: розвиток технологій, зміни способів мислення та форм людської взаємодії розширюють її можливості й горизонти. Тому відокремити ці дві сфери неможливо: наука без культури втратила б людський вимір, а культура без науки зупинилася б у розвитку. Всі статті, вміщені у збірнику, в різний спосіб підкреслюють цю нерозривність, демонструючи взаємозв'язок між подіями політичної, соціальної та економічної історії й тим культурно-інтелектуальним тлом, на якому вони розгорталися та з яким часто були невіддільно пов'язані.

Попри те, що кожна стаття, вміщена у збірнику, має свого автора чи авторку й неминуче відображає їхні індивідуальні наукові інтереси та пошуки, у своїй сукупності ці тексти промовисто розповідають і про ювіляра. Цьому сприяють як загальна композиція збірника (тематика статей), так і стиль публікацій — науково виважений, із чітким окресленням проблематики, опертям на джерела, увагою до фактів і термінології, відкритий до дискусії. Тематика видання вдало окреслює часопростір наукових зацікавлень О. Купчинського, що охоплює історію та археологію України, спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство. Саме в цьому часопросторі окреслювався і розвивався науковий шлях ученого, поступово розширюючи горизонти міждисциплінарних зв'язків.

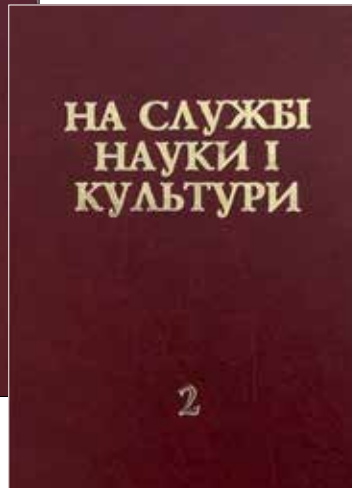
Міждисциплінарність є однією з прикметних рис ювілейного видання. Фактично збірник демонструє можливості гуманітаристики як єдиного, внутрішньо пов'язаного напряму досліджень і складової національної культури. Його основу, без сумніву, становлять історія та мова з літературою — ті сфери, через які найповніше проступає єдність гуманітарного знання.

У хронологічному розрізі вміщені у збірнику статті охоплюють більш як тисячолітній період — від княжих часів до сучасності. Вони засвідчують надзвичайно широкий діапазон наукових зацікавлень ювіляра, а також віддзеркалюють поступ української гуманітаристики останніх десятиліть. З історією середньовічної та ранньомодерної України — передусім історичним і філологічним джерелознавством — учений пов'язаний професійно; натомість новіші часи в інтелектуальній біографії ювіляра постають як частина родинної пам'яті та власного життєвого досвіду, у якому важливі історичні події поєднуються з особистими переживаннями. У такому ракурсі біографія О. Купчинського, органічно вплетена у наукові розвідки понад п'ятдесяті авторів, постає у збірнику не лише як персональна історія вченого,

а й як вагоме джерело історії української гуманітаристики другої половини ХХ і першої чверті ХХІ ст. У такий спосіб формується своєрідна „тектоніка часу“, у якій минуле й сучасність не протиставляються, а поєднуються в гармонійну цілісність. У цьому контексті постає ювіляра — з його вагомими науковими здобутками та актуальними дослідницькими й видавничими проектами — постає як своєрідний

місток між епохами: вона поєднує досвід попередніх поколінь учених із динамікою сьогодення, утверджуючи безперервність і живу тяглість наукової традиції.

Усі матеріали збірника об'єднані спільною темою — Україною, її історією та культурою, минулим і сьогоденням. Майже кожна публікація вирізняється тим, що подає той чи інший фрагмент українського минулого в розлозі мереживі як смислових, так просторових контекстів і взаємозв'язків. Найчастіше йдеться про простір Центрально-Східної Європи, зокрема українсько-польські взаємини. Водночас у збірнику постають і теми Візантії, Туреччини, і життя канадських українців, і сучасної російсько-української війни, і навіть українсько-бельгійських літературних зв'язків. З одного боку, такий підхід є природним продовженням або й поверненням до наукової традиції, сформованої у середовищі НТШ ще на зламі ХІХ—ХХ ст. А з іншого — він віддзеркалює сучасні інтелектуальні й методологічні зрушення в історіографії, літературознавстві та мовознавстві. Сьогодні цілком очевидно, що поняття „історія України“ стрімко розширюється: воно збагачується новими сюжетами й інтерпретаціями, відкриваючи несподівані перспективи для порівнянь.

Українська історична й культурна спадщина постає як багатогранне явище, органічно інтегроване в широкий і динамічний простір європейських і загальносвітових процесів.

Узагальнюючи, можемо стверджувати: поява цього збірника є важливою відразу з кількох поглядів — наукового, дидактичного й людського. Наукове значення видання полягає в тому, що до нього ввійшло майже пів сотні статей, які відображають результати багаторічних досліджень, вводять у науковий обіг малознані або й досі невідомі джерела та окреслюють нові напрями наукових пошуків. Навчальний (дидактичний) потенціал збірника полягає в тому, що вміщені публікації — кожна окремо й усі разом — формують культуру гуманітарного дослідження, демонструють увагу до деталей, навчають будувати науковий текст і ставити коректні (точні й водночас осяжні) дослідницькі завдання. Адже добре наукове письмо, попри видиму легкість сприйняття, зазвичай спирається на тривалу й систематичну працю — рису, яка є однією з прикметних традицій НТШ. А людський вимір збірника розкривають статті, що наближають постать ювіляра: частина з них безпосередньо присвячена його науковій діяльності та участі в житті наукової спільноти Львова (як-от публікація Івана Сварника про архівний семінар чи Орести Лосик — про дарчі написи на книжках домашньої бібліотеки О. Купчинського). Про людський вимір у науці свідчать і матеріали „додаткових розділів“, присвячені відзначенню та вшану-

ванню 90 річчя від народження ювіляра, а також важливі публікації про його творчість. Вони підкреслюють, що гуманітарні науки — це не лише раціональна сфера, а й простір емоцій, стосунки поколінь, служіння суспільству та громаді, яке не зводиться до сухих формальних описів.

Тож науковий авторитет — це, по суті, відлуння. Він постає не лише з особистого доробку вченого, який продукує нове знання, а й із хвилі інтелектуальних відгуків на нього. І навіть із тих досліджень, які з'являються під впливом його пости — людини, якій довіряють, яку шанують і до якої дослухаються. Його формує також ставлення самого дослідника до праці — як ученого, наставника й організатора науки. Сила цього голосу визначається не гучністю, а тривалістю звучання: тим, наскільки довго й у скількох умах він продовжує відлунювати. У цьому сенсі спадщина вченого — це не тільки те, що він написав. Це й те невидиме, але відчутне поле впливу, у якому виринають думки інших. Під таким кутом зору Олег Купчинський — творець не просто численних наукових текстів, а цілої інтелектуальної традиції. А збірник „На службі науки і культури“, присвячений його пошануванню, належить до тих видань, які здатні породжувати подальший науковий рух: він не лише відображає вже здобуті результати, а й може стати джерелом нових дослідницьких ініціатив, підтримуючи тривалість і життєздатність української інтелектуальної традиції.

Мар'ян МУДРИЙ

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО, МЕЦЕНАТА, ОРГАНІЗАТОРА НАУКИ

Напередодні нового 2026 року з'явилася книга „Леонід Рудницький — науковець, педагог, громадський діяч“ (Львів: Артос, 2025, 170 с.), присвячена пам'яті видатного філолога, українця, германіста, президента Світової Ради Наукового товариства ім. Шевченка, іноземного члена Національної академії наук України Леоніда Рудницького (1935—2024).

У нашому слові велика дяка упорядникам і редакторам збірника — дітям Леоніда Рудницького Катерині (Рудницькій) Шрей, Ларисі (Рудницькій) Драгонетті, Миколі Рудницькому, головній редакторці видання докторці Ірині Іванкович, які зуміли зібрати під одною обкладинкою наукові дослідження, публіцистичні статті, присвячені ученому. Тут маємо розвідки відомих в Україні та поза її межами церковних діячів, науковців, публіцистів, які увиразнюють постать цієї непересічної особистості. Про Леоніда Рудницького, вченого і мецената, пишуть владика Української греко-католицької церкви Борис Гудзяк, вчені-гуманітарії та публіцисти Ігор Гирич, Людмила Тарнашинська, Ігор Набитович, Аскольд Лозинський, Василь Лопух, Томас Марк, Василь Махно, Степан Хороб, Людмила Белінська, Микола Рябчук, Ірина Іванкович, Зенон Когут та ін.

Статті згаданих авторів дають широку картину життя вченого-гуманітарія, який народився в Україні, виховувався в українських гімназіях повоєнної Німеччини, згодом в американських уні-

верситетах. Вихований у свідомій українській родині, Л. Рудницький став гідним продовжувачем справи свого батька, Івана-Теодора Рудницького, знаного українського політика, спадщина якого стала основою монографії сина „Іван-Теодор Рудницький: життя на тлі історії“ (2006).

Три культури: українська, німецька та англійська мали вплив на формування майбутнього вченого. У середовищі німецького народу, який „саме очунав після проклятих років гітлеризму і війни“, молодий Л. Рудницький пізнавав його силу і витривалість. „А пізніше поглибив студії про Німеччину та її культуру в американських університетах закохався в Гете та німецьку літературу класично-романтичної доби“.

Наукова кар'єра Л. Рудницького почалася із закінченням магістратури в університеті Пенсильванія зі спеціальності „германістика“. У 1960-х роках учений захистив дисертацію на тему „Франкові переклади з німецької літератури“ в Українському вільному університеті в Мюнхені. 1972 р. вчений габілітувався в Українському католицькому університеті у Римі (праця „Роберт Люїс Стівенсон і Юрій Клен“). З того часу Л. Рудницький викладає германістику, славістику та порівняльне літературознавство в американських освітніх і наукових закладах: Ля Саль коледжі (1969—1975 в. о. професора, 1975—1990 професор), університеті Пенсильванія (1988—1998). За рекомендацією блаженнішого Йосифа Сліпого у 1980-х роках

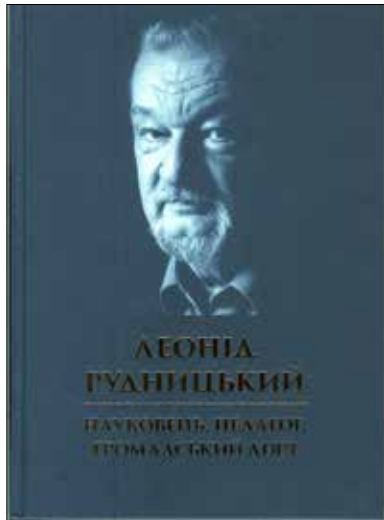
учений очолив філію Українського католицького університету у Філадельфії. У 1998—2004 рр. Л. Рудницький був ректором Українського вільного університету у Мюнхені. У 1990—2000 вчений очолював Наукове товариство ім. Шевченка в Америці, був президентом Світової Ради НТШ.

Л. Рудницький як учений та організатор науки був одним із тих, кому вдалося уникнути крайнощів діаспорного дослідника: з одного боку, самозамикання в українській громаді, а з іншого — самовідмова від свого національного „я“ та повної асиміляції в західний науковий, освітній і культурний простір. Про це вчений згодом напише, що Т. Шевченка він сприймав як українець і завдячував йому ідентичністю, а з другого боку, Гете і німецькі романтики давали йому відчуття абсолютів.

Важливу роль у формуванні світогляду вченого мали його дядько по матері — письменник і теолог Григорій Лужницький, який став для вченого батьківською фігурою в юності, професор Володимир Янів, який запросив його викладати в Українському вільному університеті в Мюнхені. Та чи не найзначніший вплив мав блаженніший кардинал Йосиф Сліпий, який змінив його ставлення до життя, „доручивши йому працю для Української Католицької церкви та допомігши зрозуміти його життєве покликання“.

Значним є внесок Л. Рудницького в українську германістику, значення якого високо оцінювали вчені української діаспори: Юрій Шерех-Шевельов і Григорій Костюк. Вони вважали, що літературознавчі праці вченого є особливо цінними тому, що він поєднував германістичні теми з проблемами суто українськими. Л. Рудницький був автором близько 250 наукових праць з німецької, англійської, слов'янських літератур та історії Української церкви. Знання німецькомовних літератур і добра поінформованість в історії та стані новітньої української літератури давали можливість йому висловити новий погляд на українсько-німецькі літературні взаємини XIX—XX ст.

Деякі праці Л. Рудницького в галузі франкознавства були піонерськими. Вони відзначалися об'єктивністю, браком поверхового і спрощеного патріотизму, вельми небезпечного у компаративістичних працях. Серед них найґрунтовнішою є монографія „Іван Франко і німецька література“, вперше видана 1974 р. видавництвом Українського технічно-господарського інституту. Праця вченого була високо оцінена, зокрема відомими діаспорними літературознавцями Ігорем Качуровським та Анною-Галею Горбач. З доповненнями та уточненнями монографія була перевидана у Львові Науковим товариством ім. Шевченка 2002 р. Франкознавчу тематику Л. Рудницький продовжив у студіях „Твори Гете в перекладах Івана Франка“ (1970), „Франків переклад „Пісні про Нібелунгів“ (1973), „Ivan Franko — a translator of German literature“ (1973), „Ivan Franko's Dramatik Poem Ivan Vyshensky: An Interpretation“ (1981), „Ivan Franko und die deutschsprachige Welt — die Bedeutung des Umfelds für das Schaffen des Dichters“ (1991).

Автор цих рядків добре пам'ятає конференції у Мюнхені, Львові, організатором яких був Л. Рудницький. Шкода, що матеріали мюнхенської конференції „Гете та Україна“ (1999) не були видані окремим збірником, оскільки серед її учасників були відомі вчені-філологи Анна-Галія Горбач, Данило Гусар-Струк, Альберт Кіпа, Леонід Рудницький та ін.

В наш час з-під пера вченого вийшли монографічні дослідження „Світовий код українського письменства“ (2010), „Трьома мовами для трьох культур“ (2020).

Збірник на пошану Л. Рудницького містить три розділи: „Українська діаспора і світ“, „Літературознавчі студії“, „Церква і релігія“. Вони охоплюють основні напрями наукових студій вченого. Книга завершується низкою спогадів близьких вченого та його вихованців.

Досліджуючи роль української діаспори в обстоюванні національної ідентичності українців у світі, відомий український публіцист Микола Рябчук у статті „Коли „м'яка“ сила стає „твердою“,“ вміщеній у збірнику, доречно доводить, що українці мусять враховувати той факт, що вони постійно живуть під загрозою геноциду. Проявом цього стала сьогоднішня російсько-українська війна.

Відомий український історик Ігор Гирич у статті „Перспективи видання джерел із модерної історії підросійської України з архіву Української Вільної Академії наук у США“ пов'язує цю установу з діяльністю видатних українських діаспорних гуманітаріїв. Збережені в цьому архіві матеріали Юрія Шевельова, Марка Антоновича, Олександра Оглоблина, Омеляна Прицака, Володимира Міяковського, Григорія Костюка, Юрія Луцького, Леоніда Рудницького сприятимуть ґрунтовному дослідженню української історії XIX—XX ст. Автор накреслив перспективи україністичних досліджень, які матимуть серйозний вплив на стан гуманітаристики в Україні та світі.

Російсько-українська війна, яка почалася 2014 р., зумовила потік біженців з України до європейських країн і США, негативно вплинула на ринок праці в Україні, про що йде мова у статті Василя Лопуха „Вплив біженців на екологію людського потенціалу“.

У рецензованому збірнику найбільшим є розділ „Літературознавчі студії“, оскільки Л. Рудницький як учений передусім був дослідником літератури, опублікувавши близько трьохсот праць з шевченкознавства, франкознавства, християнської традиції в українській літературі, яка стала невід'ємною частиною світового літературного процесу. Ці ідеї, зокрема, розвинуті у статтях Людмили Тарнашинської, Марка Томаса, Ірини Іванкович, Степана Хороба. Виходячи з концепції Л. Рудницького, яка стосується української літератури як „інтегральної частини гетівської Weltliteratur“, Людмила Тарнашинська стверджує, що вчений розумів літературу „не тільки як відображення культури, а як моральну силу, здатну формувати вільний духовно-глибокий і прекрасний світ“.

Степан Хороб у статті „Леонід Рудницький — дослідник релігійної драматургії Григора Луж-

ницького“ аналізує маловідомі в Україні драматичні твори богослова, письменника, культурного діяча, твори якого зосереджені на християнських моральних засадах, є унікальними в українській літературі ХХ ст.

Привертає увагу стаття Ігоря Набитовича „Історіософська доктрина митрополита Шептицького щодо правонаступності Русі-України“, в якій автор зазначає щодо важливості збереження музейних цінностей України та їх значення у неперервності культурного та духовного життя українців від Київської Русі і до наших днів. Професор Л. Рудницький пропагував ці ідеї впродовж усього життя серед наукової спільноти та громадськості.

Проблеми сучасного релігійного життя аналізує у збірнику президент Українського католицького університету митрополит Борис Гудзяк у статті „Взаємини єпископів і священників: братерство і людяність“. Їх основою автор вважає не владу чи ієрархію, вони мають будуватися на сопричастності й на спільному житті у Бозі. Сучасний етап християнського життя, на думку автора, потребує оновлення, яке сприятиме служінню і функціонуванню церковних інституцій на основі живого сопричастя, свободи у Христі й преображення через пасхальне дійство.

Очільник Асоціації друзів Українського вільного університету Аскольд Лозинський проана-

лізував професора Л. Рудницького як ректора УВУ у Мюнхені, якому належить роль рятівника цієї вищої школи у 1990-х роках. Саме завдяки науковому авторитетові Л. Рудницького, його дипломатичним здібностям вдалося забезпечити виживання університету як осередка науки, освіти, християнської віри, патріотизму і чесности.

Збірник завершується спогадами друзів, приятелів, студентів, аспірантів про особу вченого, а також доповнюється численними світлинами професора та його близьких. Привертають увагу спогади Катерини Кіндрась, Джорджа (Юрія) Ісаєва, Зенона Когута, Василя Махна.

Упорядники видання стверджують, що „... Україна була нашим братом чи сестрою, яка вимагала багато його часу. З роками ми дедалі краще розуміли, і — що важливо — батько, здавалося, також почав глибше це усвідомлювати. В останні роки життя, знаючи, що зробив усе, що міг, і що покоління, яке він виховав, готове продовжити боротьбу за Україну...“

Кажуть, що людина живе доти, доки зберігається пам'ять про неї: у книгах, у справах, у спогадах сучасників. Книга-збірник „Леонід Рудницький науковець, педагог, громадський діяч“ гідно служитиме цьому.

Михайло ГНАТЮК

Савина Сидорович (1895—1972): аристократичні переплетення: Монографія /
Наук. ред. Роман Яців; вст. слово Лесі Крип'якевич.— Львів: Априорі, 2025.— 216 с.;
фото, іл.

Першого дня великої війни, що почалася 2022 р., в малій читальній залі Обласної бібліотеки відбулася єдина у Львові культурна акція — вшанування Савини Сидорович (25 лютого минуло 50 років від її смерті), організоване Лесею Крип'якевич. Тоді присутні не були певними, чи вдасться інакшим чином віддати данину пам'яті видатній просвітянці Галичини. Нині, на четвертий рік війни, ми певні, що нам вдасться відстояти не лише нашу незалежність, але й віру, мову та культуру, за яку стоять наші хлопці в Куп'янську, Покровську, на Запорізькому, Лиманському й інших напрямках. Свідченням незнищенности нашої цивілізації можна вважати й нову публікацію НТШ, ЛНАМ та Інституту народознавства НАН України про Савину Сидорович.

Нова книга має всі ознаки наукового видання й навіть формальні — на авантажурі вміщена поштова президентів (2006—2012) НТШ в Америці Орестові Поповичу, на титулі НТШ подане першим із видавців, на звороті титулу міститься лого НТШ в Америці й подяка Товариству за фінансову підтримку видання. Окрім НТШ, до книги матеріально долучилися Союз українок Америки й Фонд святого Володимира. Завдяки жертводавцям книга вийшла дуже великим, як на монографію, накладом — 700 примірників, на чудовому крейдованому папері, у твердій палітурці й із численними ілюстраціями. Одразу зауважимо, що у книзі є окремий блок (7 арк. двобічного друку) кольорових

світлин, що містять 37 репродукцій взірців тканин і виробів і значна кількість чорно-білих ілюстрацій: архівних документів, документальних світлин, обкладинок видань, екслібрисів, старих поштівок та ін. Науковий характер книги пов'язаний з особистістю й діяльністю Савини Сидорович — видатної дослідниці мистецького набутку нашого народу, яка навіть у тоталітарну добу продовжувала здійснювати „місію і критерії українського аристократизму в широкому діапазоні інтелектуального і громадянського чину“ (Р. Яців) і передала наступним поколінням не лише досконало опрацьовані збірки Музею етнографії та художнього промислу, а й численні наукові статті та монографію „Художня тканина західних областей УРСР“. Масштабність її постати окреслена у вступному слові наукового редактора книги проф. Романа Яціва і ширше в його ж нарисі життєвого шляху, наукового й педагогічного доробку С. Сидорович (С. 13—59).

Структура видання досить розбудована: книга складається з короткого вступу, двох розділів, бібліографічної частини, іменного й географічного покажчиків. Також містить вставки, не обумовлені у змісті, — інформаційно-ілюстративний додаток про вшанування Савини Сидорович у ЛОУНБ 25 лютого 2022 р. та документальну виставку про її життя й напрями діяльності (С. 199—203), відомості про жертводавців (С. 214), резюме англійською мовою (С. 215).

Розділ I, що має підзаголовок „рід, мотивація, національний культурний імператив“, складається з біографічної частини (спогади Лесі Крип'якевич і самої Савини Сидорович, записані Богданом Крип'якевичем) і окремих розвідок Р. Яціва про життєвий шлях, наукову й викладацьку діяльність, статтю Надії Мудрої про педагогічну діяльність та етнографічну роботу Савини до вересня 1939 р.¹, а також короткий нарис Богдани Крип'якевич про працю С. Сидорович в Етнографічному музеї упродовж 1944—1964 рр. Останній перегукується з відомостями, поданими як Р. Яцівом, так і самою С. Сидорович. Ця частина книги містить десятки ілюстрацій, зокрема з особистого архіву Савини Сидорович та з архіву Крип'якевичів (дружина Івана Крип'якевича Марія була сестрою Савини). Все це в сукупності дає досить повну картину насиченого й плодотворного життя дослідниці народного промислу, вчительки й активної громадянки, однієї з тих невторманих діячок, які творили український світ ХХ ст., виховували нові покоління свідомих борців за Україну. На особливу увагу заслуговують сторінки, що розповідають про напівзабутий період діяльності УСС на Волині з налагодження українського шкільництва в роки Першої світової війни. Його організував відомий історик Іван Крип'якевич, керівник „Бюра культурної помочі для окупованих земель“². Серед учительок, які поїхали на Волинь, окрім Савини, були Т. Ліщинська, А. Гайдучок, А. Бігун та багато інших галичанок. Їм допомагали українські військовики на чолі зі сотником М. Сасвичем. Їх перебування на Волині відіграло значну роль у піднесенні національної свідомості місцевого населення, особливо молоді. Спогади самої Савини особливо цінні автобіографічними деталями, наприклад, про спроби втручання у справи українського шкільництва на Волині австрійської адміністрації, про перебування тут 1918 р. дивізії Сірожупанників. Корисними для науковців і педагогів є сторінки, присвячені найцікавішому періоду життя Савини, коли вона, за словами Р. Яціва, „синхронізувала діяльність в кількох іпостасях: професійно-практичній, педагогічній, дослідницькій і суспільно-культурній“ (С. 36). Щодо перших двох — молода вчителька викладала для дівчат предмет „ручні роботи“, що охоплював крій і шиття, вишивання, роботу з картоном, деревом, лінолеумом, металом, склом (виготовлення прикрас). Для формування її наукових зацікавлень у галузі народного мистецтва важливу роль відіграло навчання в державній Промисловій школі у Львові у 1921—1922 рр., де вона вивчала моделювання, живопис і різьбу по дереву й навчання на спеціалізованих курсах майстерності „Слойд“ (скандинавська система, поширена в усій Європі) 1920—1921 рр. Різноманітні аспекти декоративно-ужиткового мистецтва Савина вивчала в Державному інституті при-

кладного мистецтва у Варшаві упродовж 1925—1929 рр. Саме в той час виходить і її перше наукове дослідження „Орнамент українських писанок“ (1927). Постійна турбота про фахове зростання й бажання прислужитися українському суспільству конкретними діями поставили Савину в один ряд із такими сучасницями, як сестри Кульчицькі, Олена Степанів-Дашкевич, Оксана Суховерська, Ольга Бачинська, Софія Парфанович, Ірина Гургула та ін. Саме вони дбали про виховання нового покоління високоосвічених, фізично розвинутих, ідейно-вмотивованих українських жінок. Багато з них працювали в кооперативі „Українське народне мистецтво“, публікувалися в дуже популярному журналі „Нова хата“, що мав на меті „плекання домашньої культури“, яка поєднувала традиційні українські промисли й модерне мистецтво. Як вважають мистецтвознавці, „в межах стильового конгломерату ар-деко та шляхом синтезу елементів етнічної української культурної спадщини розвинулася окрема концептуальна лінія [...] національної самоідентифікації [...] українських родин“ (С. 39). Втіленням уваги суспільства до цих процесів були виставки народних тканин і вишивок в Музеї НТШ 1935 р. і Національному музеї 1936 р.

Дуже скупо викладено події радянської (1939—1941) та нацистської окупації. Кажучи точніше, Савина взагалі уникала згадок про ті роки. Можливо, тому, що після вересня 1939 р. була змушена залишити педагогічну роботу, зрозумівши, що начальство почало цікавитися її біографією, а за нацистів вона два роки викладала у фаховій школі. Згодом це могли розцінювати як співпрацю з окупантами. Деяко ширше цей період висвітлює Р. Яців, базуючись на спогадах Н. Мудрої, передрукованих у цій же книзі (С. 76—82) та особистих документах Савини 1940—1943 рр., що відклалися в родинному архіві Крип'якевичів.

Цікавим і досить детальним є опис другого радянського періоду в Західній Україні, коли С. Сидорович працювала в Етнографічному музеї, створеному на базі Музею НТШ з його чудовими колекціями. Савина початково вважалася кресляркою, але вже восени 1944 р. була призначена завідувачкою фондів. Далі, після включення музею в систему АН УРСР, Савина була молодшим науковим співробітником. У ті роки тут працювали Ф. Колеса (він був директором музею до смерті 1947 р.), О. Кульчицька, І. Гургула (з 1948 р.— директоркою), певний час І. Крип'якевич (після київського заслання), П. Мечник, Д. Фіголь. Той час, 1948—1949 рр., Савина вважає найкращим періодом, оскільки Ірина Гургула, вихована І. Свенціцьким, була „одним з найвидатніших знавців музейної справи“, яку „не тільки добре знала, але й любила“ (С. 71). Ця ситуація змінилася досить швидко, бо 1949 р. директором Музею став Матвійчук, а вченим секретарем — мало-

¹ Це передрук споминів, опублікованих у „Пропам'ятній книзі гімназії Сестер Василянок у Львові“ (Львів, 1995).

² Крип'якевич І. Спогади // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві.— Львів, 2001.— С. 113.

письменна Ломова, прийшов випускник Академії МВС Симоненко. Директори часто змінювалися: замість Матвійчука призначили Нестеренка, далі Смішка, Дея. Ці зміни завадили науковій кар'єрі Савини Сидорович. Їй не вдалося захистити підготовану дисертацію про вибірку як складову народного мистецтва XIX — першої половини XX ст. Її науковий керівник І. Бутник-Сіверський вважав цю працю „чудесною“. У 1950-ті роки, як головний охоронець фондів, вона доклала величезних зусиль для збереження, упорядкування й описання експонатів двох великих колекцій — 70 тис. експонатів Етнографічного музею та 15 тис. Музею художнього промислу (Промислового) у новому приміщенні колишнього банку на вул. 1 Травня (так просп. Свободи звався упродовж 1945—1958 рр.). В той час С. Сидорович розробила принципи систематизації, інвентаризації й консервації експонатів, а для кращої інвентаризації фондів запропонувала подавати точні малюнки пам'яток, які виконувала Олена Кульчицька (С. 51). Наукові зацікавлення етнографією не замикалися на вибірці. Експедиційний матеріал вона узагальнила в багатьох фахових публікаціях 1950—1960-х рр. про народні тканини Західної України, їх орнаментику, локальні особливості. А спільно з колегою К. Матейко 1964 р. видала цікаве дослідження „Українские народные мотивы в современной одежде“. Як слушно підсумовує Р. Яців, „з кожною такою публікацією українська наука — мистецтвознавство та етнографія — набувала більш ґрунтовної теоретико-методологічної та фактологічної бази“ (С. 54). Науковою вершиною багатолітніх пошуків і осмислення матеріалів як польових експедицій, так і музейних фондів не лише Львова, а й Києва, Ленінграда (Музей етнографії та антропології АН СРСР), Чернівців, Стрия, Тернополя, Коломиї та інших міст, стала монографія „Художня тканина західних областей УРСР“, яку докладно аналізує Р. Яців (С. 54—57).

Роман Яців, базуючись на різноманітних джерелах, досліджує походження, виховання, освіту й життєвий шлях народознавиці, підкреслюючи, що подвижницьку працю на ниві культури й виховання вона провадила і в роки національно-визвольної боротьби, і в несприятливі часи польського й німецького панування в Галичині, і в темну добу советського тоталітаризму. Останній був особливо ворожим до будь-яких проявів національної самобутності, трактованих чи то як пережитки минулого, чи як прояви „буржуазного націоналізму“. В той час Савина Сидорович була змушена відмовитися від педагогічної діяльності і втілювати життєвий досвід і набуті знання в музейній галузі. Досліджувати в той час художню тканину Західної України, народні традиції, збирати, старанно описувати й дбайливо зберігати експонати Музею етнографії та народного промислу фактично означало протистояти політиці комуністичної влади, скерованій на денационалізацію народу, виховання homo sovieticus, відірваного від традиції і народної культури. Особлива місія Савини Сидорович полягала в науковому осмисленні й узагальненні культурних набутків Галичини у формі численних наукових статей і фундаментального наукового дослідження³. Останнє побачило світ у Києві

1979 р., на жаль, уже після смерти дослідниці, завдяки наполегливості директора Музею етнографії Ю. Гошка та соратниці вченої К. Матейко.

Розділ 2 містить передрук трьох основних розділів згаданої монографії про народну тканину. Логічними є вилучення вступу й останнього розділу, що рясніють цитатами Маркса й російських учених, обов'язковими абзацами про особливості розквіту народного мистецтва в сім'ї братніх народів, про колгоспне село тощо, без яких у радянський час не могла вийти жодна публікація „Наукової думки“. Натомість вилучення розділу „Історичний огляд розвитку народного ткацтва“ не зовсім виправдане, оскільки містить підсумок надзвичайно копіткої й сумлінної праці дослідниці в архівах і бібліотеках, а також у багатьох музеях Львова, Києва, Івано-Франківська, Коломиї та інших міст. У висновках містився результат тривалого вивчення вченою народного ткацтва західної частини України, який дає змогу дослідниці виокремити чотири регіони виробництва народної тканини, що мали свої специфічні технічні, оздоблювальні й асортиментні особливості.

Звісно, як і в будь-якому виданні, у книзі трапляються й окремі хиби. Оскільки в книзі зібрані спогади кількох осіб, зокрема й самої Савини Сидорович, а життєвий шлях останньої досить докладно змальовує Р. Яців, окремі деталі й епізоди повторюються. На родинній світлинці (С. 78) зображено десять осіб, а в підписі — сім. В основному тексті й алфавітному покажчику прізвище Генсьорського передано через „г“, хоча кілька осіб виступають під „г“ (С. 208). В географічному покажчику немає Станислава (зведений до гасла Івано-Франківськ). Однак ці дрібні хиби не можуть вплинути на загалом високу оцінку нової книги. Адже постать Савини Сидорович, учительки, яка виховала не одне покоління галичанок у дусі патріотизму, глибокої поваги до народного мистецтва, поєданого зі світовими досягненнями в галузі побутової культури, моделювання одягу тощо, а також музейної працівниці й ученої, яка глибоко осмислила й узагальнила наш досвід у сфері виготовлення тканин, заслуговує на пошанівку й вдячну пам'ять.

Врешті, хочеться відзначити високий поліграфічний й естетичний рівень видання. Це насамперед заслуга видавництва „Апріорі“ (Юрій Николишин) та Інни Шкльоди, яка створила вишукану обкладинку зі світлою інтелегентною й гарною „пані вчительки“ в елегантному капелюшку. Цей образ, підкреслений підзаголовком „аристократичні переплетення“, відразу зумовлює певний підхід до сприйняття змісту книги. Змістове наповнення, завдяки розвідці глибокого знавця українського мистецтва Романа Яціва, дає змогу читачеві (звісно, не „пересічному“, бо це книга не для нього) виразно побачити важливу роль галицької жінки 20—30-х років у поступовій педагогіці й модернізації українського суспільства, його розвитку в контексті передових європейських тенденцій того часу. Це сторінка нашої історії міжвоєнної, воєнної й повоєнної доби, яку слід прочитати по-новому.

Іван СВАРНИК

³ Сидорович С. Й. Художня тканина західних областей УРСР.— К., 1979.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику.— Свидник: Словац. нац. музей, 2024.— Т. 29: Карпатські рефлексії. Матеріальна і духовна ідентичність українців Карпат.— 479 с.

Музей української культури у Свиднику (на Пряшівщині, нині — Словацька Республіка) — знана й незнана інституція серед широкого українського читацького загалу. Його історія славна, подекуди складна, сповнена жорсткої боротьби, а втім, Музей завжди був сильним голосом української громади у Словаччині. Сили йому додавав видаваний збірник, який ніколи не обмежувався вузькими музейними темами, а ставив і досягав великих та амбітних цілей. Збірник уміщував оглядові матеріали, що відображали духовне й матеріальне життя місцевих українців, а тому у ньому були не лише статті з етнографії, історії та мистецтва, а й з мовознавства, літературознавства, перекладознавства й — що дуже важливо — самі джерела.

Нещодавно побачив світ 29-й том Наукового збірника Музею української культури у Свиднику. Його присвячено 60-річчю музею, хоча насправді музей ще давніший: засновано 1956 р. у Пряшеві, а 1964 р. його перенесено з Красново Броду до Свидника. Тому правильно казати „60-річчя з дня осідку в Свиднику“. Від 1965 р. виходить збірник, що його започаткував Микола Мушинка. У час від 1965 до 1995 р. вийшло 20 томів у 24 книгах. Упродовж 1998—2016 рр. періодичність видання сповільнилася і вийшло 8 томів. Нині, після восьмирічної перерви, вийшов 29-й том, і надіймося, що невдовзі триматимемо у руках своєрідний ювілейний — 30-й — том, хоча дорога до нього може вийти дуже довгою.

29-й том вийшов досить багатограним. Розділ „Етнографія“ — найбільший (9 авторів і 8 статей). Далі йдуть „Філологія“ (6 авторів і статей), „Історія“ (4 автори й статті), „Мистецтво“ і „Музезнавство“ (по 3 автори та статті). Рецензійний відділ містить п'ять рецензій, а також у збірнику є дві ювілейні силуетки (про педагога й історика Ярослава Джоганика та літературознавицю Любов Баботу) та некролог (про фольклориста й енциклопедиста Миколу Мушинку). Завершують том два джерела — фрагмент „Історії карпатських русинів“ Михайла Лучкая та частина „Словника мікротопонімів українських сіл східної Словаччини“ Миколи Дуйчака. Серед авторів є багато львів'ян, що розширює й підсилює збірник, хоча вносить певні корективи у сприйняття цього видання як суто свидницького явища. Є також представники інших міст, зокрема Ужгорода, та навіть Хорватії.

У цій рецензії розглянемо уважніше філологічну частину, яку справедливо можна розділити на літературо- та мовознавчу. Адріана Амір подала розвідку „Тема єврейства в українській літературі Словаччини. Проза Михайла Шмайди“ словацькою мовою (С. 213—228). Якщо про М. Шмайду пряшівці ще можуть пам'ятати (хоча пам'ять — річ інколи непередбачувана), то в Україні про нього майже не чули. А він був цікавим прозаїком,

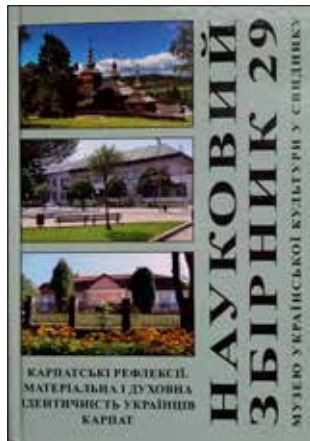
і, зрештою, треба подумати, щоб українська література Словаччини була представлена хоч трохи у шкільних програмах України.

На матеріалі двох Шмайдиних романів дослідниця реконструює широку картину сприйняття єврейської ідентичності крізь призму стереотипів та індивідуальних образів. Хоча така картина досить амбівалентна — між захопленням і засудженням, — та все ж її можна прикласти до будь-якої рецепції національної меншини серед представників титульної нації. Саме тому такий збірний образ досить складний, складений із мозаїки спостережень і спогадів, і розшифровувати його потрібно акуратно й точно.

У статті „Прозова творчість Олександра Духновича“ (С. 229—234) Л. Бабота звертає увагу на белетристичну спадщину цього пряшівця-українця, відомого насамперед як просвітитель і церковник. Утім, його спадщина значно ширша та охоплює оповідання, байки, медитації, афоризми, що ввібрали в себе найкраще з естетики класицизму, сентименталізму й романтизму. Авторка зробила ґрунтовний перегляд основних творів, які мають дидактичну й розважну вартість і становлять окрасу закарпато-української літератури.

Мовознавчу частину становлять студії із зіставної граматики, фразеології й ономастики, що мають навіть виразні перекладознавчі перспективи. Хорватська україністка Сильвія Гралюк („Аналіз українського прийменника з (із, зі, зо) та його еквівалентів в хорватській та словацькій мовах“, с. 235—243) встановлює, наскільки український прийменник семантично збігається з хорватськими та словацькими відповідниками, враховуючи його походження від двох різних праслов'янських прийменників і генетичну спорідненість цих трьох мов. У своїй статті „Демоніологічні назви у вигуківій фразеології української та словацької мов“ (С. 256—262) Галина Кузь застосовує зіставний і перекладознавчий аналіз для з'ясування мовного абстрагування у змістовій структурі вигуківих ідіом і способи подолання мовокультурних відмінностей між двома мовами. Нестабільність і ненормативність передачі словацьких ойконімів графемами української мови стимулювала Світлану Пахомову звернутися до цієї теми („Відтворення словацьких назв населених пунктів засобами української мови“, с. 263—283). Її стаття — дуже добре структурована (26 груп і підгруп) і має готовий ужитковий застосунок (завдяки численним прикладам).

Окремо виділяється оглядова стаття Ярміли Кредатус „Україністика в Словаччині за останнє десятиліття (2013—2023) — пряшівська школа в Пряшівському університеті“ (С. 244—255). Директорка Інституту україністики при Пряшівському університеті підсумувала діяльність інституту за десятиріччя, докладно вдаючись до фактажу та описуючи різні грані функціонування інституту.

Звісно, його специфіка відрізняється від діяльності кількох подібних інституцій у 1960-х роках, але навіть із значно меншим людським ресурсом йому вдається підтримувати викладання повного циклу мово-, літературо- і навіть частини перекладознавчих дисциплін, акредитацію й розвиток навчальних програм, наукову роботу й розширення міжнародної співпраці.

У рецензійному відділі з п'яти видань три присвячено філології: антологія українських художніх текстів в українських оригіналах і словацьких перекладах, що її упорядкувала Адріана Амір (Пряшів, 2021 р.; рецензент — Володимир Барчук); різноаспектна теоретична монографія з прикладної фразеології Галини Кузь (Пряшів, 2024 р.; рецензент — Наталія Венжинович); практичний словацько-український словник ойконімів Світлани Пахомової, Ярослава Джоґаника й Галини Кузь (Пряшів, 2022 р.; рецензент — Ярослав Редьква). Як бачимо, всі видання — пряшівські, переважно українською мовою, що свідчить наразі про хорошу видимість української мови у пряшівському науковому просторі (хоча таке враження може виявитися оманливим, але треба вірити у значно оптимістичніші перспективи).

Українське наукове мовлення збірника — на висоті. Тому прикрі друкарські огріхи зі змісту (випадіння великої букви у власних назвах) дуже помітні. Редакторів завжди знайдеться робота, навіть після роботи іншого редактора. Хоча майже

все стандартизовано, зрідка трапляються невласливі конструкції або недоречні написання, зокрема на с. 329 варто було б написати „пирого“ замість „перого“, а „пані мер“ замість „приматорка“ (останнє слово в Україні точно не зрозуміють).

Добре, що статті мають англійськомовні резюме: без них тепер ніяк у солідному виданні, та й треба все-таки поширювати інформацію про нас у ширший світ. Їх загалом переклали або написали добре. Непорядок є лише з власними назвами, які подекуди не уніфіковані у розрізі книжки, а інколи трапляються дивні написання, що не можна пояснити, — „Pryasiv“ (С. 189) або „Huklyviy“ (С. 200). І звісно, українців Олександра Павловича, Олександра Духновича, Івана Кулеця, Михайла Шмайди написали словацькою як „Alexander Pavlovič“, „Alexander Duchnovič“ (С. 179), „Ivan Kulec“ (С. 209), „Michal Šmajda“ (С. 228), але в англійських текстах робити їх словаками не личить.

Том видано опатно. На форзацах уміщено цитату з поезії Анатолія Кралицького, де звучать слова: „Там бо суть ті чесні люде Руські-українці“. Оця цитата має теж важливе символічне й освітнє значення, адже йдеться про письменника, чия творчість вкладається повністю в ХІХ ст.

Хоча у цій рецензії розглянуто лише філологічну тематичну, інші розділи не менш цікаві. Тому з нетерпінням чекаємо на нові томи.

Тарас ШМИГЕР

Марія Вуянко. Монастирі Івано-Франківщини: ХІІ—ХІІІ — перша чверть ХХІ століть. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. — 587 с.

Феномен чернецтва України вражає. Започатковане в період Київської держави, монаше життя розвинулось у наступних століттях і активно триває в наші дні. Центрами розбудови монастирських осередків були столичні міста князівств. У Галицькому князівстві це був Галич, звідки чернечі осідки поширились по всій території князівства. Галицькі монастирі згадані в літописних джерелах, досліджені археологами та істориками. Монастирями опікувались як князі, так і бояри, що відображено в письмових джерелах. Серед монастирів виокремлюється категорія скельно-печерних чернечих осель, які облаштовувались як у княжу добу, так і згодом.

2024 р. в Івано-Франківському видавництві „Місто НВ“ вийшла друком монографія Марії Вуянко „Монастирі Івано-Франківщини: ХІІ—ХІІІ — перша чверть ХХІ століть“. Актуальність свого дослідження М. Вуянко обґрунтовує у вступі: в контексті великої ролі духовних центрів, зокрема храмів і монастирів, у державотворчих процесах дуже важливою є проблема створення бази історичної інформації, локалізації давніх чернечих осередків на місцевості, обліку всіх монаших осідків різних конфесій, що діяли, починаючи з ХІІ—ХІІІ ст., і працюють до наших днів — у першій половині ХХІ ст. Дослідниця підкреслює, що за понад тисячолітню історію чернечого життя в Україні на її теренах трудилось дуже багато монахів і монахинь: назвати нині їх точну кількість майже неможливо, як і точне число монаших осередків. Адже ми знаємо не про всі монастирі, часто

збереглася лише усна традиція; нерідко сучасники довідуються про існування в їх населених пунктах чернечої оселі лише з праць дослідників.

Понад 35 років Марія Вуянко працює в Івано-Франківському краєзнавчому музеї у відділі археології, спочатку як науковий співробітник відділу, а відтак його завідувачкою. 1998 р. вийшла друком монографія М. Вуянко „Монастирі Івано-Франківська (Станиславова). Перша половина ХХ ст.“ (215 с., Івано-Франківськ: Нова Зоря). Це була одна з перших робіт з історії діяльності чернечих осідків в українській сучасній історіографії другої половини ХХ ст. Після ліквідації 1946 р. Української Греко-Католицької Церкви і закриття греко-католицьких і католицьких монастирів на території, зокрема, Західної України, праці подібної тематики були поза межами наукових інтересів дослідників. Монографія стала базовою як для науковців, так і для студентської молоді, які готували курсові та магістерські роботи з історії духовної культури України.

За керівництва М. Вуянко 2001 р. створено постійно діючу Експедицію з дослідження пізньосередньовічних монастирів Прикарпаття, у планах якої було обстеження місць усіх відомих за різними джерелами давніх чернечих осередків. Під час експедиції (яка продовжує працювати!) локалізовано малознані або й невідомі раніше монастирські оселі. Для визначення розташування давніх осередків використано багатий топонімічний матеріал. 2004 р. в часописі „Галичина“ надруковано статтю М. Вуянко „Топоніміка як джерело вивчення історичної топографії середньовічних монастирів та

церков Прикарпаття“, де зібрано й проаналізовано значний пласт топонімів, пов'язаних з чернечим життям. На основі багатьох із них виявлено забуті сучасниками монастирські центри.

Важливо, що залучено свідчення респондентів, записано спогади місцевих жителів, монахів і монахинь різних чернечих згромаджень. Використано друковані матеріали, зокрема відомих нарисів і каталогів тощо. Багато матеріалів введено в науковий обіг уперше, зокрема, польові дослідження новітніх часів. Дослідниця означила ряд чернечих осередків, локалізованих на місцевості на основі детального вивчення топонімічно-топографічних відомостей, археологічних обстежень, переказів, легенд тощо, які не входили до жодних каталогів і реєстрів, але знайшли підтвердження в наш час. Цим М. Вуянко досягла поставленої мети: доповнення на базі наявних джерел, матеріалів до відомих каталогів, зокрема, М. Коссака, М. Ваврика, І. Криг'якевича та інших монастирів від княжої доби, середньовіччя і до наших днів, залучивши новий пласт письмових, археологічних, усних першоджерел.

Чернечі осередки на території України за тривалий час історії монашого життя було дуже багато, тому важливо, що М. Вуянко зосередилась на проблемі чернецтва власне одного регіону — Івано-Франківщини. Це дало можливість систематизувати якомога більше матеріалів локального характеру, зокрема польового, який своєю чергою є невід'ємною складовою історії українського чернецтва в Україні. Наша держава від часу прийняття християнства як однієї зі світових релігій міцно і надійно ввійшла в коло європейської християнської спільноти, засновуючи та розвиваючи всі інституції церковного життя, зокрема, такі як чернечі згромадження та монастирі. Предметом дослідження М. Вуянко стали монастирі всіх етнографічних регіонів Івано-Франківщини: Покуття, Опілля, Бойківщини та Гуцульщини. Перші монастирі виникли у князю Галичі і звідси традиція чернецтва поширилась по всій Галичині. Чимало осідків виникло в XIII ст., після монголо-татарського нападу на Київ. За наявними на Івано-Франківщині легендами київські монахи тоді переходили на Прикарпаття і тут засновували нові монастирі. Упродовж XII—XIII—XVIII ст. виникали та припиняли свою діяльність багато монастирських осель, про які збереглись письмові документи, та про більшість із них залишилась тільки пам'ять, зафіксована в народній традиції, місцевих топонімах, переказах.

На Прикарпатті нині діють монастирі обряду Української Греко-Католицької Церкви, Православної Церкви України (до 2019 р. були у складі Української Православної Церкви Київського Патріархату й Української Автокефальної Православної Церкви), Римо-Католицької Церкви; функціонували також монастирі Української Православної Церкви Московського патріархату, буддистські, кришнаїтські осідки. М. Вуянко у своїй праці подає монастирі всіх конфесійних спрямувань — у різний історичний час виникнення або занепад їх обґрунтовані політичними, соціально-економічними обставинами, а життя та діяльність на території громад ченців і черниць різних релігійних обрядів так чи інакше впливають на їх населення.

На Прикарпатті діяли різні чини, ордени та згромадження — єзуїти, домініканці, альбертинці, василіяни, редемптористи, студити, мирноносці та ін. Давні українські монастирі часто не мають титулу, оскільки не збереглися у місцевій традиції. Деколи титули можуть бути неточними, а отже, дослідники вказують різні титули одного і того ж чернечого осередку. В роботі дослідниця згадує всі монастирі, що існували в різний час на території населеного пункту. Перервана 1946 р. традиція монастирського життя відновились на початку 1990-х років. Окрім відомих монастирських чинів, з'явилося чимало нових, серед яких монастирі Згромадження воплощеного слова, Місійного згромадження святого апостола Андрія й ін. У понад 210 населених пунктах Івано-Франківщини свої монастирі мали ченці та черниці майже 50-ти різних чернечих згромаджень, історію яких розглядає авторка. На сьогодні відомо про діяльність понад 430-ти монастирів і домів різних чинів, орденів і згромаджень Греко-Католицької, Римо-Католицької та Православної Церкви, зареєстрованих М. Вуянко.

Хронологічні межі дослідження дуже широкі — XII—XIII — перша половина XXI ст. За словами науковиці, вона прагнула дослідити не конкретні аспекти діяльності кожного монастиря, наприклад, освітній, виховний, харитативний тощо, а вплив і наслідки їх існування в певному регіоні не лише в час активного функціонування, а й після їх занепаду. З досвіду відомо, що перекази, легенди, історичні факти про побутування в тій чи іншій місцевості монастирського осередку віками передаються від покоління до покоління і мають неабиякий вплив на формування свідомості місцевих мешканців.

Праця Марії Вуянко укладена за принципом окремих статей, що, однак, сприймається як цілість і відображає традицію та безперервність розвитку чернецтва, за винятком окремих історичних періодів, зокрема, 1940-х — початку 1990-х рр. В одних випадках інформація широка, в інших обмежена. Такий формат авторка пояснює не браком історичних джерел, а значною мірою навпаки — про окремі відомі чернечі центри, такі як монастирі в Маняві, Гошеві, Угорниках, Погоні написано сотні статей; часто авторка, як зазначає сама, свідомо не подавала матеріали друкованих раніше каталогів. Натомість введено багато нової інформації, використано літописні сучасних монастирів тощо. Розглянуто різні форми чернечого життя — від скельно-печерних монастирів до сучасних духовних центрів.

У своїй праці тему тисячолітньої історії монашества Галичини М. Вуянко розглядає як складову світового розвитку чернецтва. Побудована на багатому фактологічному матеріалі монографія стане науковим джерелом не лише для фахівців, але й для молоді, краєзнавців, співробітників галузі туризму в дослідженні та популяризації історії Прикарпаття в контексті світової культури.

У складі Експедиції з дослідження монастирів Івано-Франківщини працювали Богдан Томенчук, Михайло Паньків, Ярослав Штиркало, Володимир Любінець, краєзнавці, студентська молодь. Незмінним учасником усіх експедицій був Марко Вуянко, якому авторка присвятила свою працю.

Микола БАЛАГУТРАК

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, АКАДЕМІЇ

30 вересня — 2 жовтня 2025 р. у Карпатському відділенні Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України (м. Львів, вул. Наукова, 3-б) пройшла ювілейна X Міжнародна наукова конференція „Геофізика і геодинаміка: прогнозування та моніторинг геологічного середовища“. Конференція вже стала традиційною для широкого кола науковців і фахівців з геофізики, геології, суміжних галузей знань. Її було започатковано у КВ ІГФ НАН України у 2005 р. з присвятою відомому українському вченому-геофізику, першому керівникові Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН

Учасники X Міжнародної наукової конференції „Геофізика і геодинаміка: прогнозування та моніторинг геологічного середовища“

України, довголітньому голові Комісії фізики Землі НТШ, доктору геолого-мінералогічних наук, професорові Ярославу Станіславовичу Сапужаку. Конференції проводяться щодва роки. Метою є обмін досвідом і результатами геофізичних, геологічних, геодезичних, геоморфологічних досліджень, налагодження співпраці між різними установами, організаціями і конкретними дослідниками України та зарубіжжя у проведенні фундаментальних і прикладних досліджень.

У конференціях брали участь учені та фахівці з наукових установ НАН України, закладів вищої освіти, виробничих підприємств і організацій майже з усієї України, країн СНД, Польщі, Словаччини, Болгарії, Угорщини, Румунії, Латвії, Німеччини, Австрії, Ізраїлю. На кожній із них представлялось 60—70, а то й більше доповідей. В останні роки, через епідеміологічну

та геополітичну ситуацію в Україні, зумовлену поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) і російсько-українською війною, значна частина доповідей, насамперед зарубіжних учасників, відбувалася у режимі онлайн. Проте, незважаючи на форс-мажорні обставини, організатори доклали всіх зусиль для регулярного проведення конференцій на належному рівні.

Співорганізаторами ювілейної X Міжнародної наукової конференції „Геофізика і геодинаміка: прогнозування та моніторинг геологічного середовища“ стали Національна академія наук України, Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Інститут геофізики імені С. І. Субботіна НАН України, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, Національний університет „Львівська політехніка“, Українська нафтогазова академія, Наукове товариство ім. Шевченка за підтримки: Науково-технічної компанії „НТК ДЕПРОІЛ ЛТД“, Відділу сейсмічності Карпатського регіону ІГФ ім. С. І. Субботіна НАН України, Будівельної компанії „RESIDENT DEVELOPMENT“, Геодезично-геологічної групи „МІРНИЧИЙ“, Науково-виробничого технічного підприємства „Геологічні технології“.

Підготовку і проведення конференції забезпечував Організаційний комітет (куди ввійшли працівники КВ ІГФ НАН України, вони ж — члени Комісії фізики Землі НТШ) на чолі з директором Олегом Сапужаком у складі: Валентин Максимчук — заступник голови, Андрій Назаревич — секретар оргкомітету, Дмитро Малицький, Наталія Забродська, Роман Кудеравець, Андрій Гнип, Олександра Асташкіна, Ігор Мар'яш, Ігор Чоботок, Олена Сирожко, Богдан Климкович.

Відкрили конференцію 29 вересня 2025 р. голова Організаційного комітету, директор КВ ІГФ імені С. І. Субботіна НАН України Олег Сапужак і співголова Програмного комітету, радник при дирекції, член-кореспондент НАН України Валентин Максимчук.

Тематика ювілейної X конференції об'єднує такі напрями:

1. Вивчення глибинної будови, тектоніки та геодинаміки земної кори (геофізичні, геологічні, геодезичні та інші дослідження).
2. Сейсмологічні та геофізичні дослідження сейсмоактивних регіонів.
3. Сучасні технології геолого-геофізичного прогнозування геологічного середовища для пошуків родовищ нафти і газу і інших корисних копалин.
4. Моніторинг екобезпечних природних та техногенних геологічних процесів та інженерна геофізика.
5. Геофізичні методи в археології.
6. Методи математичного та фізичного моделювання і геоінформаційні технології для обробки та інтерпретації геофізичних даних.

На конференцію було заявлено майже 80 доповідей. Засідання проходили у форматі пленарної сесії, секційних засідань і коротких стендових доповідей. Частина доповідей, зокрема зарубіжних учасників, заслухали в онлайн-режимі.

Впродовж трьох днів у роботі конференції взяли участь близько 100 учасників в очному форматі і понад 50 — у форматі онлайн.

Склад учасників був представницьким. У її роботі взяли участь академіки НАН України Олександр Лукін, Мирослав Павлюк, члени-кореспонденти НАН України Валентин Максимчук, Ігор Наушко, Роман Кутас, Михайло Орлюк, Володимир Бахмутов, Володимир Коболєв, Микола Якимчук, професори Олександр Петровський, Дмитро Малицький, Юрій Стародуб, Корнелій Третяк, Степан Савчук, Анатолій Церклевич, Едуард Кузьменко, Ігор Рокитянський, Ігнат Корчагін, Тетяна Бурахович, Наталія Каблак, Валентина Янко, Олександр Меньшов, Михайло Довбніч, Олег Гнилко, Ярослав Лазарук, Михайло Лубков, Валерій Корепанов.

Серед закордонних учасників були: професори Вагіф Гадіров (Азербайджан), Валерій Нікулінс (Латвія), доктори Януш Вало, Томаш Ольшак, Ришард Шпунар, Януш Луковські, Ольга Росовецька, Павел Косаковські, Ян Панчак, Юрек Кшиштоф Ян, Генрик Польчик (Польща), Люсія Фойткіова, Йозеф Влчек, Ян Валента (Чехія), Росс Магуайр, Христина Мур (США), Віктор Віларраса, Ганна Лівенцева (Іспанія).

У доповідях були широко представлені результати досліджень наукових установ НАН України, закладів вищої освіти, виробничих підприємств і організацій України та з закордону, це: Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Карпатське відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Полтавська гравіметрична обсерваторія Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, Інститут геологічних наук НАН України, Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, Інститут археології НАН України, Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, ДУ „Науковий центр гірничої геології, геоecології та розвитку інфраструктури НАН України“, Львівський центр Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України, Львівський національний університет ім. Івана Франка (факультети геологічний, географічний, електроніки та комп'ютерних технологій), ННІ „Інститут геології“ Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національний університет „Львівська політехніка“ (Інститут геодезії, Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій), Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (геолого-географічний факультет), Ужгородський національний університет (географічний факультет), Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Інститут водних проблем і меліорації НААНУ, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, НТУ „Дніпровська політехніка“, Національний університет „Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка“, Головний центр спеціального контролю НЦУВКЗ ДКА України, Національний антарктичний науковий центр МОН України, ТОВ „Інститут прикладних проблем екології, геофізики і геохімії“, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, АТ Укрнафта, УкрНДІгаз, АТ „Укргазвидобування“, ТОВ „Фундаментстроймакс“, Адміністрація історико-культурного заповідника „Давній Пліснеськ“, Державне регіональне геологічне підприємство „Донецьк-геологія“, ЛТД „ЦЕНТР“, ТОВ „Науково-виробниче технічне підприємство „Геологічні технології“, Науково-технічна компанія „НТК ДЕПРОІЛ ЛТД“, ПрАТ „Укрідроенерго“, Філія „ВП „Рівненська АЕС“ (Енергоатом).

Закордонними учасниками були представлені такі установи й організації: Baku State University (Baku, Azerbaijan), Institute of Rock Structure and Mechanics Academy of Sciences of the Czech Republic (Prague, Czech Republic), Charles University (Prague Czech Republic), Institute of Geophysics, Polish Academy of Sciences (Warsaw, Poland), Warsaw University of Technology (Warsaw, Poland), Kazimierz Wielki University (Bydgoszcz, Poland), Economic Geology Department, Polish Geological Institute — National Research Institute (Warsaw, Poland), Foundry Research Institute (Krakow, Poland), AGH University of Science and Technology in Krakow (Krakow, Poland), University of Illinois Urbana-Champaign (Champaign, IL, USA), Geoscience Barcelona (GEO3BCN-CSIC) Institute (Barcelona, Spain), Global Change Research Group (GCRG), IMEDEA, CSIC-UIB (Esporles, Spain).

На пленарній сесії було представлено доповіді оглядово-концептуального характеру з різних напрямів геофізичних, геологічних і геодезичних досліджень, на секціях і на стендовій сесії заслухано доповіді за результатами конкретних досліджень.

До початку конференції видано збірник тез доповідей X Міжнародної наукової конференції „Геофізика і геодинаміка: прогнозування та моніторинг геологічного середовища“ (Львів, 30 вересня— 2 жовтня 2025 р.) / За заг. ред. В. Ю. Максимчука.— Львів: Растр-7, 2025.— 92 с.)

Конференція прийняла підсумкову Ухвалу, а також рішення про проведення чергової, XI конференції у 2027 р.

Валентин МАКСИМЧУК, Андрій НАЗАРЕВИЧ

3 жовтня 2025 р. читальня зала Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького стала однією з локацій Львівського Міжнародного літературного фестивалю XXXII Book Forum Lviv. У перший день фестивалю тут відбулась програмна презентація видань Лікарської комісії Наукового товариства ім. Шевченка „Медицина, наука та інше“, організована Лікарською комісією НТШ, ЛНМУ імені Данила Галицького та науковою бібліотекою університету. Модерували захід директорка Бібліотеки ЛНМУ імені Данила Галицького, кандидатка історичних наук, старша дослідниця Марта Надрага та голова Лікарської комісії НТШ, професорка Зоряна Масна.

Директорка бібліотеки М. Надрага розпочала зустріч, привітавши присутніх із знаковою подією — долученням до роботи найстаршого і одного з найавторитетніших в Україні літературного фестивалю та побажала учасникам гарних виступів, цікавих дискусій і нових літературних знахідок.

Марта Надрага

„Наукове товариство ім. Шевченка з часів свого створення ставило перед собою три цілі — підтримку високого рівня української науки, забезпечення можливості здобуття якісної освіти для української молоді та просвітницьку діяльність”, — наголосила у своєму виступі на відкритті презентації голова Лікарської комісії НТШ професорка З. Масна. Досягнення жодної з цих цілей неможливе без книги. І, незважаючи на технічний прогрес і глобальну цифровізацію, жодні електронні носії, жодні пошукові програми чи штучний інтелект не можуть замінити книгу. Бо книга — це не тільки джерело інформації, це ще розвиток мови і пам'яті, уяви та мислення; книга — це задоволення, зняття стресу та культура спілкування. Нині ми презентуємо чимало різних книг, куди вкладено дуже багато праці, об'єднавши це літературне розмаїття під назвою „Медицина, наука та інше“.

І справді, ті, хто завітали на локацію Book Forum Lviv 2025 до читальної зали Наукової бібліотеки ЛНМУ імені Данила Галицького, мали змогу оглянути понад 150 різних видань — наукових монографій і навчально-методичних праць, національних підручників для студентів і словників, музейних каталогів, поетичних збірок, мемуарної, публіцистичної, художньої літератури, альбомних видань і фахових журналів.

Свої книги та видання кафедр у різних форматах представляли учасники заходу — члени Лікарської комісії НТШ. Серед експонованих видань — перший українськомовний підручник для студентів „Онкологія“, який був перевиданий чотири рази, „Атипова онкологія“, „Медичні помилки в онкології“, „Якщо пам'ять мені не зраджує...“, „Рікою життя“ Бориса Білинського, „Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898—2023)“ та „Чверть століття з любов'ю до людей і науки: кафедра клінічної імунології та алергології“ за редакцією Валентини Чоп'як, керівник проєкту Марта Надрага, „Як живеш, український лікарю?“ Зиновія Масного, „Перерваний політ“ Юрія Панишка, „Ілюстрований каталог препаратів Анатомічного музею Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького“ Лесі Матешук-Вацеби, Уляни Підвальної, „Медицина у Святому Письмі“ Ярослава Шпарика, „Українське медичне слововживання“ Олександри Томашевської, Євгена Дзіся, національні підручники „Гістологія цитологія ембріологія“ Олександра Луцика, Юрія Чайковського, „Клінічна анатомія та оперативна хірургія“ за редакцією Володимира Півторака, „Стратегія імплементації Конвенції Ов'єдо в законодавство України“ за редакцією Ірини Сенютки, „Студентське наукове товариство Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Сторінки історії“ за редакцією Зоряни Масної, життєписи відомих медиків і науковців, історичні нариси, наукові монографії... Майже всі експоновані видання автори дарували бібліотеці.

„Презентація книжки — це завжди дуже цікаво, — зазначив у своєму виступі почесний член НТШ професор Борис Білинський. — Презентувати одну книжку — легко, бо автор її знає і може багато розказати і про матеріал, викладений в ній, і про історію написання. Зате презентація праць, написаних упродовж 75 років клінічної, наукової, викладацької та громадської діяльності відкриває перед автором можливість розкрити роль медика, вченого, просто громадянина-українця в житті держави, показати, що ми повинні і можемо робити для нашої Батьківщини”, — наголосив професор Б. Білинський.

Професорка Зоряна Масна представляє присутнім журнал „Праці Наукового товариства імені Шевченка. Медичні науки“.

Про довгий і непростий шлях, який довелося пройти в медичній і літературній діяльності розповідали багаторічний головний редактор часопису „Народне здоров'я“ доцент Зиновій Масний і багаторічний головний редактор журналу „Феномен людини“ доцент Юрій Панишко.

В рамках заходу професорка З. Масна презентувала присутнім журнал „Праці Наукового товариства імені Шевченка. Медичні науки“, який видається Лікарською комісією НТШ та є індексованим у наукометричній базі Scopus, і запросила учасників зустрічі до публікації на його сторінках результатів своїх наукових досліджень.

На завершення директорка Бібліотеки М. Надрага висловила сподівання, що такі презентації стануть традиційними в рамках BookForumLviv, наповнюючи живим спілкуванням зали старовинного палацу Бадені.

Борис Білинський
і голова Лікарської комісії НТШ Зоряна Масна

Олена АДАМОВИЧ
Світлини Володимира ДУБАСА та Анни ВАСЕРУК

16 жовтня 2025 р. в ЛНМУ імені Данила Галицького відбувся Міжнародний науковий симпозіум SMART LION 2025 „Медична освіта та наукові дослідження в Україні під час війни“. Вже впродовж багатьох років SMART LION, започаткований Лікарською комісією НТШ, належить до наймасштабніших щорічних наукових форумів для молодих науковців, що проходять в стінах університету за участі європейських і світових учених.

Організаторами цього річного симпозіуму традиційно стали Лікарська комісія НТШ та ЛНМУ імені Данила Галицького, а також Світова федерація українських лікарських товариств і Українське лікарське товариство у Львові за підтримки Львівської обласної військової адміністрації та Львівської міської ради. Активно долучились до організації та проведення заходу Студентське наукове товариство та Товариство молодих вчених університету.

На зацікавленості сучасної студентської молоді науковими дослідженнями та готовності отримувати нові знання, новий досвід, який буде використано для подальшого розвитку та розбудови України, наголосив у своєму виступі на відкритті симпозіуму ректор ЛНМУ імені Данила Галицького професор Орест Чемерис. Учасників заходу вітали голова Лікарської комісії НТШ професорка Зоряна Масна, проректорка ЛНМУ ім. Данила Галицького з наукової роботи професорка Вікторія Сергієнко, очільниця Львівського міського відділу охорони здоров'я Марта Матюшко, заступниця голови НТШ професорка Лідія Бойчишин, американський кардіохірург, член Українського лікарського товариства Північної Америки та НТШ Василь Лончина, голова клубу імені Юрія Липи Українського лікарського товариства у Львові Зоряна Іванків, представники адміністрації університету, міста та області, Студентський капелан університету отець Ігор Хомічак запросив учасників і гостей заходу до спільної молитви.

SMART LION 2025 об'єднав понад 400 учасників, які мали можливість заслухати та обговорити майже 30 наукових доповідей, що увійшли у програму 5-ти секційних засідань. Ще понад 20 учасників презентували результати своїх досліджень під час постерної сесії.

До команди спікерів SMART LION 2025 увійшли провідні науковці ЛНМУ ім. Данила Галицького, ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського, УКУ, Університету Лойоли в Чикаго та Іллінойського університету, студенти і молоді вчені, практичні та військові медики, керівники клінік та очільники громадських організацій, фахівці в галузях протезування, медичної реабілітації, судово-медичної експертизи, біоетики та громадського здоров'я.

SMART LION 2025 став платформою для обговорення викликів, що постають перед медичною освітою та наукою в Україні під час війни, і шляхів їх подолання, особливостей проведення наукових досліджень в Україні, міжнародного співробітництва та організації мобільності науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти у міжнародних програмах і проектах. Надзвичайно цікавими і різноманітними як за складом учасників, так і за тематикою доповідей стали секції „Медична освіта в Україні в час війни“, „Наукові дослідження в Україні в час війни“, „Медичні виклики, пов'язані з війною в Україні“. Окрема секція була присвячена проблемі біоетики під час війни в Україні. Її спікери — Емілі Е. Андерсон PhD, MPH, професор Університету Лойоли в Чикаго, Stritch школи медицини Інституту біоетики Нейсвангера та випускники того ж університету акцентували увагу на розвитку потенціалу в галузі біоетики в Україні, програмах партнерства, потребі створення нової інституційної комісії з етики та потребах в обладнанні та навчанні українських медиків. Особливе зацікавлення у присутніх викликали доповідь професорки Оксани Боярчук „Програма імені Фулбрайта: відкрий світ — відкрий себе“ та виступ заступниці директора Офісу Фулбрайта в Україні, координаторки програм Інни Бариш „Презентація Програми академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні — стипендії для навчання у магістратурі та проведення досліджень у 2026—2027 академічному році у США“, а також презентація професорки Оксани Заячківської „Медичні наукові публікації як капітал: Трансформуємо розуміння у стратегію“.

Вже вкотре SMART LION зібрав величезну аудиторію для обговорення сучасних викликів у медичній освіті та науці України. І це цілком закономірно, бо вже традиційно Симпозіум не лише відкриває учасникам нові горизонти для співпраці та спільних досліджень, але й стає потужним інструментом для забезпечення участі українських науковців у світовому науковому просторі.

Організатори та учасники Міжнародного наукового Симпозіуму SMART LION 2025 „Медична освіта та наукові дослідження в Україні під час війни“

Олена АДАМОВИЧ
Світлини Анни ВАСЕРУК

26—27 листопада 2025 р. у Львові відбулися Різдвяні читання „Мультидисциплінарний підхід в медицині: сучасні нароби та виклики в імунології, алергології та ревматології“ — традиційна науково-практична конференція з міжнародною участю, організована кафедрою клінічної імунології та алергології ЛНМУ імені Данила Галицького, Лікарською комісією Наукового товариства ім. Шевченка та Українським товариством імунологів, алергологів, імунореабілітологів.

„За п'ятнадцять років свого існування Різдвяні читання стали потужним майданчиком науки, обміну новими ідеями та напрацюваннями“, — підкреслив у своїй вітальній промові на відкритті конференції ректор ЛНМУ імені Данила Галицького професор Орест Чемерис. Вітаючи організаторів та учасників заходу з початком роботи конференції, голова НТШ, академік НАН України Роман Кушнір зазначив, що Лікарська комісія Товариства, виступаючи традиційним співорганізатором читань, активно продовжує наукові традиції багатьох поколінь попередників, несучи нові цікаві ідеї та спонукаючи до обміну досвідом. Впевненість у продовженні традицій, в тому, що медичні Різдвяні зустрічі у Львові збиратимуть щораз більшу кількість охочих здобути новий досвід і поділитися своїми здобутками, незважаючи на складнощі воєнного стану, висловив у своєму привітанні перший заступник мера Львова Андрій Москаленко.

Виступ голови НТШ, академіка НАН України Романа Кушніра на відкритті Різдвяних читань 2025, поруч дійсна членкиня НТШ, професорка Валентина Чоп'як

„Цьогорічна програма наукового форуму зорієнтована на обговорення мультидисциплінарних проблем надання допомоги складним пацієнтам“, — підкреслила голова оргкомітету конференції член-кореспондент НАН України, дійсна членкиня НТШ, професорка Валентина Чоп'як. Упродовж першого дня Різдвяних читань учасники обговорювали сучасні медичні технології для діагностики та лікування складних пацієнтів, другий день конференції був присвячений проблемам доказової медицини в Україні та світі.

Головна редакторка часопису „Праці Наукового товариства імені Шевченка. Медичні науки“, професорка Валентина Чоп'як презентує присутнім останній випуск журналу

До участі у Різдвяних читаннях 2025 зареєструвалось понад 1000 осіб, понад 200 виступили з доповідями та лекціями в рамках 12 пленарних засідань, 9 симпозіумів, 18 майстер-класів, 8 практикумів, 2 журнальні клуби, 2 клінічні клуби, активно долучились до панельних дискусій і взяли участь в обговоренні акту-

альних питань сучасної медицини та фармації, проблем у наданні медичної допомоги пацієнтам у сучасних умовах.

Серед проведених заходів — пленарні засідання „Інтегруюча роль імунології у наданні допомоги складному пацієнту“, „Доступ пацієнтів до якісної медичної допомоги в Україні“, „Розвиток медичної допомоги в умовах війни та її імплементація в світовий медичний простір“, „Мультидисциплінарність — перспектива розвитку сучасної медицини“, „Медицина та богослов'я“, симпозіуми „Медицина та історія“, „Медицина та мова“, „Медицина та хімія“, „Наука і медицина в допомогу армії“, майстер-клас „Правничча система координат безпечної діагностики“, практикум „Сучасні напрямки медичних грантів“.

Молодіжний форум „Наука. Медицина. Молодь. Розвиток“ став однією із знакових подій конференції — в його рамках понад 20 молодих дослідників з різних міст України — студентів, аспірантів, докторантів, — представляли свої наукові доробки разом із своїми науковими керівниками, а найкращі роботи були відзначені преміями.

Вже п'ятнадцяте Різдвяні читання зібрало у Львові науковців і практичних лікарів з різних міст України та світу, експертів державних установ і представників галузі охорони здоров'я, ставши майданчиком для обміну передовим досвідом, презентації інноваційних досліджень, а також інтеграції української медицини у світовий науковий простір, налагодження довготривалого партнерства та розробки спільних міжнародних проектів і консолідації зусиль світової медичної спільноти задля впровадження найсучасніших стандартів лікування та підвищення якості надання медичної допомоги в Україні.

Рестраційні кошти та благодійні внески учасників Різдвяних читань будуть скеровані на підтримку 10-ї гірської штурмової бригади „Едельвейс“ і бригади „Хижак“.

Організатори Різдвяних читань та учасники Молодіжного форуму „Наука. Медицина. Молодь. Розвиток“. 27 листопада 2025 р.

Олена АДАМОВИЧ
Світлини Володимира ДУБАСА та Анни ВАСЕРУК

12 березня 2026 р. у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника відбулося відкриття експозиційної виставки „Спадкоємність“, приуроченої 150-річчю від народження Мирона Михайловича Кордуби (1876—1947) — історика, археографа, публіциста, педагога, громадського діяча, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка.

Серед гостей заходу були громадський діяч і меценат Степан Давимука, заступник голови НТШ Андрій Фелонюк, а також заслужений діяч науки і техніки України, доктор медичних наук, професор Борис Білинський.

Відкриваючи виставку, генеральний директор ЛННБ України ім. В. Стефаника Василь Ферштей, вітаючи присутніх гостей і співробітників бібліотеки, наголосив на важливості вшанування постати Мирона Кордуби саме у рік 134-ї річниці створення Бібліотеки НТШ — першої національної наукової бібліотеки. Посилаючись на Постанову Президії НАН України „Про історичну спадкоємність ЛННБ України ім. В. Стефаника“ від 16 квітня 2025 р., він підкрес-

лив вагому роль ученого в діяльності НТШ та у розвитку Бібліотеки Товариства.

Завідувачка відділу рукописів Мирослава Дядюк представила концепцію виставки, що складається з трьох експозиційних розділів, об'єднаних ключовим поняттям „спадкоємність“. У першій частині експозиції висвітлено історію створення та діяльності Бібліотеки НТШ. Тут представлено документи, що ілюструють процес її формування: статутні положення про заснування бібліотеки, матеріали діловодства, інвентарні книги, картотеки, печатки, а також фотодокументи діячів НТШ, безпосередньо причетних до становлення та розвитку бібліотеки. Серед них — Михайло Павлик, Михайло Грушевський, Іван Кревецький, Володимир Дорошенко та інші.

Друга складова експозиції присвячена постаті Мирона Кордуби та ґрунтується на документальній спадщині з його особового архіву, що зберігається у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника. Експозиція містить матеріали епістолярної спадщини вченого, документи про його навчання, трудову та наукову діяльність, а також рукописи і публікації, пов'язані з дослідженнями у галузі історико-географічної, краєзнавчої, топонімічної та бібліографічної проблематики. Окремо представлено прижиттєві друковані праці Мирона Кордуби та його наукові розвідки, опубліковані у чужомовних і серійних виданнях НТШ.

Третій розділ виставки розкриває ідею родинної спадкоємності. У ньому представлено матеріали з особового архіву онука Мирона Кордуби — видатного українського хірурга-онколога, дійсного та почесного члена НТШ, заслуженого діяча науки і техніки України Бориса Тарасовича Білинського. Експозиція репрезентує документи його професійної, наукової та громадської діяльності: особисті документи, дипломи та відзнаки, матеріали наукових досліджень, рукописи лекцій, публікації, а також документи, що відображають участь ученого у міжнародних наукових форумах та діяльності громадських організацій.

Заступник голови НТШ Андрій Фелонюк у своєму виступі зосередив увагу на ролі Мирона Кордуби в розвитку української історичної науки та його діяльності як бібліотечного референта НТШ упродовж 1921—1934 рр., коли він активно опікувався питаннями комплектування фондів Бібліотеки НТШ, організації книгообміну та представлення української науки на міжнародному рівні.

Борис Білинський поділився спогадами про шанобливе ставлення до постати Мирона Кордуби у родині та наголосив на значущості його наукової і громадської діяльності.

Він також згадав про участь ученого у політичному житті — як референта закордонних справ УНР та радника посольства ЗУНР у Відні, а також про складні періоди життя родини в умовах радянської системи.

Громадський діяч і меценат Степан Давимука підкреслив важливість збереження родинних архівів та їх передачі до наукових інституцій, що забезпечує доступ дослідників до унікальних джерел історії та культури.

У завершальному слові генеральний директор бібліотеки Василь Ферштей відзначив роль Степана Давимуки у передачі до фондів ЛННБ України ім. В. Стефаника архівної спадщини Мирона Кордуби та Бориса Білинського, а також понад сорока інших архівних збірок. На знак подяки меценатові було вручено повний „Реєстр“ переданих ним архівних матеріалів.

Організатори виставки наголосили, що експозиція лише частково репрезентує багатство архівних матеріалів. Ознайомитися з повним складом документальної спадщини дослідники можуть у читальному залі відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Мирослава ДЯДЮК

НАШІ ВТРАТИ

НА СВІТЛУ ЗГАДКУ ПРО ВОЛОДИМИРА ШЕВЧУКА

З великим сумом повідомляємо, що 15 листопада 2025 р. на 70-му році життя відійшов у вічність Володимир Шевчук — доктор економічних наук, професор, дійсний член НТШ. У його науковому доробку понад 200 робіт, присвячених розвитку теорії економіки, бухгалтерського обліку та аудиту. Володимир Шевчук багато років свого творчого життя віддав Національній академії статистики, обліку та аудиту, де працював на посадах професора, завідувача кафедри аудиту (2003—2010) та проректора. Видатний учений-економіст і педагог, почесний академік Національної академії статистики, обліку та аудиту, член Бюро відділення аграрної економіки і продовольства НААН України, член спеціалізованих вчених рад, депутат Печерської районної ради у Києві (1990—2002), один з ініціаторів створення та незмінний голова Наукового товариства імені Сергія Подолинського (з 2000 р.) — таким є неповний перелік звань, посад і заслуг В. Шевчука, які він здобув, пройшовши довгий шлях і доклавши багато праці і сил. Відзначений нагородами Міністерства фінансів, Державної служби статистики України та київського міського голови.

Володимир Шевчук народився 19 квітня 1955 року в селі Погоріла Джулинського (нині Теплицького) району Вінницької області в родині селян. Закінчив Львівський торговельно-економічний інститут (нині Львівський торговельно-економічний університет), в якому навчався з 1973 по 1977 р. за спеціальністю „бухгалтерський облік“. Його однокурсники під час навчання запам'ятали В. Шевчука як уважного, допитливого і працьовитого студента. Кандидатську дисертацію захистив 1986 р., докторську — у 1999 р. 2023 р. йому надано звання професора. Предметом фахових зацікавлень В. Шевчука були теорії економіки, бухгалтерський облік, фінансовий контроль та економічний аналіз.

В. Шевчук входив до кола українських і зарубіжних науковців, які переймаються проблематикою фізичної економії. Справою його життя було поширення ідей українських учених-новаторів світового рівня, яку він втілював у межах керівництва Науковим товариством імені Сергія Подолинського. Започаткована С. Подолинським понад сто років тому українська наукова школа фізичної економії досі не має аналогів у світі, а здобутки її представників є настільки передовими, що дають змогу вважати її новаторською світовою науковою школою. Тому для сприяння розвитку й пропагування ідей фундаментальної науки, яка спирається на соціоенергетичне вчення С. Подолинського, біосферну й ноосферну концепцію В. Вернадського, фізичну економію М. Руденка, 1999 р. було засновано Наукове товариство імені С. Подолинського. Український подвижник фізичної економії, Герой України М. Руденко у статті „Глобалізація і Україна“, написаній у липні 2002 р., висловив сподівання, що на основі Наукового товариства ім. С. Подолинського у Києві постане інститут фізичної економії. На той момент (2002 р.) Товариство вже діяло три роки і з 2000 р. його очолював, як писав М. Руденко, „молодий і надзвичайно талановитий“ професор В. Шевчук.

3 березня 1999 р. прихильники ідеї створення товариства зібралися в Києві у приміщенні Республіканської християнської партії на вул. Сагайдачного і створили громадську організацію „Наукове товариство імені Сергія Подолинського“. В установчих зборах брали участь відомі вчені-економісти: Людмила Корнійчук, Василь Столяров, Володимир Шевчук, Федір Вольвач, Анатолій Возниця; історики: Олена Апанович, Тетяна Слюдікова; священники Петро Бойко та Стефан Негребецький, журналіст Микола Шудря та письменники Олекса Мусієнко, Іван Власенко, підприємці, студенти й аспіранти. Невдовзі членами Товариства стали львівські вчені проф. Степан Злупко та проф. Лідія Гринів, проф. Роман Сербин з Квебекського університету (Канада) та інші. На момент державної реєстрації список членів нараховував 78 чоловік.

Товариство ставило собі за мету створення української економічної школи, яка базується на теоретико-методологічних засадах фізичної економії, та виховання в молоді дбайливого господарського ставлення до природного середовища задля забезпечення тривалого життя людства на Землі, створення в українського народу оптимістичного переконання, що найбільшим його багатством і основою його економічного процвітання в майбутньому є багатіючі ґрунти. Товариство сформувало і ефективно втілювало план дій, де найважливішим завданням визначило поширення знань про фізичну економію. Члени Товариства організували низку виступів на радіо й телебаченні та у пресі. 15 грудня 1999 р. у Будинку літератора за ініціативи почесного голови НТШ М. Руденка відбулися відкриті збори, що стали всеукраїнською презентацією Товариства. Наступні урочисті збори Товариства відбулись 17 липня 2000 р. в Будинку літератора з нагоди 150-річчя від народження С. Подолинського, а 7 грудня 2000 р. у КНЕУ було проведено Міжнародну наукову конференцію, присвячену 150-річчю від народження С. Подолинського, де свої виступи презентували понад п'ятдесят вітчизняних і зарубіжних учених.

Метою Товариства був розвиток „рятівного знання“, як його назвав проф. В. Шевчук, що надихає нові покоління дослідників на пошук шляхів сталого розвитку людства.

Сьогодні Наукове товариство ім. С. Подолинського є осередком учених-інтелектуалів не лише економічного спрямування. Його членами є також не лише фізики, а й філософи, історики, теоретики культури, підприємці, богослови, письменники, фермери, студенти й аспіранти. Науковий потенціал — високий, ідеї — прогресивні, парадигма — унікальна. Товариство розробляє програми, маніфести та концепції економічного розвитку, організовує численні наукові заходи, регулярно 19 грудня ініціює понад десять років поспіль щорічні Руденківські читання — „круглі столи“, де обговорюються стратегічні питання розвитку України на засадах фізичної економії, в яких беруть участь провідні вчені-економісти.

На пошану дійсного члена НТШ професора В. Шевчука 14 травня 2025 р. відбулось засідання „круглого столу“, яке було приурочене його 70-річчю. Організаторами заходу виступили Економічна комісія НТШ, Наукове товариство імені Сергія Подолинського та Львівський торговельно-економічний університет. Го-

лова Економічної комісії Петро Куцик на початку заходу виголосив доповідь на тему „Фізична економія як цивілізаційна парадигма у творчій спадщині професора Володимира Шевчука“, в якій відзначив надзвичайно високу актуальність і значущість ідей і концепцій проф. В. Шевчука для розвитку української науки, економіки і відбудови України. Також на цьому заході від Економічної комісії та ЛТЕУ виступили проф. Богдан Шевчик з доповіддю „Війна і Слово: парадигма фізичної економії у стратегії розвитку людини і суспільства“, у дискусії взяли активну участь члени Економічної комісії НТШ.

Володимир Шевчук був Людиною, яка жила наукою, віддавала себе колегам, учням і студентам і ніколи не була байдужою до майбутнього держави та суспільства. Його наукові погляди надихали, його поради підтримували, а його людяність допомагала долати труднощі. Він умів бачити головне, знаходити смисл у складних обставинах, помічати таланти й плекати їх. Його ідеї, підхід до роботи й життя залишаться серед нас як дороговказ і як нагадування про справжню відданість своїй справі.

Петро КУЦИК

„МІЙ БОГ — ШЕКСПІР...“ ПАМ'ЯТІ МАРІЇ ГАБЛЕВИЧ*

2 грудня 2025 р. на сімдесят шостому році життя відійшла у вічність Марія Богданівна Габлевич. Можна ствердити, що разом із нею відійшла й ціла епоха сімдесятників — епоха Соломії Павличко, Олега Лишеги, Грицька Чубая. У цій плеяді Марія Богданівна займає особливе місце: їй випала надзвичайно багатогранна роль: перекладачки, перекладознавиці, шекспірознавиці, редакторки, критикині, педагогині, тонкої знавчині ренесансу та модернізму.

Марія Габлевич — дійсна членкиня НТШ із 1998 р., лавреатка премії ім. Максима Рильського (2003), керівниця Центру гуманітарних досліджень Львівського національного університету ім. Івана Франка (1998—2004), ініціаторка „Перекладацької майстерні“ (2000—2001), упорядниці 7 томів „Альманахів“ майстерень.

Завдяки їй засяяли зірки модерного українського перекладацтва. До них належать Олена Фешовець, Мар'яна Прокопович. Але не лише зірки перекладу — вона дбала про цілісний розвиток української культури. Остап Сливинський у своїй згадці на пошану Марії Габлевич наголошує, що саме Марія Богданівна „дала [мені] ази культурного і освітнього менеджменту...“

А для країни, що почала просинатися від засилля радянської імперської культури, важить дуже багато.

Утім, чи найвагомим здобутком Марії Габлевич стала фундаментальна робота зі Шекспіровим словом, оригінальним і в перекладі. Ця робота почалася саме на сторінках „Записок НТШ“, а згодом трансформувалася у два томи критичних статей і скорочених перекладів — „Світло Шекспірового храму“ (2016) та „Світло і сутність Шекспірового храму“ (2019). Особливостями обох томів, окрім скрупульозних шекспірознавчих і перекладознавчих статей, є твори британських шекспірознавців, які обґрунтовують Шекспірову духовність, що обстоює сама Марія Богданівна, — Мартіна Лінгза, Малколма Гайта та Еліаса-Гірша Сміта. Окрім того, Марія Габлевич розглядає непопулярну тематику елізаветинської драми та пропонує власні часткові переклади п'єс Роберта Гріна „Джон Бордоский, або Друга частина „Монаха Бекона“ та Кристофера Марло „Тамерлан Великий“, долучаючись таким чином до дискусії шекспірівського питання та не обмежуючись шекспірознавством суто українським. Власне, найвагомим досягненням Марії Габлевич і для українського шекспірознавства можна вважати напроцуд глибоку класифікацію Шекспірових „Сонетів“ на тлі життя й творчості автора, де центральним компонентом є ідеальна небесно-земна Любов. Ця ґрунтовна робота вилилася в „Коментарі“ до Шекспірових „Сонетів“ (як післямова до перекладу Д. Павличка 1998 р.). Внаслідок цього українська шекспіріана за доволі короткий час збагатилася двомовними виданнями „Сонетів“ у перекладах Дмитра Павличка (1998), Наталії Бутук (2011) і Георгія Пилипенка (2013), зі значним редакторським впливом Марії Габлевич. Самі переклади Марії Габлевич переплітаються з науковими коментарями, що дають змогу вписати їх у загальну концепцію цілісної Любові-і-Краси.

Марії Богданівні Габлевич випало народитися в доволі складний час: останні роки Радянського Союзу, непрості перші десятиліття української незалежності зі складними соціоекономічними умовами, що впливали й на розвиток культурної сфери, та 2010-ті з прихованою русифікацією та обмеженнями розвитку української гуманітаристики, видавничої і перекладацької сфер, згодом російсько-українська війна 2014 р. та повномасштабне вторгнення 2022-го. Утім, навіть у такий непростий період Марія Габлевич старалася тримати планку, до якої тягнула українську культуру, — у рамках проєктів ЦГД вона створила електронний освітньо-дослідницький проєкт „Класика вдома“ <http://classicshome.org.ua> (з 2013 р.). Мета — зібрати й зробити доступним широкому загалові найкращі взірці перекладної класичної літератури та вітчизняної гуманітаристики.

Діяльність Марії Габлевич, зосібна педагогічна і просвітницька, стала органічним продовженням того, чим славився її рід, — будівничих і просвітян із Тернопільщини, що походив зі села Струсів. Так, один із дідів, Іван Габлевич, був директором школи в селі Довжанка, згодом він викладав у Тернополі. Інший — набудував чимало церков. Водночас доля її родини — характерна для української еліти в умовах панування спершу Польської держави, а згодом — Радянського Союзу. Іван Габлевич мав конфлікти з польською владою. Згодом радянська влада конфіскувала родинний будинок, власноруч зведений дідом Марії, під потреби НКВД, змусивши родину виїхати до Львова, цілий рік проживати нелегально й влаштувати життя майже з нуля. Мати Марії не змогла закінчити медичний університет, бо родину переслідували політично. Батько Марії, Богдан Габлевич закінчив Львівську політехніку, а згодом його відправили в Росію. Тому Марія Богданівна народилася 2 листопада 1950 р. в далекому Вольську (Саратовська область, РФРСР). Лише повернувшись в тодішню Україну, Марію охрестили — родина, попри те, що належала до „робітничої“, дотримувалась українських традицій і була вірна греко-католицькій церкві. Дев'ять років Габлевичі мешкали в містечку Бібрка, де батько керував цегельним заводом, а Марія поїхала навчатися музиці

* Авторка висловлює подяку родині Марії Габлевич за допомогу і надані матеріали.

(фортеп'яно) в Івано-Франківськ. Переїхавши до Львова, навчалася в СШ № 11, у математичному класі, де, зі спогадів однокласників і вчителів, вчилася дуже старанно. Згодом, несподівано для всіх, музично й математично обдарована Марія обрала англійську мову. Закінчила англійську філологію у Львівському державному університеті 1973 р. Імовірно, визначальним у виборі її стежки стало юнацьке захоплення Шекспіром і „Гамлетом“, зокрема Марія Габлевич буквально закохалася в переклад Лозинського, натрапивши на нього на полицях у бібліотеці. А у старших класах, зі спогадів сестри та однокласниць, вона навіть зробила цілий альбом, присвячений Гамлету, з витинанок, які вона потайки вирізала в міській бібліотеці. Однак музика й математика завжди супроводжували Марію упродовж її наукової і творчої кар'єри — метафора мови-музики, голосів-партиї часто трапляється в літературно-критичних статтях Марії Габлевич. Водночас самі „Коментарі“ до „Сонетів“ вражають строгістю, аналітичністю підходу та пошуком гармонії, не згадуючи вже про закономірності. У цьому проявляється характер підходу шекспірознавиці.

Перекладацький шлях Марії Габлевич розпочався у середині 1970-х — наприкінці 1980-х із перекладів природничої літератури, перерісши згодом у художню. Тоді вона співпрацювала з видавництвом „Дніпро“, де в її перекладах вийшли романи Джека Керуака (1979), Дейвіда Г. Лоуренса (1983), Джона Апдайка (1988), поезія Малькольма Лаурі (1984), Роберта Грейвза, Сильвії Плат (1980, 1989). На переклади поезій її надихав і стимулював Григорій Кочур — завдяки йому Марія Габлевич переклала декілька поезій Томаса Еліота, що ввійшли до збірки „Вибране“ (1990). Саме з іменем Григорія Кочура пов'язане становлення Марії Богданівни як професійної перекладачки. Хоча вона застала Майстра на схилі літ, утім десятилітнє листування аж до його смерті 1994 р. стало своєрідним навчанням у „школі Кочура“.

Те, чого навчав, а точніше, показував на своєму прикладі Григорій Порфирівич, Марія Габлевич реалізувала й сама у власних перекладах і вимагала від усіх тих перекладачів, із якими співпрацювала як редакторка, і від своїх учнів. Ідеться насамперед про літературну й мовну ерудицію, доскіпливість, повагу до оригінального слова.

Марія Богданівна стала учасницею низки перекладацьких проектів, які ініціював Г. Кочур. Найвагоміший із них — переклад поезії та драми „Генріх VIII“ для першого повного зібрання творів Шекспіра у шести томах (1984—1986). Фактично, Марія Габлевич стала не лише перекладачкою, а й анонімною редакторкою усієї поезії, що ввійшла в шеститомник. Ще одним амбітним, проте, на жаль, не завершеним проектом стала колективна праця на шекспіріанною Куліша творчого об'єднання перекладачів при Спілці письменників України 1987 р. Внесок Марії Габлевич — виписки з „Комедії помилок“ у перекладах Пантелеймона Куліша та Ірини Стещенко, а також конспект праці Ярослава Гординського (1928), що містяться у приватному архіві Марії Габлевич. Частково він знайшов своє переосмислення пізніше, у листуванні з автором англomовної книги „Від Біблії до Шекспіра: Пантелеймон Куліш (1819—1897) і формування української літературної мови“ (2016), проф. Андрієм Даниленком. Марія Габлевич переконувала його переглянути гіпотезу про існування загубленого Кулішевого перекладу. Григорій Кочур та його близький друг Дмитро Паламарчук стали саме тими, хто офіційно організував творчий вечір для Марії Габлевич після публікації шеститомника, пошанувавши таким чином професійний дебют Марії Богданівни в перекладі творів великого Британця. Натомість перша серйозна перекладознавча стаття Марії Богданівни була присвячена „Гамлетові“, серед яких був і переклад Григорія Порфирівича („Два українські „Гамлети“: Деякі зауваги до техніки перекладу“, 1997).

Ще однією натхненницею Марії Габлевич на професійній ниві стала проф. Роксоляна Зорівчак. Власне, вона 1980 р. особисто познайомила Марію Габлевич і Григорія Кочура. Як Марія Богданівна згадувала в одному зі своїх інтерв'ю, Роксоляна Петрівна завжди стимулювала її до наукової праці. У 1990-х рр. для Марії Габлевич пріоритетним стало саме шекспірознавство, а кредом — те, що Шекспіра потрібно перекладати заново. Так народилися „Коментарі“ до „Сонетів“ (1998), які Марія Габлевич згодом мріяла видати окремим, науковим виданням і перекласти на англійську (цього, на жаль, не сталося). Прикметним стала поява перекладу в авторській редакції драми „Антоній і Клеопатра“ з „Примітками“, над чим Марія Богданівна працювала цілих десять років (2003 до видання у приватній колекції „Піраміди“ у 2013 р.). Концепція „Приміток“ — розвиток і поглиблення лейтмотиву „Коментарів“: у своїх героях Шекспір відображає ідеальну Любов-і-Красу, Rose-Egos, а відтак — найкращу частку своєї душі й прагне донести це до високородного й освіченого Читача, хто наважиться позирнути на світ Шекспіровими очима, не злякавшись часово-просторової відстані. А крім Шекспіра, існувала ціла низка творів, які Марія Богданівна редагувала анонімно — „Портрет митця замолodu“ у перекладі Мар'яна Прокоповича. Анонімне перекладацтво та анонімна редакторська діяльність Марії Богданівни можна вважати практичним втіленням її бачення перекладача як старанного ремісника, хто впокорує своє его, щоб поступитися авторові.

Марія Габлевич жила на зламі епох — відходу радянської й приходу незалежної України, коли деколонізаційні процеси та прощання з імперським спадком лише починалися, відбуваючись у дуже непротистих політичних, соціальних і культурних умовах. Можливо, Марія Габлевич зробила б набагато більше за сприятливого і ширшого кола однодумців, щедрішого фінансування своїх проектів, більшої заангажованості української читацької аудиторії. Учні, колеги, рідні згадують Марію як надзвичайно вимогливу і водночас дуже чуйну особистість, „у кому ідеалізм поєднується із перфекціонізмом“ (Остап Сливинський), чий голос був „уважним і чесним“ (Леся Бернакевич), шляхетна людина (Борис Гудзяк).

Праця Марії Габлевич у царині шекспірознавства, розвиток українських шекспірівських студій, намагання залучити їх у ширший світовий контекст — надзвичайно вагомі. Результати цієї праці через камерність більшості проектів Марії Богданівни ще належить відкривати, досліджувати й переосмислювати. І саме це стане найбільшою шаною, яку можна віддати українській нареченій Шекспіра, Марії Богданівні Габлевич.

Анна СВЕРЕДЮК

ПАМ'ЯТІ МИХАЙЛА ЧОРНОПИСКОГО

29 січня 2026 року відійшов у засвіти відомий український учений, літературознавець і фольклорист, дійсний член НТШ, голова Комісії фольклористики, лауреат літературної премії імені Олени Пчілки, багаторічний викладач кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси ЛНУ імені Івана Франка доцент Михайло Гнатович Чернопиский.

Народився 17 листопада 1934 р. в багатодітній селянській родині у селі Вільхівці Городенківського району Івано-Франківської області (на цвинтарі свого рідного села він і похований), якому присвятив свою розлогу працю „Село Вільхівці на Покутті біля Чернелиці. Історико-етнографічний і етнокультурологічний нарис“ (2019). Вчений представив наукове дослідження історичного минулого і сучасного життя колоритного покутського села, для чого використав багато архівних документів. Михайло Гнатович з великою любов'ю написав і про своїх односельчан, чимало з яких зазнало переслідувань окупаційної влади. Освіту здобував у Чернівецькому університеті на філологічному факультеті, який закінчив 1958 р. із відзнакою. Студентські роки — це дружба із земляками, а згодом знайомими українськими вченими Михайлом Пазяком і Михайлом Гуцем. Працював учителем української мови та літератури середніх шкіл на Хмельниччині та Івано-Франківщині, призначався на посаду директора, а згодом — інспектора шкіл. У 1962—1965 рр. був аспірантом кафедри української літератури Київського педагогічного інституту. Аспірантські роки — це участь у русі „шістдесятників“, близьке знайомство з В'ячеславом Чорноволом, Іваном Світличним, Богданом Горинем, дружба з Леопольдом Яценком, Ярославом Дзирою, Іваном Власенком, братами Володимиром і Сергієм Плачиндами та іншими вченими і суспільно-політичними діячами. В часи навчання в аспірантурі підготував до друку у видавництві „Дніпро“ антологію „Письменники Західної України 30—50-х років XIX століття“ (1965). 1970 р. захистив кандидатську дисертацію „Формування творчої індивідуальності В. Самійленка в літературних і суспільних зв'язках“.

Михайло Чорнопиский працював у Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки тринадцять років — з лютого 1966 по вересень 1979 р. — і пройшов шлях професійного зростання від асистента до доцента кафедри. Луцький період — це дружба і співпраця із Степаном Забужком, колишнім аспірантом Миколи Зерова Володимиром Покальчуком. З 1979 р. працював у Тернопільському педагогічному інституті — Михайло Гнатович з теплотою згадував про дружню співпрацю із знаменитим археологом і музейником Ігорем Геретюю, а також Остапом Черемшинським. Михайло Чорнопиский певний час виконував обов'язки декана філологічного факультету Тернопільського педагогічного інституту, був одним з ініціаторів надання йому імені Володимира Гнатюка, учасником національно-патріотичних процесів кінця 1980-х — початку 1990-х років, активно виступав з актуальними публіцистичними статтями у пресі.

Нова сторінка науково-педагогічної діяльності пов'язана з кафедрою української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка — тут він працював, починаючи з 1995 р., на посаді доцента.

Михайло Гнатович присвятив своє життя дослідженню традиційної культури, народної творчості та актуальних літературних явищ. Учений завжди обирав складні, значущі наукові проблеми, осмислення яких потребує неабиякої наукової та суспільної сміливості. Його глибокі дослідження політичної сатири Володимира Самійленка, антиімперської діяльності Івана Нечуя-Левицького актуальні і в нинішні трагічні часи. Внесок ученого у фольклористику — наукове перевидання праць Михайла Драгоманова, перше в Україні довідкове видання „Українська фольклористика: Словник-довідник“ (2008), до участі в якому він залучив багатьох українських фольклористів, інші цінні праці. 2023 р. побачила світ унікальна монографія вченого „Краса українського народного слова (фольклористичний і літературознавчий аспекти)“. Підсумовуючи свої аналітичні роздумування над темою краси української мови, вчений у своєму „Післяслові“ зазначив, що наша прекрасна мова є одним із найбільш важливих факторів української ідентичності, а саме тому „Москва століттями усіма способами вбивала українців і одночасно знищувала їхню мову і культуру. Здається, що вільнолюбна українська мова сліпила очі загарбникам, як сяючий діамант“. Михайло Гнатович виховав багато поколінь студентів, яким він передавав не лише знання, а й щире любов до українського слова.

Велика частина життєдіяльності Михайла Гнатовича була віддана Науковому товариству імені Шевченка. У Товаристві він почав працювати ще з 1989 р. Перейнявши естафету від професора Романа Кирчів, який був першим головою Секції етнографії та фольклористики після відновлення роботи НТШ в Україні, М. Чорнопиский понад десять років самовіддано керував Комісією фольклористики (2010—2021). Як дійсний член НТШ (з 2013 р.) він відчував особливу відповідальність перед Товариством, тож щороку готував власну глибоку доповідь.

У коло наукових інтересів М. Чорнопиского входило чимало проблем, зокрема з польовою фольклористики, поезики фольклору, верифікації фольклористичної термінології, фольклоризму, шевченкіяни, а також історизму фольклору. На основі польових записів досліджував відображення теми Голодомору в українській народній словесності. Саме тому 2018 р. він ставив питання про потребу політологічного аналізу фольклору, оскільки вважав, що „фольклор явище багатогранне, яке може бути аналізоване у політичному, соціально-психологічному, культурологічному аспектах“.

Михайло Гнатович брав дуже активну участь в обговоренні доповідей молодших колег. Члени й членкині Комісії досі пам'ятають його фахові зауваження, які нерідко переростали у пристрасні промови на захист українського слова, наукової термінології. Скажімо, на засіданні Наукової сесії Товариства 2015 р. М. Чорнопиский висунув пропозицію замінити поняття „радянський“ у стосунку до гуманітарних дисциплін повоєнного періоду на термін „доба окупації“.

Як досвідчений педагог Михайло Гнатович коментував, аргументував, ділився корисними спостереженнями й інформацією про рідкісні джерела. Його щира порада, часом безкомпромісна думка щодо тих чи інших аспектів теорії, генеалогії чи поезики фольклору творила атмосферу, сприятливу для апробації майбутніх статей чи більших досліджень.

Колеги та учні пам'ятатимуть Михайла Гнатовича як людину глибокої мудрости, надзвичайної працездатності та високої культури. Його шляхетність і відданість справі були прикладом для всієї академічної спільноти, а науковий доробок ученого назавжди залишиться невід'ємною частиною нашої історії.

Василь ІВАШКІВ, Оксана КУЗЬМЕНКО

ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСАНДРА КІЦЕРИ

18 лютого 2026 року, напередодні 95-ліття, відійшов у кращий світ відомий учений-медик, мудрий і віртуозний лікар-клініцист, талановитий письменник і перекладач, дійсний член НТШ (від 1995 р.), доктор медичних наук, професор Олександр Омелянович Кіцера.

Олександр Кіцера народився 24 лютого 1931 р. в родині Омеляна та Юлії Кіцер у м. Луцьку Волинської області, куди його батька-львів'янина, січового стрільця і воюка Галицької армії, інженера-економіста за освітою, доля занесла як одного з організаторів українського кооперативного руху. Після повернення родини до Львова Олександр здобував освіту в передшкіллі сестер василянок, а згодом, з благословення Митрополита Андрея Шептицького, — у приватній коєдукаційній школі імені св. Йосафата при тому ж монастирі. У роки німецької окупації продовжував навчання у Львівській академічній гімназії, де в той час працювали вчителями найкращі викладачі Львівського університету. Ще навчаючись у гімназії, мріяв про лікарський фах, тому особливу увагу приділяв вивченню фізики та хімії. А ставши студентом-медиком, не обмежувався лише навчанням, а з ентузіазмом працював у студентських наукових гуртках на кафедрах хірургії та оториноларингології. У 1954 р. закінчив медичний факультет Львівського медичного інституту і, обравши фах оториноларинголога, поїхав працювати у Любешівську центральну районну лікарню на Волинь. Тут молодий лікар пройшов добру фахову школу, бо, крім своїх професійних обов'язків, ще завідував протималярійною станцією, шкірвенкабінетом, видаляв хворі зуби, сторонні тіла рогівки, заступав лікарів у сільських амбулаторіях, брав участь у ліквідації вогнищ інфекційних хвороб... Згодом, уже працюючи у Бібрці на Львівщині, мав загальнохірургічні активності, багато літав санавіацією. Упродовж 1958—1960 рр. навчався у клінічній ординатурі кафедри оториноларингології ЛМІ; у 1960—1963 рр. працював старшим ординатором-отоларингологом Львівського шпиталю прикордонних військ. 1963 р. вступив в аспірантуру, а 1966 р. захистив кандидатську дисертацію і став асистентом кафедри оториноларингології Львівського медичного інституту. На цій посаді працював до 1979 р., упродовж 1979—1981 рр. — доцент, в 1981—2002 рр. — завідувач, а від 2002 р. — професор кафедри оториноларингології ЛНМУ імені Данила Галицького. За понад 70 років своєї лікарської кар'єри професор Олександр Кіцера провів сотні операцій, вилікував і проконсультував тисячі пацієнтів.

Не менш вагомими є наукові здобутки професора О. Кіцери. Він автор понад 300 наукових і навчально-методичних праць, серед них 2 монографії, навчальний посібник, 2 підручники, 8 авторських свідочств і понад 20 свідочств на раціоналізаторські пропозиції, словники та довідники. Тематика їх дуже широка і охоплює ЛОР-проблематику, історію медицини, біоетику, медичну деонтологію та медичну термінологію, історичні й наукові розвідки. Підготував шість кандидатів наук. Одним із найбільших своїх досягнень вважав видання серії книжок для лікарів і студентів: „Лекції з оториноларингології“, „Пропедевтика з оториноларингології“ (1993), „Клінічна оториноларингологія“ (1996), „Ліки в оториноларингології“ (1999) та працю „Бібліографія кафедри та клініки“ до 90-річчя кафедри.

1997 р. Олександр Кіцера іменований „Людиною року“ Американським біографічним інститутом, прекрасний знавець літератури, музики, релігії, психології. Займався журналістикою, публіцистикою, писав оповідання, новели, есеї, перекладав з польської, німецької, англійської мов. З-під пера О. Кіцери вийшов цикл новел про лікарів-письменників „Лицарі пера і скальпеля“, книги „Проца“, „На перехрестях життя“, „Коротке цвітіння сріблястої липи“, „Сміх і гріх“, публіцистичний доробок, присвячений Юрію Липі та Софії Парфанович, українські переклади збірки казок відомого німецького хірурга Ріхарда фон Фолькмана-Леандера „Про невидиме королівство“, книги „Запаморочення“ професора Іжегожа Янчевського (Варшава, Польща).

О. Кіцера завжди дотримувався патріотичної проукраїнської позиції, вболівав за українську державність. Був одним з ініціаторів і організаторів відродження Українського лікарського товариства у Львові. За його ініціативи та безпосередньої участі у 1980-х рр. було відновлено діяльність „Народної лічниці імені митрополита Андрея Шептицького“, де він був головою ініціативного комітету і членом громадської ради. Учасник установчих зборів і заступник голови Лікарської комісії відродженого Наукового товариства ім. Шевченка, установчої конференції Руху, співзасновник і заступник голови осередку Товариства української мови „Просвіта“, ініціатор відновлення зруйнованих стрілецьких могил і голодування солідарності зі студентами перед Львівською оперою. Олександр Кіцера — один з ініціаторів проведення першого Європейського конгресу УЛТ, учасник установчих конференцій регіональних УЛТ і ВУЛТ, перший редактор поновленого часопису УЛТ „Народне здоров'я“.

За свою діяльність О. Кіцера нагороджений медаллю імені Митрополита Андрея Шептицького „За відродження УГКЦ“; медаллю імені Євгена Озаркевича „За відродження і розвиток Українського лікарського товариства“; ювілейною медаллю ім. Пшемислава Пенньонжека Польського товариства оториноларингологів, хірургів голови і шиї; Почесною грамотою Верховної Ради України; Почесною грамотою Архiepархії УГКЦ „За відродження „Народної лічниці“; багатьма грамотами університету, міського та обласного управління охорони здоров'я; подякою Міністерства охорони здоров'я України, Світової федерації українських лікарських товариств, Українського лікарського товариства Північної Америки, Почесною медаллю „125 років Лікарської комісії НТШ“.

Від імени Наукового товариства імені Шевченка схиляємо голови перед світлою пам'яттю Олександра Омеляновича Кіцери. Вічна пам'ять!

Валентина ЧОП'ЯК, Зоряна МАСНА

ПАМ'ЯТІ ФЕОДОСІЯ СТЕБЛІЯ

11 березня на 95 році життя відійшов у кращий світ Феодосій Іванович Стеблій — відомий історик, кандидат історичних наук, багатолітній співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач відділу нової історії України, Заслужений працівник культури України, активний член Ініціативної групи вчених з відновлення НТШ в Україні (1989 р.), дійсний член НТШ (Історична комісія, 2006 р.), автор статей у виданнях Товариства.

Феодосій Іванович Стеблій народився 21 жовтня 1931 р. у с. Суходоли теперішнього Бродівського р-ну Львівської обл. Його дитинство припало на останні роки довоєнної Польщі. Зміна політичних режимів на західно-українських землях змусувала змінювати школи. До першого класу пішов ще в період міжвоєнної Польської держави, а завершив навчання в радянський час: 1938—1942 рр.— Суходільська початкова школа, 1942—1946 рр.— Пониківська семирічна школа, 1947—1949 рр.— Ясенівська середня школа. Любив спів, музику, театральне мистецтво.

У 1949 р., одержавши шкільний атестат, прослухав двомісячні вчительські курси і влаштувався на посаду викладача історії у Раковецькій семирічній школі Львівської області (працював до 1951 р.), у якій викладав різні предмети: крім історії, проводив уроки з хімії, природознавства й навіть фізкультури. 1951 року вступив на історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка (заочний відділ).

Успішно завершивши два курси заочних студій в університеті, перейшов на денну форму навчання і по закінченні університету одержав диплом з відзнакою. Викладачами Ф. Стеблій були Володимир Горбатюк, Дмитро Похилевич, Володимир Борис. В аспірантурі навчався у 1954—1957 рр. на кафедрі історії СРСР за спеціалізацією „історія України“.

Дисертаційне дослідження виконував під керівництвом відомого вченого професора Григорія Гербільського, який запропонував тему — „Селянське питання в публіцистиці Галичини“. Як випускник аспірантури, Ф. Стеблій був скерований на посаду викладача історії комуністичної партії у Львівський політехнічний інститут. Проте така перспектива була йому зовсім не до душі, оскільки належав до тих представників своєї епохи, які мали закладену ще з дитинства в родині українську національну свідомість, тож, навіть працюючи в радянській системі, за змоги намагалися уникати потреби прославлення радянської ідеології. Власне тому, майбутній учений і подав, за рекомендацією Володимира Грабовецького, документи на конкурс молодшого наукового співробітника в Інституті суспільних наук (тепер — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України).

Це рішення стало доленосним для вченого: від 1957 р. його життя було пов'язане саме з Інститутом українознавства.

Феодосій Іванович вмів поєднувати високий професіоналізм у науковій сфері з адміністративною діяльністю. Він займав керівні посади в Інституті: від 1974 до 1990 р.— заступник директора з наукової роботи, водночас від 1974 р.— завідувач відділу історії України. У роки незалежності через реорганізацію Інституту суспільних наук в Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ця назва трансформувалася у „відділ нової історії України“. Новий відділ Феодосій Іванович очолював аж до 2013 р.

У 1961 р. в Інституті історії в Києві Ф. Стеблій успішно захистив дисертацію „Боротьба селян Східної Галичини проти феодалного гніту в першій половині XIX ст.“ Він був відповідальним редактором, упорядником, членом редакційної колегії низки поважних Інститутських видань, що вимагало копійки праці, ретельності та організованості. За його участі вийшли друком „Історія селянства Української РСР“ (1967), збірник документів „Класова боротьба селянства Східної Галичини“ (1974); він долучився до едіції збірників „Селянський рух на Україні“ у двох випусках (1978, 1985) та „Історії Української РСР“ (1982—1983), колективних монографій „Руська трійця“ в історії суспільно-політичного руху і культури України“ (1987), „Історичні передумови воз'єднання українських земель“ (1989), а також збірника „Русалка Дністрова“: документи і матеріали“ (1989), двотомника „Історія українського селянства“ (2006). Автор розділів монографії „Торжество історичної справедливості“ (1968), яка, попри ідеологічну заангажованість, є цінним джерелом про минуле західноукраїнських земель.

За словами самого Феодосія Івановича, остаточно визначитися в наукових зацікавленнях йому допомогли два ювілеї: 175-річчя від народження Маркіяна Шашкевича (1986) і 150-річчя виходу в світ знаменитої „Русалки Дністрової“ (1987). Скасування цензурного контролю з настанням української незалежності відкривало шлях для висвітлення питань, які були заборонені радянською ідеологією та підпорядковані її цензурі. Відтоді Феодосій Іванович зосередився на дослідженні національного відродження українців Галичини першої половини XIX ст., біографій видатних діячів цієї епохи та дослідників історії Галичини XIX ст. (Івана Крип'якевича, Івана Кревецького, Івана Карпинця, Михайла Тершаковця та ін.).

У період незалежної України Ф. Стеблій продовжив активно готувати до друку інститутські видання: „Львів: історичні нариси“ (1996), „Львівщина: історико-культурні та краєзнавчі нариси“ (1998), „Броди і Брідщина“ (1998), „Історія Львова“ (2007; відп. за другий том т्रитомника), „Просвіта“ — оберіг незалежності та соборності України“ (2010), „Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві“ (2001, 2016), „Предтеча „Руської Трійці“ (2003), „Митрополит Михайло Левицький та його доба“ (2010), „Галичина на перехрестях історії“ (2011). Упорядник збірників „Маркіян Шашкевич — провісник незалежності соборної України“ (2011), „Тарас Шевченко і Галичина“ (2014), „Перемішля і Перемиська земля протягом віків“ та ін.; автор сотень статей у багатьох українських енциклопедіях (Української радянської енциклопедії, „Енциклопедія історії України“ та ін.). Завдяки невтомній діяльності та організаторським здібностям Ф. Стеблій відділ нової історії України став головним осередком координування міжнародних досліджень з історичного шашкевичезнавства. В інституті діяла позаструктурна Шашкевичівська комісія, члени якої упорядкували п'ять тематичних збірників „Шашкевичіана“, видавали „Бібліотеку Шашкевичіани“. Феодосій Іванович виступив організатором Шашкевичівських читань у Львові (1991, 1994), Дрогобичі (1989), Івано-Франківську (1994), Бережанах і Бучачі (1998).

Праці Ф. І. Стеблій вирізняються фаховістю, ретельністю опрацювання теми, ґрунтовним знанням джерельної бази. Вчений також володів блискучим талантом організатора. Високий авторитет серед співробітників цього непересічного інтелектуала завжди спонукав їх до наукової роботи, саморозвитку та дисципліни. Інтелегентний, вимогливий до себе та колег і водночас доброзичливий — таким він назавжди залишиться в нашій пам'яті.

Наукове товариство імені Шевченка схиляється в глибокій шані перед Феодосієм Івановичем Стеблійем. Вічна пам'ять!

Ірина ОРЛЕВИЧ

З поточного життя НТШ

Наукове товариство ім. Шевченка у 2025 році.— Андрій Фелонюк	1
Вибори дійсних членів Наукового товариства ім. Шевченка в Україні (28 листопада 2025 року).— Андрій Фелонюк	10
Засідання Ради Наукового товариства ім. Шевченка.— Редакція	14
Форум „Жінка в науці“ — разом попри війну, втому і тривогу.— Редакція	15
Вшанування пам'яті Степана Гелея в Науковому товаристві ім. Шевченка та Львівському торговельно-економічному університеті.— Петро Куцик, Юрій Михальський	16
Діяльність Музикознавчої комісії НТШ (вересень — листопад 2025 р.)— Оксана Гнатишин	18
Мирону Кордубі — 150.— Андрій Фелонюк	20
Мирон Кордуба у спогадах внука.— Борис Білинський	22

Статті та повідомлення

Невідомий уніатський полемічний твір „Сніданок для віленських братських схизматиків“ (Вільно, академічна друкарня, 1630).— Леонід Тимошенко	24
Дім Маркіяна Шашкевича у Львові.— Ірина Дутковська	29
Дмитро Яворницький і його творча спадщина на шпальтах „Літературно-наукового вістника“.— Сергій Світленко	31
Громадянський чин Митрополита Андрея Шептицького у збереженні й розвитку національної музичної культури (до 160-річчя від народження).— Оксана Гнатишин	34
Мирон Кордуба і Наукове товариство ім. Шевченка — пів століття спільної праці для України (до 150-річного ювілею історика).— Борис Білинський, Марта Джус	40
З когорти піонерів українського музикознавства (до 130-річчя від народження Зиновія Лиська).— Тетяна Воробкевич, Оксана Гнатишин	50
УНДО: стратегія і тактика, консолідаційний потенціал, міжнародні практики.— Ігор Соляр	55
Підсоветська дійсність крізь призму кримінальної справи Григорія Нудьги.— Олексій Вертій	56
Творчий шлях почесного члена НТШ, академіка НАН України Володимира Панасюка (до 100-річчя від народження).— Зіновій Назарчук, Ігор Дмитрах, Григорій Никифорчин	62
Любомир Романків — український геній, що змінив епоху електромагнітних і цифрових технологій.— Лідія Бойчишин, Дмитро Федасюк	65
Гірське джерело: есей благодарности.— Данило Ільницький	70
Геологічна комісія НТШ: спадкоємність поколінь.— Ігор Наулко, Ігор Бубняк	77

Наші славні НТШівські ювіляри

Зиновія Служинська.— Валентина Чоп'як, Зоряна Масна	81
Юліан Кияк.— Валентина Чоп'як, Зоряна Масна	82
Григорій Никифорчин.— Зіновій Назарчук, Ольга Звірко	83
Мирослав Сополіга.— Йосиф і Надія Вархоли	84
Анатолій Загородній.— Роман Кушнір, Ігор Мриглод	85

Огляди нових книжок, рецензії

На службі науки і культури. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 90-річчя / Ред. кол.: Геннадій Боряк, Ігор Гирич, Ореста Лосик та ін.; відп. ред. Андрій Фелонюк.— Київ; Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2025.— Т. 1.— 552 с.: іл.; Т. 2.— 564 с.: іл.— Мар'ян Мудрий ...	86
Пам'яті видатного ученого, мецената, організатора науки.— Михайло Гнатюк ...	88
Савина Сидорович (1895—1972): аристократичні переплетення: монографія / Наук. ред. Роман Яців; вст. сл. Лесі Крип'якевич.— Львів: Априорі, 2025.— 216 с.; фото, іл.— Іван Сварник	90
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику.— Свидник: Словац. нац. музей, 2024.— Т. 29: Карпатські рефлексії. Матеріальна і духовна ідентичність українців Карпат.— 479 с.— Тарас Шмігер	93
Марія Вуянко. Монастирі Івано-Франківщини: XII—XIII — перша чверть ХХІ століть.— Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024.— 587 с.— Микола Балагутрак .	94

Конференції, симпозиуми, академії

Хроніка наукових і громадсько-культурних подій: Валентин Максимчук, Андрій Назаревич, Олена Адамович, Мирослава Дядюк	96
---	----

Наші втрати

На світлу згадку про Володимира Шевчука.— Петро Куцик	102
„Мій Бог — Шекспір...“ Пам'яті Марії Габлевич.— Анна Свередюк	103
Пам'яті Михайла Чорнопиского.— Василь Івашків, Оксана Кузьменко	104
Пам'яті Олександра Кіцери.— Валентина Чоп'як, Зоряна Масна	106
Пам'яті Феодосія Стебля.— Ірина Орлевич	106

„ВІСНИК НТШ“

Інформаційне видання Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. Інформує про життя Товариства в Україні та діаспорі. Популяризує здобутки незалежної української науки. Змагає до відновлення історичної пам'яті, акумульованої в творчості національної еліти минулих поколінь. Виступає речником духовного відродження Галичини та усієї України, розбудови інтелектуальних сил українського народу в душі традиції, яка плекалася в Товаристві упродовж ХІХ і ХХ століть.

Часопис засновано в березні 1991 р.

Реєстраційне свідоцтво:

ЛВ № 089 від 28 лютого 1994 р.

Відповідальний редактор:

Андрій ФЕЛОНЮК

Редакційна колегія:

Михайло АНДРЕЙЧИН,
Борис БІЛИНСЬКИЙ,
Галина ГРИНЬ,
Юрій ДИБА,
Микола ЖЕЛЕЗНЯК,
Анатолій КАРАСЬ,
Олег КУПЧИНСЬКИЙ,
Роман КУШНІР,
Микола ЛИТВИН,
Роман ПЛЯЦКО,
Ростислав СТОЙКА,
Назар ФЕДОРАК

Мовний редактор:

Галина ОСТЮК

Технічний редактор:

Владислав
БАРТОШЕВСЬКИЙ

Комп'ютерна коректура:

Василь МАЙХЕР

Адреса редакції:

79013, Львів,
вул. Ген. Чупринки, 21

Адреса для листування:

79005, Львів, вул. Винниченка, 24
Тел.: (032) 276-51-55, (032) 276-04-97
e-mail: ntshoffice@gmail.com

<http://www.ntsh.org>

Підписано до друку 25. 03. 2026.

Формат 60 × 84 ¹/₈.

Умов. друк. арк. 11,16.

Наклад 200 прим.